

วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค

ปริญญาโท

ของ

ประกิจ จันทะเคียน

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท 23 พระโขนง กรุงเทพฯ 11 โทร. 3921575, 3915058

18 พ.ย. 2524

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2524

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาปริญญาบัตรฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรปริญญาการศึกษาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้

ทวิวิไล มงคลรัตน์ ประธาน

ชัชวาลย์ มงคลรัตน์ กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ด้วยความกรุณาของรองศาสตราจารย์ คุณหญิงเต็มสิริ บุญสิงห์ และอาจารย์ นิตยา บุญสิงห์ ปริชญานิพนธ์เล่มนี้จึงสำเร็จลงด้วยดี ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอบพระคุณกรมการฝึกหัดครูที่ได้ให้ทุนสำหรับการศึกษาและปริชญานิพนธ์ในรูปของเงินเคื่อนตลอดมา หากมิได้สถาบันแห่งนี้ผู้เขียนคงไม่สำเร็จการศึกษาอย่างแน่นอน

ขอบพระคุณ คุณอาจันต์ บัญจพรรค เจ้าของผลงานที่ผู้เขียนนำมาศึกษา ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ ขอบพระคุณ คุณประทีป เหมือนนิล คุณอนันตชัย พงศ์สุวรรณ คุณมนตรี ประคัมวิทย์ ที่ได้ช่วยเหลือให้ปริชญานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้

คุณอัมพร ทองเอี่ยม ได้กรุณาสละเวลาช่วยพิมพ์ปริชญานิพนธ์ตั้งแต่ต้นจนสำเร็จเรียบร้อยโดยมิเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ท้ายที่สุด ขอกราบขอบพระคุณ พ่อ แม่ และน้อง ผู้ให้ความรักและห่วงใยผู้เขียนตลอดมา

ประกิจ จันตะเคียน

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	1
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	6
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	7
วิธีการศึกษาค้นคว้า	8
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	9
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	9
2 วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค	20
๑ โครงเรื่อง	21
การเปิดเรื่อง	22
การดำเนินเรื่อง	26
การปิดเรื่อง	42
๒ ตัวละคร	49
๓ ฉาก	57
๔ บทสนทนา	61
๕ การใช้คำและสำนวนโวหาร	69
การใช้คำ	69
การใช้สำนวนโวหาร	84
๖ ภาพพจน์	90

ศึกษาค้นคว้า

บทที่	หน้า
๙.3 อารมณ์ขัน คำนิยม มนุษยธรรม และโลกทัศน์	
ที่ปรากฏในเรื่อง	97
อารมณ์ขัน	97
คำนิยม	110
มนุษยธรรม	123
โลกทัศน์	127
4 สภาพของสังคมที่ปรากฏในเรื่อง	136
สภาพชีวิตความเป็นอยู่	136
สภาพสังคมด้านวัฒนธรรม	151
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	157
บรรณานุกรม	164
ภาคผนวก	
ชีวประวัติของอาจิ้นต์ ปัญจพรรค	169
ผลงานของอาจิ้นต์ ปัญจพรรค	
ระหว่าง พ.ศ.2508 - 2522	183
รายชื่อเรื่องสั้นของอาจิ้นต์ ปัญจพรรค ที่นำมาวิเคราะห์	185

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	ประเภทของเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญงพรศักดิ์.....	20
---	---	----

นับตั้งแต่กรมหลวงพิชิตปรีชากร ได้ทรงพระนิพนธ์เรื่อง "สนุกนิก" ขึ้นจนเป็นที่สนใจ และวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างมากในหมู่ผู้อ่านหนังสือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่บัดนั้นมาการเขียนเรื่องสั้นก็เริ่มแพร่หลาย มีนักเขียนหลายคน ที่ผ่านการศึกษามาจากต่างประเทศ ได้นำเอารูปแบบการเขียนทั้งนวนิยายและเรื่องสั้นตามแบบตะวันตกมาใช้ในงานของตน เช่น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เป็นต้น อีกทั้งหนังสือพิมพ์และวารสารในสมัยนั้น เช่น ลัทธิวิทยา ทวีปัญญา ดลกวิทยา ไคลงเรื่องสั้นอยู่เสมอ ๆ จึงเป็นทางให้เรื่องสั้นเริ่มแพร่หลาย และยิ่งทวีความแพร่หลายมากขึ้นในปัจจุบันนี้ เพราะมีนักเขียนใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลายคน รวมทั้งความก้าวหน้าในด้านการพิมพ์ จึงทำให้เรื่องสั้นเป็นวรรณกรรมที่มีผู้รู้จักและนิยมไม่แพ้วรรณกรรมประเภทอื่น ๆ

พรทิพย์ ภัทรนาวิก¹ กล่าวให้เห็นความสำคัญของเรื่องสั้น โดยเปรียบเทียบระหว่างเรื่องสั้นกับนวนิยายไว้ว่า

ในความรู้สึกของคนทั่ว ๆ ไป เรื่องสั้นดูประหนึ่งเป็นรองนวนิยาย แต่หากพิจารณาให้ดีก็ยิ่งแล้ว เรื่องสั้นมีความเป็นเอกอยู่ในรูปแบบของตัวเองชนิดที่นวนิยายไม่สามารถข่มลงได้ไม่ว่าแง่ใดทั้งสิ้น นักเขียนหลายคนมีชื่อขึ้นมาด้วยเรื่องสั้น และยังคงรักษาความนิยมนั้นไว้ได้ยืนนานโดยไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนเป็นนวนิยาย และวงการหนังสือในปัจจุบันก็ได้เสนอสนามสำหรับเรื่องสั้นในแบบหนังสือปกอ่อน (ฟ็อกเก็ตบุ๊ค) ซึ่งมีความแพร่หลายไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสนามนวนิยายเลย และที่เห็นได้ชัดก็คือมีนักเขียนนวนิยายหลาย

¹พรทิพย์ ภัทรนาวิก "เรื่องสั้น" วิทยุศึกษา 5:41 - 42 สิงหาคม - กันยายน

คนที่มิชื่อเสียงโห่งดัง เช่น หมยันตี เคยกล่าววว่า "เรื่องสั้นนั้นเขียนยากกว่านวนิยายหลายเท่า และถ้ามีเวลาก็อยากกลับไปเขียนเรื่องสั้นอีก" และนักเขียนนวนิยายหลายคนก็เห็นว่าเขียนเรื่องสั้นได้ดีกว่านวนิยาย บางคนก็เรียกได้ว่าเขียนนวนิยายด้วยการยัดเรื่องสั้นให้ยาวออกไปเท่านั้นเอง

เจตน¹ นุชจรินทร์¹ ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องสั้นไว้ว่า "เรื่องสั้นอยู่ในภาวะที่เรียกว่า "ซบเซา" ก็เพียงแต่ในหน้านิตยสารต่าง ๆ เท่านั้น ในวงการฟ็อกเก็ตบู๊คเรื่องสั้นยังได้รับการรวมเล่มและผลิออกมาจำหน่ายมากมายจนอ่านไม่ทัน..." และได้กล่าวถึงสาเหตุที่นิตยสารรายสัปดาห์ รายบักษ์ และรายเดือน ไม่นิยมพิมพ์เรื่องสั้นว่า

การลงเรื่องสั้นหมุนเวียนทุกฉบับนั้นเป็นการยุ่งยากมาก เพราะต้องเพิ่มภาระในการตรวจเรื่อง การจักภาพประกอบเรื่อง และแต่ละเรื่องนั้นมีความสั้นยาวต่างกันออกไป ทำให้เกิดความสับสนไม่สะดวกในการ "เข้าหน้า" หากเนื้อเรื่องยาวเกินไปจะแบ่งเป็นสองตอนจบก็จะเสียลักษณะของเรื่องสั้น ครั้นจะลงเป็นตอนเดียวจบก็จะยาวมาก เบียดเนื้อที่ของเรื่องประจำอื่น ๆ และบางทีก็เบียดแจ้งความ โฆษณาด้วย บางเรื่องก็สั้นไปหน่อยต้องหากภาพประกอบมาสอดแทรกเป็นกรณีพิเศษ... รวมความแล้วก็คือการบรรจุเรื่องสั้น 1-2 เรื่องในเล่มเกิดความยุ่งยากในการทำงานนั่นเอง ในเมื่อความเป็นจริงปรากฏว่าวงการนิตยสารให้ความสนใจในการเสนอเรื่องสั้นน้อยมากคงได้กล่าวมานั้น งานเรื่องสั้นจึงไปทะลักที่ฟ็อกเก็ตบู๊ค... งานเรื่องสั้นของนักเขียนที่นามปากกาติดตลาดแล้วจะพิมพ์ได้ถึง 5,000 - 7,000 เล่มเสมอ ถ้าเป็นงานของนักเขียนที่กำลังฮิตบูบวาชั้นมาอาจจะพิมพ์ครั้งแรกด้วยจำนวน 10,000 เล่ม ก็มีปรากฏแต่ไม่บ่อยครั้งนัก ส่วนงานเขียนเรื่องสั้นของนักเขียนใหม่เท่าที่ยังพอขายได้ก็จะพิมพ์ในจำนวน 4,000 เล่มโดยประมาณ

¹เจตน¹ นุชจรินทร์ "เหลียวมองเรื่องสั้น" ชาวกรุง 3:134-136 ธันวาคม

จากข้อเขียนดังกล่าว เราพอจะมองเห็นได้ว่า เรื่องสั้น ยังเป็นที่นิยมในหมู่ผู้อ่าน โดยทั่วไป แม้แต่ในวงการศึกษาก็ยังเคยให้ความสำคัญต่อวรรณกรรมเรื่องสั้น เช่นใน ระดับชั้นมัธยมศึกษากำหนดให้มีการศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นจำนวน 20 เรื่อง (ปัจจุบัน น้อยลงแล้ว) กำหนดขอบเขตว่าจะต้องเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ไม่กำหนดเนื้อหา แต่ควรจะให้ เป็นประโยชน์แก่นักเรียนในเรื่องการใช้ภาษา ส่วนนวนิหาคาร ลักษณะการประพันธ์เรื่องสั้น รูปแบบ โครงสร้าง การวางตัวละคร การดำเนินเรื่อง พล็อตเรื่อง และความคิด เนื้อหาสาระอื่นเป็นประโยชน์ให้นักเรียนเกิดความคิดในเชิงวิจารณ์ขึ้น นอกจากนี้ยังมีจุดประสงค์ต้องการให้นักเรียนเห็นวิวัฒนาการเรื่องสั้นของไทยตั้งแต่เริ่มแรก จนมาถึงสมัยปัจจุบัน¹

เรื่องสั้นทั้ง 20 เรื่องดังกล่าวมีลักษณะแตกต่างกันไป มีทั้งเรื่องตลก ปรัชญา ชีวิต อุดมการณ์และคติสอนใจ เรื่องนวนิหาคารเชิงพรรณนา เรื่องลึกลับสะเทือนใจ เรื่องเสียดสีประชดประชัน เรื่องต่อสู้ตีตน นับได้ว่าเป็นการส่งเสริมการอ่านของนักเรียนอีกทางหนึ่งด้วย

พรทิพย์ ภัทรนาวิก² ได้กล่าวถึงลักษณะของเรื่องสั้นที่กำลังได้รับความนิยมอยู่ในขณะนี้ว่า สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะสรุปได้ดังนี้คือ

ลักษณะที่หนึ่ง เป็นเรื่องสั้นที่มีความมุ่งหมายเพื่อความเพลิดเพลินเป็นประการสำคัญ แนวเรื่องมักเป็นเรื่องในครอบครัว เหตุการณ์ในสังคมและชีวิตประจำวันของคนไทย เรื่องประเภทพาดฝัน (romantic) ได้รับความนิยมมาก นักเขียนที่มีชื่อในการเขียนเรื่องสั้นแนวนี้ ได้แก่ อุษณา เพลิงธรรม โดยเขียนเกี่ยวกับความรักและความปรารถนาในอารมณ์ของมนุษย์ มุ่งให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน อาศัยเค้าโครงเรื่อง

¹จินตนา ไบกาชยี่ "รวมเรื่องสั้น" วิทยาสาร 39:9 ธันวาคม 2518

²พรทิพย์ ภัทรนาวิก "เรื่องสั้น" วิทยศึกษา 4:39 - 44 มิถุนายน - กรกฎาคม

เกี่ยวกับความรักและปรัชญาชีวิตง่าย ๆ

ลักษณะที่สอง เป็นเรื่องสั้นในแนวลูกทุ่ง เรื่องสั้นแนวนี้นุ่งแสดงสภาพชีวิตของคนที่อยู่ในท้องถิ่นที่ห่างไกลในชนบท ตัวละครเป็นชาวนาชาวไร่ นักเขียนที่เขียนเรื่องสั้นในแนวนี้ไว้เป็นจำนวนมากคือ มนต์ จรรยาต์ ลักษณะเด่นของเรื่องสั้นแบบลูกทุ่งคือการบรรยายให้เห็นสภาพชีวิตในชนบท ตัวละครเป็นคนจน คนธรรมดา กรรมมาชีพชน ซึ่งถูกกักคั้นในสังคม แต่ก็พอใจในความเป็นอยู่ของตนและหาทางออกในสังคมได้ เรื่องสั้นที่เด่น ๆ ของ มนต์ - จรรยาต์ ได้แก่เรื่อง "เข่า" ต่าง ๆ ตัวละครในชุดนี้ เช่น เข่าโปล่ง เข่าหยุ เข่าปลัด ฯลฯ ล้วนแต่เป็นเข่าที่มีชีวิตชีวา มีความเป็นอยู่แบบไทย ๆ แม้จะยากจนแต่ก็มีอารมณ์ขันของชีวิตและทรงในศักดิ์ศรีของตน

ลักษณะที่สาม เป็นเรื่องสั้นที่แสดงแนวคิดเชิงอุดมคติก้าวหน้า แนวความคิดที่ปรากฏในงานเขียนรุ่นใหม่นี้ เป็นแนวคิดเพื่อสังคมและมวลชน ความต้องการแสวงหาทางออกของอิสรภาพทางความคิดและปัญหาสังคม ความขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ งานเขียนส่วนใหญ่เป็นงานเขียนเพื่อต้องการแสวงหาคำตอบในสังคมที่สับสน กลุ่มนักเขียนที่มีงานเขียนในทำนองนี้ ได้แก่ นักเขียนที่เรียกตัวเองว่า "กลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย" และกลุ่ม "พระจันทร์เสี้ยว" เป็นต้น ลักษณะของเรื่องสั้นในแนวนี้ไม่เน้นความสำคัญในรูปแบบ แต่เน้นความสำคัญในแก่นแนวคิด แนวคิดส่วนใหญ่เป็นแนวคิดเพื่อสังคมและมวลชน ผู้เขียนต้องการสื่อสารเนื้อหาสาระไปให้ผู้อ่าน เรื่องสั้นชุดที่เด่น ๆ ในกลุ่มนี้ ได้แก่ ชุดแต่งเชิฐ ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย คำขานรับ และวันเวลาที่ผ่านไปเลยของ สุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ) เรื่องสั้นชุดนี้จึงมาหาความหมาย ของ วิทยากร เชียงกูล และชุดเราจะไม่ข้ามไป ของ วิสา คัญทัพ เป็นต้น

ลักษณะที่สี่ เป็นเรื่องสั้นแนวประสบการณ์ เรื่องสั้นในแนวนี้เป็นเรื่องสั้นที่นักเขียนได้ใช้ประสบการณ์ในชีวิตของตนเองมาเขียน โดยมากจะออกมาในลักษณะการเล่าเรื่องประสบการณ์ที่ได้มาส่วนมากมักจะเป็นประสบการณ์ในอาชีพของตนเอง เช่น พ.ต.ท.ปกรณ ปิ่นเฉลียว เขียนเรื่องสั้นชีวิตตำรวจได้แก่ คาวคน หมูเคน ภูเขียว ฯลฯ พ.ต.ท.ลิขิต วัฒนปกรณ เขียนเรื่องสั้นชุดประสบการณ์จากชีวิตตำรวจเช่นกัน คือ เकिनชนะรางวัล ร้อยเวร ร้อยบาย ร้อยโกง ฯลฯ การเขียนเรื่องสั้นในแนวประสบการณ์

นี่นักเขียนหลายคนได้เขียนผลงานเรื่องสั้นออกมาเป็นชุก ๆ มีลักษณะเป็นของตน ทำให้ผู้อ่านสนใจติดตามอ่านได้ง่าย และมักเป็นเรื่องสั้นที่อ่านจนชินมากกว่าอย่างอื่น เช่น ชุก "บ้านพักหลังอำเภอก" ของ เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน ชุก "ครูบ้านนอก" ของ คำพยาน คนโต ชุก "ชาวเขื่อน" ของ มณีนยา ชุก "ยิ้ม" ของ อนันต์ แจงกลีบ ชุก "นักปลักรอง" ของ ปัญญา ถูกอุไร และชุก "ทหารเรือ" ของ ประเทือง ศรีสุข เป็นต้น

ในจำนวนนักเขียนเรื่องสั้นโดยอาศัยประสบการณ์นี้ อาจินต์ ปัญจพรรค์ เป็นนักเขียนคนหนึ่งที่น่าแบบการเขียนเรื่องสั้นจากประสบการณ์มาใช้ได้อย่างกลม จนสามารถกล่าวได้ว่า "เรื่องสั้นชุกเหมืองแร่ของอาจินต์ประสบความสำเร็จอย่างงดงาม" การเขียนเรื่องสั้นโดยอาศัยประสบการณ์นี้ ตัวอาจินต์เองกล่าวไว้อย่างน่าฟังว่า "ชีวิตคนเรานี้เหมือนกันหมด คือต่างก็เดินจากอุทรมารกาไปสู่หลุมฝังศพ แต่ถ้าเราเอาวิถีชีวิตของคนมาซึ่งไว้แล้วเลือกหันให้เหมาะ ๆ เราก็จะได้เรื่องสั้นแปลก ๆ ..."²

เรื่องสั้นของอาจินต์แทบทุกเรื่องเป็นเรื่องที่ได้เค้าโครงเรื่อง และความคิดมาจากชีวิตจริงของอาจินต์เอง โดยเฉพาะเรื่องสั้นชุก "เหมืองแร่" เขาได้ประสบการณ์ชีวิตมากเมื่อครั้งเขาได้ลงไปทำงานอยู่ในเหมืองแร่จังหวัดพังงาเป็นเวลาถึง 4 ปี หลังจากเขากลับมากรุงเทพฯแล้วประมาณปี พ.ศ.2508 เขาก็ตั้งสำนักพิมพ์ไอเดีย 5 แก้วขึ้นเขียนเอง - พิมพ์เอง - ขายเอง เรื่องสั้นชุกเหมืองแร่ของเขาก็เริ่มเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมตั้งแต่นั้นมาจนถึงจัดพิมพ์อีกหลายครั้ง และพิมพ์ครั้งสุดท้ายไปเมื่อ พ.ศ.2518 นี้เอง

อาจินต์ ปัญจพรรค์ เป็นนักเล่าเรื่อง การเล่าเรื่องของเขานั้น "แพรวพราว ค่ายสำนวนโวหารหยอกเอนอารมณ์ พร้อมกันนั้นก็ได้เรื่องราวทันทใจ..."³ ที่สำคัญคือเรื่องสั้นแทบทุกเรื่องมีข้อคิดที่ควรแก่การพิจารณาทั้งสิ้น "ผู้ที่อ่านงานของอาจินต์จะคงยอม

¹พรทิพย์ กัทธรวาทิก "เรื่องสั้น" วิทยุศึกษา 4:40 มิถุนายน - กรกฎาคม 2516

²อาจินต์ ปัญจพรรค์ ไกลเคียง ปกหลัง

³ประยูร อุณหภูม "คำนำ" ใน เหมืองน้ำหมึก หน้า 14

รับว่าจะหา เรื่องที่ไม่มี 'สาร' เฉพาะส่งถึงผู้อ่านเกือบจะ ไม่มีเลย"¹

นอกจากเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค จะเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในเมืองไทยแล้ว เรื่องสั้นบางเรื่องของเขา ยังแปลเป็นภาษาอังกฤษเผยแพร่ไปยังต่างประเทศอีกด้วย เช่น เรื่อง "น้ำกับน้ำใจ" แปลเป็นภาษาอังกฤษให้ชื่อว่า "Heat and Heart" พิมพ์ลงในวารสาร Asia Magazine ส่วนอีกเรื่องหนึ่งคือ "มฤตยูหฤคยัม" ซึ่งประเทศรัสเซียรับจะแปลและพิมพ์เผยแพร่ให้ แต่อาจินต์เองกล่าวว่ายังไม่ได้เห็นฉบับที่แปลเลย²

ด้วยเหตุที่เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค มีลักษณะที่น่าสนใจดังกล่าวมาแล้ว ผู้เขียนปริยฐานิพนธ์นี้จึงเห็นว่าควรที่จะได้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของ อาจินต์ บัญจพรรค ด้วยการศึกษาและมีหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมไทยต่อไป

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษากลวิธีในการเขียนเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค
2. เพื่อศึกษาศิลปะการใช้ถ้อยคำและสำนวนภาษาของอาจินต์ บัญจพรรค
3. เพื่อศึกษาค่านิยม มนุษยธรรม อารมณ์ขันและโลกทัศน์ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค
4. เพื่อศึกษาสภาพสังคมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงกลวิธีในการเขียนเรื่องสั้น ศิลปะการใช้ถ้อยคำและสำนวนภาษาของอาจินต์ บัญจพรรค
2. ทำให้ทราบค่านิยม มนุษยธรรม อารมณ์ขันและโลกทัศน์ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค
3. ทำให้ทราบสภาพของสังคมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค

¹ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "หัวเลี้ยววรรณคดีไทย" ใน วรรณคดี หน้า 14

²อาจินต์ บัญจพรรค "มฤตยูหฤคยัม" ธุรกิจบนขาอ่อน หน้า 83

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

วิเคราะห์เรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค จำนวน 195 เรื่อง จากหนังสือรวมเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค จำนวน 19 เล่ม ซึ่งเขียนในช่วงเวลา พ.ศ. 2508 - 2521 มีรายชื่อดังนี้

1. กรรมกร-สไตรค์
2. กลับไปสู่เหมืองแร่
3. ไกลเคียง
4. คนคั่นในเหมืองแร่
5. จุฬาลงกรณ์เสขข้าพเจ้า
6. เจ้านกขมิ้นจากเหมืองแร่
7. ชูรกีจมนชาอ่อน
8. นักเลงเหมืองแร่
9. นายฝรั่ง
10. ผู้ชนะคือแผ่นดิน
11. มวยเหมืองแร่
12. รอบชีวิต
13. ลาก่อนพี่จอน
14. ดุยทะเลคน
15. หมึกกระจาย
16. เหตุเกิดในออฟฟิศเหมืองแร่
17. เหตุเกิดในโรงโกปี
18. เหมืองแร่-20 ปีก่อนเต็มโก
19. ไอ้ไข่

วิธีการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาประวัติและงานประพันธ์ของอาจินต์ ปัญจพรรค์ จากเอกสารและสัมภาษณ์จากนักประพันธ์โดยตรง
2. ศึกษาเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค์ ในช่วง พ.ศ. 2508 - 2521 โดยละเอียด โดยใช้วิธีวิเคราะห์จากเอกสาร
3. วิเคราะห์เรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค์ โดยอาศัยแนวการวิเคราะห์ดังนี้
 - 3.1 กลวิธีในการแต่ง
 - ก. โครงเรื่อง
 - ข. ตัวละคร
 - ค. ฉาก
 - ง. บทสนทนา
 - 3.2 การใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหาร
 - ก. การใช้คำ
 - ข. สำนวนโวหาร
 - 3.3 ค่านิยม

ศึกษาลักษณะค่านิยมที่ปรากฏในเรื่องสั้น โดยใช้ลักษณะค่านิยมที่ปรากฏในสังคมไทยเป็นแนวทางในการวิเคราะห์
 - 3.4 มนุษยธรรม

ศึกษามนุษยธรรมที่ปรากฏในเรื่องสั้น ในด้านความมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเห็นอกเห็นใจ ตลอดจนการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
 - 3.5 อารมณ์ขัน

วิเคราะห์อารมณ์ขันที่ปรากฏในเรื่องสั้น ซึ่งเกิดจากวิธีการต่าง ๆ เช่น จากการใช้ภาษา จากการจัดแบบพหุความคาคหมาย จากการใช้ตรรกวิทยาที่ผิด ๆ ฯลฯ เป็นต้น
 - 3.6 โลกทัศน์

วิเคราะห์โลกทัศน์ของผู้แต่งที่แสดงทัศนะเกี่ยวกับชีวิต

4. ศึกษาสภาพสังคมในค่านิยมชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มบุคคลที่ปรากฏในเรื่อง

ค่านิยมศัพท์เฉพาะ

ค่านิยม หมายถึงสิ่งที่สังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งพิจารณาเห็นว่าสิ่งนั้นถูกต้องและควรกระทำ

มนุษยธรรม หมายถึงความรักและความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

โลกทัศน์ หมายถึงท่าทีของกริที่มีต่อชีวิตและโลกและเพื่อนมนุษย์ ฯลฯ¹

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ² กล่าวถึงอาจินต์ ปัญจพรรคว่า อาจินต์ ปัญจพรรค ได้เคยรับเลือกให้ไปสหรัฐอเมริกาและรัสเซียในนามนักเขียนไทย แต่เพื่อนนั้นยังไม่ใช้ชื่อพิสูจน์ว่าเป็นนักเขียนที่ควรแก่การพิจารณา ผู้ที่อ่านงานเขียนของอาจินต์จะพบว่าเรื่องเกือบทุกเรื่องมี "สาร" เฉพาะส่งถึงผู้อ่านทั้งสิ้น เรื่อง "น้ำกับน้ำใจ" เป็นเรื่อง que แสดงวิถีชีวิตหลายทางภายในหนังสือไม่กี่หน้าและตัวอักษรไม่กี่คำ ม.ล.บุญเหลือกล่าวย่ำว่าเรื่องนี้เป็น เรื่องที่ถ้าผู้อ่านคนใดไม่รู้ลึกลับสะท้อนใจความนึกก็เห็นจะไม่ได้อยู่ที่ผู้เขียน ถึงแม้อาจินต์จะเขียนแต่เรื่องชีวิตของผู้ชาย แต่ผู้อ่านทั้งหญิงและชายคงได้รับความสะเทือนใจไปด้วยกัน สิ่งที่ควรทักในเรื่องสั้นของอาจินต์อย่างหนึ่งคือสำนวนภาษาขาดความบรรจงแต่ก็น่าเห็นใจเพราะเป็นยุคสมัยที่ความบรรจงไม่ยังประโยชน์

ประมุข อุณหภูม³ กล่าวถึงอาจินต์ ปัญจพรรค ไว้ว่า เคยพบเรื่องดีเคียดของคนมามาก แต่น้อยเหลือเกินที่จะชวนฟังและประทับใจ เหมือนอย่างพบกับหนังสือของอาจินต์ ปัญจพรรค ส่วนในค่านิยมคุณภาพของอาจินต์นั้น ประมุข อุณหภูม กล่าวว่

¹วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า 144

²ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "หัวเลี้ยววรรณคดีไทย" ใน วรรณคดี หน้า 114-115

³ประมุข อุณหภูม "คำนำ" ใน เหมืองน้ำหมึก หน้า 14-19

อาจินต์เป็นคนเก่งที่คอยอ้อมอ้อมตนได้น่ารักและเป็นคนผาคผยของไต้่นาคู ตามสมควรแก่กาลเทศะซึ่งขึ้นอยู่กับอำเภอใจของเขา และได้กล่าวชมอาจินต์ว่า เป็นนักเล่าเรื่องที่แพรวพราวด้วยสำนวนโวหารหยอกเอนอารมณ์ พร้อมทั้งนั้นก็ไต้เรื่องราวทันใจไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กซึ่งถึงไหนถึงกัน หรือจะเป็นเรื่องแค่หย่าปากคอกที่ชวนให้อ่านเพลินเพลินเจริญใจไปไต้สุดกู่ ก่อนที่จะพามาส่งที่เคิมตรงปากคอก

โลกหนังสือ¹ ไต้กล่าวถึงเรื่องสั้น "เจ้านกขมิ้นจากเหมืองแร่" ของอาจินต์ บัญจรพรรค ไต้ว่า มีลักษณะคล้ายอัตชีวประวัติเหมือนทุกเล่มที่เขาเคยเขียนมา อย่างไรก็ตามชื่อและลายมือของอาจินต์จะได้รับการกล่าวขวัญอยู่ในประวัติวรรณกรรมไทยทั้งในฐานะนักเขียนและนักทำหนังสือผู้ประสบความสำเร็จ ซึ่งนักประพันธ์รุ่นราวคราวเดียวกันกับเขาหรืออ่อนวัยกว่าเขาน้อยคนนักจะเป็นเช่นนี้

"ไต้ก่อน"² กล่าวถึงอาจินต์ บัญจรพรรค สรุปไต้ว่า ชีวิตการเป็นนักเขียนของอาจินต์เกิดขึ้นอย่างบังเอิญ เพราะนวนิยายของอาจินต์เรื่องหนึ่งได้รับการพิจารณาลงพิมพ์ในนิตยสาร "พิมพ์ไทยวันจันทร์" ส่วนหนังสือชุด "ตะลุยเหมืองแร่" นั้น เขามั่นใจว่าจะต้องมีเล่มอื่น ๆ พิมพ์ออกมาอีก "ไต้ก่อน" กล่าวสรุปในตอนท้ายว่า ปากกาเขียนหนังสือของเขาแม้แต่คนอย่าง "อิงอร" และ "รพีพร" อ่านแล้วยังชอบใจ แล้วทำไมนักเลงอ่านหนังสือจึงจะใจแข็งทอกตั้งหนังสือนี้

โลกหนังสือ³ กล่าวถึงเรื่องสั้น "ผู้ชนะคือแผ่นดิน" ของอาจินต์ว่า การเขียนเรื่องสั้นของอาจินต์เป็นแบบการเล่าเรื่อง จากบางเรื่องในผู้ชนะคือแผ่นดินจะทำให้ผู้อ่านเห็นภาพการทัวร์เหมืองร้างของอาจินต์ และเห็นภาพชนบทว่าผลที่สุดแล้วผู้กอบโกยก็คือคนที่มาจากแคนไกล แต่ผู้อยู่กับแผ่นดินยังคงยากไร้อยู่เหมือนเคิม แผ่นดินคือผู้ชนะก็จริงแต่แผ่นดินนั้นก็ไต้โทรมลงตามกาลเวลาและการกอบโกย

¹"ใครใครอ่าน-อ่าน" โลกหนังสือ 2:141 - 142 พฤศจิกายน 2520

²ไต้ก่อน (นามแฝง) "ค่าน้ำ" ใน เหมืองน้ำหมึก หน้า 21-23

³"ใครใครอ่าน-อ่าน" โลกหนังสือ 9:131 - 132 มิถุนายน 2521

"สนทะเล"¹ กล่าวถึงเรื่องสั้นชุด "อะดุยเหมืองแร่" ว่า อาจินต์เขียนเรื่องสั้นชุดนี้จากประสบการณ์จริง ๆ ในชีวิตของเขา อาจินต์อาจจะอายุที่เรียนไม่สำเร็จจากจุฬาฯ แต่อาจินต์ไม่อายุเมื่อเล่าเรื่องการศึกษาชีวิตที่แท้จริงในเหมืองแร่ กล่าวได้ว่าเขาจบส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยชีวิตมาแล้ว ซึ่งบัณฑิตจุฬาฯบางคนยังไม่สามารถเรียนรู้ได้

รัตนะ ยาวประภาษ² กล่าวถึงตัวอาจินต์และหนังสือของอาจินต์ไว้ว่า อาจินต์ บัญจพรค์ เป็นนักเขียนเรื่องสั้นชื่อดังของเมืองไทย เป็นนักเขียนคนแรกที่น่าเอาชีวิตแก่นแท้ของเหมืองแร่มาเปิดเผยอย่างเปิดเผย หนังสือของอาจินต์ บัญจพรค์ เหมาะสมสำหรับนักอ่านทุกคนโดยเฉพาะผู้ที่ผิดหวัง เพราะอาจินต์เป็นคนที่น่าเอาความผิดหวังมาสร้างประโยชน์ต่อสังคม หนังสือของอาจินต์ ควรจะเป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งแก่เด็กหนุ่มสาวทุกวันนี้ ซึ่งความผิดหวังในสิ่งแวดล้อมกำลังทุมกระหน่ำพวกเขาอยู่อย่างโหดร้ายทารุณทุกวัน

เจคน์ นุชจรินทร์³ กล่าวว่า อาจินต์ บัญจพรค์ เป็นนักเขียนชั้นแนวหน้าขึ้นมาได้ก็ด้วยการเขียนชีวิตในเหมืองแร่ของเขาในอดีตออกมาเป็นเรื่องสั้น แม้ปัจจุบันนี้ก็ตาม เขาก็ยังเขียนเรื่องจากความทรงจำถึงอดีตชีวิตบุคคล เพียงแต่เปลี่ยนรูปไปเป็นสารคดี นวนิยาย เรื่องสั้น เกร็ดความรู้รอบตัว ฯลฯ เท่านั้น หากจะอ่านเอาเนื้อความกันแล้วก็คือการเล่าความหลังนั่นเอง

"สันตสิริ"⁴ กล่าวถึงอาจินต์ บัญจพรค์ ว่าได้ติดตามผลงานของอาจินต์มาตลอด ก่อนที่จะได้พิมพ์เป็นเล่มโดยเฉพาะเรื่องเหมืองแร่และคิดว่าน่าจะเป็นงานชิ้นเอกของอาจินต์โดยแท้จริง ในขณะที่เรื่องสั้นกำลังหายากขึ้นทุกที ในตลาดหนังสือเมืองไทยมีแต่เรื่องยาวที่เขียนเพื่อจะเอาไปทำ Soap Opera และทำเป็น "หนังไทย" ในที่สุดสันตสิริก็กล่าวย้ำแสดงความเห็นว่า เรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ของอาจินต์มี Twist ending

¹สนทะเล (นามแฝง) "คำนำ" ใน เหมืองน้ำหมึก หน้า 24-25

²รัตนะ ยาวประภาษ "คำนำ" ใน เหมืองน้ำหมึก หน้า 27-30

³เจคน์ นุชจรินทร์ "หนังสือ" ข่าวกรุง 2:136 - 137 พฤศจิกายน 2520

⁴สันตสิริ (นามแฝง) "คำนำ" ใน เสียงเรียกจากเหมืองแร่ หน้า 7-8

อย่างที่คุณอ่านจะเดาไม่ถูก และเมื่อเผยแพร่ **Glimax** เขาเป็นประโยคสุดท้ายแล้วเรื่องก็จบลงทันที ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับ "เรียนเอง"

2. เอกสารที่ใช้ประกอบการวิเคราะห์เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค

เอกสารที่ใช้ประกอบการวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้เขียนได้อาศัยคำราและบทความทางวิชาการซึ่งผู้รู้ได้เขียนถึง อารมณ์ขัน คำนิยม มนุษยธรรม และโลกทัศน์ ในทัศนะต่าง ๆ กัน ซึ่งจะขอแยกกล่าวในแต่ละหัวข้อดังนี้

2.1 อารมณ์ขัน อารมณ์ขันเป็นสิ่งสำคัญในงานเขียนประเภทบันเทิงคดี เพราะนอกจากจะทำให้เรื่องน่าอ่านแล้ว ยังช่วยผ่อนคลายอารมณ์อีกด้วย โดยทั่วไปนักเขียนที่จะเขียนเรื่องให้ขบขันนั้นจะต้องมีความสามารถเป็นพิเศษ สามารถหาเรื่องขบขันในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งด้านการใช้ถ้อยคำและเนื้อเรื่องมาเสนอต่อผู้อ่าน กลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในงานเขียนนั้น ได้มีผู้ให้ความเห็นไว้หลายคน เช่น

อนันต์ แจงกลีบ¹ กล่าวถึงการสร้างอารมณ์ขันไว้ว่า การที่จะทำให้เรื่องขบขันได้นั้นจะต้องมีจุดจีเส้น (Punch line) โดยมากมักจะเป็นตอนจบของเรื่องที่คนฟังคาดไม่ถึง หรือไม่คิดว่าจะจบอย่างนั้น องค์ประกอบอื่น ๆ เช่น วย เพศ และความคิดของผู้ฟังก็มีส่วนสัมพันธ์กับอารมณ์ขันเสมอ

แย้ม ประพัฒน์ทอง² กล่าวถึงการสร้างอารมณ์ขันในวรรณกรรมว่า ต้องพรรณนาอาการของบุคคลในเรื่องอย่างฉับพลัน เช่น คนโง่คิดจะปกปิดความโง่ของตนด้วยการแสดงความฉลาดออกมา หรือคนฉลาดพยายามแสดงความกล้าเป็นคน

ม.ล.ศุภ ชุมสาย³ กล่าวถึงการสร้างอารมณ์ขันและหลักเกณฑ์ในการสร้างอารมณ์ขันว่ามีหลายวิธี เช่น การเปลี่ยนทิศทางอย่างกระทันหัน การทำให้ผู้อ่านคิดถึงสิ่งที่ปกปิดที่คนสนใจอยู่แล้ว เล่าเรื่องเกินความจริงที่เป็นไปได้ (possible) แต่ไม่น่าจะ

¹อนันต์ แจงกลีบ "วิธีเล่าเรื่องตลกให้ตลก" ชาวกรุง 23:62 - 69 กรกฎาคม 2517

²แย้ม ประพัฒน์ทอง รสวรรณคดี หน้า 109

³ม.ล.ศุภ ชุมสาย วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา หน้า 138 - 150

เป็นขึ้นได้ (improbable) การตีความประสบการณ์ผิด เห็นแบบ เพราะไม่ถูก
เส้นกัน เล่าเรื่องเหลวไหล ลวงให้คิด คำที่มีเสียงคล้าย ๆ กัน แต่มีความหมายไป
อีกอย่างหนึ่ง สับสนารูป (incongruous thought) และเรื่องสัปคน . . .

สิทธา พินิจภูวคัล¹ กล่าวถึงกลวิธีในการสร้างอารมณ์ขันที่ปรากฏใน
วรรณกรรมไทยว่ามีทั้งแบบตรงไปตรงมาและแยบยล ผู้อ่านไม่ต้องใช้ความคิดมากนักก็
สามารถเข้าใจได้ เพราะความขบขันส่วนใหญ่มักเกิดจากกิริยาท่าทางของตัวละครซึ่งมัก
เป็นตัวร้ายในเรื่อง

ประกาศ วัชรภรณ์² สัมภาษณ์ อป ไชยวสุ ถึงวิธีการแต่งเรื่องให้
ขบขัน สรุปได้ว่าผู้เขียนเรื่องขบขันคือผู้ที่เห็นขันในสิ่งธรรมดาสามัญ แล้วถ่ายทอดความ
ขบขันให้ผู้อ่านเห็นขันได้ การเขียนเรื่องขบขันควรจะต้องถึงความจริง แต่เป็นเรื่องที่เกิน
จริง หย่อนความจริง หรือผิดความจริง

2.2 ค่านิยม ค่านิยมหมายถึงสิ่งที่สังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งพิจารณาเห็นว่าสิ่งนั้น
ถูกต้องและควรกระทำ ค่านิยมของคนแต่ละกลุ่มอาจจะไม่เหมือนกัน ซึ่งไม่สามารถจะตัดสิน
ได้ว่าค่านิยมประการนั้นผิดหรือถูก ค่านิยมใดหากสังคมส่วนใหญ่รับรองก็ถือว่าเป็นค่านิยมที่
เป็นสิ่งที่ควรกระทำ ความเห็นในเรื่องค่านิยมนี้ก็มีผู้แสดงทัศนะไว้หลายคน เช่น

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ³ กล่าวถึงเรื่องค่านิยมไว้ว่า ค่านิยมหมายถึง
ความรู้สึกยกย่องหรือรังเกียจ หรืออายหรือใคร่อาศัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคลที่มีต่อสิ่งอื่น ๆ
ค่านิยมที่ค่านิยมต้องเป็นค่านิยมที่สามารถทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ ในสังคมไทยค่านิยมที่เห็นได้
ชัดเจนได้แก่ ค่านิยมในความสะอาดสวยงาม ค่านิยมในการทำกิจการให้พอเสร็จไม่นิยม
คุณภาพ และค่านิยมในการให้อภัยความบกพร่องกันง่าย ๆ

¹สิทธา พินิจภูวคัล ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย หน้า 415

²ประกาศ วัชรภรณ์ นักประพันธ์ หน้า 221 - 234

³ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "การอบรมการศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมที่พึงประสงค์"

เต็มสิริ บุญสิงห์¹ กล่าวว่าค่านิยมคือสิ่งที่เป็นประสบการณ์ของคนในตลอดชีวิตที่สะสมเอาไว้จนตกตะกอนในตัว คนที่ค่านิยมดีจะเป็นคนที่ประสานผลประโยชน์ของคนที่มาเกี่ยวข้องกับตัว ค่านิยมที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในสังคมไทยคือ ความสมัครสมานสามัคคีการทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม การปฏิบัติตามระเบียบวินัยกฎหมาย ความรับผิดชอบและค่านิยมทางเศรษฐกิจ

ทวีร์สมิ์ ธนาคม² กล่าวว่า ค่านิยมคือสิ่งที่เรารักและพึงปรารถนา แต่ละคนจะมีค่านิยมไม่เหมือนกัน แต่โดยทั่วไปค่านิยมของมนุษย์ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน เช่นความรัก เงินทอง ชื่อเสียง เกียรติยศ สุขภาพ ความรู้ ความสะอาดสบาย เป็นต้น

วีระ บำรุงรักษา³ อธิบายว่า ค่านิยมคือความสำคัญ (General importance) ความมีประโยชน์ (Usefulness) และความดี (Goodness) ที่มนุษย์กำหนดไว้ในสิ่งต่าง ๆ ในสังคมของเขา การกำหนดความมีค่า ความสำคัญ ความมีประโยชน์ และความดีเหล่านี้ อาศัยเกณฑ์ซึ่งมาจากระบบความคิดอันเป็นผลมาจากศาสนาปรัชญาหรือประสบการณ์ของมวลชนในสังคมนั้น

ชัยสิทธิ์ สินสมบุรณ์ทอง⁴ ได้จำแนกค่านิยมในสังคมไทยออกเป็น 8 ประการ ดังนี้

1. ยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการหรือเหตุผล
2. ยกย่องคนที่มีความรู้หรือได้รับการศึกษา
3. เคารพและคล้อยตามผู้มีวิทยุสูง

¹เต็มสิริ บุญสิงห์ "การสร้างค่านิยมในสังคม" วัฒนธรรมไทย 15(7) : 3 - 8
กรกฎาคม 2519

²ทวีร์สมิ์ ธนาคม "ค่านิยม" ชัยพฤกษ์ 21(37) : 9 - 11 ตุลาคม 2517

³วีระ บำรุงรักษา "ระบบค่านิยมแบบไทย" วัฒนธรรมไทย 16(2) : 30 - 35

⁴ชัยสิทธิ์ สินสมบุรณ์ทอง "ประชาธิปไตยกับค่านิยมในสังคม" เทศาภิบาล
72(11) : 1242 - 1248 พฤศจิกายน 2520

4. ยึดมั่นในวัตรอุปัชฌาย์แบบทาสน้ำเงิน
5. รักความเป็นอิสระชอบทำอะไรโดยลำพังตนเอง
6. นิยมความมีอำนาจมากกว่าอิสระนิยม
7. เชื่อถือในโชคกลาง ไสยศาสตร์ และหัวโบราณ
8. นิยมการเล่นพรรคพวกมากกว่าคุณธรรม

ไพรัช วนาพรรณ¹ ได้กล่าวสรุปถึงลักษณะค่านิยมที่เยาวชนไทยควรยึดถือ และปฏิบัติไว้ 6 ประการคือ

1. มีความกล้าหาญ
2. มีความซื่อสัตย์
3. ไม่พุ่มเฟิย
4. มีความสามัคคี
5. มีความกตัญญูทุกเวที
6. มีความอดทน

ความเห็นเกี่ยวกับค่านิยมดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาประกอบการ วิเคราะห์เรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค ได้เป็นบางประการ ทั้งนี้เพราะเรื่องสั้นดังกล่าวมิได้แสดงค่านิยมไว้ทุกด้าน ทั้งนี้การศึกษาและวิเคราะห์เรื่องสั้นในครั้งนี้ จึงกล่าว เฉพาะค่านิยมของสังคมไทยที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค 5 ประการ ได้แก่ ค่านิยมในด้านการเคารพผู้อาวุโสและความมีอำนาจ ความรักพวกพ้อง การรักความสนุกสนาน การเสี่ยงโชค และค่านิยมในด้านการหางาน

2.3 มนุษยธรรม หมายถึง ความรักและความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่ทั้งนี้ยังมีผู้ที่สนใจอีกหลายคนได้อธิบายเรื่องของ มนุษยธรรมไว้อย่างน่าสนใจ ดังเช่น

¹ไพรัช วนาพรรณ "ค่านิยมและเยาวชน" ประชากรศึกษา 25(10):4 - 13, 51 พฤษภาคม 2517

บรรพต วีระวิสัย¹ กล่าวว่ามนุษยธรรม (Humanity) หมายถึงภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งในทางศาสนาคือว่ามนุษย์ทุกคนอยู่ร่วมโลกเดียวกันต้องเป็นสังคมเดียวกัน อยู่ภายใต้หลักการแห่งภราดรภาพร่วมกัน เพราะฉะนั้นเมื่อพูดถึงมนุษยธรรมย่อมหมายถึงภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ (Humanity) ซึ่งมีอยู่ทุกหนทุกแห่งทั่วโลก

สอ เสถบุตร² อธิบายศัพท์คำว่า Humanity, Humane และศัพท์คำอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ Humanity ว่าหมายถึงความมีเมตตากรุณา (มนุษยธรรม) ความรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ถือว่ามนุษย์ควรช่วยมนุษย์ด้วยกันเอง

เอ แทนตา³ (A. Tanda) อธิบายเรื่องมนุษยธรรมไว้ว่า มนุษยธรรมหมายถึงลักษณะทุกอย่างที่จำแนกมนุษย์ให้แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เช่นความมีศีลธรรม จรรยา ความรัก และความเห็นประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์ ต่อมาคำว่ามนุษยธรรมมีความหมายกว้างขึ้น คือหมายถึงความเข้าใจซึ่งกันและกันของมนุษย์ อันถือเป็นบรรทัดฐานในการพัฒนาศีลธรรม และวิถีชีวิตทางการเมือง

พจนานุกรมของเว็บสเตอร์⁴ (Webster's Third New International Dictionary) ได้ให้ความหมายของคำว่ามนุษยธรรมไว้ว่า มนุษยธรรมคือธรรมะที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีการกระทำหรือความประพฤติที่ก่อปรักภัยความเมตตากรุณาอันก่อให้เกิดความรัก ความเข้าใจซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นมนุษยธรรมยังหมายรวมถึงคุณธรรม นานาประการที่จำแนกมนุษย์ออกจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

¹บรรพต วีระวิสัย สังคมวิทยามานุษยวิทยา หน้า 42

²So Sethaputra. New Model English - Thai Dictionary. p.703.

³A. Tanda. Encyclopedia of Psychology. V.2 p.80.

⁴Webster's Third New International Dictionary. p.1098 - 1099.

2.4 โลกทัศน์

สมบัติ จันทรวงศ์¹ อธิบายว่าโลกทัศน์หมายถึงระบบรวมทั้งหมดของความคิดความอ่าน ความเชื่อของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมหนึ่ง ๆ ที่มีค้ำบัฏหาทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ ซึ่งจะปรากฏออกมาในลักษณะที่เป็นผลจากความคิดของมนุษย์อีกชั้นหนึ่ง เช่น ภาษานิยายปรัมปรา ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ศิลปะและวรรณกรรม เป็นต้น นอกจากนั้นโลกทัศน์ยังมีความหมายกว้างรวมไปถึงการพยายามอธิบายว่า บุคคลเข้าใจฐานะและบทบาทของตนในฐานะเป็นปัจเจกชน และในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมอย่างไร เข้าใจเป้าหมายชีวิตและสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอย่างไร และเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งอย่างไร โลกทัศน์ของบุคคลใด ๆ ก็ตาม ย่อมได้รับอิทธิพลหรือขึ้นอยู่กับสถานภาพและฐานะของบุคคลในสังคมนั้น

ในหนังสือโลกทรรศน์ไทยภาคใต้² ใช้คำว่า "โลกทรรศน์" แทนคำว่า "โลกทัศน์" และได้ให้ความหมายว่าเป็นภาพที่แลเห็นหรือหยั่งเห็นสิ่งต่าง ๆ ของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม การศึกษาโลกทรรศน์ของบุคคลหรือกลุ่มชนใดสามารถพิจารณาได้จากความรู้ ประสบการณ์ และวัฒนธรรมของบุคคลหรือกลุ่มชนนั้น

อี.เอ็ม. เมนเดลสัน³ (E.M. Mendelson) กล่าวว่า โลกทัศน์เป็นแนวคิดประการหนึ่งในวิชามานุษยวิทยาที่สามารถเปรียบเทียบและชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชนได้ โลกทัศน์เป็นทัศนะของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีต่อสรรพสิ่งรอบ ๆ ตัวของเขา

¹สมบัติ จันทรวงศ์ "โลกทัศน์ของสุนทรภู่" ศิลปากร 2(2):172 - 211

เมษายน - มิถุนายน 2521

²มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา โลกทรรศน์ไทยภาคใต้ หน้า 2

³E.M. Mendelson. "World View" in International Encyclopedia of the Social Science. V.16 p.576.

วิลเลียม แอล แบริคเลย์¹ (William L. Bradley) กล่าวว่าโลกทัศน์คือแบบหรือโครงสร้างของโลกที่ปรากฏให้เห็น เช่นโลกทัศน์ของสังคมล่าสัตว์ก็คือความรู้สึกที่เขาได้รับการฝึกฝนในการสังเกตเกี่ยวกับสัตว์ ความรู้สึกต่อการอาหารและความตื่นตัวในบางสังคม โลกทัศน์จะอยู่ในลักษณะ ฉับ - ท่วน คือทุกสิ่งทุกอย่างจะมีชีวิตและวิญญาณ ในบางสังคมโลกทัศน์จะเป็นแบบ ฉับ - มั่น ทุกสิ่งทุกอย่างเปรียบเสมือนเป็นวัตถุ เค็มไปด้วยการเอาโรคเอาเปรียบซึ่งหมายถึงสังคมที่อยู่ในระบบวิทยาศาสตร์นั่นเอง

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค ได้รับความสนใจจากผู้อ่านพอสมควร อีกทั้งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิจารณ์หนังสือในทัศนะต่าง ๆ กัน แต่ก็ยังไม่มีการศึกษาและวิเคราะห์โดยอาศัยหลักเกณฑ์ทางวิชาการอย่างจริงจัง ผู้เขียนจึงประสงค์ที่จะวิเคราะห์เรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค ในเชิงวิชาการ โดยอาศัยเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ต่อไป

¹William L. Bradley. An Introduction to Comparative Religion. p.82.

วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค

ในการศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นนั้นได้มีผู้จำแนกลักษณะของเรื่องสั้นออกเป็นประเภทต่าง ๆ หลายแนวด้วยกัน บางท่านแบ่งประเภทของเรื่องสั้นโดยอาศัยเนื้อเรื่องเป็นเกณฑ์เช่น เรื่องสั้นเพื่อความเพลิดเพลินได้แก่เรื่องประเภทพาดฝัน (romantic) เรื่องสั้นในแนวตลกขบขัน เรื่องสั้นที่มีแนวคิดเชิงอุดมคติก้าวหน้า และเรื่องสั้นที่อาศัยแนวประสบการณ์ เป็นต้น¹ บางท่านแบ่งประเภทของเรื่องสั้นโดยอาศัยลักษณะการแต่งเป็นเกณฑ์ได้แก่เรื่องสั้นชนิดมีโครงเรื่อง เรื่องสั้นแบบบรรยายความรู้สึกของตัวละคร และเรื่องสั้นที่มุ่งเสนอแนวคิดมากกว่าความรื่นรมย์² บางท่านแบ่งแยกย่อยออกไปถึง 4 ชนิดได้แก่เรื่องสั้นชนิดผูกเรื่อง ชนิดสร้างตัวละคร ชนิดให้แนวความคิด และชนิดสร้างบรรยากาศ³ แต่จะแบ่งอย่างไรก็ตามเราจะพบว่าลักษณะของเรื่องสั้นที่ได้กล่าวมามีลักษณะเกี่ยวพันกันอยู่บ้างไม่แยกขาดจากกันอย่างเด่นชัด

จากการศึกษาเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค จำนวน 195 เรื่อง พอจะจำแนกประเภทของเรื่องสั้นได้ดังตารางต่อไปนี้

¹พรทิพย์ ภัทรนาวิก "เรื่องสั้น" วิทยศึกษ 4:40 มิถุนายน - กรกฎาคม 2518

²รินฤทัย สัจจพันธุ์ อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศในวรรณกรรมไทย หน้า 196

³กระแสร มาลายาภรณ์ วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 51 - 54

ตาราง 1 ประเภทของเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค์

รวมเรื่องสั้นชุด	ประเภทของเรื่องสั้น			
	โครงเรื่อง จำนวน	ตัวละคร จำนวน	บรรยายกาศ จำนวน	แนวคิด จำนวน
กรรมกร-สไตรค์	2	9	1	1
กลับไปสู่เมืองแร่	-	2	-	-
ไกลเคียง	2	10	-	2
คนก้นในเหมืองแร่	-	8	-	4
จุฬารปฎิเสฐข้าพเจ้า	-	8	-	1
เจ้านกขมิ้นจากเหมืองแร่	-	8	1	-
ธุรกิจบนซาออน	-	11	-	1
นักหลงเหมืองแร่	-	5	-	-
นายฝรั่ง	-	9	-	1
ผู้ชนะคือแผ่นดิน	-	11	1	-
มวยเหมืองแร่	-	10	-	3
รอบชีวิต	-	8	1	1
ลาก่อนพี่จอน	-	10	1	1
ลุยทะเลคน	-	9	-	-
หมึกกระจาย	-	5	-	-
เหตุเกิดในออฟฟิศเหมืองแร่	-	12	-	1
เหตุเกิดในโรงโกปี	-	11	-	1
เหมืองแร่-20 ปีก่อนเต็มโก ไอโซ	1	7	3	2
ไอโซ	-	9	1	1
	5	162	9	19

จากตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค เป็นเรื่องสั้นประเภทตัวละครเป็นส่วนใหญ่ เรื่องสั้นประเภทนี้ที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านมากคือเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่¹ ในการพิมพ์จำหน่ายครั้งสุดท้าย (พ.ศ.2518) อาจินต์ได้ตั้งชื่อหนังสือแต่ละชุดของเขาตามชื่อตัวละครเช่น นายฝรั่ง ลาก่อนพี่จอน ไอ้ไข่ เป็นต้น เนื้อเรื่องในเรื่องสั้นแต่ละเล่มนั้นก็ เป็นพฤติกรรมของตัวละครที่มีชื่อดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าอาจินต์ได้ให้ความสำคัญแก่ตัวละครในเรื่องมาก ส่วนเรื่องสั้นประเภทอื่น ๆ ก็มีปรากฏอยู่บ้างในเรื่องสั้นชุดอื่น ๆ ทั่ว ๆ ไป

เรื่องสั้นของอาจินต์ทั้ง 195 เรื่องนั้น ในการนำมาวิเคราะห์ครั้งนี้จะเริ่มต้นจากกลวิธีในการแต่งว่า ค่ายโครงเรื่องไปจนถึงการใช้คำ ส่วนนวนโวหาร โดยอาศัยเกณฑ์การวิเคราะห์ดังนี้

กลวิธีในการแต่ง

1. โครงเรื่อง โครงเรื่องเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งในการเขียนเรื่องสั้น โครงเรื่องเป็นส่วนที่ทำให้เรื่องสั้นนั้นเป็นเรื่องขึ้นมา โดยก่อให้เกิดเหตุการณ์ซึ่งมีความสัมพันธ์สืบเนื่องกัน มีการเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการปิดเรื่อง

ศาสตราจารย์กุลหลาบ มัลลิกะมาส² กล่าวว่าโครงเรื่องคือเรื่องที่เน้นความขัดแย้งในความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างตัวละครในช่วงเวลาหนึ่งเวลาใด ณ ที่ใดสักแห่งหนึ่ง พร้อมกับอ้างคำกล่าวของ อี.เอ็ม. ฟอสเตอร์ (E.M. Foster) ซึ่งกล่าวไว้ในหนังสือชื่อ *The Aspects of the Novel* ว่า "พระราชาสืบพระชนม์ พระราชินีสืบพระชนม์" ไม่ใช่โครงเรื่อง แต่ "พระราชาสืบพระชนม์ ต่อมาพระราชินีก็สืบพระชนม์ ค่ายความเสียพระทัย" จึงจะเป็นโครงเรื่องเพราะได้แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับระหว่างตัวละครในเรื่องระหว่างช่วงเวลาที่ย่อเนื่องกันและที่สำคัญคือเน้นถึงความทุกข์

¹อาจินต์ บัญจพรรค จุฬาปฏิเสชข้าพเจ้า หน้า 188

²กุลหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 41

ระหมื่นจิตใจของพระราชาธิปไตยอย่างรุนแรงจนถึงแก่ความตายในที่สุด

รีนฤทัย สัจจพันธ์¹ อธิบายว่าโครงเรื่อง (Plot) หมายถึงการกำหนดเค้าโครงเรื่อง เหตุการณ์ พฤติกรรม หรือความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาในเรื่อง ซึ่งมีความผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โครงเรื่องที่ดีจะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ พฤติกรรม (action) และความขัดแย้ง (Conflict) นอกจากนี้ส่วนที่รองลงมาก็มี การดิ้นรนต่อสู้ (Struggle) และอุปสรรค (Obstacle)

แรงราม นุททริก² กล่าวว่า โครงเรื่องคือปัญหาหรืออุปสรรค (Problem or Obstacle) เมื่อเกิดปัญหาหรืออุปสรรคขึ้นจะทำให้เราเห็นว่าตัวละครพยายามหาทางแก้ปัญหานั้นได้อย่างไร การหาวิธีแก้ปัญหานั้นคือการดำเนินเรื่องคือการนำไปสู่การคลายปม (Denouement) และการคลายปมเป็นการดำเนินเรื่องไปสู่จุดจบ

จากการศึกษาเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค ปรากฏว่าอาจินต์มีกลวิธีในการวางโครงเรื่องดังนี้

1.1 การเปิดเรื่อง การเปิดเรื่องเป็นกลวิธีที่สำคัญมากในการเขียนเรื่องสั้น ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน กล่าวถึงความสำคัญของการเปิดเรื่องไว้ว่า "หากท่านเริ่มต้นไม่ดี แห้งแล้ง ไม่สะกดตาสะกดใจ หรือก่อให้เกิดความอยากรู้ อยากเห็นผู้อ่านก็จะเปิดเรื่องของท่านผ่านไปอย่างไม่มีเอาใจใส่ ฉะนั้นการสร้างเรื่องสั้นตอนเปิดเรื่องจึงสำคัญนัก ..."³ วิธีเปิดเรื่องมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน เช่น วิธีสร้างให้มีนาฏการหรือการกระทำ วิธีเปิดเรื่องโดยใช้บทสนทนาและวิธีเปิดเรื่องโดยใช้การพรรณนา⁴

อาจินต์ ปัญจพรรค นิยมใช้วิธีการเปิดเรื่องในเรื่องสั้นของเขาดังนี้

1.1.1 การเปิดเรื่องโดยการบรรยาย เป็นวิธีการเปิดเรื่องที่ปรากฏ

¹รีนฤทัย สัจจพันธ์ อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศในวรรณกรรมไทย หน้า 200

²แรงราม นุททริก วรรณคดีอังกฤษ 2 นวนิยาย: เรื่องสั้น หน้า 11

³เจือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 60

⁴ค. หน้า 62

มากที่สุดในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญพรภักดิ์ เพราะเรื่องสั้นของเขาส่วนมากเป็นเรื่องเล่า ผู้แต่งจึงนิยมใช้วิธีบรรยายเป็นการเปิดเรื่องมากกว่าอย่างอื่น การเปิดเรื่องด้วยการบรรยายนี้อาจินต์มักจะเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่ไม่ใช่จุดสำคัญของเรื่องให้ผู้อ่านพลิกเพลิกไปก่อนแล้วจึงวกกลับเข้าสู่สาระสำคัญที่ต้องการเสนอให้กับผู้อ่าน เช่นในเรื่อง "จังหวัดชีวิต" ซึ่งเป็นเรื่องของเสมียนพิมพ์คดีคนหนึ่งที่ไม่พอใจงานในเมืองแร่ จึงส่งใบสมัครไปยังศูนย์จัดหางานโดยที่ไม่ให้ฝรั่งผู้จัดการเมืองแร่ทราบ เมื่อศูนย์จัดหางานแจ้งข่าวการเข้าทำงานในที่แห่งใหม่มา เสมียนผู้นี้ก็รีบเดินทางไปรับงานทันที แต่ปรากฏว่างานที่เขาได้ใหม่นั้นเป็นตำแหน่งผู้ช่วยเสมียนพิมพ์คดีในเมืองเก่าที่เขาทำมานั่นเอง เหตุที่เรื่องผันผวนไปเช่นนั้นก็เพราะฝรั่งผู้จัดการเมืองแร่เห็นว่างานพิมพ์คดีของเขาหนักมากจึงหาผู้ช่วยมาแบ่งเบาภาระแต่เขาซึ่งลาออกเสียก่อน แล้วมาไต่งานใหม่ในตำแหน่งที่ต่ำลงไปอีก อาจินต์ไม่ได้เปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงเสมียนพิมพ์คดีผู้นี้โดยตรง แต่กลับเล่าถึงสภาพทั่ว ๆ ไปของเมืองแร่ก่อนว่า

เมืองเล็ก ๆ ของเราอยู่ห่างตลาดในอำเภอประมาณ 5-6 กิโลเมตร ในเวลา กลางวันมีรถสองแถววิ่งขึ้นล่องโดยระบบคนเต็มเมื่อไหร่ออกเมื่อนั้น แต่ตอน กลางคืนใครอยากไปก็ต้องเดิน ซึ่งไม่มีใครชอบนัก เพราะเคยมีคนพบเสือ มันมาจากภูเขา เดินตัดถนนรถไปสู่ล่าซาร์เบื้องล่าง ว่ากันว่าตัวเท่าลูกม้า เป็นเสือจ้าวพ่อ แต่จะเป็นจ้าวพ่อไหนก็ไม่รู้

(จังหวัดชีวิต : เหตุเกิดในออฟฟิศเมืองแร่ : 21)

ในเรื่องของฝากจากควาย ผู้แต่งได้เล่าถึงครั้งที่ตนเองและคนขับรถบรรทุกพื่น ได้ช่วย ดูกควายขึ้นจากหล่ม โดยไม่ทราบว่าเจ้าของควายต้องการจะนำไปฆ่า รุ่งเช้าจึงได้ ทราบความจริงเพราะเจ้าของควายได้นำเนื้อสดมามอบให้เป็นการขอบคุณ ก่อนที่จะ กล่าวถึงสาระสำคัญของเรื่องอาจินต์ได้เล่าถึงสภาพภูมิอากาศของภาคใต้ก่อนว่า

ถ้าท่านอยากให้วันหนึ่งมีครบทั้ง 3 ฤดู ท่านต้องไปอยู่แถวมัทรีใต้ ที่นั่นกลาง คืนคือฤดูหนาว กลางวันคือฤดูร้อน และตลอด 24 ชั่วโมงจะเป็นฤดูฝนเสีย เมื่อไรก็ได้ ตลอดกลางคืนมันหนาวอย่างเจ็บปวดคล้ายหมอก ค่ายน้ำค้างและ

ลมหายใจอันชุ่มชื้นของป่าคง ครั้นยามกลางวันที่ร้อนอย่างเจ็บแสบเข้าไปใน
ผิวหนัง ค่ายแสงแดดและกระไอร้อนที่สะท้อนออกมาจากภูเขาหิน

(ของฝากจากควาย : คนค้ำในเหมืองแร่ : 9)

"ยาแดง" เป็นเรื่องของพ่อค้าในเหมืองแร่ที่ขายยาแดงให้แก่ชาวบ้านโดยไม่บอก
วิธีใช้โดยละเอียดทำให้ผู้ใช้ยาใช้ทั้งทาและรับประทานด้วยความไม่รู้ ผู้แต่งได้เปิดเรื่อง
ด้วยการกล่าวถึงการค้าในเหมืองแร่ว่า

ถ้าท่านจะไปตั้งร้านขายของในเหมืองแร่ ท่านต้องเตรียมเหล่าไปมาก ๆ
เพราะว่าที่นั่นเหล่าจะขายดีกว่าวิตามิน สิ่งต่อไปที่ท่านต้องหาคือร้านไว้อย่า
ให้ขาดคือยาคุมแก้หวัด ไอ้สิ่งนี้มีคนขายดีกว่าร่ม เหตุใดพวกเราชาวเหมืองแร่
จึงนิยมเดินตากฝนให้เป็นหวัดเสียก่อนแทนที่จะซื้อร่มป้องกันฝน นี่ก็เป็นเพราะ
ว่ายาคูมแก้หวัดนั้นขวดละบาทเดียวใช้ไปได้ตั้งหลายมือ ส่วนร่มนั้นราคาตั้ง
7 บาท ถ้าเป็นร่มดีมาจากป็นังก็ตั้ง 25 บาท

(ยาแดง : เหตุเกิดในโรงโกปี : 121)

1.1.2 การเปิดเรื่องด้วยการใช้บทสนทนา การเปิดเรื่องด้วยวิธีนี้
ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน ให้ความเห็นว่า "ต้องเริ่มบทสนทนาด้วยถ้อยคำที่แปลกทั้ง
ความหมายหรือประหลาดในเนื้อเรื่องตรงที่เริ่มนั้น ..." ¹ การเปิดเรื่องด้วยบทสนทนา
นี้มักจะทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจอยากดูและอยากติดตามต่อไป กลวิธีเช่นนี้นักเขียนเรื่อง
สั้นในปัจจุบันก็นิยมใช้เช่นกัน

เรื่องสั้นของอาจันต์ ปัญจพรรค์ จำนวน 195 เรื่องที่นำมาศึกษาในครั้งนี้มี
เรื่องสั้นเพียง 7 เรื่องเท่านั้นที่เปิดเรื่องโดยใช้บทสนทนา ทำให้เห็นได้ว่าผู้แต่งไม่นิยม
เปิดเรื่องด้วยวิธีนี้ อย่างไรก็ตามแม้จะไม่มีกรเปิดเรื่องในลักษณะนี้มากนัก ผู้แต่งก็
กระทำได้อย่างน่าสนใจ เช่น

¹เจือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 61

"ฉันเสียใจเหลือเกินนายหนุ่ม" ผู้จัดการโรงงานน้ำอัดลม "เอ็กซ์" กล่าวอย่าง
 เชื่องช้าแก่พนักงานดูแลถังเก็บน้ำ "มีคำสั่งให้นายหนุ่มออกจากงาน"
 น้อมตะลึง ลืมแม่จะปากเหงื่อหน้าผากที่กำลังจะหยดเข้าตา ต่อมาเขาจึงถาม
 ค่ายเสียงสั้น ๆ ว่า
 "ผมทำผิดอะไรครับ"

(อหิวาต์ : ลุยทะเลคน 2 : 101)

"ซีม่า"

"แล้วไง ?"

"บ้าหญิง"

"แล้วไง ?"

"ยิงปืน" แล้วผู้พูดมาทั้งสามข้อนี้ก็สรุปว่า "ซีม่า บ้าหญิง ยิงปืน"

"ซีม่า บ้าหญิง ยิงปืน" ข้าพเจ้าซึ่งเป็นผู้ชักพิมพ์ตามเขาเหมือนกำลังตั้งนะโม
 สามจบ "เอ - ซีม่านะรู้จัก ยิงปืนก็รู้จัก แต่บ้าหญิงนี่มันอะไรกันหว่า"

(ตีன்பิน : มวยเหมืองแร่ : 47)

"คุณพริ้ม "

"อุยตาย ตกใจนะ คุณมโนไปไหนมาคะ"

"เพิ่งออกจากโรงหนังครับ คุณละ"

"หรือคะ ตาย พริ้มก็ดูหนังไม่ยักเจอกัน ดูข้างล่างหรือข้างบนคะ"

"ผม ข้างล่างครับ"

"พริ้มดูข้างบนคะ นั่นซีเลยไม่เจอกัน"

(พระเอกไม่ต้องมา : ลุยทะเลคน 2 : 25)

1.1.3 การเปิดเรื่องโดยการใช้นาม สุนทรียะ บทกวี และข้อคิดมา
กล่าวนำ การเปิดเรื่องในลักษณะนี้ได้แก่การนำเอาคำคม สุนทรียะ บทกวีหรือข้อคิดที่สอดคล้องกับสาระและเนื้อหาที่จะเขียนมากล่าวนำไว้ก่อนแล้วจึงดำเนินเรื่องต่อไป อาจินต์ - บัญจพรค์เปิดเรื่องด้วยวิธีนี้น้อยมาก ในจำนวน 195 เรื่องมีเพียง 1 เรื่องคือเรื่อง "ลูกปืนนักเคียว" ผู้แต่งเปิดเรื่องว่า

พันเอกแซมมวล คอลท์ กล่าวไว้ว่า
 Fear no man, Whatever his size,
 Just call on me - I'll equalize.
 (ไม่ต้องกลัวมนุษย์หน้าไหน ให้มันใหญ่เท่าใหญ่
 ขอให้เรียกใช้ผมเถอะ ผมจะทำสมดุลให้
 พันเอกคอลท์ ผู้สร้างปืนคอลท์นั้นแหละ)

(ลูกปืนนักเคียว : กรรมกร-สตรีค์ : 33)

ส่วนการเปิดเรื่องด้วยวิธีอื่น ได้แก่การเปิดเรื่องโดยใช้นามการและการเปิดเรื่องโดยการพรรณานั้น ไม่ปรากฏในเรื่องสั้นทั้ง 195 เรื่องที่นำมาศึกษา คงมีแต่ลักษณะการเปิดเรื่องเพียง 3 ประการดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น

1.2 การดำเนินเรื่อง การดำเนินเรื่องเป็นวิธีการสำคัญที่จะนำเรื่องไปสู่จุดสุดท้าย นักเขียนเรื่องสั้นโดยทั่วไปมีวิธีดำเนินการดังนี้

1.2.1 การสร้างความขัดแย้ง ความขัดแย้งหมายถึง "การต่อสู้ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างตัวเอกกับฝ่ายปรปักษ์ ตัวเอกกับชะตากรรมหรือกับสิ่งแวดล้อม หรืออาจจะเป็นการต่อสู้ระหว่างความคิดภายในใจของตัวละครเอง ตลอดจนการต่อสู้กับระบบค่านิยมของสังคมก็ได้"¹

ในการเขียนเรื่องสั้น ผู้แต่งจะต้องสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นปมที่จะทำให้เรื่องสั้นนั้นดำเนินเรื่องไปอย่างน่าสนใจ ทำให้ผู้อ่านติดตามอ่านเรื่องนั้นด้วยความ

¹Mary Rohrberger, Samuel H. Words, Jr. and Bernard F. Dukore,
An Introduction to Literature, p.965.

อยากทราบว่าเรื่องจะลงเอยอย่างไร และเมื่อถึงจุดสุดขั้วแล้วผู้แต่งก็คลายปมของเรื่องออก เรื่องจึงจะประทับใจผู้อ่าน

เรื่องความขัดแย้งนี้ นิพนธ์ อินสิน¹ ได้ศึกษาและสรุปแบ่งแยกประเภทของความขัดแย้งไว้ดังต่อไปนี้

1. ความขัดแย้งภายนอก (External Conflict)

1.1 ความขัดแย้งทางกายภาพหรือความขัดแย้งกับโลกในทางรูปธรรม (Physical conflict) ซึ่งได้แก่ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น มนุษย์กับโรคภัยไข้เจ็บ การต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การต่อสู้กับความหิวกระหาย และความโหดร้ายทารุณของธรรมชาติ เป็นต้น

1.2 ความขัดแย้งทางสังคม (Social Conflict)

1.2.1 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เช่น ความขัดแย้งระหว่างคนดีกับคนชั่ว คนมีศีลธรรมกับคนเลวทราม ความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่กับลูก ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ เป็นต้น

1.2.2 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม เช่น ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับระบบค่านิยมและความเชื่อของสังคม ความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาหรือลัทธิการเมือง ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับระบบและโครงสร้างของสังคมในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

1.3 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า มนุษย์กับชะตากรรมหรือเคราะห์กรรม ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับอำนาจไสยศาสตร์หรือสิ่งลึกลับอื่น ๆ เป็นต้น

2. ความขัดแย้งภายในหรือความขัดแย้งทางจิตใจ (Internal or Psychological Conflict)

¹นิพนธ์ อินสิน ความขัดแย้งในวรรณกรรมสามเรื่องของสุนทรภู่ หน้า 30

เมื่อนำเอาประเภทของความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้นนั้นมาเป็นแนวทางพิจารณา เรื่องการสร้างความขัดแย้งในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคแล้ว พบว่าความขัดแย้งที่ปรากฏนั้นมีลักษณะไม่ซับซ้อนสังเกตเห็นได้ง่าย ผู้แต่งนิยมนำความขัดแย้งใน 2 ลักษณะ คือ ความขัดแย้งทางสังคมได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และความขัดแย้งภายในหรือความขัดแย้งทางจิตใจของตัวละครเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

เรื่อง "คนละที" มีบางตอนที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เนื้อเรื่องมีอยู่ว่า เสมียนใหญ่ของเหมืองแร่ต้องการไปเที่ยวในตัวจังหวัดในคอนคา จึงมาชวนอาจินต์และนายจวงคนขับรถบรรทุกแร่ของเหมือง ให้ขับรถไปเที่ยวด้วยกันโดยหลอกนายจวงว่าได้ขอยืมรถกับฝรั่งเจ้าของเหมืองเรียบร้อยแล้ว ในครั้งแรกจวงไม่เต็มใจไปเพราะกลัวกลับมาทำงานในคอนเข้าไม่ทันและจะถูกไล่ออก แต่เสมียนใหญ่รับรองอย่างแข็งขันว่าจะไม่มีอะไรเกิดขึ้นเค็ดขาด จวงจึงได้ยอมไป คอนขากลับจวงเมาสุรามาก เสมียนใหญ่จึงไม่ยอมกลับด้วยเพราะกลัวจะเกิดอันตราย ฝ่ายจวงก็ไม่ยอมจะให้เสมียนใหญ่กลับเหมืองโดยรถที่ตนเองขับให้ได้ จึงเกิดโต้เถียงกันขึ้น

"ไม่ขึ้น กูไม่ขึ้น กูไม่อยากตาย"

"แล้วกัน เมื่อขามาอ่อนนอนฉันทำไม"

"เมื่อขามาถึงไม่เมายังงี้หรือ"

"อูะ ไม่เชื่อมือกันมั้งเลยนะ นายเหมียนน่า ขึ้นรถเถอะ ฉันขับได้ไม่เมาเท่าไรหรอก"

"ไม่ขึ้น กูจะเข้าแท็กซี่กลับ"

จวงเลยบ้าใหญ่ หันมาทางข้าพเจ้า ทำท่าเหมือนฟ้อง

"ดูซิคุณ กู อ่อนนอนให้เรามา ซากลับไม่ยอมกลับ"

เสมียนใหญ่บอกข้าพเจ้าว่า

"อาซิน ถ้ากูขับละก็โอกลับ ถ้าไอ้จวงขับ โอไม่กลับ"

"ไม่ได้ ไม่ได้" จวงโบกมือเร่า ๆ "รถของมัน ฉันต้องขับ คนอื่นขับฉันเสีย
 เครียด ถ้านายฝรั่งจะหาว่าฉันเหลวไหล เอารรถมาแล้วต้องให้คนอื่นขับแทน
 ไม่ได้ ทุกคนต้องกลับ ฉันขับ"

"แกไปขายของแกคนเดียวเถอะ" เสมียนใหญ่ว่าแล้วก็จุกเข้าพเจ้ากินหนึ่

"อาซิน ไปหาแท็กซี่กัน"

จวงขวางไว้ "กลับไม่ได้ ต้องกลับคันนี้ ฉันขับ"

(คนละที : เหตุเกิดในออฟฟิศฯ : 41)

ในที่สุดเสมียนใหญ่ก็ยอมกลับเหมืองกับรถบรรทุกแรมันเอง แต่ได้เปิดเผยความ
 จริงกับอาซินในตอนหลังว่า ที่จริงเขาไม่ได้กลัวอุบัติเหตุที่จะเกิดจากการเมาสุราของ
 จวงเลย แต่เป็นเพราะเขาต้องการแบ่งความผิดไปให้จวง ทั้งนี้เพราะจะคอนเดินทางไป
 ในตัวจังหวัดนั้น เขาไม่ได้ยืมรถกับนายฝรั่ง ถ้านายฝรั่งทราบความจริงเรื่องเอารถออก
 ไปเที่ยวเขาจะมีความผิดเพียงครึ่งเดียว เพราะเขาไปเขาเป็นฝ่ายอ่อนวอนให้จวงเอา
 รถออกจากถู่ แต่ชากลับจวงเป็นฝ่ายอ่อนวอนให้เขาขึ้นรถ

ตัวอย่างความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง
 "เรียกควยเลือด" เนื้อเรื่องกล่าวถึงหัวหน้าคนงานกลางแจ้งของเหมืองแร่ชื่อ นายบุญ
 ไล่สั่งให้คนงานคนหนึ่งชื่อนายจอบ เป็นผู้ดูแลท่านบักนั้นน้ำเพราะเกรงว่าอาจจะพังลงได้ควย
 มีกระแสน้ำไหลแรง หลังจากนั้นนายบุญและคนงานคนอื่น ๆ พร้อมควยอาซินก็ได้ไปดูร่าวง
 ในตัวอำเภอ ขณะที่ร่าวงกำลังสนุกสนานอยู่นั้น นายบุญก็เห็นนายจอบขึ้นไปอาละวาดคอยู่
 บนเวทีจนคำรวจต้องขึ้นไปห้ามปรามและคุมตัวไปสอบสวน นายบุญก็ตามไปถูกควยเพราะ
 ไม่พอใจที่นายจอบหนึ่งงานมาเที่ยว ควยอารมณ์โกรธเมื่อถึงสถานีตำรวจ นายบุญจึงทำร้าย
 นายจอบอย่างรุนแรง

นายบุญไม่พูดไม่จา เงื่อมือรีเข้าไปหาลูกน้องของเขาทันที ก่อนที่ใครจะห้าม
 ทันเขาตบสองผาดควยหน้ามือและหลังมือ นายจอบสะบัดหน้าไปตามความแรง
 ของฝ่ามือลูกพี่ นายสิบเวรถลันขึ้นรังมือนายบุญไว้ ตะเกียงบนโต๊ะเกือบจะล้ม

"เรื่องหนึ่งงานมาทำไมไอ้จบ" นายწყဲးตะคอกถามพลาางสะบักมือจากนายสิบเวร
เป็นพัลวัน เพื่อจะลงโทษลูกน้องของเขาต่อไป
นายสิบเวรพูดว่า

"เขาเจ็บมากแล้ว อย่าซ้ำเขาเลยนายწყဲး"

"มันหนึ่งงานมา มันหนึ่งงาน" นายწყဲးเสียงสั้นด้วยคววมโกรธ "ขอเตะหน้ามัน
สักฉาดแล้วค่อยเอามันชิง"

(เรียกด้วยเลือด : กรรมกร-สไตรค์ : 64-65)

สุดท้ายเรื่องจึงเปิดเผยว่า เหตุที่นายจบตามมาทำงานในตัวอำเภอและขึ้นไปอาละวาด
บนเวทีร่าวงนั้น เป็นเพราะต้องการมาออกข่าวเรื่องท่านบ่ตันกระแสน้ำไม่ไหวพังทลายลง
แต่นายจบหาตัวนายწყဲးไม่พบด้วยคนมากเหลือเกินจึงต้องไปก่อเรื่องบนเวทีร่าวงเพื่อให้
นายწყဲးได้เห็นเขานั่นเอง

๔ ตัวอย่างความซัดแย้งภายในของตัวละคร

เรื่อง "มโนกรรมนิคังหะ" เป็นเรื่องของกรรมกรที่รวมตัวกันเพื่อขอต่อรอง
กับนายจ้างให้ขึ้นค่าแรงงาน ในตอนแรกพวกกรรมกรในเมืองที่อาจันต์ทำงานอยู่ก็ไม่กล้า
ทำกรรณแรงเพราะทุกคนก็รักใคร่ เกรงใจฝรั่งเจ้าของกิจการ จนวันหนึ่ง นายฝรั่ง
เชิญเจ้าหน้าที่ตำรวจมาให้คำชี้แจงเรื่องการขึ้นค่าแรงแก่คนงานทุกคน เมื่อเจ้าหน้าที่
ตำรวจกลับไปก็มีคนกลุ่มหนึ่งเที่ยวตระเวนเอากระดามให้กรรมกรเซ็นชื่อ อาจันต์เองเข้าใจ
ว่าเป็นการลงชื่อขอขึ้นค่าแรงงานจึงลงใจอยู่เพราะรักนายฝรั่งก็รัก เกรงใจเพื่อนฝูง
ก็เกรงใจ กิ่งตอนหนึ่งในเรื่องที่ว่า

ข้าพเจ้ายืนอยู่นอก ๆ วง ในใจเต็มไปด้วยปัญหาเคี้ยวถาม เคี้ยวตอบตัวเองอยู่
นั้นแล้ว นี่มันอะไรกันวะ นี่คือนิจวิทยาแห่งฝูงชนละมัง มันเฮโลตามกันไปได้
ง่ายคายนางนี้เที่ยวหรือ คุณธรรม ความกตัญญู ความสุจริต ของดี ๆ
เหล่านี้ไปอยู่ที่ไหนหมด นายร้อยแกมาเคือนอยู่หยก ๆ กระแสเสียงยังซึมอยู่ใน
อากาศอย่างแน่นอน พอแกคล้อยหลังเท่านั้นเกิดเรื่องใหญ่อย่างไม่น่าเชื่อขึ้นมา

ได้เที่ยวหรือ แล้วนายฝรั่งใจพระของเราเล่าพวกเราเหยียบย่ำน้ำจืดน้ำใจ
แต่ตั้งเดิมของแกเสียง่าย ๆ เพียงนี้เขี้ยวหรือ ข้าพเจ้ายืนคิดคนเดียว เราจะ
เจอกับเขาหรือเปล่า ระหว่างสิทธิกับหน้าที่ซึ่งเมื่อก่อนเป็นค่าง่าย ๆ คิดจะ
เซยเสียด้วยซ้ำ บัดนี้กลายเป็นคู่ต่อสู้ที่เข็มเกรียวซึ่งกันและกันอย่างที่สุด
ข้าพเจ้าต้องการสิทธิมากขึ้นหรือว่าข้าพเจ้ามีหน้าที่ต้องทุ่มเทชีวิตให้บริษัทมาก
ขึ้น อะไรกัน... อย่างไหน... เซ็นหรือไม่เซ็น

(มโนธรรมนิคจังหะ : กรรมกร-สไตรค์ : 140-141)

สุดท้ายอาจินต์ถึงได้รู้ความจริงว่าการลงชื่อในวันนั้นเป็นการลงชื่อเพื่อรับเบี้ยเลี้ยงที่
มาพักค่าชี้แจง มิใช่การลงชื่อเพื่อประท้วงแต่อย่างใด

อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง "ค่ายังใจ" ซึ่งเป็นเรื่องการพนัน อาจินต์ได้เขียนเล่าว่า
ครั้งหนึ่งตนเองและกรรมกรเหมืองแร่อีกหลายคนไปเล่นไป คราวนั้นเจ้ามือ "มือขึ้น" มาก
จึงเป็นฝ่ายได้เงินโดยตลอดจนผู้ เล่นขยาดและคิดโกงด้วยการเปิดโปงก่อนที่จะวางเงินพนัน
เมื่อสบโอกาสก็มีคนเปิดโปงได้สำเร็จและทุกคนก็วางเงินลงในตำแหน่งที่จะชนะพนันยกเว้น
อาจินต์เพียงคนเดียวที่ไม่ยอมลงเงินในครั้งนั้น เขาเขียนเล่าไว้ว่า

เงินทุกขุมในมือถูกค้าโปะลงตรงช่องเดียวกันคือช่องที่คนเปิดโปงไว้วางเงินลง
ไปก่อน คนอื่น ๆ ก็แทงตามเป็นการแทงอ้อ ซึ่งหมายความว่าเจ้ามือจะต้องจ่าย
ถึงสามต่อ ข้าพเจ้าถือใบละสิบที่เหลืออยู่เป็นสิบบาทสุดท้ายในชีวิตเหมือนถือ
กระดาษเปล่า ถ้าข้าพเจ้าแทงไปตามคนอื่น ข้าพเจ้าจะฟื้นขึ้นมาตั้งทุนตั้งกำไร
รวมเป็นสี่สิบ

นายสินหัวเราะที ๆ พ่นควันใบจากอย่างเป็นสุข เขาถามข้าพเจ้าว่า

"คุณล่ะ"

ตอนนี้ละที่คิดปะ ศีลธรรม มนุษยธรรมของข้าพเจ้าหรือของใครก็ตามในโลก
ได้ถูกชักถามด้วยเงินสิบบาทในมือของข้าพเจ้ากับกระดาษแทงไปนั้น

ข้าพเจ้าถูกคิด

นายสิน เขาคงจะเห็นพิรุณที่พวกเราเปิดโปงถูกระมัง เพราะเขาคงเห็นท่าทางมาตั้งแต่ตอนที่ เขาหยิบกล่องยา...

ถ้าข้าพเจ้าเห็นแก่ได้ แทะลงไปตรงช่องที่จะไต่เงินนั้นก็หมายความว่า ข้าพเจ้าก็เป็นไอ้คนธรรมดาคนหนึ่งที่มีนิสัยขี้โกง

ถ้าข้าพเจ้าไม่แทงในกระดานนี้มันก็หมายความว่าข้าพเจ้าคงเหลือคิดมีอยู่เพียงสิบบาท ในขณะที่คนอื่น ๆ ที่เสียมาด้วยกันกำลังกู้ทุนขึ้น

(คำยังใจ : คนคนในเมืองแะ : 91-92)

สุดท้ายอาจินต์ก็ตัดสินใจไม่วางเงินพนัน แต่เรื่องได้มาเปิดเผยตอนจบว่ากลโกงในครั้งนั้นเจ้ามือเองก็รู้แต่ยอมให้โกงเพราะเห็นว่า "ลูกค้ำ" เสียเงินกันมากแล้วและเวลาก็ยังหัวค้ำอยู่เกรงจะกลับกันหมกจึงยอมให้โกงเสียครั้งหนึ่ง เพื่อจะได้มีเงินทุนไว้เล่นพนันต่อไปอีก

การที่เรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค์มีแนวการสร้างความขัดแย้งในลักษณะดังกล่าวข้างต้นมากกว่าลักษณะอย่างอื่นนั้น กล่าวได้ว่าเป็นเพราะอาจินต์มีแนวการเขียนเรื่องสั้นที่แสดงชีวิตมนุษย์และการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมมากกว่าเรื่องสั้นในแนวอื่น ดังนั้นจึงไม่ค่อยปรากฏความขัดแย้งในลักษณะที่แปลกออกไป เช่นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นต้น คงมีแต่ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน และความขัดแย้งภายในจิตใจของตัวละครเท่านั้น

1.2.2 กลวิธีในการดำเนินเรื่อง กลวิธีในการดำเนินเรื่องที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค์ มี 2 ลักษณะคือ การดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน ซึ่งการดำเนินเรื่องในลักษณะนี้ ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาสอธิบายว่า เป็นการดำเนินเรื่องตามลำดับ เรื่องเกิดก่อนแล้วก่อน เรื่องเกิดทีหลังเล่าทีหลัง เรื่องสั้นของอาจินต์ที่มีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทินนี้จะมีลักษณะที่เห็นได้ชัดประการหนึ่งคือผู้แต่งมักจะระบุวัน เวลาอย่างชัดเจน สังเกตได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

* เสาร์ที่เกิดเรื่องนี้ ข้าพเจ้านั่งค้มกาแปอยู่ตั้งแต่เช้า... จนสาย จนบ่าย จนเที่ยงและจนเย็น หวุดเล็กงานคั่งขึ้นสักพักใหญ่ ๆ นายจ่ายหัวหน้าคนงานซ่อมถนนผู้ไม่เคยมีวันหยุดงานแต่ถูกกดขี่ข่มเหงเพี้ย ๆ เข้ามาเรียกกาแปกินก่อนกลับบ้าน เขาบอกข้าพเจ้าว่า

"วันนี้มีเรื่องสนุก"...

"อะไรล่ะเรื่องสนุก คนงานรวนอีกเระอะ"

"เปล่า แต่ว่าผมได้คนงานมาใหม่อีกคนหนึ่ง มาจากตะกั่วป่านั้นเระ"

"ก็คั้นะซี เคียวนี้คนงานยิ่งหายากไม่ใช่เระอะ"

"ครับ หมอนี่มาดี มีหนังสือคู่มือมาจากเหมืองตะกั่วป้าเสียด้วยซี"

.....

รุ่งขึ้นจากวันเสาร์ก็เป็นวันอาทิตย์และข้าพเจ้าก็จมอยู่ที่ร้านกาแปนั้นตามเคย จนกระทั่งตกเย็นนายจ่ายเข้ามาอีก

"หนักใจ" เขาบ่น

"อะไร คนงานเข้าอีกเระ"

"ไม่ใช่ครับ เขาสายหน้า" แต่ไอคนที่เข้าใหม่นั้นมีมันน้อยออกน้อยใจ มันว่าเคยทำงานดี ๆ เคยทำงานบนเรือซุกถึงขนาดฝรั่งออกหนังสือคู่มือให้แล้วยังต้องมาทำงานกุลี ไอผมไม่รู้จะพูดยังไร เพราะสิทธิของผมรับได้แค่คนงานกุลีเท่านั้น

"แหม อยากดูหนังสือคู่มือมันจริง" ข้าพเจ้าอยากไปด้วย

"มันต้องแน่" นายจ่ายว่า "มันพูดมีคำฝรั่งปนบ่อย ๆ เอาเถอะฝรั่งนี้วันจันทร์ฝรั่งลงทำงาน ผมจะเอาหนังสือคู่มือของมันให้ฝรั่งดู ให้มันทำงานดี ๆ กว่ากุลีก็หมกการะของผมเสียที"

วันรุ่งขึ้นจากวันอาทิตย์มันก็เป็นวันจันทร์ ฝรั่งผู้จัดการลงตรวจงาน ข้าพเจ้าเดินดูไปด้วย... นายจ่ายพยายามหาช่องว่างเข้าหานายฝรั่งและสบโอกาสเขาก็รายงาน... นายฝรั่งเกิดศรัทธาใจของคู่มือของนายจ่ายก็ตะโกนเรียกคนงานนั้นมา

และขอหนังสือคู่มือ

(วานรไคกะปิ : กรรมกร-สไตร์ : 70-75)

ในร้านกาแฟบ้านอาทิตย์ มีข้าพเจ้ากับเจ้าของร้านอยู่กันเงียบ ๆ เพียงสองคน ข้าพเจ้าซดชาร้อนอันเย็นชืดอยู่ที่โต๊ะประจำหน้าร้านและเจ้าของร้านกำลังตอกตะปู้หอมเกี๋ยงของเขาอยู่แถว ๆ นั้น นายพินได้เสนอใบหน้าอันมีรสชาติของเขาเข้ามาพร้อมกับกลิ่นเหม็นจืด... เขาก็กลองไฟป้อกออกมามันเก่าคร่ำคร่า เปื้อนขี้มือเสียจนมัวหมอง... เขาเปิดกลองคุนไฟทั้งส้ารับออกมาสับอย่างว่องไวราวกับนักเล่นกล "ใครจะมั่ง ทายได้ทุกอย่าง โชคชะตาราคีเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย เนื้อคู่ โชคลาภ สัตว์สี่เท้าสองเท้า เมียน้อยเมียหลวง ลูกในท้อง เป็นความเป็นคตีสื่อตเตอร์จะโคนใหม่ ถึงพวกเหมืองจะให้ทายเงินเดือนขึ้นก็ได้สองหมื่นคุณ" ประโยคทายเขากลับมาข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ต้องการ ไม่ใช่ไม่เชื่อหมอ แต่ข้าพเจ้ากลัวว่ามันจะแม่นยำเหมือนบันทึกประวัติ แล้วเปิดโปงความชั่วซึ่งข้าพเจ้าก็มีอยู่ออกมาให้คนอื่นรู้ อย่างน้อยตัวหมอก็จะรู้ ... พอคำทำนายคนมาดูหมอกันคับคั่ง ข้าพเจ้าเมาแล้วก็กลับบ้านนอน

รุ่งเช้าเป็นวันจันทร์ ข้าพเจ้าแต่งตัวไปกินกาแฟก่อนเข้าทำงาน วันนี้เมียเจ้าของร้านเป็นผู้ซดกาแฟ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าร้านนี้มีมันผิวกตืออะไรบางอย่างก็พอดิยายเจ้บ่นคัง ๆ ว่า

"ซิบหายแล้ว เมื่อคืนนี้ไอหมอพินทำเรื่องใหญ่"

"หมอคุไฟป้อกเป็นใจ ปากเสีย ทายร้าย ๆ ใครเข้าหรือ"

"ไม่งั้นซีคุณ หมอคุ คุไปคุมาเปลี่ยนเป็นยี่อืด ตำรวจเขาสะกกรอยนายพินมาจากอำเภอ จับไปหมดทั้งวง พ่อตองของฉันทักโคนค้าย เขาว่าเป็นเจ้าของบ้านคุณก็รีบกลับเสียได้ ถ้าอยู่จะไคช่วยพุกจาขอร้องตำรวจมั่ง นี้เคียวฉันทองไปอำเภอหาคนประกันพ่อตองแล้วก็ต้องถ่ายโต๊ะกาแฟค้าย ตำรวจเขาใช้พวกเล่นยี่อืดแบกไปเป็นของกลาง

ข้าพเจ้าเพิ่งสังเกตเห็นว่าโต๊ะมันโย้ไปตัวหนึ่งแล้วใจหายวาบ โต๊ะตัวนั้นแหละ
ข้าพเจ้านั่งอยู่ก่อนเพื่อน

(หมายเหตุ : คนคนในเมืองแระ : 66-72)

การดำเนินเรื่องสักลักษณะหนึ่งที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญพรศักดิ์ คือการ
ดำเนินเรื่องย้อนหลัง ศาสตราจารย์กุลหลาบ มัลลิกะมาส ได้อธิบายลักษณะการดำเนินเรื่อง
ในแนวนี้ไว้ว่า เรื่องอาจจะเกิดขึ้นในตอนใดของเรื่องก็ได้ วิธีการเล่าย้อนหลังสลับไปมา
กับเรื่องในปัจจุบัน เช่น เรื่อง "เขาชื่อ กานต์" ของสุวรรณี สุคนธา ขึ้นต้นเรื่องด้วยการ
แต่งงานของตัวเอกของเรื่อง แล้วย้อนกลับไปสู่เรื่องในอดีตเมื่อคู่แต่งงานนี้เริ่มรู้จักกันแล้ว
หวนกลับมาสู่ชีวิตปัจจุบัน เล่าเหตุการณ์ภายหลังการแต่งงานต่อไป การดำเนินเรื่องใน
ลักษณะนี้ ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์หลายเรื่อง เพราะผู้แต่งได้นำเหตุการณ์ในอดีตที่
ตนเองประสบมา มาเขียนเล่าให้อ่านดังนั้นจึงมีเรื่องสั้นที่ใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องย้อนหลัง
อยู่มาก ดังตัวอย่าง

กรอบของเหมืองแระอาจจะแคบ แต่ชีวิตของลูกผู้ชายหาแคบไม่ มันมีพลังกำลัง
พลังทะลิก้าแพงของเหมืองแระออกมา มันพาข้าพเจ้าเข้าไปสู่ภาพความจำในห้อง
เล็ก เซอร์ฟิสิกส์ที่มหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. 2488 เข้านั้นนั้นอาจารย์วิชาฟิสิกส์หลัก
บังคับห้องเข้ามา ท่านได้เห็นควันทูหรือลอยกรุ่นอยู่ที่โต๊ะหนึ่ง ท่านชี้ไปที่เด็กหนุ่ม
คนหนึ่งซึ่งนั่งใกล้ชิดกับควันทูหรือนั้น แล้วเชิญให้ออกนอกห้อง

ยศ , เพื่อนของข้าพเจ้า, ชยันและสุภาพ ตั้งแต่เกิดมาไม่เคยสูบบุหรี่ หลาย
ปีต่อมา เขาก็ยังไม่สูบ แม้จนกระทั่งบัดนี้ เขาเป็นเด็กหนุ่มผู้เคราะห์ร้ายคนนั้น
เขาคงจะนึกถึงนิทานเกี่ยวกับความเสียดสีในหนังสือธรรมจริยา เขาจึงยอม
ออกไปนอกห้องแต่โดยดี ส่วนคนที่เป็นเจ้าของควันทูหรือลอยกรุ่นตัวจริงยังคงคือนักชาย
มีสิทธิ์ได้ฟัง เล็ก เซอร์ฟิสิกส์ โมงนั้นต่อไป ยศกลายเป็นคนเสียชื่อสำหรับคนที่ไม่รู้จัก
เขาคือพอ แต่ข้าพเจ้าได้เห็นความเป็นลูกผู้ชายทอแสงเรื่องออกมาจากตัวเขา

¹กุลหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 57

ตั้งแต่ครั้งนั้นมา ... ยศคอยข้าพเจ้าอยู่ก่อนแล้วในเมืองใหญ่แห่งนั้น เขาเรียนจบได้ปริญญาทางวิศวกรรมเครื่องกล ฝรั่งเศสเป็นนายช่างหัวหน้ากะคนหนึ่ง เป็นนายช่างไทยคนเดียวในหมู่ฝรั่งที่จะต้องทำงานตลอด 24 ชั่วโมง ยศอยู่บ้านฝรั่ง มีตู้เย็น มีเตาไฟฟ้า มีห้องน้ำอย่างดี มีคนทำสวน 1 คน คนหิ้วปิ่นโตและกระติกน้ำตามหลังอีก 1 คน เคนและใหญ่ขนาดที่ทุกคนต้องหยุดพักเมื่อเขาเดินผ่านไป

(หนังสือ : เมืองแรม-20 ปีก่อนเต็มโก : 40-43)

หวานนึกถึงความหลัง ... เมื่อครั้งข้าพเจ้าเป็นหนุ่มรุ่นคะนองอยู่ในกรุงเทพฯ ตอนนั้นก็พอดีสงคราม ซึ่งพอรของกรุงเทพฯ แปลกประหลาดนัก มันเด่นเร่งเร้า สลับกับเนือย ๆ ไม่เป็นจังหวะ ผู้คนอพยพไปอยู่นอกเมือง ในเวลาเย็นจะเห็นแถวของผู้คนเดินออกจากกรุงเทพฯ ผ่านไปบนสะพานพุทธชยอกฟ้าเป็นแถวยาวเหยียด บ้างก็หนีกรุงเทพฯ ไปโดยรถยนต์ รถไฟ เรือแท็กซี่และเรือจ้าง ตอนเช้าเขาจึงจะเดินทางเข้ามาประกอบอาชีพในกรุงเทพฯ อีก เพราะฉะนั้นกลางคืนในกรุงเทพฯ จึงมีคัมภีร์ฉายไฟ ภูเขาเทียนเหมือนเมืองโคเมืองหนึ่ง ในคืนร้าย เมื่อโรงไฟฟ้าถูกบอมบ์กรุงเทพฯ ก็มีคสนิทและเมื่อสงครามสงบแล้วตั้งนานมันก็ยังมัวอยู่

เสียงโชนดังออกมาจากชายคาบ้านหลาย ๆ แห่ง การร่ำวงเป็นยามำรุงขวัญ มิตรภาพในยามนั้นเกิดขึ้นง่ายแสนง่ายตามหลักธรรมชาติของมนุษย์ที่พยายามจะใช้ชีวิตให้เสร็จสิ้นไปทุกแง่ทุกมุมโดยความเพระเหินเหินน้อยกับสงคราม

(ร้านอกวง : คนค้นในเมืองแรม : 52)

1.2.3 กลวิธีในการเล่าเรื่อง เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะนั้นเป็นเรื่องจริงหรือเกิดขึ้นกับตัวผู้อ่านเอง สำหรับกลวิธีการเล่าเรื่องที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรัตน์ ตัวผู้แต่งเองก็

ได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า "ฉันเป็นนักเล่าเรื่อง ..."¹ ข้อความนี้ย่อมเป็นเครื่องสนับสนุนได้เป็นอย่างดีว่าอาจินต์นิยมเสนอเรื่องสั้นต่อผู้อ่านด้วยวิธีเล่าเรื่องด้วยตัวของเขาเอง แต่อย่างไรก็ตามการเล่าเรื่องด้วยกลวิธีต่าง ๆ นอกเหนือไปจากการเล่าเรื่องด้วยตนเองก็มีปรากฏอยู่ในลักษณะดังต่อไปนี้

1.2.3.1 กลวิธีที่ให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเล่าเรื่องของตนเอง

กลวิธีนี้หมายถึงการกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง ลักษณะเช่นนี้มีปรากฏอยู่ไม่มากนักในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค วิธีการเล่าเรื่องก็มีทั้งลักษณะสมบูรณ์คือตัวละครเล่าเรื่องของตัวเองไปโดยตลอดและบางเรื่องก็มีลักษณะไม่สมบูรณ์คือผู้แต่งเล่าสลับกับตัวละครในบางตอน ตัวอย่างเช่น

"นายหนหวย" เป็นนามปากกาของเขา ซึ่งจริงคือศิลปิน ช่างเขียน นี่เป็นเด็กเมืองอุบล เขาบอกว่าพื้นเพเดิมของเขาเป็นค้าขายคังนี้ พ่อผมชื่อนายทรัพย์ เปิดร้านขายของอยู่ตลาดเมืองอุบล ผมก็เรียนหนังสืออยู่ที่อุบลนั่นแหละครับ ที่นี้ไอ้การที่ผมจะเบื่อการค้า หันมาเป็นคนในประเภทที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะหนังสือเล่มเกี่ยวแหละ ... เป็นหนังสือที่ได้รับรางวัลทางสันติภาพทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องรบกัน ก็เรื่องแนวรบค่านะวันตกเหตุการณ์ไม่เปลี่ยนแปลงใจครับ ...

หนังสือเล่มที่ว่่านั้นทำให้เด็กชาย "หนหวย" อ่านวางไม่ลง และเกิดความตั้งใจที่จะเป็นทหารผู้รักชาติและมีชีวิตอย่างแมนในสนามรบ ต่อมาเขาก็ถูกเกณฑ์ทหารและได้รบจริง ๆ เมื่อครั้งสงครามอินโดจีน จากชีวิตทหารนายสิบตรีหนหวยก็มีชีวิตผันแปรต่อไปอีก

ผมคิดทหารอยู่หลายปี เพราะระยะนั้นสงครามคาบเกี่ยวกันไม่มีการปลด ผมก็ทำหน้าที่ฝึกทหารใหม่อยู่เรื่อย ๆ จนกระทั่งใช้ป่ามันฝึกผมเข้ามั้ง งอมเลยคุณ ผมเป็นใช้ป่าแล้วต้องลาป่วยซึ่งทหารเรียกว่าลาพัก นั่นแหละชีวิตผมกับทหารก็จบเกม

¹อาจินต์ บัญจพรรค เจ้านกขมิ้นจากเหมืองแร่ หน้า 152

แต่ยังไม่เกมจริง ๆ นะ ผมยังได้รับใช้บ้านเมืองอีกอย่างหนึ่งก็แบบทหารนี่แหละ
แต่จะพูดไปแล้วหว่ากเสียกว่านะ

(ธุรกิจบนลำโพง : ธุรกิจบนซาอ้อน ; 33-36)

ตอนนั้นกู 9 ขวบยังพูดไทยไม่ได้สักคำพูดแต่มาเลย์กับฝรั่ง เพราะว่าเรียนจาก
โรงเรียนแล้วก็พูดกับช่างในอุ้เรือ ตอนนั้นมีเรือกินทะเลของไทรล่ำหนึ่งไป :
แวะซ่อมที่บึง อยู่นั้นพวกกองซ่อม ก็จับเรือเป็นฝรั่งเห็นหน้าคาถุแล้วแปลก
ใจที่เหมือนฝรั่งแต่ต้องเป็นกาลี มันเลยถามใหญ่ ก็บอกว่าพ่อกูเป็นใคร ก็จับ
นั้นส่งสารก็ไปขอกูจากแม่ให้ทำงานติดอยู่ในเรือลำนั้นให้อยู่กับมัน มันจะเลี้ยง
แม่กูก็จนเลยให้ ๆ กูส่งมา กูก็ติดอยู่ในเรือนั้น ทำงานในห้องเครื่อง เล่น
บางกอกสิงคโปร์บึงอยู่หลายปี กูก็พูดไทยในเรือนี้แหละ

(ประวัติศาสตร์ของพี่จอน : ลาก่อนพี่จอน : 41-43)

1.2.3.2 กลวิธีที่ให้ผู้แต่งเป็นทั้งผู้เล่าเรื่องและเป็นตัวละคร
การเล่าเรื่องด้วยวิธีนี้มีมากในเรื่องสั้นของอาจินต์ เพราะมีเรื่องสั้นหลายเรื่องที่ถูกแต่งใ้
นำเอาประสบการณ์ชีวิตของคนมาเขียน ผู้แต่งจึงเป็นทั้งผู้เล่าเรื่องและเป็นตัวละครใน
เรื่องนั้น ๆ ด้วย โดยเฉพาะเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าผู้แต่งเขียนขึ้น
จากประสบการณ์ของตนเองและใช้คำว่า "ข้าพเจ้า" เป็นผู้เล่าเรื่องโดยตลอด "ข้าพเจ้า"
ที่ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นชุดนี้จึงหมายถึงผู้แต่งที่มีบทบาทในฐานะที่เป็นตัวละครตัวหนึ่งด้วย เช่น

ข้าพเจ้านั่งนิ่งและนาน สูดนุหรืออย่างหนักเพื่อคิดถึงเรื่องเก่า ๆ ในเหมือง
มันยอมไม่ใช่เรื่องสลักสำคัญสำหรับชีวิตอื่น แต่สำหรับข้าพเจ้ามันมีความแม่นยำ
มันเอาอดีตส่วนหนึ่งของข้าพเจ้าไปครอบครองไว้ ข้าพเจ้านั่งนึกว่ามันมีอะไร
บ้างที่เขียนไปแล้ว มีอะไรบ้างที่ยังไม่ได้เขียน ควรจะเขียนหรือไม่ การทบท
วนเรื่องที่ผ่านมาแล้วสียี่สิบปีเป็นความสุขตามลำพัง ข้าพเจ้าชอบนึกถึงมัน
เพราะในช่วงเวลาที่อยู่ในเหมืองแร่นั้น ข้าพเจ้าได้มีชีวิตอย่างเต็มหนุ่มและ
และมันก็ได้ให้ความรู้ความคิด ความอดทน และความสำนึกคนนึกกลับเข้าสู่ชีวิต

อย่างกระฉับกระเฉง ข้าพเจ้าจะไม่มีวันจึกจางจากชีวิตเหมือนแต่ก่อนถึงกาล
เวลาตามกฎธรรมชาติที่จะต้องล้มเลือนไปบ้าง ข้าพเจ้าก็คิดว่าอีกนานทีเดียว
นาน อาจจะนานจนข้าพเจ้าได้ตายไปเสียก่อนแล้วก็ได้

(เชิงเท้าของพี่จอน : ลาก่อนพี่จอน : 59-60)

แต่ละชีวิต หันเข้าเป็นท่อน ๆ เลือกหันให้เหมาะ เราจะได้เรื่องสั้นหลายเรื่อง
มีจุดจบงาม ๆ ชีวิตคนเราเต็มไปด้วยเรื่องสั้น แต่ชีวิตทั้งก้อนที่ไม่ได้ตัดเป็นท่อน
มักจะเป็นอะไรไปไม่ได้เลยนอกจากสิ่งยืนยันบทพิสูจน์ของพระพุทธรเจ้าข้อที่ว่า
มันมีการเกิด - แก่ - เจ็บ - แล้วก็ตาย เท่านั้นเอง
ข้าพเจ้าเอาชีวิตไปหันในเหมืองแร่เสีย 4 ปีเต็ม ๆ 4 ปีที่คนธรรมดาจะเรียน
มหาวิทยาลัยจบสบาย ๆ แต่ที่นั่นไม่มีปริญญาจะให้ เพราะเขาไม่ได้ใช้ให้ใครไป
เรียน ข้าพเจ้าค้างหาก ภัยความผันผวนหละหลวมทะเลาะทะเลาะไปหามัน 4 ปี
ที่ผ่านมาจึงเป็นแต่ความหลังที่มีทั้งความภูมิใจและอับอาย

✓ (ความพยายามของตาชั้น : กรรมกร-สไตรค์ : 19-20)

1.2.3.3 กลวิธีที่ให้ตัวละครตัวหนึ่งเล่าเรื่องของผู้อื่น

กลวิธีการเล่าเรื่องในลักษณะนี้ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์เพียงบางเรื่องเท่านั้น
เช่นในเรื่องสั้นชุดรอบชีวิตและชุดกรรมกร-สไตรค์ ดังตัวอย่าง

เมื่อเด็ก ๆ พวกเราทั้งชั้นไม่มีใครยอมคบมันเลย เพราะว่าพ่อของมันเป็นคน
โกง จนหนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯพากันโจมตี สมัยนั้นคนโกงเป็นเสนียดจัญไร
ของสังคม ทุกคนรังเกียจพ่อของมัน เราเด็ก ๆ ก็เลยเกลียดมันผู้เป็นลูกของ
คนชู้โกงไปด้วย

เมื่อพ่อของมันโกงพวกเรารุ่นแล้ว พวกมันก็ย้ายไปกรุงเทพฯ เราไม่
เคยอิจฉาเพราะว่าตั้งแต่ขึ้นมาจังหวัดของเราเป็นสุขขึ้น ชั้นเรียนของเรามี
ความปลอดภัยไปรุ่ง ครูของเราใจดีขึ้น ต่อมาจังหวัดของเราก็ก่อ ๆ มีเกียรติ
ขึ้นมาอีกทีละน้อย โดยถูกเสือโรงเรียนของเราไปแข่งขันในกรุงเทพฯแล้วชนะ

เลิศระเบียบแถว และต่อมาผู้แทนราษฎรจังหวัดของเราได้ชื่อว่าเป็นผู้แทนที่
 ชื่อสคัญของประเทศ เรื่องนี้หนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ ได้เป็นผู้ยกย่องขึ้นมาเอง
 เราเติบโตขึ้น บางคนยังอยู่จังหวัดนั้น บางคนเข้าไปเรียนต่อในกรุงเทพฯ เมื่อ
 เป็นผู้ใหญ่ก็ทำมาหาเลี้ยงชีพไปตามความสามารถ เมื่อเราพบกันเราก็คุยกัน
 อย่างสนุกสนานถึงความเก่า ๆ ของเรา แต่เราไม่พูดถึงมันเลย ... มัน ...
 ถูกไอคนซีโกง เพราะในใจของเรามีแผลพยายามอันเกิดจากการที่เราต้อง
 เสียชื่อจังหวัดของเราไป เป็นซูมทรัพย์ของพวกเขา

(เงินอีกเล่ม : รอบชีวิต : 200-201)

"ตา เบี้ยวจะแยมอยู่แล้ว ไวย"

จะต้องมีคนถามขึ้นทันที เหมือนที่เคยมา

"ตา เบี้ยวคนกวาคอพิศนะ เรอะ ทำไม"

"เออ ตา เบี้ยวนั่นแหละ จะมีเบี้ยวไหนอีกวะ" คนขับรถตอบขยักไว้

ตอนนี้สักสองคนก็วิ่งเข้าไประดมถาม

"แยมยังไจวะ"

"มันจะตายเอานะซี" เขาตอบ

"เป็นอะไร"

"คอนข่มขื่น"

"อะไรวะ คอนข่มขื่น"

"ก็ผีในท้องยังไจละวะ" คนขับรถแสดงภูมิรู้

ข้าพเจ้าเร่เข้าไปข้าง พูดยืนยันว่า

"ผีในท้องเขา เรียกที่ปีศาจหากละ"

"โอ๊ยคุณ ทางไคนี้เขา เรียกคอนข่มขื่นกันมานานแล้ว"

"แล้วตา เบี้ยว เป็นเอาหนักรีเทียวนี้"

"ไม่รู้แกหรือครับ เห็นทีไรก็ไอแล้วซากเสลดทุกที เกียวนี่คนในออฟฟิศ
 ไอกันหมดทุกคนแล้ว มันคิดกันนี่ครับไอโรคนี่นะ"

(ปกอทรยศ : กรรมกร-สไตรค์ : 81-83)

1.2.3.4 กลวิธีที่ให้ผู้แต่งเป็นผู้เล่าเรื่องเอง โดยมีได้เกี่ยว

ข้องเป็นตัวละครด้วย

กลวิธีเล่าเรื่องในลักษณะนี้ ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส¹ได้อธิบายว่า ผู้แต่งไม่แสดงว่าใครเป็นผู้เล่า บรรยายตามเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งที่เป็นเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดภายในใจของตัวละครแต่ละตัว ผู้แต่งจึงเป็นเสมือนผู้รู้ทุกอย่างหมดเกี่ยวกับตัวละคร และเล่าได้ทุกขณะจิตของตัวละครเหล่านั้น วิธีนี้อาจจะเรียกพอเป็นที่เข้าใจว่าเล่าตามประสบการณ์ของนักเขียนซึ่งสมมุติว่ารู้แจ้งทุกประการ

การเล่าเรื่องวิธีนี้ อาจินต์นำมาใช้ในเรื่องสั้นของตนเองไม่มากนัก ผู้แต่งอยู่ในฐานะเป็นผู้เล่าเรื่อง ไม่ได้นำเอาตนเองเข้าไปเกี่ยวข้องแต่เป็นผู้รู้หมดทุกอย่างเกี่ยวกับตัวละครและเป็นผู้สังเกตการณ์เรื่องราวโดยตลอดอย่างใกล้ชิด เช่น

ลุงม้วนไม่ใช่พนักงานเมือง ไม่ใช่พ่อค้า ไม่ใช่ข้าราชการ แกเป็นเพียงคนตีบสามล้อคนหนึ่งเท่านั้นเอง ถ้าคนอย่างแกมีสิทธิที่จะภูมิใจในตัวเองกับเขาบ้าง แกก็เลือกภูมิใจเอาตรงที่แกบวชแล้วและเป็นทหารแล้วเท่านั้นแหละ อาชีพตีบสามล้อไม่ใช่ปมค้อยของลุงม้วนเลย เพราะแกสำนึกอยู่เสมอกระท่อมที่แกอาศัยอยู่กับป้าอ่อนสองคนผิวเมียทุกวันนี่สร้างขึ้นบนอานรถสามล้อนี้เอง นอกจากนั้นเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และอาหารที่แกมีเพียงพอมานทุกวันนี้และจะมีต่อไปก็เพราะอาชีพตีบสามล้อ แกมั่นใจอย่างนี้และความมั่นใจของแกคงไม่ใช่เรื่องที่น่าหัวเราะนัก

(ชัยชนะของลุงม้วน : ไกลเคียง : 77-78)

ทุกคนที่ย่างเข้ามาในเมือง ไม่ว่าจะมาสมัครงาน มาทวงหนี้ หรือมาเปิดบ่อนไป ควรจะต้องรู้จักกับนายบุญ รักถิ่นเสียหน่อย นายบุญผู้นี้แม้จะเขียนหนังสือไม่แตก อ่านหนังสือไม่คล่อง แต่เขาก็เป็นหัวหน้าคนงานกลางแจ่งนับร้อย เขามีความสูงขนาดไต่ยืนหัวแถวนับ 1 ในบรรดาคำรวจเกณฑ์ทั้งจังหวัดเมื่อครั้งหนุ่ม เคี้ยวนี้

¹กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 51

อายุที่เพิ่มจาก 21 มาเป็น 41 ได้เพิ่มความใหญ่เข้าไปในความสูงของเขาด้วย
 นุ้ย รักถิ่น เป็นคนเดียวในบริษัทของเราที่ผูกกับฝรั่งทุกคนได้โดยไม่ต้องแหงนหน้า
 หัวตะกั่วมา โลกกลอย ห้ายเหมือง เมืองงาจนถึงสามะซอน รู้จักเขาใน
 ฐานะนักเลงไก่ชนกระเป่าหนักและนักแทงโป้ที่เจ้ามีอระยอ เงินเดือนของเขา
 ไม่ถึงพันบาทแต่งานพิเศษที่ได้รับมอบหมายจากนายฝรั่งโดยเสน่หาให้เป็นผู้รับ
 เหมมาแต่ผู้เดียวในการทำถนน ซุ่ยร่อนน้ำ สร้างสะพานและปิดท่อบนนั้นสี่ที่ห้า
 ให้นุ้ย รักถิ่นเงินคืออยู่ตลอดปี
 นุ้ย รักถิ่นใจคอกว้างขวาง ยิ้มเยาะผ่องใส ไม่เคยมีใครเอ่ยชื่อเขาค้วยความ
 ตะขิดตะขวงใจ เขาเข้าไปอยู่ในกลุ่มไหนเป็นสนุกที่กลุ่มนั้น เรื่องยากจะกลายเป็น
 เป็นเรื่องง่ายไม่ว่าจะเป็นการกระแทงโป้ให้ถูกหรือการสร้างสะพานข้ามน้ำเชี่ยว
 กรากที่ขำมาจากภูเขา

(จดหมายรักของนายนุ้ย : คนคนในเหมืองแร่ : 31-32)

กล่าวโดยสรุปแล้ว เรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค มีวิธีการดำเนินเรื่อง สอง
 ลักษณะคือการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทินและการดำเนินเรื่องย้อนต้น ส่วนกลวิธีในการ
 ดำเนินเรื่องนั้นผู้แต่งนิยมใช้การเล่าเรื่องเป็นพื้น โดยผู้แต่งเองจะเป็นทั้งผู้เล่าเรื่องและ
 เป็นตัวละครด้วย ข้อที่เด่นในวิธีการเล่าเรื่องของอาจินต์ ปัญจพรรคก็คือทำให้ผู้อ่านเกิด
 ความรู้สึกว่าเรื่องนั้น ๆ เป็นจริง ยิ่งได้ทราบชีวประวัติของผู้แต่งว่ามีความสัมพันธ์กับ
 เรื่องสั้นที่เขียนออกมาก็ยิ่งทำให้ผู้อ่านสนใจมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

1.3 การปิดเรื่อง ตอนจบของเรื่องเป็นส่วนที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่า
 องค์ประกอบอื่น ๆ ของเรื่องสั้น "ผู้อ่านต้องการทราบอยู่เสมอว่าเรื่องจะลงเอยอย่างไร
 นักเขียนจึงจำเป็นต้องพยายามปิดเรื่องคือลงเอยให้เขาพอใจที่สุดหรือให้เขาเกิดความฉงน
 สนเท่ห์ได้เป็นที่ที่สุด ..." ¹

¹ เจือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 64

ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน¹ ได้แบ่งวิธีปิดเรื่องออกเป็น 2 ลักษณะคือ การปิดเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความประหลาดหรือฉงนสนเท่ห์และการปิดเรื่องธรรมดาได้แก่การจบเรื่องด้วยความสำเร็จหรือล้มเหลวของตัวละคร

รองศาสตราจารย์กระแสร มลยาภรณ์² แบ่งวิธีการปิดเรื่องให้ละเอียดลงไปอีกโดยแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะได้แก่ การปิดเรื่องแบบขมวดหรือทิ้งท้าย การปิดเรื่องอย่างเศร้า การปิดเรื่องอย่างหวานชื่น และการปิดเรื่องแบบเป็นจริงในชีวิต

เมื่อนำเอาลักษณะการปิดเรื่อง 4 ลักษณะดังกล่าวข้างต้นมาเป็นหลักในการวิเคราะห์เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญพรภักดิ์แล้ว ปรากฏว่าเรื่องสั้นของอาจินต์มีการปิดเรื่องครบทุกแบบ การปิดเรื่องแบบขมวดขมหรือทิ้งท้ายมีมากที่สุดโดยเฉพาะเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ สันตสิริถึงกับกล่าวชมเชยไว้ว่าเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ของอาจินต์มี Twist ending อย่างที่ผู้อ่านจะคาดไม่ถึงและไม่เคย Orlimeax เอาเป็นประโยคสุดท้ายแล้วเรื่องก็จบลงทันที³ ส่วนการปิดเรื่องอย่างเศร้านั้นมีน้อยที่สุดในจำนวนเรื่องสั้นที่นำมาศึกษา 195 เรื่องอาจินต์ใช้วิธีปิดเรื่องอย่างเศร้าเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น

ตัวอย่างการปิดเรื่องแบบขมวดหรือทิ้งท้าย

เรื่อง "ของฝากจากควาย" อาจินต์เล่าว่า เขากับคนขับรถบรรทุกพื่นได้ช่วยควายขึ้นจากหล่มโดยใช้รถจีพอลากขึ้นมา ตัวเขาเองปลื้มใจเป็นอย่างมากที่ได้ช่วยเหลือสัตว์ในครั้งนี้ รุ่งเช้าเขาก็ไปคืมกาแพที่ร้านค้าตามปกติ

ที่เสาน้ำร้าน มีเนื้อควายสดผูกเชือกห้อยอยู่สองพวง พวงโต กงหนัก 3-4 กิโล เจ้าของร้านกาแพบอกว่าเจ้าของควายติดหล่มเอามาฝากให้ข้าพเจ้าพวงหนึ่ง ให้คนขับรถพวงหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงได้รู้ว่าเราได้ช่วยกันลากควายซึ่งติดอยู่ในหล่มขึ้นมาเพื่อให้เขาเอาไปฆ่ากินกัน เลือดสีแดงสด ๆ ของมันเหมือน

¹เจือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 64

²กระแสร มลยาภรณ์ วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 7-8

³สันตสิริ (นามแฝง) "ค่าน้ำ" ใน เสียงเรียกจากเหมืองแร่ หน้า 7-8

กับตรงที่ เชือกบ่วงรัศมีคล้องไปจนหนังตอนที่ เราลากมันขึ้นมา โธ่โธ่ควายเอ๋ย
ข้าช่วย เอ็งขึ้นมาจากโคลนอันอ่อนนุ่ม เพื่อให้มา เจอคนมีคณีเอง

(ของฝากจากควาย : คนกินในเมืองแรม : 16-17)

เรื่อง "เสื้อเกียรติกษ" เป็นเรื่องการจัดการต้อนรับฝรั่งคนหนึ่งซึ่งมีหุ้นส่วน
ในกิจการบริษัทเหมืองแรมมากที่สุด หัวหน้าคนงานชื่อจอนได้สั่งให้คนงานทุกคนสวมเสื้อมา
ทำงานในวันนั้น เพื่อป้องกันไม่ให้ฝรั่งดูถูกว่าเป็นคนป่าเถื่อน ทั้ง ๆ ที่คนงานบางคนไม่
เคยสวมเสื้อเลยตลอดระยะเวลาที่เคยมาทำงาน เรื่องจบลงว่า

เราทุกคนทำงานไปพลาง รอไปพลาง ตามองดูคนทางที่รถยนต์จะโผล่โค้งถนน
เลียบไหล่เขา ในไม่ช้าก็มีเสียงแตรดังแปวัน ๆ รถยนต์ของนายฝรั่งแล่นอย่าง
สง่างามกลางแสงแดดใกล้เที่ยงทุกคนหยุดมือที่กำลังทำอะไรอยู่ ยืนนิ่งใจเต้น
ตามองตามรด พี่จอนเอานิ้วชี้เข้าไปในปากเป่าเสียงปรี๊ดแหลมสะท้านไปกระทบ
ภูเขาแล้วกังวานก้องกลับมา นั่นคือเสียงเรียกแถว คนงานทุกคนวิ่งไปหาแถว
แถวจัดแถวยืนเรียงที่บริเวณที่กะว่ารถจะจอด โอ้โฮวิ่งเสื้อปลิวไปซิงที่หัวแถว
ทันทีน้ำดูพิลึกแถวเกียรติกษฉีกชีโรยหน้าของพี่จอน รถจอด นายฝรั่งของเรา
เปิดประตูลงมาก่อนแล้วคนที่มีอิทธิพลที่สุดคือมิสเตอร์ เอนรีคนนั้นก็ตามลงมา เขา
นั่งกางเกงขาสั้นในมือถือกระดาษแข็งคอยพัดให้แก่ตัวเอง เขาปล่อยตัวล่อน
จอน ไม่ใส่เสื้อ

(เสื้อเกียรติกษ : เหตุเกิดในออฟฟิศเหมืองแรม : 143-144)

เรื่อง "ปลงอาบติ" ผู้เขียนเล่าว่านายฝรั่งหนึ่งแหม่มซึ่งเป็นภรรยาสามีมสุรา
ที่บ้านพักของตนจนแหม่มต้องมาตามกลับบ้าน ระหว่างที่เดินทางกลับรถต้องแล่นผ่านวัด
นายฝรั่งจึงขอแวะลงที่วัดก่อนโดยบอกว่าจะไหว้พระเพื่อไถ่บาปเพราะทำไม่ดีไว้มาก ครั้น
แหม่มจะตามขึ้นไปบ้างแกก็ห้ามไว้จนแหม่มเสียใจร้องให้ขึ้นรถกลับบ้านไปก่อน เรื่องมาหัก
มุมตอนจบว่า

นายฝรั่งตะโกนเรียกหาข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็รีบขึ้นกุฏิทันได้ เห็นนายฝรั่งนั่งพับเพียบ
อย่างเก๋ ๆ กัง ๆ กำลังยกมือไหว้พระ วิงวอนด้วยภาษาไทยเพื่อขอยืมถ้วยแก้ว

(ปลงอาบัติ : นายฝรั่ง : 82)

ตัวอย่างการปิดเรื่องอย่างเศร้า

การปิดเรื่องในแนวนี้มีน้อยมากในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค จาก
จำนวนเรื่องสั้นที่นำมาศึกษามีเรื่อง "สวัสดิ์ซิกเคนนอน" เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น เรื่องนี้
กล่าวถึงชีวิตของหญิงพาร์ตเนอร์ที่ศึกษาศึกเคนนอน (ยาเสพติดชนิดหนึ่ง) และในที่สุดก็
เสียชีวิตเพราะยาดังกล่าว

หัวหน้าผู้หญิงบอกผมว่า แอ้วมันบ่นอยากตายทุกวัน ชั่วโมงนี้ไม่มี ตัวใด
ถูกเจ็บ ค่าเช่าบ้านไม่มีให้ ข้าของจ่าน่าหมกตัว ครั้นจะออกหาเงินกับ
ผู้ชายก็ถูกฉ้อคามรังควาญ

สามเมีศมากเกินไป ... เมื่อกี้ก็เมมาถึงคืนพรุ่งนี้ ... สามเมีศกับเบียร์
กับการเต้นรำหักโหมและความทุกข์ยาก แอ้วตายไปในคืนนั้น ลูกมันคงร้องคอย
แม่ทั้งคืน

(สวัสดิ์ซิกเคนนอน : เจ้านกขมิ้นจากเหมืองแร่ : 137-138)

ตัวอย่างการปิดเรื่องอย่างหวานชื่น

การปิดเรื่องอย่างหวานชื่นคือการจบเรื่องด้วยความสุขหรือความสำเร็จของ
ตัวละคร การปิดเรื่องในแนวนี้มีมากเป็นลำดับสามรองจากการจบเรื่องแบบขมวดปมและ
แบบเป็นจริง ตัวอย่างเช่นเรื่องต่อไปนี้

เรื่อง "สปิริตในป่าดง" เป็นเรื่องของคนงานที่ไม่ยอมอ่อนข้อให้แก่นายงาน
ของคน โดยเฉพาะคนงานที่ช็อกองและเหวียง ทั้งสองคนเป็นช่างประจำเรือชุกแร่ มี
นายเลิศเป็นนายเรือชุก ช่างทั้งสองมีอคติต่อกันนายเลิศเพราะนายเลิศเพิ่งมารับงานใหม่
ความมีอคตินั้นมีมากจนทำให้ไม่ยอมปฏิบัติหน้าที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบ โดยอ้างเหตุผลต่าง ๆ
นานา แต่นายเลิศก็มีใจว่ากระไรกลับลงมือทำงานต่าง ๆ ด้วยตนเอง จนครั้งสุดท้าย

เกิดอุบัติเหตุขึ้นเมื่อนายเลิศคักเหล็กค้วยไฟแก๊สและถูกเหล็กที่คักขาคสะบักตัวเจาะหมวกที่
นายเลิศสวมจนตัวเองเสียหลักพลัดตกลงมา เพราะหัดที่ข้างสองคนคือก้องและเหวี่ยงซึ่ง
แอบขึ้นมาดูเข้ารับไว้ทัน อาจินต์ได้เล่าตอนจบของเรื่องนี้ไว้ว่า

ฟีก้องถอกหมวกกะโล่ของพี่เลิศออกมาดูรอยเจาะทะลุแล้วคลึงหน้าผากตรงนั้นให้
พี่เลิศค้วยฝ่ามืออันใหญ่ของแก พี่เหวี่ยงขอแวนกันไฟที่พี่เลิศห้อยค้อยู่มาห้อยคอ
ของตนเตรียมทำงาน ฟีก้องซึ่งถือหมวกกะโล่ของพี่เลิศอยู่ไคยืนหมวกนั้นให้พี่เหวี่ยง
"ใส่หมวกนี้เถอะไอ้เหวี่ยง"

"ไม่ต้องหรอก" พี่เลิศเจ้าของหมวกอธิบาย "เมื่อกี้เหล็กมันร้อน มันขยายตัว
โก่งก็ค้อออกมาคักเปละเนี้ยมันก็ไม่มีอะไรจะคักแล้ว พอขาคมันจะคตมาเอง

แต่ฟีก้องยืนยันว่า "ไอ้เหวี่ยงใส่หมวกของนายหัว มันกันสะเกิดไฟคักกว่าหมวก
ของเอ็ง" แกเรียกพี่เลิศว่า "นายหัว" เค็มปาก พี่เหวี่ยงถอกหมวกแบเรต์ถือ
หมวกกะโล่ของพี่เลิศไว้ แล้วพุกกับพี่เลิศว่า "ฉันคักเองที่ไม่มาคักเหล็กนั้นจน
เกิดเรื่อง แล้วก็หมวกกะโล่ใบนี้ขอฉันไคใหม่ นายหัว"

"ไคซี่" พี่เลิศค้อย ๆ ยิ้ม ใบหน้าของแกหายขริม หายเศร้า แล้วแก
หัวเราะลั่นลัวกับคำพุกว่า "เอาหมวกแบเรต์ของเอ็งให้ข้า แลกกัน"

(สปริตในป่าคอง : ลาก่อนพี่จอน : 135-136)

เรื่อง "ความรักของนายพิศการ" เป็นเรื่องของตัวละครตัวหนึ่งชื่อนายพิศการ
เขาเป็นคนชอบทำอะไรแปลก ๆ มีอยู่วันหนึ่งเขาซื้อโลงศพมาแล้วเข้าไปช้อนค้อยู่ข้าง
ในเพื่อแอบดูหญิงสาวซึ่งมาเข้าบ้านของเขาอยู่ ในที่สุดหญิงสาวผู้นั้นก็ทราบความจริงเข้า
จึงยื่นข้อเสนอค่อนายพิศการ ซึ่งทำให้เรื่องจบลงค้วยความสุข

ว่าแล้วหล่อนก็ร้องไห้เป็นการใหญ่ พิศการเองก็อึดอัดเข้าทุกที อากาศในหีบ
นั้นก็ถูกหายใจเข้า ๆ ออก ๆ ซ้ำกันหลายค่อหลายเที่ยว เหงื่อก็ออกท่วมกาย
เขาคคิดว่าซันซึกซ้าเขาคต้องตายแน่ แข็งใจตะโกนออกไปว่า

"ทำยังงี้ก็รีบทำเถอะ จะตายอยู่แล้ว เอาผมออกไปฆ่าไคได้ ยังกี้ว่าอึดอัด
ตายอยู่ในนี้"

"ทำยังไงก็ละ ฉันคิดไม่ออกเหมือนกันนี่คะ" เสียงตอบเสี่ยว ๆ
 หล่อนร้องไห้ไปพลาง คิดไปพลาง เป็นเวลานานจึงหยุดร้องไห้แล้วพูดว่า
 "มีทางเดียวเท่านั้นคือคุณต้องแต่งงานกับฉัน" หล่อนလာเข้ามาที่หีบ เอา
 ปากแนบข้างรูที่พิศดารมองออกมา พูดอย่างละล้าละลัก "ต้องแต่งงานจริง ๆ
 นะไหน ๆ ก็เท่ากับว่าได้ความบริสุทธิ์ของดิฉันไปแล้ว จริง ๆ นะคะ รับประทาน
 ชีคะ โห"

"จะ ตกลงเลยที่เดียว"

หีบก็ถูกเปิดออกในบัดดล

(ความรักของนายพิศดาร : รอบชีวิต : 60-61)

ตัวอย่างการปิดเรื่องแบบเป็นจริงในชีวิต

การปิดเรื่องในลักษณะนี้คือการจบเรื่องแบบทิ้งปัญหาไว้ให้ผู้อ่านคิดหาคำตอบ
 เองเอง เพราะในชีวิตจริงมีปัญหาหลายอย่างที่ไม่สามารถแก้หรือหาคำตอบให้แก่ปัญหานั้น
 ได้¹

อาจินต์ ปัญจพรภักดิ์ใช้วิธีการปิดเรื่องในลักษณะนี้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น
 เรื่อง "พันนีวเยียร์" เจ้าของร้านกาแฟในเมืองนี้คุยกับอาจินต์ถึงเรื่องปีใหม่และใน
 ที่สุดก็คุยถึงการเล่นสลากกินรวบ เจ้าของร้านกาแฟชื่อ สลากกินรวบวงวนั้นแต่ไม่ถูกรางวัล
 อาจินต์ไม่ได้ซื้อ แต่สามารถแก้ปริศนาที่เจ้าของร้านได้มาจากคนทรงเจ้าเกี่ยวกับสลากกิน
 รวบวงวนั้นได้ เรื่องจบลงอย่างธรรมดา ๆ ว่า

โกต้องกับข้าพเจ้าคิดไปหวยวงวนเดียวกันไม่เหมือนกัน โกต้องไม่ได้เที่ยว
 บางกอกเพราะคิดไปหวยนิค ข้าพเจ้าก็ไม่ได้เที่ยวกรุงเทพฯ เพราะคิดไปหวย
 ถูกแต่ไม่ได้แหง เพราะฉะนั้นเมื่อหูกเดือนเวลาให้คนงานผลัดค่อไปเตรียมตัว
 ไปรับงาน ข้าพเจ้าจึงลุกขึ้นและโกต้องก็ปิดร้าน คับตะเกียงเจ้าพายุและเข้า
 นอน ปีใหม่ของข้าพเจ้ากับโกต้องมีความหมายกันคนละอย่าง แต่มันผ่านข้าพเจ้า

และโกต้องไปโดยปกติทั้งคู่

(พันนีวีเยอร์ : เหตุเกิดในโรงโกปี : 48)

เรื่อง "ชาคนมีราคาเท่าไร" เป็นเรื่องอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นกับหอม เนื้อนวน
คนงานคนหนึ่งของเหมืองแร่ ชาของเขาถูกพันเฟืองของเครื่องจักรบดจนละเอียดและต้อง
ตัดทิ้งตั้งแต่ข้อเท้าลงไป ฝรั่งเจ้าของบริษัทได้แสดงความรับผิดชอบด้วยการสั่งชาปลอมมา
จากต่างประเทศและจ่ายเงินเดือนให้ตลอดชีวิตของหอม อีกทั้งได้คิดตั้งเครื่องป้องกันอัน
ตรายจากเครื่องจักรตลอดทั้งลำเรือชุกแร่ ผู้แต่งได้จบเรื่องด้วยการนึกถึงอุบัติเหตุในครั้ง
นั้นว่า

มีคนพูดว่าชาปลอมนั้นเมื่อใช้จนชินแล้ว ค่อยไปก็อาจจะพูดบอลได้สบาย ๆ แต่
ข้าพเจ้าไม่เอาใจใส่ไอชาปลอมนั้นเลย ข้าพเจ้าเฝ้านึกถึงแต่ความจริงที่หอมเสีย
ไป ทุกครั้งที่ข้าพเจ้าเห็นเลือกคนข้าพเจ้าต้องนึกถึงหอม เขาเสียขาไปข้าง
หนึ่งเพื่อให้เรือชุกของเรามีเครื่องป้องกันอันตรายตลอดทั้งลำ ชาของหอม
เนื้อนวน อุทิศไปเพื่ออีกหลายร้อยชาได้ปลอดภัย

(ชาคนมีราคาเท่าไร : เหมืองแร่-20 ปีก่อนเต็มโก : 120)

กล่าวโดยสรุปแล้ว การปิดเรื่องทั้ง 4 ลักษณะที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์
ปัญญาพรค์ ได้แก่การปิดเรื่องแบบขมวดหรือทิ้งท้าย การปิดเรื่องอย่างเศร้า การปิดเรื่อง
อย่างหวานชื่นและการปิดเรื่องแบบเป็นจริงในชีวิตนั้น อาจินต์ ปัญญาพรค์ นิยมใช้วิธี
ขมวดปมหรือทิ้งท้ายมากที่สุดและทำได้ดีที่สุด การปิดเรื่องในลักษณะนี้เห็นได้ว่าเมื่อผู้แต่ง
เผยจุดสุดยอดของเรื่องแล้วเรื่องจะจบลงทันที "สันตสิริ"¹ นักเขียนผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่ง
กล่าวชมเชยว่ามีมือการปิดเรื่องของอาจินต์แบบขมวดปมนั้นก็มาก ถ้าหาก "เรียมเอง"
ยังมีชีวิตอยู่ก็คงจะยินดีที่มีอาจินต์ เป็นเพื่อนร่วมวงวรรณกรรมด้วยอีกคนหนึ่ง

¹สันตสิริ (นามแฝง) "คำนำ" ใน เสียงเรียกจากเหมืองแร่ หน้า 7

2. ตัวละคร ตัวละครคือผู้มีบทบาทในเรื่องนั้นว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของเรื่องสั้น ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส อธิบายว่า "ตัวละครจะเป็นหรือเทียบเท่าคนก็ได้ ... แต่จะต้องไม่ใช่มนุษย์จริงคนใดคนหนึ่ง มิฉะนั้นจะกลายเป็นบุคคลจริงในจดหมายเหตุ ในชีวประวัติ หรือในประวัติศาสตร์พงศาวดารไป"¹ ส่วนศาสตราจารย์เจือ สตะเวทินกล่าวว่า "เรื่องจะไม่สนุกถ้าผู้อ่านไม่สนใจตัวละคร ผู้อ่านต้องการเห็นตัวละครที่มีชีวิตจิตใจเหมือนคนจริง ๆ ยิ่งเหมือนตัวผู้อ่านได้ก็ยิ่งชอบมากขึ้น"²

จากการศึกษาเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค สามารถกล่าวถึงตัวละครได้ดังต่อไปนี้

2.1 คุณลักษณะของตัวละคร ตัวละครในเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค เป็นตัวละครประเภทน้อยลักษณะ (Flat character) ซึ่งหมายความว่า มีลักษณะที่ปรากฏให้ผู้อ่านได้เห็นเพียงด้านเดียว เช่น เป็นคนร่าเริง ใจดี ฯลฯ นอกจากนั้นตัวละครดังกล่าวจะมีนิสัยคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง คือมีนิสัยอย่างไรก็คงไว้อย่างนั้น ทั้งนี้เห็นได้จากเรื่องสั้นชุดเมืองแร่ ตัวละครตัวเดียวที่มีบทบาทปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง แต่ลักษณะนิสัยที่ผู้แต่งกำหนดให้ก็ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น นายฝรั่งเจ้าของกิจการบริษัทเมืองแร่ ผู้เขียนได้ถ่ายทอดลักษณะนิสัยที่ปรากฏอยู่อย่างสม่ำเสมอ ดังตัวอย่าง

นายฝรั่งของข้าพเจ้าเป็นคนใจบุญ แก่บริจาการเงินให้วัดอยู่เสมอ แม้เมื่อเวลาทางวัดมีงานแก็กก็สั่งให้ชนพื้นสำหรับเรือชุกไปให้หุงต้มอาหารทีละ 1 คันรถจีบใหญ่ เวลากินเหล้าด้วยกันแกจะแจกไลท์เตอร์คนละอันและบุหรี่ปันคนละซองรายตัวไม่ต้องมานั่งขอกัน ไลท์เตอร์นั้นแกซื้อคุนไว้ทีละโหล บุหรี่ปันซื้อจากร้านในเมือง ไม่มีจะขายให้ แกแจกเงินแก่เด็ก ๆ ลูกชาวบ้านจนเงินในกระเป๋าหมดเพราะชาวบ้านคนอื่นต่างก็ไปชนลูกของตัวมาบ้าง ร้อนถึงต้องไปเปิดตู้เซฟเอาเงินมาจากออฟฟิศ

(เข้าหลอมแห่งใหม่ : เหตุเกิดในออฟฟิศเมืองแร่ : 19-20)

¹กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 45

²เจือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 51

ชาวบ้านคนหนึ่งจูงลูกสาวตัวนิกเตียวเดินเตาะแตะผ่านมา เด็กคนนั้นแก้มำด้วย
ความเค็มใจของตัวเองและของพ่อคือถ้าหาเสื้อผ้าให้สวมแกก็คงจะร้องไห้และ
ไม่ยอม และตัวของพ่อเองละหรือก็ไม่เคยซื้อหาเสื้อผ้าให้เด็กขนาดนั้นสวมใส่
นายฝรั่งเห็นเข้าจึงเรียกเข้ามาถามบอกข้าพเจ้าว่า

"อาซิน ให้คนเล็กนั่งร่อยมาท"

"อะไรกัน" ข้าพเจ้าพูด มีลักษณะเยาะความไม่เข้าท่าของแก

"คนเล็กไม่มีเสื้อ ให้ร่อยมาทไปซื้อ"

"นายสงสารก็ให้เขาไปซื้อ"

"ฉันไม่เอา "มันนี่" มา เอาที่อาซินก่อน" แกบอก

"อ้อ ขอยืม" ข้าพเจ้าตวัดใบละร่อยให้แก แกยื่นให้เด็ก พ่อของเด็กตัว
สั้นราวกับต้องพายุเงินตรา กลัวจะไม่ให้จริง เขารีบคว้าหมับไปแล้วว่า

"เด็กถือเงินเที่ยวตกหาย อีสาวโหว่นายเถอะ"

(ปลงอาบัติ : นายฝรั่ง : 74-75)

นายฝรั่งผู้จัดการเหมืองของเรา แก่ใจก็ราวกับพระเวสสันดร หัวหน้าคนงาน
ของเราซึ่งรถถีบยางแบนกระแตก ๆ ไปอย่างยายแก่ไม่มีกรไล่ออกเป็นไม้เรียว
จิ๋วๆ นายฝรั่งมีแค่รับคนเข้าทำงาน แกรับจะไปหมดตั้งแต่เด็กอายุ 10 กว่า
ขวบ มีแรงพอจะยกของหนัก ๆ ได้ ไปจนถึงตาแก่อายุ 80 ซึ่งมีแรงถือไม้ตะพด
แกก็เอาไว้เป็นคนยามเฝ้าออฟฟิศ บอกไม่เชื่อ ... แม้แต่คนโง่แกก็รับเข้า
ทำงาน เพราะตาโง่นั้นเกิดมีฝีมือทางช่างไม้อยู่หน่อย ๆ

(มโนธรรมผิดจังหวะ : กรรมกรส์ไตรีค์ : 135)

นายฝรั่งลุกขึ้นยืน เสียงเก้าอี้ตั้งโกรกแสดงว่าจบการโต้สวน

"บรรจ เขาเป็นผู้ช่วยหัวหน้าเว็คซ์พอเงินเดือนเท่าที่เขาเคยได้จากเหมืองเหนือ"

เสมียนชาวมลายูแย้งนายฝรั่งว่า

"ท่านไม่กลัวข้อบังคับของสมาคมเหมืองแร่ชาวยุโรปหรือ ?"

"เฮส ฉันทักแล้ว แต่ฉันไม่ไ้ทำอะไรนอกข้อบังคับเลย ชายผู้นี้เป็นชายที่มีเมียตาม กฎหมายและเมียกำลังมีลูกที่ เขาจะคองหาเลี้ยง เขาเป็นคนละคนกับชายโสค นักสไตรค์คนเก่า

(ในเมืองแรมมีนุษยธรรม : กรรมกรสไตรค์ : 157)

หรือเมื่อกล่าวถึง "ไอ้ไซ้" ซึ่งเป็นคนงานคนหนึ่งในเมืองแรม ผู้แต่งกับบรรยายให้เห็น การรักความสุขสนาน ชี้อื่น และช่างเจรจา ของตัวละครทั้งกล่าวไว้อย่างสม่าเสมอ เช่น

ไอ้ไซ้เป็นเด็กไม่เต็มบาท แต่มันเป็นคนที่เข้ากับคนง่าย และเป็นกันเองกับใคร ต่อใครจะไปมันไม่มีความสำนึกในการงานหน้าที่ แต่ความจงรักภักดีของมันนั้น ทำให้ข้าพเจ้าต้องปลื้มใจ มันมาทำงานสายกว่าข้าพเจ้า ปลอ่ยให้เราต้องรอ แต่มันมักมีของกินมาฝากเสมอเช่น ข้าวเม่าคลูกมะพร้าวบ้าง หัวขวิดใส่น้ำตาล สดมาบ้าง กล้วยป่านั้นบ่อยจนซีเกียจกินเพราะเต็มไปด้วยเม็ด ทุเรียนก็มี วัน ไหนมีทุเรียนมาข้าพเจ้ารู้สึกว่ามันถูกกุน้อยลง แต่วันที่มันห่อไซ้มคแดงมาให้นั้น ข้าพเจ้าโยนใส่หน้ามันเลย เมื่อมันถูกทุ มันไม่เคยแค้น มันมีความตั้งใจรีบเร่ง ให้ข้าพเจ้ากินของมัน ๆ เสียจนเราถูกมันแก้อไปเอง

(ไอ้ไซ้เล่นกล : ไอ้ไซ้ : 31)

"งั้นพวกนี้ข้าเลี้ยงก็ไ้ หาหรือไม"

"เอาละนะ ฉันทบอกเจ้าของร้านให้ขึ้นบัญชีศาลนะ" ไอ้ไซ้

คาหมาหน้าศาลอกแล็ก พยายามเหลือบ ๆ ไปดูเจ้าของร้าน มือของแกคลีชายพก โสร่ง่วนอยู่ พลงงพูดเบา ๆ "ไม่ต้อง ข้ากับร้านนี้ใช้เงินสคกัน ฎนี้จะซีลิมใหญ่ แล้ววันนี้เมียยคมาให้ตั้งยี่สิบวะ ผ่าลิมหยิบมาเสียไ้

"ครวาก่อนแกก็พูดพันนี้" ไอ้ไซ้ส่าทับ

ข้าพเจ้าจากลัวคาหมาจะอับอายยิ่งขึ้นก็พูดว่า

"ไม่ต้องทรอกตา ฉันทเลี้ยง"

"นายหรือแสนประเสริฐ" คาหมาม้วนชายพก"แต่ทำไมถึงเอาจิ้งจกใหญ่มา
ทำมาวเสี่ยเล่า"

"จิ้งจกใหญ่ก็ไอ้เซ่" ไอ้เซ่ฉลาดกว่า

"แต่ไอ้เซ่เล็กก็ไม่ใช่จิ้งจก" คาหมายช่านาญนิกไอ้พวกคำแล้ว ๆ อย่างนี้
"ไอ้เซ่เล็กไปตามพ่อเอ็งถูกก็ไ้ มันเป็นตัว ห น่า"

"สระเอต่างหาก"

๕ เออนั้นแหละชื่อเอ็ง เอ็งก็จำแม่นกว่าข้าซี"

(เหมืองแร่ไช้ : ไอ้เซ่ : 58-59)

2.2 วิธีแนะนำตัวละคร ศาสตราจารย์กุลหลาบ มัลลิกะมาส¹ได้กล่าวถึงวิธี
แนะนำตัวละครไว้ 2 ประการ พอสรุปได้ดังนี้คือ

2.2.1 การแนะนำตัวละครโดยผู้แต่งบรรยายเอง ผู้แต่งอาจจะเป็น
ใครทั้งผู้สังเกตจากภายนอกอธิบายลักษณะที่ปรากฏแก่ตา หรือเป็นผู้แสดงความรู้สึกจากภายใน
ของตัวละครอย่างผู้รู้จักก็ไ้ เช่น ผู้แต่งบรรยายถึงหน้าตาอิมแย้มแจ่มใสของตัวละคร
หรือกล่าวถึงความเคียดแค้นริษยารุนแรงในจิตใจของตัวละครก็ไ้

2.2.2 การแนะนำตัวละครโดยให้ตัวละครกล่าวเองในบทสนทนา
การแนะนำตัวละครด้วยวิธีนี้เป็นทั้งการดำเนินเรื่องและแสดงลักษณะของตัวละคร บทสนทนา
นั้นจะแสดงให้เห็นผู้อ่านรู้ว่าตัวละครที่กำลังสนทนากันอยู่มีนิสัยใจคออย่างไร มีใจฉิวฉวย
ชอบไม่โอ้อวดหรืออาฆาตมากร้าย ฯลฯ ผู้อ่านจะต้องประเมินค่าเขาเองซึ่งจะประทับใจ
มากกว่าที่ผู้แต่งจะเป็นผู้บอกตรง ๆ

๕ เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรค์ใช้วิธีแนะนำตัวละครทั้งสองประการ และใน
บางเรื่องก็ใช้ทั้งสองวิธีปะปนกันไป แต่ในจำนวนเรื่องสั้นทั้งหมดจะมีน้ำหนักมาทางการ
แนะนำตัวละครโดยผู้แต่งบรรยายเอง ทั้งนี้เพราะในการเสนอเรื่องต่อผู้อ่าน ผู้แต่งใช้
วิธีการเล่าเรื่องเป็นส่วนมาก

¹กุลหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 46

ตัวอย่างวิธีแนะนำตัวละคร โดยผู้แต่งบรรยายเอง

ที่นี้ว่าถึงตัวตาแดงบ้าง

แกเป็นคนแก่ที่สะอาดสะอาด เลี้ยงกางเกงสีกรมท่าทั้งผ้าขาวม้าแดงพันหัวของ แก่ชกตากมองเห็นรอยยิ้มของผู้ที่ได้แคคก็ทุกวัน แกใส่รองเท้าผ้าใบไม่รู้จักเก่า เพราะแกเดินช้า ๆ มาดอกลีเกียะทำเองที่หมกไว้ใต้ถุนร้าน แกเป็นคนมีเงิน ของหมู่บ้านนั้น มีลูกหนี้บับไม่ถ่านแล้วยังบวกข้าพเจ้าเข้าไปอีกคนหนึ่งด้วย แต่ แกก็ไม่นอนแห้งอยู่กับบ้านเหมือนตาแกอื่น ๆ นี้จะเข้าใจว่าแกเป็นคนขยันหรือ โลกเงินก็ตามแต่เถิก แต่ความจริงก็มีอยู่เหมือนกันว่า แกมีเกียรติได้รับเลือก จากนายฝรั่งให้เป็นคนยามเฝ้าออฟฟิศอันเป็นทั้งสโตร์เก็บของดี ๆ เพราะคนแก่ ย่อมไม่ยอมหนียามไปเที่ยวอย่างคนหนุ่ม ๆ และคนมีเงินย่อมไม่จกเแงออฟฟิศ ที่ตนต้องเฝ้า

(ตาแก่กับชายหนุ่ม : เหตุเกิกลในออฟฟิศเมืองแร่ : 94)

มาก เรือใบ

ชายฉกรรจ์วัย 30 เศษ ๆ จะเป็นอิสลามแต่เลือกจากเค็มทีแล้ว หนักมา ข้างไทยเพราะไหว้พระและกินหมู เขาเป็นช่างฟิต หัวไหล่ของเขาหนาเกือบ เท่าวมนักมวย ฝ่าของเขาสีละลामะพร้าวแก่ ๆ ชัดมัน มือสากเหมือนกระดากษ ทราย นิ้วแข็งทื่อเหมือนหล่อจากปูนซีเมนต์ ตัวเขามีความสูงเหมือนฝรั่ง มีความหนากว่าแขกอ้วน ๆ เราพากันคิดว่าเมื่อชาติก่อนเขาคงถูกยักษ์เหยียบตาย ชาตินี้จึงกลับมาเกิดแก่แค่นั้น

เสื่อยึด กางเกงขาสั้น รองเท้าผ้าใบของเขาถูกลีเกียว่ามันคับเร็วไปทั้งสิ้น กูซาคเร็วกว่าคนอื่น กล้ามเนื้อของเขาคงจะแข็งและคมหรือคงจะมีลึนสาก ๆ เลียบเสื่อยึด, กางเกงฝ้าย, เกือกผ้าใบให้ซาคเร็วกังว่า ... ร่างกายของเขา มีเหงื่อและน้ำมันชะโลมแทนน้ำอบไทย แต่หัวใจของเขาคงจะเคลือบด้วยผงกัญชา เพราะชอบหาเรื่องมาให้เราหัวเราะได้บ่อยเสียจริง ๆ เวลาเรือหยุดซ่อมแซม

และพิศจักรต่าง ๆ ช่างพิศลีนห้อย ช่างไฟสบายที่สุดเพราะว่าหมอน้ำไม่ต้อง
การพินเลย แต่ในวินาทีที่ซ่อมเสร็จจะดังก็จะต้องขึ้น เขาเดินไปเดินมาอยู่คน
ละซีกกับเรือนค้ำหมอน้ำ นานนิคสังเกตไอน้ำก็ยังไม่ดังพุกพาค เขาจึงเดินไป
ดู ช่างไฟสองคนเป็นแขกกะลิ่ง กาลังกรน เอาพินหนุนหัวอยู่หน้าหมอน้ำ
ทำยังกับว่ากำลังนอนอยู่ที่บ้าน มากไม่ได้ปลุกช่างไฟด้วยคืน แต่เขาเยี้ยวรก
(ยาแก้ทะเลิ่ง : เหมืองแร่-20 ปีก่อนเต็มโก : 73-75)

เจ้าของร้านชื่อโกตอง เป็นลูกจีนปนไทยอันเป็นเชื้อชาติมาตรฐานของชุมชน
บักซ์ไค์ อายุราว 40 สมองโปร่ง แม้จะไม่มีความสามารถอะไรมากเกินกว่า
ไปขนสินค้าจากภูเก็ตมาใส่ร้าน แล้วขายเงินเชื่อแก่คนงานเหมือง เขาก็เอา
ตัวรอกมาได้ จากร้านซึ่งเป็นเพียงปลุกกลางคืนเมื่อสามสี่ปีก่อน เคียวนี้พื้นร้าน
ได้ลาคปูนซีเมนต์และขยายฝาออกไป ตู้เย็นขนาดใหญ่เดินเครื่องน้ำมันก๊าด
กำลังครางกระหึ่มอยู่ตรงที่ ๆ เคยเป็นกองกะปิ ... เจ้าของร้านชวคชาย
โสรงให้เข้าที่แล้วยกเท้าทั้งสองจากเกี่งะขึ้นวางบนเก้าอี้ที่นั่ง สูดบุหรืพันควัน
โขมง นาน ๆ ก็คยพุงอันเปล่งปลั่งและเรอออกมาด้วยผลลัพธ์ของการกินอ้อม
อย่างจริงจัง ปีนี้เขาอ้วนกว่าปีที่แล้ว

(พินนี่เวียร์ : เหตุเกิดในโรงโกปี : 42-43)

ตัวอย่างการแนะนำตัวละครโดยให้ตัวละครกล่าวเองในบทสนทนา

เจ้าของร้านมองเห็นก็ทัก "อ้อ ออกมาอีกแล้วโว้ย เคาะกาที่ทำเหมือนพวก
ฮาเกอเซียวโว้ย"

"ก็มึงจะให้ฎีใส่กรวนออกมาหรือ ?" นายพินตอบ แล้วเห็นข้าพเจ้า "สวัสดีคุณ"

"สวัสดีนายพิน"

เขาลงนั่งร่วมโต๊ะกับข้าพเจ้าแล้วก็ทัก

"แหม คราวนั้นไม่ช่วยกันมึงเลย"

"ก็ฉันไม่ใช่หนายความ"

"โอย คนจะช่วยกันไม่ต้องรอไป เรียนกฎหมายหรอก"

"โฮ้ คนอย่างนายพิน ไม่ต้องให้ใครช่วย เคียวก็ออกมาได้น่า"

"คนบางกอกพุกแก่ง" เขายิ้มแล้วหันไปหาเจ้าของร้าน คบโต๊ะหินอ่อนคังป้าย
ค้วยมืออันหยาบเหมือนไม้ "เอาเหล้ามากินซิวะ ไอ้ตอง"

"เหล้าอะไร มีเงินหรือเปล่า"

"แนะดูถูก" นายพินแคะกระดูกกระเป๋าสี้อ คึงเงินใบละร้อยปึกใหญ่ ๆ นำดู
ขึ้นมาสะบัดเร่า ๆ เหมือนพัคลมให้ตัวเอง "นี่อะไรเห็นไหม กูว่าตอนนี้กูมีเงิน
มากกว่ามึงทั้งร้านเสียอีก"

"คนออกมาใหม่ ๆ มีเงินมากยังงี้เชียวหรือ" เจ้าของร้านตามค้วยความตกใจ
จริง ๆ "นี่แกไม่ได้ไปปล้นเขามาหรือ"

"นี่เงินสุกจริตไวย้ เงินที่กูเป็นเจ้าของกิน รวบแล้วยังไม่ทันจ่ายเขาก็จับกูเสียก่อน
กูฝากคนที่ตลาดไว้ พอออกมาถูกไปเอาของกูมา เอาเหล้ามา จำไม่ได้หรือว่า
กูต้องกินเซียงซุน"

"ใครจะไปจำ แขนาน ๆ ออกมาที่นี้ง คีแต่เข้าไปอยู่ในคุก"

"อย่ายั่วกู เอาเหล้ามาเร็ว ๆ" นายพินเก็บเงินใส่กระเป๋ากลัดกระดูก

"ก็จอก"

"ชวคนี้งไวย้ ไม่ใช่จอก คนอย่างกู"

(หมอดูไพ่ปอก : คนคั่นในเหมืองแร่ : 66-68)

"หนูชื่อน้ำค่างหยกเคียวคะ" พ้าทเน่อร์หนอนหนังสือแนะนำตัวเอง

"เอาয়งั้นเชียวหรือ" ข้าพเจ้าตกใจเหมือนเห็นหนวดคุดขึ้นมาบนริมฝีปากของหล่อน
ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้ารู้จักนักประพันธ์เจ้าของเรื่องซึ่งมีนางเอกชื่อนี้เป็นอย่างดี เขา
เป็นคนเปรี้ยวเท่า ๆ กับตัวหนังสือของเขา ถ้าเขาไม่ไว้หนวดเขาก็คงไม่แต่ง
เรื่องซึ่งมีนางเอกชื่อน้ำค่างหยกเคียวขึ้นมาได้

"หนูชื่อเหมือนนางเอกหนังสืออ่านเล่น" ข้าพเจ้าบอก

"หนูชอบอ่านหนังสือคะ"

"ชอบ เรื่องของฉันทน์มิ่ง ไหมล่ะ"

"ชอบค่ะ"

"ชอบไฉนยิ่งใจ ในเมื่อฉันทน์ยังไม่ไ้เขียนเลย"

"เขียนเมื่อไหร่ ก็ชอบเมื่อไหร่ซิคะ" หล่อนมีความเฉลียวฉลาดพอตัว

...

"คุณไม่เค็นรำหรือคะ แน่ะ แทงโกขึ้นแล้ว"

"ฉันทน์ไม่ชอบเต้นเลย เรายังงี้ก็กว่า เรามาคุยกัน นี่เลิกคลับแล้วเราจะไป ไหนกันดี"

"แล้วแต่คุณ"

"ถ้าหากว่าแล้วแต่หนูล่ะ"

"หนูอยากให้คุณไปบ้านหนู"

"อยู่กัน เยอะไหม"

"คนเคียวคะ น้ำค้างหยดเคียวต้องอยู่คนเคียว ต้องกล้า ต้องฉลาด ต้อง อยู่ในสนิมกรุงเทพฯ อย่างไม่กลัวบาดทะยัก"

(ประตูลองบาน : ชุทธิกนิพนธ์ : 14-15)

จากการศึกษาลักษณะตัวละครในเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรงค์แล้ว พอสรุปได้ว่าตัวละครของอาจินต์จัดอยู่ในประเภทน้อยลักษณะ (Flat character) และมีความสมจริง ทั้งนี้เพราะอาจินต์นำเอาบุคคลจริง ๆ ที่เขาได้พบเห็นมาสร้างเป็นตัวละคร ตัวละครบางตัวของอาจินต์ยังได้นำรูปถ่ายมาพิมพ์ลงในหนังสือ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพด้วย เช่น นายฝรั่ง เป็นต้น

ในด้านการแนะนำตัวละครต่อผู้อ่านนั้น อาจินต์ใช้ 2 วิธีคือ บรรยายโดยผู้แต่งเองและให้ผู้อ่านรู้จักนิสัยใจคอของตัวละครโดยสังเกตเอาเองจากบทสนทนา แต่เมื่อเปรียบเทียบกลวิธีการแนะนำตัวละครทั้ง 2 ประการแล้ว เห็นว่าอาจินต์นิยมแนะนำตัวละครโดยบรรยายเองมากกว่า

3. ฉาก ฉากหมายถึงสถานที่และสิ่งแวดล้อมตลอดจนบรรยากาศต่าง ๆ¹ และเวลาที่เรื่องนั้น ๆ เกิดขึ้น ในบางกรณีฉากมีบทบาทเสมือนเป็นตัวละครตัวหนึ่งด้วย²

เนื่องจากเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชนบท ดังนั้นการสร้างฉากในเรื่องสั้นของเขาจึงเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เขาได้พบเห็นอย่างเช่นฉากในเรื่องสั้นชุกเหมืองแร่ ไกลเตียง และผู้ชนะคือแผ่นดิน เป็นต้น เรื่องสั้นบางชุกเช่นเหมืองแร่จะมีฉากซ้ำ ๆ กันอยู่เสมอเพราะสถานที่ที่มีจำกัดคือบริเวณเหมืองแร่เท่านั้น ดังนั้นผู้แต่งจึงมุ่งความสำคัญไปอยู่ที่โครงเรื่อง ตัวละคร และบทบาทของตัวละครมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากอาจินต์นำเอาประสบการณ์ชีวิตของเขา มาเขียนเป็นเรื่องสั้น ถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองได้พบเห็นมาสู่ผู้อ่าน จึงทำให้การสร้างฉากและบรรยากาศสมจริงสอดคล้องกับเนื้อเรื่องได้เป็นอย่างดี

กลวิธีการสร้างฉากในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคส่วนใหญ่จะเริ่มด้วยการบรรยายไว้ในตอนเริ่มต้นของเรื่องแล้วจึงค่อย ๆ หารายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ แทรกไว้ในภายหลัง หากจะกล่าวถึงกลวิธีในการเสนอฉากต่อผู้อ่านแล้วก็พอสรุปได้ว่า เรื่องสั้นทั้ง 195 เรื่องที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ อาจินต์มีวิธีเสนอฉากอยู่วิธีเดียวคือ ผู้แต่งบรรยายฉากด้วยทัศนะของผู้แต่งเอง ลักษณะของการบรรยายนั้นก็บอกสถานที่ บอกเวลา และตัวละคร เพื่อเป็นการปูพื้นก่อนที่จะไปสู่เนื้อหาสำคัญของเรื่องโดยตรง เช่น

ป่าที่หัวเรือชุกแร่ตอนนั้นรกหนามและเป็นที่ลุ่ม ฉะฉะตลอดปี โคลนดินแคงมีใบไม้ร่วงหล่นทับถมจนเน่าเป็นสีดำคล้ำเหม็นเปรี้ยว ทำให้ निकฟุ้งซ่านไปว่าไดกินนั้นอาจมีขุมน้ำมัน แต่ที่จริงมันเป็นผาที่เกิดจากกรดม้าเดือนอะไรอย่างหนึ่งเท่านั้น ที่นั่นเต็มไปด้วยทากตัวเท่าเข็มเย็บผ้าซึ่งตัวของมันจะพองขึ้นเท่าหลอดกาแฟได้ทันทีเมื่อถูกเลือดคนอย่างช่านาญ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีใครสอนมันและมันก็ไม่เคยฝึกหัดมาก่อน เป็นพื้นที่แหยะ ๆ เมื่อเหยียบลงไปแล้วดินจะจมถึงข้อศอก

¹เจือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 53

²กุหลาบ มลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 49

ทันทีแม้ว่าจะโยนตัวให้เขาเพียงไรก็ตาม พันธุ์ไม้ที่ขึ้นตามใจชอบนั้นเล่า ใบของมันก็มีขนระคายหูทั้งสวย ทั้งน่าขนลุก หากถูกตัวเราเข้าที่ใดก็จะคันยิบเข้าที่นั่นทันที แล้วยังเต็มไปด้วยหวายเถื่อนคองอและบึกเป็นเกลียว มีหนามคมและถี่อย่างน่าท้อใจ มีเถาวัลย์ทั้งยังอ่อนและแก่ไปเอง เพราะไม่มีใครปรารถนาจะเข้าไปตัด ที่นี้ย่ำว่าแต่จะบุกเข้าไปเลย แม้จะหยุดแหวะดูก็ไม่เห็นมีความเจริญตาอย่างไร

(มีคสองคม : ไอ้ไข่ : 129-130)

ภาพที่สวยงามที่สุดในจังหวัดพังงาคือศาลากลางซึ่งตั้งอยู่หน้าภูเขาช้าง ภูเขานี้ก็มียุคพรรณเหมือนช้างกำลังหมอบอยู่จริง ๆ มีหัว, มีคอ, มีสันหลัง, สูงคอตั้งบำมองดูราวกับผู้มีลักษณะสีเขียวที่เหวคาคลิ่งมาจากท้องฟ้า สีของตัวตึกศาลากลางเป็นสีเขียวไก่ ตัวตึกสร้างเป็นรูปแบน ๆ มองดูจากที่ไกล ๆ ก็เหมือนเอาก้อนหวานเย็นเก่า ๆ ตกอยู่ข้างกำแพงวัดที่มีตะไคร่น้ำจับเป็นรูปคล้าย ๆ รูปช้าง ก้านซ้ายของศาลากลางคือจวนข้าหลวง เป็นตึกสองชั้นเดิมเป็นฐานของฝรั่งเหมือนแร่แต่เดิยวนี้ค่อนข้างเก่าแล้ว "คานขวาของศาลากลางเป็นสโมสร เรือนไม้ยกพื้นเหนือดินเล็กน้อย นี่ก็ไม่สำคัญอะไรเลยมันคงถัดจากสโมสรไปชี้ มีกำแพงสีขาวคร่ำล่อมสี่ด้าน ชาวบ้านบางคนเรียกว่า "พระที่นั่งอนันต์" แต่ความจริงมันคือเรือนจำประจำจังหวัด

(พังงาฟ้าเมืองแร่ : เหมืองแร่-20 ปีก่อนเต็มโก : 12-13)

การบรรยายฉากในเรื่องสั้นชุด "เหมืองแร่" บางเรื่องช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นสภาพของเหมืองแร่ได้ชัดเจนขึ้น เช่น

เราอยู่กันในก้นแอ่งของกระทะภูเขา เมื่อขึ้นไปเที่ยวบนที่สูง ๆ แล้วยมลงมารู้สึกเหมือนว่านั่นคืออ่างชีวิต บ้านพักเล็ก ๆ เเทกห้องไม้ซีก ปล่องไฟบนเรือซุกโศท่อมวนนุหรี สายน้ำในลำธารเหมือนรีบยับ ๆ สีเงินไหลออกมาและล้มหายไปในกองไม้

เมื่อเราลงมาอยู่กับแก่งกันบ้าง มองขึ้นไปจะเห็นฟ้าข้างบนใสแจ้วมีเมฆขาวเหมือนสำลีที่ยังไม่ไ้เซ็ดแผล คำลงมาหน่อยเป็นไ้หมอกที่คลุมอยู่เหนือยอดเขาบ้างก็ลอยเป็นสายขึ้นมาจากดงไม้ คำลงมาเห็นบึงกาโลพวกฝรั่งหลังคาสีแดงตัวบ้านขาว กรอบหน้าต่างเขียว ในวันที่แดดจิ้มมองดูสวยและช้คมาก ถ้าถ่ายรูปด้วยกล้องมือช้จะได้อภาพคมที่สุด คำลงมาเป็นกระท่อมหลังคาจากปลูกเป็นหย่อม ๆ คำที่ช้คือเรือชุกเรืออยู่ในบ่อใหญ่ที่เราเรียกว่าอู่ มีลักษณะเหมือนโรงสีสามชั้นลอยน้ำไ้ั่นเอง มันเคลื่อนตัวช้า ๆ ไปทางซ้าย ทางขวาและเดินหน้าไม่เคยถอยหลัง เหมือนล้คว้ใหญ่ ๆ ที่อู่อ้ายพลางส่งเสียงครางพืดพาดควยสตีมีที่ไ้ลว้อออกมาตามท่อ คว้นจากปล่องลอยกรุ่นขึ้นไปตล้กับฟ้าข้างบนตามไหล่เขาเราจะแลเห็นถนนสีแดงเลียบไปตามหมู่ไม้สีเขียว ช้างเป็นภาพที่สวย น่าจะไปนั่งมอเล่น หากว่าไม่คองทำงาน

(ความพยายามของคาคีน : กรรมกร-สไตรค์ : 26-27)

คลาคอ่าเกอตะกั่วหุ้งเป็นห้องแถวยื่นกระหนาบอยู่สองฝากถนนที่ไ้คง มีอ่าเกอยื่นกระเียบออกมาทางพอควรเยื้องกับโรงพัก อ่าเกอกับโรงพักนี้ทำทำคล้ายกับนายแถวสองคนควบคุมลูกแถวของตน ระหว่างคลาคกับโรงพักมีทางสายหนึ่งเริ่มค่นขึ้น ทางสายนี้แหวกไปตามพุ่มไม้และสวนยางอันเงียบเขียว กระเพื่อมขึ้นลงตามใจชอบจะหาที่ราบในชั่วสองหลังคาเรือนไม้ไ้ไ้เลย แล้วมันก็ยังคงคคอย่างคาคลวงหน้าไม้ถูก นี้คือทางไปสู่เหมืองกระโสม เมื่อใกล้เข้าไปทางสายนี้ก็หุ้งคำไปในที่ราบกว้างซึ่งเป็นป่าทรายมีกอไม้หยอมแหยมอันเป็นผลล้พ้ช้ของที่กินเคิมอันถูกชุกแแล้วละทิ้งไว้ให้แ่นคินก่อร่างสร้างตัวขึ้นใหม่ตามล้าพ้ง ที่รายนันอยู่คำ เป็นช่องเว้งว่างราวกับแม่น้ำใหญ่ที่แห้งผากในฤดูแล้ง ครันแล้วทางเส้นนี้ก็เงยหน้าขึ้นสู่ชะง่อนคินอีกฟากหนึ่งดูสูงชันค้้งปราการของเมืองในนิทาน

ค้้งแต่ครงนี้เป็นค่นไป ก็มีเสียงเครื่องยนต์จากเว้คช้อพค้คค้ค ๆ เพื่อประกาศให้รู้ถึงชีพจรของเหมืองแแล้วันค้คค้ค

เมื่อทางเส้นนี้ตั้งตัวไคระคัมบนที่ราบสูงแล้วร้านกาแฟก็คอยอยู่ตรงขวามือ ... มันสร้างอยู่บนดินค้วยไม้ไผ่สานเป็นฝา มุงจากสีซีคแซมสี เข้มสลบกันประจุคนย้อมผมไม่ทั่วหัวยื่นชายคาออกมาริมทาง ร่มเงาของหลังคาและความทึบของฝาทุกค้าน นอกจาก หน้าต่าง ใ้ทำให้พื้นดินนั้นไม่เหมือนที่อื่นในโลกนี้ มันมีความนุ่มหยุ่นลงไปข้างล่างแต่มีโอเยินแผ่ขึ้นมาข้างบน ในชุมชนเล็ก ๆ เช่นนี้ไคระเล่าจะไม่อยากแวะเข้าไปเสพยรสแอร์คอคิชั่นคามธรรมชาติของมัน

(นำใจนางงาน : มวยเหมืองแร่ : 91-92)

ลำธารแห่งนี้ในฤดูฝนมันจะพุ่งชนน้ำสูงท่วมคสิ่งกลายเป็นแม่น้ำที่ร้าย มันหักค้นไม้หักและสะพานพัง เคยมีคนคายก็บ่อย แต่ในฤดูแล้งมันเป็นลำธารที่สุภาพสวยงาม คสิ่งสูงท่วมหัว น้ำไหลเรียบ ๆ ไปกับก้อนกรวด สีแจ้ว เยือกเยิน ที่มีแหละที่ข้าพเจ้ามาอาบน้ำคอนเยินในวันที่น้ำฝนในคั้งหลังบ้านแห้งชอค ลำธารนี้อยู่ใกล้บ้านพักของข้าพเจ้า ใกล้ขนาดที่เรอาจจะนุ่งผ้าขาวม้าเดินมาตามถนนก็ได้ เคียวเคียวก็คถึงก่อนที่จะเดินสวนกับไคร

ยามเย็นในเหมืองแร่ไม่มีไครมาเดินพลุกพล่านหรือก เขาต่างกลับไปพักผ่อนตามที่อยู่ของเขา ควาคก็เข้าคอก เรไโรเหมือนจะเกาะอยู่ทุกใบไม้ส่งเสียงแซ่คเป็นเสียงแหลมความคสูงพังแทนเสียงสเตริโอไปตามประสา อากาศสงบนิ่ง ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนในโลกนี้มีมนุษย์คนเคียว มีเพื่อนไรชีวิตคคือสบู่กรค ผ้าขาวม้าผ้าเช็ดตัว กับเคียะที่ใส่มันกันกรคคและหินค้ำคีน

(คยาคาเมฆ : กรรมกร-สไตรค์ : 97-98)

การสร้างฉาคในเรื่งสั้นของอาจินต์ บัญจรคนั้น กล้าได้ว่าเหมาะคกับเหตุการณคและมีความสมจริง ทั้งนี้เพราะอาจินต์สร้างฉาคขึ้นจากสภาพแท้จริงที่เขาคได้ประสบมานั้นเอง

4. ^{150 ทศ.} บทสนทนา ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส¹ ไก่กล่าวถึงวัตถุประสงค์สำคัญของการใช้บทสนทนาไว้ดังนี้

1. เพื่อช่วยดำเนินเรื่องแทนการบรรยายของผู้แต่ง
 2. เพื่อช่วยให้รู้จักตัวละครทั้งรูปร่างลักษณะ หน้าตา และนิสัยใจคอโดยผู้แต่งไม่ต้องชี้แจงตรง ๆ
 3. ช่วยให้มีวิธีการไม่ซ้ำซาก คือเปลี่ยนเป็นสนทนาบ้าง เป็นการบรรยายบ้าง
 4. สร้างความสมจริง คำพูดที่สมมุติว่าเป็นถ้อยคำจริง ๆ ของตัวละครทำให้รู้สึกใกล้ชิดกับความเป็นจริงมากกว่าคำบรรยายของผู้แต่ง
 5. ทำให้บทประพันธ์น่าอ่าน น่าสนใจ มีชีวิตชีวาขึ้น โดยเฉพาะบทสนทนาที่คมคาย มีอารมณ์ขัน หรือพูดได้ถูกต้องตามลักษณะตัวละครและสมกับบทบาทในคอนนั้น
- ประทีป เหมือนนิล² ไก่กล่าวถึงลักษณะของบทสนทนาที่ดีไว้ 6 ประการคือ

1. มีความสมจริง
2. ช่วยในการดำเนินเรื่อง
3. ช่วยบอกลักษณะนิสัยตัวละคร
4. เหมาะสมกับฐานะตัวละคร
5. ช่วยย่อเรื่องที่ไม่จำเป็นให้เหลือน้อยลง
6. ไม่ยาวเกินไปจนสุดวิสัยที่คนจริง ๆ จะพูดกัน

บทสนทนาที่เด่นที่สุดในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรค์คือบทสนทนาที่ช่วยให้เรื่องน่าอ่าน เพราะผู้แต่งมักจะสร้างบทสนทนาให้มีอารมณ์ขันสอดคล้องไปกับบทบาทของตัวละคร ในขณะที่เกี่ยวกับบทสนทนาจะช่วยในการดำเนินเรื่องด้วย

บทสนทนาในเรื่องสั้นคงกล่าวถึงความสำคัญมากน้อยต่างกันไปตามลักษณะของเรื่อง บางเรื่องอาจินต์ใช้บทสนทนาเพียงเล็กน้อยเป็นส่วนประกอบ บางเรื่องผู้แต่งเล่าเองทั้ง

¹กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 48

²ประทีป เหมือนนิล วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 42

หมกไม่มีบทสนทนาเลย (มีทั้งหมด 34 เรื่องจากเรื่องสั้น 195 เรื่อง) บางเรื่องใช้บทสนทนาตั้งแต่ต้นจนจบมีทั้งหมด 8 เรื่อง สาเหตุที่เรื่องสั้นทั้ง 8 เรื่องดังกล่าวใช้บทสนทนาโดยตลอดก็เพราะเนื้อเรื่องขงเรื่องสั้นทั้ง 8 เรื่องนั้นเหมาะแก่การใช้บทสนทนาเป็นการดำเนินเรื่องกล่าวคือ

เรื่อง "ทรัพย์สินในคืน" เป็นเรื่องที่ถูกแต่งซึ่งเป็นช่วงแผนที่ประจำเรือซุกแระส่งสยในพฤติกรรมของชายชราผู้หนึ่ง ที่มาเฝ้าซักถามถึงบริเวณที่เรือซุกแระจะซุกไปถึง เมื่อไม่สามารถเก็บความสงสัยไว้ได้ผู้แต่งจึงชวนชายผู้นั้นพูดคุยด้วยและในที่สุดก็ทราบความจริงว่าชายชราผู้นั้นมาเฝ้าคุบ่อน้ำเก่าของตัวเอง เพราะต้องการจะค้นหาเข็มขัดทองที่ติดไปกับศพภรรยาในตอนที่ถูกฆาตรกรฆ่าแล้วเอาศพทิ้งไปในบ่อน้ำนั้น

เรื่อง "ชัยชนะของตาหมา" เนื้อเรื่องกล่าวถึงการพนันระหว่างชายชราชื่อ "หมา" กับผู้แต่งในเรื่องการพูดแข่งกันว่าใครจะสามารถพูดได้โดยตลอดโดยไม่มีช่องโหว่ให้ผู้ฟังในขณะนั้นซักแย้งได้เลย การดำเนินเรื่องจึงใช้บทสนทนาโดยตลอด เรื่องนี้จบลงโดยผู้แต่งเป็นฝ่ายแพ้เพราะเมื่อพูดไปแล้วถูกผู้ฟังแย้งได้ในที่สุด

เรื่อง "สองพ่อหม้าย" เป็นเรื่องของพ่อหม้ายสองคนที่มาพบกับบรรดาไฟ พ่อหม้ายคนหนึ่งเพิ่งหย่าขาดกับภรรยา และต้องการหนีไปให้ไกลที่สุด ส่วนพ่อหม้ายอีกคนหนึ่งนั้นเป็นหม้ายมาถึง 20 ปีแล้ว และเขาก็ไม่ต้องการหนีภรรยาเหมือนชายคนแรกเพราะเขาฆ่าภรรยาเสียแล้ว การดำเนินเรื่องจึงเป็นการสนทนาของชายทั้งสอง

เรื่อง "ที่ระลึกจากบางกอก" เป็นเรื่องของชายชราที่มีโอกาสไปเที่ยวกรุงเทพฯ และนำสิ่งที่ได้พบเห็นมาเล่าให้ลูกหลานฟังพร้อมกับอวดแหวนโป่งข้ามที่ตนเองเอาพระขุนแผนแลงมาโดยไม่รู้ว่าจะถูกหลอก

เรื่อง "ไปไม่รอด" เป็นเรื่องความรักของหนุ่มสาว ฝ่ายชายเป็นคนจริงจังตั้งใจมาบอกแยกทางกับหญิงสาวซึ่งมีฐานะดีกว่า แต่ในที่สุดก็ใจอ่อนเพราะฝ่ายหญิงมิได้รังเกียจฐานะของเขา

เรื่อง "พระเอกไม่คงมา" เป็นเรื่องของชายหนุ่มที่เฝ้าเอาใจหญิงสาวเพื่อให้สนใจคน เช่นชื่อของมาให้ ชวนไปเที่ยว ฯลฯ แต่ในที่สุดหญิงสาวกลับตกหลงใจเลือกเอา

ชายหนุ่มเจ้าของร้านค้าเป็นคู่ครองเพราะเห็นว่าทุกคนที่ซื้อของมาให้นั้นก็ล้วนแต่ซื้อมาจาก
ร้านค้าทั้งสิ้น

เรื่อง "การใช้เงิน 1 ล้านบาทของนายพิศการ" เป็นโครงการใช้เงิน 1 ล้านบาท
ที่นายพิศการชี้แจงกับเพื่อนร่วมสนทนา ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่ได้ผลไม่คุ้มกับการลงทุนทั้งสิ้น

เรื่อง "อหิวาต์" เป็นเรื่องความอยุติธรรมของบริษัทน้ำอัดลมแห่งหนึ่ง ที่ลงโทษได้
คนงานชื่อนายน้อมออกจากงานโดยกล่าวหาว่าเป็นพาหะของเชื้ออหิวาต์ ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้
ตรวจสอบให้แน่นอน น้อมจะชี้แจงอย่างไรเจ้าของบริษัทก็ไม่ยอมเข้าใจ ในที่สุดความเสียใจ
ทำให้เขาคิดแก้แค้นโดยนำขวดเหล้าใส่ลงไปในถังเก็บน้ำของบริษัทแล้วเที่ยวพูดทั่วไปว่าใน
ขวดเหล่านั้นมีเชื้ออหิวาต์อยู่ด้วย เมื่อข่าวแพร่กระจายออกไปก็เป็นสาเหตุให้ไม่มีผู้กล้าดื่ม
น้ำอัดลมของบริษัทนั้น บริษัทจึงต้องปิดตัวเองไปในที่สุด

จากลักษณะเนื้อเรื่อง จะเห็นได้ว่าวิธีที่เหมาะสมที่สุดที่จะเสนอเรื่องสั้นทั้ง 8 เรื่อง
ดังกล่าว คือการให้ตัวละครสนทนากันเรื่องจะชวนสนใจน่าติดตาม ถ้าดูในแง่ของตัวละคร
ตัวละครในเรื่องสั้นเหล่านั้นก็มีเพียงสองตัว (ยกเว้นในเรื่องชัยชนะของตาหมาและที่ระลึก
จากบางกอกที่มีตัวละครถึง 3 ตัว) นับว่าเหมาะที่จะกำหนดบทสนทนา อีกทั้งเนื้อเรื่องก็
เอื้ออำนวยต่อการที่จะใช้บทสนทนาเป็นการดำเนินเรื่องอยู่แล้ว การสนทนาของตัวละครจึง
เป็นเครื่องช่วยในการเสนอเรื่องต่อผู้อ่าน

อย่างไรก็ตามไม่ว่าอาจินต์จะใช้บทสนทนามากหรือน้อยในเรื่องสั้นของเขา บท
สนทนาดังกล่าวก็เหมาะสมกับบรรยากาศของเรื่องและบทบาทของตัวละครเสมอ จะขอยก
ตัวอย่างบางตอนให้พิจารณาดังต่อไปนี้

4.1 บทสนทนาที่ช่วยในการดำเนินเรื่อง เช่น

"ออกก็ออก"

"ก็ไม่ควรนี่หว่า" ข้าพเจ้าดำหนิ "บอกเป็นผีแล้วเสือกไปร่าวง"

"เป็นจริง ๆ นี่ไง" เขารางห่อผ้า ปลดเข็มขัด แกะกระดุมกางเกง แกะตาช่อ
กางเกงดึงค้อย ๆ เลื่อนขอบกางเกงลงต่ำ พลางสูดปากอย่างเจ็บปวด หันหลัง
มาให้ดู ผีสีชมพูวมเป่งที่ง่ามก้น แลเห็นชัก ๆ ทั้งที่เขามีผิวค่า

"เป็นผีจริง ๆ" เขายืนยัน
 "ก็ทำงานไม่ได้ แต่ร่างได้ใครเขาจะยอม" คนหนึ่งว่า
 "ไอ้ล้าจัดแรงกางเกงให้เข้าที่แล้วพูดว่า
 "ออกก็ได้วะ"
 "จะไปไหนก่อน" ข้าพเจ้าถาม
 "โศกกลอย"
 "อ้อ คงทำงานในสวนยาง"
 "เปล่า" เขาตอบ "คืนนี้ร่างเขายกไปเล่นที่นั่น"

(เสียงเพลงเรียกหา : กรรมกรรมสไตรค์ : 47)

"อ้าว ไม่รำหรือ" ข้าพเจ้าถาม
 "รำ เริ่มอะไรกัน จะตะกั้มันนะไม่ว่า"
 "กะใคร เรื่องอะไร"
 "ข้าพพวกร่างนั้นแหละ อ้ายนิบหาย เราหรือช่วยฝึกฟงคิตไฟให้กลับไปอาบน้ำ
 แต่งตัว เคี้ยวเคี้ยวจ๋าเราไม่ได้เสียแล้ว ไอ้เนรคุณ"
 "มันเป็นยังไง เราจะไปขอรำฟรีหรือ"
 "เปล่าเลย นี่บัตรก็ซื้อ" ฉ่องอวคบัตร "มันบอกให้รอคิว คิวคิวอะไรกัน มันนำ
 จะให้เราก่อนซี่ เราปลุกเวทให้ให้หว่า เราต่อสายไฟให้ให้หว่า"
 "งั้นก็ซื้อเหมา คาวลอมเค็อนเสียเลยซี่"
 "มีเงินเมื่อไหร่ละ บัตรใบละตั้งห้าบาท ห้าใบก็ยี่สิบห้าบาท ผมคิดมาไม่พอหรอก"
 "งั้นเอาที่ดินไปก่อน" ข้าพเจ้าเปิดโอกาสให้
 "ไม่ต้อง ไม่ต้อง ผมจะไปดับไฟเสียเดี๋ยวนี้แหละ ไปกระซอกสวิทซ์จากโรง
 วัคซ้อพลอย ไม่ให้มันเล่นกันละ"

(รำนอกวง : คนคั่นในเมืองแร่ : 62-63)

4.2 บทสนทนาที่ช่วยให้รู้จักนิสัยของตัวละคร เช่น

"ดูไม่ได้ เรียนเครื่องศิลปะ" แกตอบสรุป

"นั่นจะเป็นแม่แคมนิกส์ไฟร์แมนไคยั้งใจ" พี่จอนซึ่งเป็นนักเลงรุ่นราวคราวเดียวกันเข้า

"ก็มันเพิ่งจะซื้อเครื่องนี้มา" พี่ยั้งทอบ

"ไม่จริง ที่เว็คซอทก็มีเครื่องหนึ่ง ที่เคินไฟฟ้าจ่ายตามบ้านใกล้เคียง" พี่จอนรุก

"แล้วบ้านเอ็งเคยขาดไฟฟ้าหรือเปล่าเล่า" พี่ยั้งย้อน "ข้าไม่ต้องรู้ไอ้เรื่องจุกจิก

ข้างในเครื่องหรอกโว้ย ข้าตั้งเครื่องให้มันไค้แล้วโยกคันบังคับให้มันทำงานไค้

ก็แล้วกัน เพราะข้าเป็นไฟร์แมน"

"ไฟร์แมนต้องรู้ทุกอย่างซี้วะ"

ถึงตอนนี้พี่ยั้งวางกฎแฉเลื่อน เงยหน้าขึ้นมองพี่จอนที่ยืนค้ำอยู่แล้วพูดว่า

"ดูรู้ทุกอย่าง กระทั่งมวย"

พี่จอนเงยบ ทุกคนเงยบ เครื่องจักรทั้งลำเรือซึ่งกำลังเคินอยู่แท้ ๆ ก็พังตูเงยบ

ไปวูบหนึ่ง

"แรงไป" พี่จอนเตือน "แรงไปไอ้ยั้ง"

"แรงกว่านี้ก็ยังมี ไอ้จอน"

(ผู้คัดลिन : มวยเหมืองแร่ : 120-121)

"คุณรับไว้หรือเปล่า" ข้าพเจ้ากระซิบถาม

"ผมจะรับไค้ยั้งใจ มันไม่คุ้ม"

"น้อยไปหรือ"

"น้อยอะไรกัน ร่วมแสนนั้นแน่ะ ที่ว่าไม่คุ้มนะ มันไม่คุ้มกับวิชาความรู้ที่เราเรียนมา

เราเรียนวิชาช่าง ไม่ใช่เรียนวิชาโจร"

"ทำไมไม่รายงานฝรั่ง"

"ผมจะเอาความผิดของคนไทยไปบอกฝรั่งไค้ไค้หรือ"

"แล้วคุณพูดกับลูกน้องของคุณไค้ยั้งใจ"

"ผมค้ำมันใหญ่นะซี แต่มันบอกว่า ถ้าผมไม่เอา ก็เท่ากับว่าผมไม่รักลูกน้องที่เงินเดือนน้อย หาเข้ากินค่า เงินเหล่านี้เอาไปช่วยลูกเมีย ครอบครัวของลูกน้องมานานแล้ว นี่ผมเข่ารถมา แอบหนีมาไม่ให้ใครเห็น ผมจะลงเรือลำแรกกลับกรุงเทพฯ หนีเลย ไม่ต้องรู้ว่าใครละ ผมแวะมาเยี่ยมคุณเป็นครั้งสุดท้าย ผมอยากจะถามคุณว่าที่ผมตัดสินใจยังงี้ผิดหรือถูก ?"

(หนีหรือสู้ : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 45)

4.3 บทสนทนาที่สร้างความสมจริง ในเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรค์
บทสนทนาที่สร้างความสมจริงจะเกิดจากการใช้ถ้อยคำได้เหมาะสมกับฐานะและบทบาทของตัวละคร ดังเช่น

"อ้ายแย้ม ไทน์เมียลื้อบอกว่าคิคะวาง"

"เฮ้ย ใครบอก เมียที่ไหนกัน"

"ก็เมียลื้อคนนั้นแหละ เมื่อก่อนมาหาฮิว บ่นว่าอค ๆ อยากร ๆ เอาลูกมาโตเค็ดล บอกว่าลื้อเข้าลหุ ลูกไม่มีนมกิน ฮิวก็เลยซื้อให้ไปขาย ... เฮ้ย ... ไปกินโหลนึ่ง"

"โธ่ ฮีบ่า เลิกกันตั้งสองปีแล้ว นั้นมันมีลูกกับผัวใหม่ นี่ฮิวยังตามตัวอยู่เลย"

"จะคืนดีกันหรือ"

"ใครบอก ฮิวจะเตะสักสองที มันเอากางเกงฮิวไปจ่าน่า เฮ้ย - ไม่ใช่-มันเอาตัวจ่าน่ากางเกงฮิวไปขายแล้วหนีไป เออ.นี่แนะ-สหาย มีเกือกเก่า ๆ สักคู่ใหม่ ฮิวจะไปทำงานที่ปราจีน ค้ารถไฟไม่มีต้องย่ำไป"

"คืนฮิวกับคืนลื้อใส่กันได้เมื่อไหร่ละ"

"งั้นของใคร ๆ ก็ได้ หยิบให้ที่เถอะ ถ้าได้โลตัสละก็ยก"

"หยิบของคนอื่น เขาก็ให้คืนละซี ไม่ใช่ให้เกือก"

(ชวานาในเมืองหลวง : อุทธะเลขณ 2: 137-138)

"แค สะบอย อัสคิง พอร์ อะจ็อบ" เขาผูกเข้าไปข้างใน
 "ดู" เสียงหัว ๆ ลั่น ๆ ไม่นึกถึงร้ายและคูหมื่นของฝรั่งอย่างแน่นอนกั
 สะท้าน

"ไอค้อนท์ โนว" เสมียนที่ว่าคอบคือ ๆ เช่นนั้น

"เซนต์ ฮิม อิน" เสียงบงการ

(เข้าหลอมแห่งใหม่ : เหตุเกิดในออฟฟิศเหมืองแร่ : 15-18)

4.4 บทสนทนาที่ทำให้บทประพันธ์น่าอ่าน การสร้างบทสนทนาที่ทำให้บท
 ประพันธ์น่าอ่านนั้น อาຈินต์จะใช้วิธีการใส่อารมณ์เข้าไปในบทสนทนา หรือไม่เช่นนั้นก็ให้ตัว
 ละครเจรจาโต้ตอบกันอย่างคมคาย ภูเท่างั้นกัน หรือย้อนเอาอย่างเจ็บแสบเมื่อฝ่ายตรง
 ข้ามเปิดช่องโหว่ให้ ดังเช่นตัวอย่างต่อไปนี้

"ตัว เอ็งไม่หนักหรอก" คนขับรถตอบ "แต่ว่าที่นั่งมันเต็มไว้ย"

"เต็ม" มันทวนคำเสียงเหยียดหยาม "รถคันเท่าบ้าน จะเต็มยังงิ"

"เต็มซีวะ" คนขับรถอธิบาย "ข้างหลังนายฝรั่งกับหม่อมนี้ ข้างหน้าข้ากับ

คุณแกนี่"

"ฉันนั่งกลางที่ข้างหน้าก็ได้"

"เกะกะข้า"

"งั้นนั่งหว่างกลางที่นายกับหม่อม"

"ไอ้ข้า เอ็งไม่ใช่ลูกแกนี่"

"อ้อ ไอ้การที่จะนั่งหว่างกลางใครนะ ต้องเป็นลูกค่ายเหรอ เวลานั้น
 กอดซอกกาวีสองคนนะ น้าเป็นลูกมันเหรอ"

(ไอ้ไข่เล่นกล : ไอ้ไข่ : 35-36)

"ตายห่า" ข้าพเจ้าร้อง "ไอ้ข้าแดงล้อมคุณภาพบังอาจแลกกับข้าวโพคตั้ง
 ครึ่งกระสอบเขียวรี"

"จะเอาซีกสิบกระสอบก็ได้ พวกมันปลูกข้างโพคเป็นของเล่น เอาไว้ให้หมูกิน"

"ก็แกทำไมไม่ยกเสียดสิบกระสอบละ"

"มันจะแบกมาไม่ไหวนะซี" เขาคอบอย่างคมคาย
 "แกนี่ขี้วมาก ค่ายไปต้องตกนรก" ข้าพเจ้าแย้ง
 "คนค้าขายไม่มีนรกสวรรค์หรือคุณ" เจ้าของร้านหัวเราะก๊ากคำพูด เขา
 กำลังสอนเรื่องของชีวิตแก่ข้าพเจ้า "คนค้าขายมีแต่กำไรกับขาดทุน"
 (ยาแดง : เหตุเกิดในโรงโกปี : 127)

"วันนี้มีเรื่องสนุก"
 "มันก็สนุกทุกวันแหละ" ข้าพเจ้าว่า "เอาเหล้าหน้อยไหม"
 "ไม่ละครับ เหล้ากับผมมันไม่ถูกกัน"
 เสียงเจ้าของร้านดังสอคมมาว่า
 "เหล้ากลับเมีย เอ็งต่างหาก ไม่ถูกกัน"

(วานรโคทะปี : ธรรมกร-สโคร์ : 71)

บทสนทนาในเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรัตน์ ตามทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า
 ไม่มีอะไรที่แปลกใหม่ไปกว่านักเขียนคนอื่น ๆ แต่ถ้ามองเฉพาะตัวของอาจินต์ ปัญจพรรัตน์
 เองแล้ว เห็นว่าบทสนทนาที่อาจินต์เขียนได้ดีที่สุดคือการสร้างบทสนทนาที่ช่วยให้เรื่องน่าอ่าน
 เพราะอาจินต์มักจะกำหนดให้ตัวละครสนทนาโต้ตอบกันอย่างคมคายพร้อมทั้งแทรกอารมณ์ขัน
 ไปด้วย ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

จากการศึกษาทวิวิธีการแต่งเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรัตน์ทั้ง 195 เรื่อง
 แล้ว สรุปได้ว่าอาจินต์นิยมแต่งเรื่องสั้นประเภทสร้างตัวละครไว้มากที่สุด โดยนำเอา
 ประสบการณ์ชีวิตที่ตนเองได้พบเห็นมาเล่าถ่ายทอดเป็นเรื่องสั้น เรื่องสั้นชุดที่เด่นมากได้
 แก่เรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ส่วนเรื่องสั้นในชุดอื่น ๆ เช่น ลุยทะเลคน จากเหมืองแร่สู่เมืองหลวง
 ผู้ชนะคือแผ่นดิน ฯลฯ นั้น มีโครงเรื่องที่มักจะซ้ำนักเป็นการเล่าเรื่องอย่างธรรมดา ๆ ไม่
 ไร้อิทธิพลให้ติดตาม

✎ ในด้านโครงเรื่อง อาจินต์ ปัญจพรรัตน์นิยมเปิดเรื่องด้วยการบรรยายฉาก
 ตัวละคร หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยทั่วไปก่อน แล้วจึงนำเข้าสู่เนื้อเรื่อง การดำเนิน
 เรื่องจะใช้ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เป็นสำคัญ ไม่นิยมใช้ความขัดแย้งระหว่าง

มนุษย์กับธรรมชาติหรือมนุษย์กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ การเล่าเรื่องผู้แต่งจะเป็นผู้เล่าเอง เสมือนหนึ่งรู้แจ้งหมดทุกอย่างในเหตุการณ์นั้น ๆ ส่วนการปิดเรื่องอาจินต์นิยมปิดเรื่องแบบ หักมุมหรือแบบขมวดปมมากที่สุด

ในค่านการสร้างฉาก ตัวละครและบทสนทนานั้นอาจินต์กระทำได้แบบเนียนสมจริงสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยเหตุผลที่กล่าวแล้วข้างต้น คือผู้แต่งเขียนเรื่อง สั้นจากประสบการณ์ ดังนั้นตัวละคร ฉาก และบทสนทนาจึงแลดูสมจริงชวนให้ผู้อ่านเกิด ความรู้สึกว่าได้สัมผัสกับเหตุการณ์เหล่านั้นด้วย

ข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งก็คือ เรื่องสั้นของอาจินต์มักจะแฝงไว้ด้วยแง่คิดซึ่งให้ สาระกับผู้อ่านเสมอไม่ค้ำคานใดก็ค้ำคานหนึ่ง และที่เห็นเด่นชัดที่สุดเรื่องสั้นของอาจินต์มีเนื้อหา ที่ไม่เกี่ยวข้องกับกามารมณ์ ไม่ให้ร้ายผู้อื่นและไม่เสียดสีสังคมแต่อย่างใด

2. การใช้คำและสำนวนโวหาร

2.1 การใช้คำ คำคือเสียงที่เป็นเครื่องหมายและแสดงออกมาเป็นความ หมายต่าง ๆ อาจจะเป็นความหมายกว้าง ความหมายแคบ หรือเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา นอกจากนี้คำยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือคิดต่อทำความเข้าใจ เป็นเครื่องมือในการจำ การคิด การสังเกต การพิจารณา การแสดงความคิดเห็นและการแสดงความรู้สึกอีก ด้วย¹

การใช้คำเป็นกลวิธีสำคัญประการหนึ่งที่นักเขียนจำเป็นต้องเลือกใช้ให้เหมาะ กับงานเขียนของตน ประสิทธิ์ กาศย์กลอน ได้อ้างคำกล่าวของไดตัน (Dighton) ที่ กล่าวถึงความสำคัญของการใช้คำว่า "ถ้อยคำทำให้ท่านหัวเราะ ทำให้ท่านร้องไห้ มัน สามารถทำให้ท่านเจ็บปวดเหมือนถูกตบหรือถูกตี ถ้อยคำอาจทำให้ท่านพลัดปลั่ง ทำให้ ท่านยุ่งเหยิง ทำให้ท่านตกตะลึงงันมาก มันเป็นเหตุทำให้ท่านเกิดความฉิบพลาคได้ ใน ทางตรงกันข้ามถ้อยคำจะช่วยเหลือท่าน ทำให้ท่านมีเพื่อน ถ้อยคำทำให้ท่านเข้าใจว่าอะไร

¹พรทิพย์ ภัทรนาวิก "การใช้คำ" ใน การใช้ภาษา หน้า 4

เป็นอะไร ท่านสามารถใช้ถ้อยคำช่วยเหลือคนอื่น ๆ และสามารถเชื่อมั่นเมื่ออยากได้สิ่งที่ต้องการ"¹

หลังจากศึกษาลักษณะการใช้คำในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคแล้วกล่าวได้ว่า อาจินต์เป็นนักเขียนคนหนึ่งที่มีความสามารถในการใช้คำ ถึงแม้จะมีผู้ลงความเห็นว่าเป็นภาษาในเรื่องสั้นของอาจินต์ยังก็เกินไม่ถึงขนาดก็ตาม² แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความน่าสนใจและน่าศึกษาอยู่มากทีเดียว

ลักษณะการใช้คำของอาจินต์ บัญจพรรคที่ปรากฏในเรื่องสั้นมีดังต่อไปนี้

2.1.1 คำแสดงภาพ การใช้คำแสดงภาพในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค มีทั้งที่ใช้ในลักษณะประกอบกับคำอื่นเป็นคำขยายเพื่อให้ภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และมีทั้งที่ให้ภาพเด่นชัดด้วยคำ ๆ นั้นอยู่แล้ว คำที่แสดงภาพบางคำถ้าใช้กับตัวละครจะให้ทั้งภาพและอาการของตัวละครไปด้วย เช่น

ไอ้หนุ่มออกทำงานโซ่วโหม่ด้วยการสิ้นจะคะมำหน้าหลายหนบนพื้นแฉะ ๆ ยิ่งตกลงชั้นบันไดคินริมคูจะลงเรือชุกก็ยิ่งแอนหน้าแอนหลังเกือบต้องคลานสี่ตีน

(นายช่างคนใหม่ : มวยเหมืองแร่ : 10)

เจ้าของร้านขมวดขายโสรงให้เข้าที่แล้วยกเท้าทั้งสองจากเกียะขึ้นวางบนเก้าอี้ที่นั่ง สูดบุหรี่พันควันโขมง นาน ๆ ก็ตบพุงอันเปล่งปลั่งและเรอออกมาด้วยผลลัพท์ของการกินอ้อมอย่างจริงจัง

(พันนีวเยียร์ : เหตุเกิดในโรงโกปี : 43)

เขาวังคก่องไฟป้อกออกมา มันเก่าคร่ำคร่า เป็อนซี่มือเสี้ยนมันัวหมอง

(หมอดูไฟป้อก : คนคนในเหมืองแร่ : 70)

¹ประสิทธิ์ กาพย์กลอน การเขียนภาคปฏิบัติ หน้า 65

²ม.ล.บุญเหลือ เทพสุวรรณ "หัวเลี้ยววรรณคดีไทย" ใน วรรณคดี หน้า 115

เหนียวอัลบั้มเล่มนั้นลงมาจากชั้นวางของ เขละขละ อัลบั้มเล่มนั้นแหละ เล่มที่
ข้าพเจ้าเอามาหากินได้เสมอ

(อนุสาวรีย์เจ้าคำ : เหตุเกิดในออฟฟิศ : 111)

เปิดฉากกลางเมืองฮอลลีวู้ด จุดนี้ย่อมเป็นที่น่าสนใจ ถนนกว้าง ตึกใหญ่ ผู้ชาย
เมืองนอกตัวใหญ่ ผู้หญิง เซฟ บีม เดินกัน ขวก ไขว่ ตั้งแต่เช้ามีคยันคิก

(พูทโซ่ : ฮอลลีวู้ด : รอบชีวิต : 27)

นางเอกสาวทรง หนักหน่วง เดินเน้นกล่อมตะโพกฉับ ๆ สวยสง่าผ่านมาที่นี่ คน
ทั้งแถบหยุดมองเหมือนต้องมนต์

(พูทโซ่ : ฮอลลีวู้ด : รอบชีวิต : 27)

2.1.2 คำแสดงอาการ จากการศึกษาเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค
ในเรื่องการใช้คำแสดงอาการแล้วพบว่าผู้แต่งเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้คำแสดงอาการ
ของสิ่งที่กล่าวถึง คำเหล่านั้นนอกจากจะเหมาะสมกับบทบาทแล้ว ยังสามารถทำให้เกิดภาพ
ขึ้นในจิตใจของผู้อ่านอีกด้วย เช่น

เราไม่เคยมีฝ่ายประชาสัมพันธ์หรอก เพราะเราไม่รู้จะไปสัมพันธ์กับใคร มีแต่
ไป นั่งหงอให้อำเภอดูจี้เวลาเราไปส่งเงินภาษี

(นายช่างคนใหม่ : มวยเหมืองแร่ : 11)

ร้านกาแฟที่ข้าพเจ้านั่งอยู่นั้น ในตอนแรกมีคนมาชุมนุมกันเป็นอันมาก ผู้ชายใส่
แจ็กเก็ตสีฉูดฉาด นุ่งกางเกงตัวที่ตัดเหมือนแบบพระเอกหนังไทย เรื่องสุดท้าย
ที่ไปฉายที่จังหวัด ผู้หญิงฉีกหน้าด้วยแป้งกระป๋องตราดอกไม้ นุ่งกระโปรงตัว
ที่นุ่งมันทุกคราว เมื่อมีงานนักขัตฤกษ์และ เดินตุ้มตุ้มป่อง เพราะรองเท้ากัก

(พันนีวาเยียร์ : เหตุเกิดในโรงโกบี : 41)

ยายเจ้าเมียเจ้าของร้านจ๊กเหล้าและแก้วมาให้ ดูท่าทางแกละซิคตะขวงใจ
อย่างไรชอบกล ไม่ค่อย แจ๊กแจ้อย่าง เคย แกละคอยจับสิ่งสกปรกที่ฉาบตลอดเวลา
จนข้าพเจ้าสงสัย

(เขียนคนบ้า : เหตุเกิดในโรงโกบี : 62)

"จูเห่ามัน ลื้อยมาซุคองเงิน สูงพ้นนอกชาน" ข้าพเจ้าเล่าคือ

(ชัยชนะของคาหมา : เหตุเกิดในโรงโกปี : 103)

สุนารีเป็นสาวใหญ่ผิวขาวผ่องโดยกำเนิดจากเลือกจีนผสมไทย ใบหน้าแบน ๆ
 หิ้งหน้าของหล่อนเห็นเด่นอยู่แห่งเดียวที่ปากเพราะทาสีแดงแฉะแฉะ หล่อนใช้
 ยกทรงสายหนาและเหนียวมาก ยกทรงแบบนี้เข้าสู่ศตวรรษที่สี่สิบกับสะโพกขนาด
 เบิ้ม ซึ่งพยักพะเยิกยี้มได้ในยามเดิน

(จังหวัดชีวิต : เหตุเกิดในออฟฟิศฯ : 27)

2.1.3 คำที่มีเสียงให้เกิดความรู้สึก คำประเภทนี้ที่ปรากฏในเรื่องสั้น
 จะเป็นคำที่สื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกหรือเกิดอารมณ์คล้อยตามไปด้วย เช่น

ภาพบุคคลและเหตุการณ์ต่าง ๆ ยังใสแจ๋วอยู่ในความทรงจำของข้าพเจ้าอีกมาก
 มาก เช่นคนงานเดินเลื้อยคนหนึ่งเหยียบพรวดลงไปบนบอยเลอร์ เพราะหลังคาตรง
 นั้นผุ เพื่อร่วมงานจับบันไดไว้ทันแล้วลากขึ้นมาปรากฏว่าขาทั้งขา มีลักษณะเหมือน
 ขาหมูที่ลวกแล้วควายน้ำร้อน กล้ามเนื้อบริเวณนั้นลั่นริก ๆ ใต้เอง

(แผลเล็ก : มวยเหมืองแร่ : 37)

มีเสียงดังฮวบเหมือนเสียงอะโรบอกไม่ถูก เพราะข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินมาก่อน
 แผ่นดินรู้สึกสะเทือนไปหมด

(สวัสดิ์เหมืองแร่ : นายฝรั่ง : 153)

ไอ้ไข่เอียงคอแสบะพันท่าเสียงซึกยี้คยาว คุกน้ำลายไม่ให้ไหลออกจากปากอันเต็ม
 ไปด้วยรสอร่อยในการเลื้อย ถ้าเป็นเวลาธรรมดา มันคงถูกข้าพเจ้าเตะเข้าแล้ว

(วิมานลอย : ไอ้ไข่ : 76)

ตาแพรวลุกขึ้นได้ไม่ต้องบิดขี้มูน มวยไทยเข้าให้ที่ปากตาซิ่นดังพล็อก เลือดคึกหมัก
พล็อกออกมา กำลังกินเหล้าอย่างนี้เลือดออกคึกนี้

(ความพยาบาทของตาซิ่น : กรรมกระสัไตร์ : 24-25)

เขาพูดคุยกับเจ้าของร้านว่า "พจน์อะไรกันวะที่เขียนข้างฝาเมื่อเคียวใจนั้นนะ"

"เลขท้ายล็อตเตอรี่" เจ้าของร้านตอบ "นายเต็มจะกินอะไรโกโก้หรือเหล้า"

(เต็ม-มีโอโป : เหตุเกิดในโรงโกโก้ : 26)

2.1.4 คำภาษาต่างประเทศ เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรกรณ์มีคำภาษาต่างประเทศปรากฏอยู่โดยทั่วไป เรื่องสั้นชุดเหมืองแร่มีคำภาษาต่างประเทศปรากฏอยู่มาก โดยเฉพาะคำภาษาอังกฤษซึ่งมีปรากฏอยู่แทบทุกเรื่อง ถ้าหากผู้อ่านไม่มีความรู้ทางภาษาอังกฤษอยู่บ้างแล้วก็จะอ่านไม่สนุก เหตุที่อาจินต์ใช้คำภาษาอังกฤษมากในงานเขียนชุดนี้ก็เพราะงานในเหมืองแร่มีอุปกรณ์ในการทำงานบางอย่างที่ต้องเรียกชื่อเป็นภาษาอังกฤษประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งบทบาทของตัวละครบางตัว เช่น นายฝรั่งซึ่งเป็นชาวต่างประเทศก็ต้องใช้ภาษาอังกฤษในบางโอกาสจึงจะเหมาะสมกับบทบาทของตัวละคร

ศศิธร แสงโสภณกล่าวไว้ว่า "โดยทั่ว ๆ ไป เรื่องของอาจินต์นับได้ว่าเหมาะสมกับบุคคลทุกระดับการศึกษา จะมีเพียงบางเรื่องในชุดเหมืองแร่ที่ใช้คำต่างประเทศซึ่งแน่นอนเหลือเกินว่าคนที่มิระดับการศึกษาต่ำย่อมไม่เข้าใจและพาให้เบื่อต่อการติดตามอ่านเรื่องต่อไป ..."¹

นอกจากจะใช้คำภาษาอังกฤษในงานประพันธ์ของเขาแล้ว อาจินต์ยังใช้คำมลายูประกอบในเรื่องสั้นบางเรื่องอีกด้วยเพื่อให้เหมาะสมกับตัวละคร แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าหากอาจินต์ใช้คำภาษามลายูเมื่อใดมักจะมีคำอธิบายไว้ในวงเล็บประกอบด้วย แต่ถ้าใช้คำภาษาอังกฤษจะไม่มีคำอธิบายแต่อย่างใด เช่น

ในที่สุดวันแต่งงานของโกเง่งก็มาถึง ถึงตอนนี้เขาชักไม่ชอบ มันเป็นเทรทึชอยู่ ว่าหากถูกเชิญไปงานเลี้ยง เราต้องมีซองจดหมายใส่เงินไปลงขัน ถ้าไม่ใช่เงินก็ต้องหิ้วเหล้าไป

(เกียรติยศของนายหัว : มวยเหมืองแร่ : 29)

¹ศศิธร แสงโสภณ "อาจินต์ บัญจพรกรณ์ในตัวหนังสือของเขา" ใน วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 204

พี่ยังมีตำแหน่งหัวหน้าเว็คซัพ ที่จริงถ้าเป็นเหมือนอื่นตำแหน่งนี้ใหญ่ไม่ใช่เล่น

(ผู้ตัดสิน : มวยหมืองแร่ : 113)

ตามธรรมเนียมข้าพเจ้ามักถูกคนมา เรียกกลางดึกเช่นนี้เสมอ เพื่อเปิดโกดังเอาของสแปรไปซ่อมแซม เรือซุกที่หยุดเดินเพราะเครื่องจักรเครื่องใดเครื่องหนึ่งเกิดชำรุดขึ้นมา

(นักเลง : มวยหมืองแร่ : 81)

นายฝรั่งจึงซื้อเครื่องยนต์ที่เซลมาติดตั้งเฉพาะเดินจักรซุก พี่ยังในฐานะแมคแคนิกส์ โพร์แมน ก็ต้องมาทำงานนี้ร่วมกับนายช่างที่ผู้ชายส่งมา ... พี่จอนภาษาคีเปิดอินสตรัคชั่นบอกออกอ่านอย่างโก้

(ผู้ตัดสิน : มวยหมืองแร่ : 119)

เราเรียกเขาว่า "ซีฟลัค" ... แต่ข้าพเจ้าเรียกเขาย่อ ๆ ว่า "ซีฟ" ซึ่งเขาพอใจและยินดี ... เขาเป็นคนที่สนใจคนหนึ่ง พูควันเป็นหมกทุกภาษา ไทย จีน มลายู อังกฤษ ตำแหน่งของเขาใหญ่มาก เขาอยู่ในยุโรปเบียนสตีฟ ซึ่งนั่นหมายความว่าเขามีเงินเดือนเป็นสเตอร์ทคอลลาร์ ไคออนลีฟปีละเดือนครึ่ง

(คนละที่ : เหตุเกิดในออฟฟิศ : 33)

"ควน มีคนเข้ามาใหม่เมื่อวันเสาร์ฉันรับไว้"

"นุเร" นายฝรั่งตอบภาษามลายู ซึ่งแปลว่า "ได้"

"เคี้ย อะคะ ซุรัก" (เขามีหนังสือ) นายจ่ายว่า "เคี้ย ซุก้า บีกิน เกปาล่า"

(เขาเคยทำงานเป็นนายงาน)

(วานรไคกะปี : กรรมกร-สไตรค์ : 74-75)

"แค สะ บอย อัสคิง พอร์ อะ จอม" เขาพูดเข้าไปข้างใน

"ดู" เสียงหัว ๆ สั้น ๆ ไม่นึกถึงร้ายและดูหมิ่นของฝรั่งอย่างแน่นอนคงสะท้อนสะท้อน

"ไอ ก้อนท์ โนว์" เสมียนคนที่ว่าตอบคือ ๆ เช่นนั้น

"แซนต์ ฮิม อิม" เสียงบงการ

(เข้าหลอมแห่งใหม่ : เหตุเกิดในออฟฟิศ : 15-16)

2.1.5 คำเป็นทางการ หมายถึงการใช้คำที่เป็นระเบียบ ซึ่งปกติปรากฏในเรื่องอ่านเล่นน้อยแต่จะมีในหนังสือประเภทตำรา หรือหนังสือที่เขียนด้วยสำนวนเก่า ๆ ในเรื่องสั้นของอาจินต์มีการใช้คำเหล่านี้อยู่บ้างเหมือนกัน แม้จะมีคำไม่มากนักแต่ผู้แต่งก็มักจะนำมาใช้บ่อย ๆ และเป็นสิ่งที่สังเกตได้ง่าย

ป้ายชื่อบริษัทเราก็ห่ามีไม้ โรงแร่ โรงงาน ห้องเก็บน้ำมัน โรงพัสดุ ไม่เคยคิด
ป้ายบอกชื่อ แต่เราก็รู้จัก

(นายช่างคนใหม่ : นายเหมืองแร่ : 14)

นายฝรั่งสั่งให้ข้าพเจ้าเป็นคนเซ็นชื่อในใหม่การค้ของนางงานเหล่านั้น ... ทุก ๆ
คนจะมีของตัว 1 ใบ แต่หาได้อยู่ที่ตัวไม้ มันคงมาเก็บรวบรวมอยู่ที่ผู้คุม

(ทรงไหนคือเหมืองแร่ : นายฝรั่ง : 117)

เวลาที่ข้าพเจ้าตั้งกลองแผนที่จวนจะเสร็จ ข้าพเจ้าสั่งให้มันเอาไม้แดงขาวไป
เตรียมยื่นเล็งเพื่อไม่ให้เสียเวลา มันจะเชือกห่าไม้ กลับวนเวียนอยู่รอบตัวข้าพเจ้า
มันจะส่งกลองทุอะไรบ้าง

(ไอไซ่เล่นกล : ไอไซ่ : 31-32)

ครั้งหนึ่งเราซุกแร่ไม้ได้เลยเป็นแรมเดือน แต่เหมืองแร่ของเราก็ห่าลุ่มไม้เพราะ
เราไปฟันซี่แร่ที่เราตั้งกองพะเนินหลังโกคังเอากลับมาร่อนใหม่อย่างละเอียดลออ

(เหลี่ยมลูกพี : ลาก่อนพีจอน : 104)

มาสิถมกิน, ถมหิน, ถมค้ำยถึงไม้ไผ่ไม้, ถมค้ำยท่อนหิน เท่าไหร่เท่ากันถึงจะปูลง
ไปค้ำยกระดานที่จะเอาไปทำฝายบังกะโลกี้ค้องเอา ทุกสิ่งทุกอย่างค้องทุ้มลงไป
เพื่อถมน มาตรฐานว่าจะค้องใช้แร่ที่ซุกได้มาถมนลงไป เพื่อให้มันใช้การได้เรา

ก็เห็นจะต้องยอม

(เกียรติยศของนายหัว : มวยเหมืองแร่ : 20)

ชุมมุก, บางทราย, ฉีน้อย, บางใส เป็นหมู่บ้านในที่ราบลุ่มอยู่แถบขวา และ เบื่องหัวนอนของประธานบัตร

(ค่าของคืน : นายฝรั่ง : 63)

คนที่ซื้อบัตรไว้เป็นทางว่าวก็จะเอาไปยัดใส่มีอนางรำที่เขาชอบไว้เป็นมัจจำ แล้วรำเรื่อยไปทุกเพลงจนกว่าจะหมด อนึ่ง ตัวนางรำตัวโปรดของใคร ใครก็ต้องรีบแย่งรีบจอง

(ร้านอกวาง : คนคั่นในเหมืองแร่ : 60)

อนึ่ง ทั้งสามคนนี้แม้ว่าจะเก่าในการงานและกร้านในเหลี่ยมชีวิตสักเพียงไร แต่เหลี่ยมของเมื่อก่อนเข้าก็กินเอาหมดคูดไปตาม ๆ กัน

(สวรรค์เข้าข้างคนทำงาน : ลาก่อนพี่จอน : 26)

2.1.6 คำภาษาถิ่น การใช้คำภาษาถิ่นในเรื่องสั้นของอาจินต์มีภาษาถิ่นใต้ปรากฏมากกว่าภาษาถิ่นอื่น ลักษณะการนำคำภาษาถิ่นมาใช้ในเรื่องสั้นนั้น มีจุดเด่นอยู่ที่ผู้แต่งใช้คำภาษาถิ่นในบทสนทนาได้อย่างเหมาะสมกับตัวละคร โดยเฉพาะตัวละครที่เป็นชาวปักษ์ใต้ ทำให้ผู้อ่านได้อารมณ์ไปตามท้องเรื่องด้วย ข้อที่น่าสังเกตคือผู้แต่งจะมีคำอธิบายคำภาษาถิ่นคำนั้นไว้ในวงเล็บเสมอ ถ้าหากคำนั้นยากเกินไปจนคิดว่าผู้อ่านจะไม่เข้าใจ เช่น

"ตนมีปัญหาอะไรจะบอกฉัน ไอ้พันที่ไม่ให้ฉันเมียทะเลาะกัน"

"กะลุย" นายเอ็งทอดเสียงยาวอย่างเห็นเป็นเรื่องสะควาก (กะลุยแปลว่า มีมากมาย)

"นั่งก่อนเถิด"

(ค่ายกครู : เหตุเกิดในโรงโกปี : 81)

"เรื่องพันพร้าว ที่ว่าออกมากินเหล้า แล้วเมียจะชบ หรือว่าพวกฉันนี่มันเป็นคนชั้นต่ำ"
"ต่ำอะไร" ไอ้ไอ้สอด "คุณนี่ (หมายถึงข้าพเจ้า) ก็เป็นนายเสมียน ฉันก็คนทำงานด้วยกัน พี่เฮ้งก็ยัง เี่ย (มีเงิน)"

(คำยกครู : เหตุเกิดในโรงโกปี : 82)

เมื่อมีคนมาถามแกไปทำงาน คาซุ่ยก็จะหยิบขวดใบหนึ่งที่แถบบรรจุใบท่อนป่นไว้แล้ว ยักในเอวที่พันผ้าชุบ (ผ้าขาวม้า) คั่ว เชือกเส้นโตเท่านิ้วก้อยยาวสองสามวาม้วนขึ้นคล้องไหล่กระฉับกระฉ่องอย่างคนรักงาน

(ชายผู้ไม่จ้อเหมือนแระ : เหมืองแระ-20ปีก่อนเต็มโก : 144-145)

"นายเต็มมาที่วันนี้เห็นท่าจะทุนหนา ถึงได้ซื้อของดี ๆ มาใส่หังเพ"

(เต็ม-มือโป : เหตุเกิดในโรงโกปี : 28)

"นายพิน แกริเป็นเจ้ามือเลขท้ายหรือนี้" ข้าพเจ้าอุทาน

"อย่าฉาว ไป" เขากะระชิบ "ผมไม่ได้เป็นเจ้ามือหรอกคุณ ผมก็ขายมันให้เป็นตัวเลขใจเล่าคุณ ..."

(เสียงเรียกจากคุก : เหตุเกิดในโรงโกปี : 118)

บ้านพักของข้าพเจ้าอยู่บนควน โกลจากบ้านอื่นแต่ไกลป่าช้าเผาผี ...

(ชาวบ้านกับชาวเหมือง : เหมืองแระ-20ปีก่อนเต็มโก : 135)

พอบูใหญ่เอี้ยคไปแล้ว ตาหมาคุยว่า "ข้าก็มีปิ่น แต่ถวายพระเสียแล้ว"

ไอ้ไอ้เป็นเด็กทะเล่สิ่งและหัวไว มันไล่เบียดตาหมาทันที่ว่า

"แกอย่าหลาว พระที่ไหนจะรับบิณฑบาตปิ่น ?"

(จุมทางนักเลงปิ่น : ผู้ชนะคือแผ่นดิน : 45)

2.1.7 คำที่สร้างขึ้นใหม่ คำประเภทนี้อาจินต์ สร้างขึ้นใหม่ บางคำมี

ลักษณะคล้ายอาศัยคำเก่าที่คล้ายคลึงกันเป็นแนวเทียบ เช่น เสรีโจร กับ เสรีชน

ลูกตืน กับ ลูกมือ เด็ดควน กับ เด็ดขาด เป็นต้น คำสร้างใหม่นี้มีปรากฏไม่มากนักใน

เรื่องสั้นของอาจินต์ แต่ผู้แต่งก็กระทำได้อย่างน่าอ่าน เช่น

วันหนึ่งสังกะสีฝาโรงล้างแร่ถูกงัดแฉะออกมาแผ่นหนึ่ง ... แต่เราไม่สูญหายอะไร เพราะแร่ที่ล้างแล้วเก็บเข้าห้องลูกกรงใส่กุญแจคอกโตเท่าจานข้าวอีกชั้นหนึ่ง เป็นอันว่าขบวนการเสรีใจของนายเซียวท่าการนี้ไปอย่างเก้อเขิน

(น้ำค้าง : มวยเหมืองแร่ : 106)

ในที่สุดเรือก็ถึงฝั่ง ชายทั้งสองโคกขึ้นไปบนบก พวกเรามาขึ้นออกกันที่กราบเรือซุกเรือหยุกเคินเครื่องเพื่อดูสงครามเอกชนในครั้งนี้

(ผู้คัดสิน : มวยเหมืองแร่ : 122)

เรามาผูกกันให้เกิดควั่นกันไปเลยตา นี่ไม่ใช่มาขอตานแต่มาขอตกลง ตาจะคิกเงินเท่าไรก็คิกมา

(เหมืองแร่ของตามา : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 131)

การทบทวนเรื่องที่ผ่านมาแล้วสิบยี่สิบปี เป็นความสุขตามลำพัง ข้าพเจ้าชอบนึกถึงมัน เพราะในช่วงเวลาที่อยู่ในเหมืองแร่ นั้น ข้าพเจ้าได้มีชีวิตอย่างเต็มพูน

(เชิงเจ้าฐูของพีจอน : ลาก่อนพีจอน : 59)

คำวิจารณ์นอกเครื่องแบบกระโจนโครมขึ้นไปบนเวทีสองสามคน และบักโจนนั้น ข้าพเจ้าก็มองไม่เห็นวีรบุรุษคนนั้นเสียแล้ว เพราะถูกล้อมเหมือนคาวล้อมเกือกเหมือนกัน

(เรียกควยเลือก : กรรมกรรมไคร้ : 60)

พีจอนแสดงความรู้อบตัวต่อไป

"ข้าจะจักอันคับให้ฟัง"

"พูดเหมือนมวย" ไอ้ไอ้ทะเลสิ่งอีก

"ประเกี้ยวเอื้องก็จะโดนมวย" พีจอนตวาด แกมองหน้าข้าพเจ้าแล้วว่า "คุณเอาไอ้ถูกตีคุณไปให้พันทันคำมที่เถอะ"

(เสื่อเกียรติกษ : เหตุเกิดในออฟฟิศ : 137)

2.1.8 คำศัพท์เฉพาะ หมายถึงคำที่ใช้เฉพาะสาขาวิชาซึ่งอาจจะเป็นคำศัพท์บัญญัติหรือเป็นคำภาษาต่างประเทศที่ใช้ทับศัพท์ อาจินต์ใช้คำเหล่านี้ในเรื่องสั้นของคนไม่มากนักและคำที่นำมาใช้ก็ค่อนข้างยากแก่การเข้าใจอยู่บ้าง เช่น

เรามัว่สุขกัน เพื่อให้จิตวิทยาแห่งฝูงชนมีอำนาจท่วมทับความรู้สึกเฉพาะตัวที่คิดถึงบ้านคิดถึงภูมิลำเนาเดิม ...

(ไปด้วยกัน : เหตุเกิดในโรงโกปี : 134)

บางทีความสุขของข้าพเจ้าก็มาจากการละทิ้งงานอย่างเกียจคร้าน เพื่อสุขหัวกินเหล้ากับเพื่อนที่ถูกใจ แล้วเสด็จถึงเรื่องงานที่ถูกละทิ้ง แล้วก็เลยไปเป็นเรื่องลับโลกลับคนพูดคำหยาบเพื่อปล่อยจิตใต้สำนึกให้มันได้ฮอติเคย์บ้าง

(เกียรติยศของชาวเหมือง : เหตุเกิดในโรงโกปี : 148)

"โทรก็ต้องเป็นโทร ต้องหาวิชาเพิ่ม ผูกดวงไค้แล้วก็เล่นคาราสาสตร์ดูควาแล้วขึ้นโหลงเฮ้งกวนรลัทธิ ผูกลายมือคนให้เป็นดวง แล้วดูลักษณะท่าทาง ดูส่วนโค้งส่วนคอคของร่างกายนี้ไค้มาจากคุณเหี้ยวนี่"

(หมอดูไฟปอก : คนคนในเมืองแร่ : 70)

เขามาโรงเหล้า ก็เพื่อมานั่งศาลอมองดูสินค้าต่าง ๆ เพ่งกลืนจะให้เป็นตัวเลขขึ้นมา

(ตายคาเมฆ : กรรมกรสไตรค์ : 100)

ข้าพเจ้ากำลังอยู่อีกฟากหนึ่งของลำธาร เป็นฟากที่ถูกปล่อยเกาะ สองคนกับไอ้ใช้ถูกมือของข้าพเจ้า ใช้คล้องฮีโอโคโลท์ตัวใหม่ราคาแพงวัดที่กินเพื่อคำนวณขนาดเนื้อที่สำหรับตีราคาให้คนเหมาดางป่า

(คนกับสิ่งของ : นายฝรั่ง : 103)

ห้องเรือที่แบ่งเป็นห้อง ๆ ประมาณยี่สิบสี่ห้อง เราเรียกตามภาษาเหมืองแร่ว่า "ซิง"

(ตรงไหนคือเหมืองแร่ : นายฝรั่ง : 137)

2.1.9 การย่ำค่า ลักษณะกรย่ำค่าที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ เป็นการย่ำค่าเพื่อเพิ่มน้ำหนักให้แก่ข้อความ ทำให้เกิดความหนักแน่น จริงจัง และให้อารมณ์แก่ผู้อ่าน ชักจูงให้เกิดความรู้สึกคล้อยตาม วิธีการย่ำค่านั้นอาจินต์ใช้ทั้งการย่ำค่าและย่ำความ การกล่าวย่ำเช่นนี้มีปรากฏทั่วไปในเรื่องสั้นเกือบทุกเรื่องของอาจินต์ จนกล่าวได้ว่าเป็นลีลาการเขียนเฉพาะตัวของผู้แต่ง (Style) ดังตัวอย่าง

เมื่อเพื่อน ๆ ถามว่าข้าพเจ้าหายหน้าไปอยู่ไหนหลายปี ข้าพเจ้าตอบเขาเพียง ๆ ว่าไปปักขีโต้ไปอยู่เหมืองแร่ ขณะที่ตอบเขานั้นข้าพเจ้ามีความรู้สึกที่เลือกทุกหยก ในกายแล่นพล่านเหมือนกำลังออกแรงทำงานอยู่ในโรงเหล็ก เหมือนกำลังเกร็ง ข้อมือยกของหนัก เหมือนกำลังยกคอเสื้อขึ้นปิดหู กินผ้าหมอกตอนเช้ามีค ... หมอกซึ่งเกาะเปียกโชกอยู่บนหมวก บนเกือก และปลายขนตา

(แปลเล็ก : มวยเหมืองแร่ : 34)

นึกขึ้นมาที่ใญ่ยังหายทุกที ดูเหมือนว่าใญ่ยังตกอยู่แถวนั้น ตกอยู่ในลำธารที่ตื้นกว่าคาคู่ม และบางตอนลึกลงท่วมใบหู ... ใญ่ยังปลิวอยู่บนยอดเขาสี่เทามัว ๆ ใญ่ยังตกอยู่ในกระท่อมซัดตะปลุกบนเนิน ใญ่คงจะตกอยู่ในแคร่นอนที่ทำด้วยไม้ไผ่ เก้าจนมอดกินเป็นดวงสีเหลืองนวลเหมือนแป้ง

(สองพี่น้อง : นายฝรั่ง : 37)

สิ่งที่เขาสอนข้าพเจ้าเป็นวิชาที่ไม่มีในเรขาคณิต และหาไม่พบในตำราเขียนแบบ มันเป็นวิชาเพื่อใช้งาน ทำกันกลางคืนไม่ใช้ในห้องเรียน ตัดแผ่นเหล็กไม่ใช้ ตักกระดาษ แก้วความคลาดเคลื่อนด้วยตะไบไม่ใช้อย่างลบ ทำกันเพื่อแลกเปลี่ยนอาหารไม่ใช้เอาคะแนน

(มือที่เปิดประตูเหมือง : กรรมกร-สัตว์ : 10)

เหมือนกับว่าชีวิตของเราไม่มีสิทธิ์คิดล่วงหน้าไปถึงอนาคต เหมือนกับว่าชีวิตของเราไม่มีปี ไม่มีเดือน ไม่มีสัปดาห์ แต่เป็นชีวิตซึ่งนับกันไปเป็นวัน ๆ ชีวิตเหมืองแร่เป็นชีวิตที่ชานาน

(ที่เก็บของไอโซ : ไอโซ : 106)

ชีวิตของพวกเราถูกมัดติดไว้กับโรงกาแพ บางคนเมียของเขาต้องตามมาแกะเอา
ตัวไป บางคนถูกเพื่อนในวงเหล้าตีกระเด็นออกไป บางคนเจ้าของร้านปฏิเสธ
ไม่ยอมให้กินติดอีกต่อไป

(ที่เค็ดของไอโซ : ไอโซ : 109)

ข้าพเจ้าเป็นคนที่มิชั่ว โมงนั่งร้านกาแพขณะเลิก เพราะว่าข้าพเจ้าตัวคนเดียว
บ้านพักของข้าพเจ้าไม่มีครัว ไม่มีเก้าอี้เอนหลัง ไม่มีวิทยุ ไม่มีหนังสือพิมพ์ ไม่มี
ลูกมือวิ่งซื้อของ และไม่มีเมีย เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงพยายามเปลี่ยนความรู้สึก
สำหรับบ้านช่องมาแทรกซึมไว้ที่โรงกาแพนี้

(คู่สร้าง : ลาก่อนพี่จอน : 11)

เสมือนใหญ่เลือกร้านที่โกที่ที่สุด แพงที่สุด และนั่งสบายที่สุด ขณะนั้นตลาดของ
จังหวัดยังมีชีวิตชีวาอยู่พอสมควร สว่างไสวน่าดูกว่ากระดานหมากรุกป่าเป็นไหน ๆ

(คนละที : เหตุเกิดในออฟฟิศ : 39)

2.1.10 คำที่มีความหมายโดยนัย คือคำที่มีความหมายพิเศษออกไป¹
การจะเข้าใจความหมายของคำประเภทนี้ได้ต้องคิดนำไปสัมพันธ์กับอีกเรื่องหนึ่ง และต้อง
อาศัยบริบทประกอบด้วย คำที่มีความหมายโดยนัยนี้จะช่วยให้เรื่องน่าอ่านและมีรสชาติยิ่งขึ้น
ถ้าหากผู้อ่านตีความหมายออก

คำประเภทนี้มีปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคไม่มากนักและการที่จะ
เข้าใจความหมายของคำได้ บางครั้งต้องอาศัยข้อความที่ประกอบจึงจะเข้าใจ เช่น

ถึงที่เลิกเองก็มีความสุขไปไม่ได้เลยในวิถีการงานแบบนี้ ... เค็มแกทำงาน
อยู่ในเหมืองที่อยู่ใกล้จังหวัดระนอง ... แกต้องรู้ล่วงหน้าแล้วว่าแกต้องมาเผชิญ
ยักษ์และลิงฝูงใหม่นี้

(สปริตในป่าคง : ลาก่อนพี่จอน : 128)

¹ประทีป วาทิกตินกร การใช้ภาษา หน้า 5

พอสำปันเข้าใกล้เรือใหญ่เพื่อนเราในฉลัคซึ่งกำลังรับเวรอยู่ก่อนก็หยอกด้วยการ
ปล่อยสติมเกินใช้, ร้อนจ้ำ, พุงจุกออกมาเหมือนสายน้ำที่อัดคับเพลิง, เราหลบกัน
จนเรือแทบล่ม แล้วสวัสดิ์ก็กลับไปด้วยถ้อยคำอันไพเราะ

(ชาคนมีราคาเท่าไร : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 110)

ตาคงอายุ 60 เดิมมีอาชีพเป็นประคาน้ำร้อนทองในคลองหลอด เคี้ยวนี้ปลกชรา
เลื่อนเป็นผู้ตรวจการทั่วไป และไปไค้งงานพิเศษใหม่คือลักขุคสมบัติที่อยุธยา

(พระ : ไกลเคียง : 1)

อาหารมื้อกลางวันก็คือขนมจีนที่มีแม่ค้าเอามาวางขาย ครันคอนบ้ายอาจจะ
มีขามาเล่นหมากรุกกันบ้าง จนคำก็เริ่มชะโลมเหล่าไปจนทิก

(เขียนคนบ้า : เหตุเกิดในโรงโกปี : 60)

หอมเล่าให้ฟังถึงชีวิตอันคร่ำวอกกับเรือขุก เขาบอกวิธีโกงเวลาทั้ง ๆ ที่นำพิกา
อยู่ในตุ้กระจกใส่กุกแจ แต่นักเรียนเก่าของเรือขุกจะเลื่อนเข็มยาวให้กินเอา
ถ้าไรไค้โดยใช่แม่เหล็กกุก

(ชาคนมีราคาเท่าไร : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 108)

2.1.11 การเล่นคำ โดยทั่วไปเรามักจะพบว่าการเล่นคำเป็นกลวิธีที่
จะให้เกิดความไพเราะในงานเขียนประเภทร้อยกรอง ในงานเขียนประเภทร้อยแก้วมักจะ
ไม่ค่อยพบเห็น แต่ในเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรคมีวิธีการเช่นนี้และมีปรากฏมากจน
กล่าวไค้ว่าเป็นลีลาการเขียนเฉพาะตัว (style) อย่างหนึ่งของผู้แต่งซึ่งทำให้การใช้
ภาษามีรสน่าอ่านขึ้น

การเล่นคำที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์นั้น ผู้เขียนใช้วิธีการเล่นคำโดยการ
ซ้ำคำ ซ้ำความ เหมือนในร้อยกรองเช่นกัน แต่โดยทั่วไปแล้วอาจินต์จะใช้วิธีเล่นคำโดย
ให้มีคำหนึ่งเป็นคำยืนไว้ และหาคำอื่น ๆ มาประกอบเพื่อให้ความหมายของคำยืนคังกล่าว
แตกต่างกันออกไป บางครั้งนอกจากจะเล่นคำแล้วยังเล่นเสียงอีกด้วย เช่น

ทุกอย่างในเมืองแร่ต้องฉับไว เรื่องต้องเดินทุกนาทีไม่มีวันหยุด ... มิฉะนั้น
ต้นทุนจะล้าหน้าไปเกินการณ์และเกินกาล

(นายฝรั่ง : หน้าค่าน้ำ)

เขาเป็นราชาเหนือที่คินและผู้คนกระจุกนั้น เขาเป็นเจ้าพ่อ เป็นเจ้าที่ เป็น
เจ้าบ้าน เขาเป็นผู้ตั้ง คนอื่นเป็นผู้ทำ

(สองพี่น้อง : นายฝรั่ง : 47)

แกเที่ยวตระเวนกินเหล้าไปในที่ต่าง ๆ นอกบ้าน เพราะในบ้านนั้นแหม่มเข้ม
จวดถึงขนาดซื้อจุกชวค้อดโนมัตแบบที่รินได้ทีละเป็กในช่วงเวลาหนึ่งมาสวมปาก
ชวค้อว ... แกเกลี้ยคมันยิ่งกว่าเครื่องจักรเครื่องที่เกที่สุดในเหมือง แล้วแกก็
หลบแหม่มออกไปในที่ต่าง ๆ สุดแต่จะมุ่งหน้า หรือมุ่งหลังคินชวค้อบ่ายโฉมหน้าไป

(ปลงอาบัติ : นายฝรั่ง : 79)

กลอง "ปง" แรกลั่นขึ้นแล้วก็ระวิวเป็นจังหวะ เสียงดังตามมาคิด ๆ แล้วลูก
แซ็กก็กังซ่าเป็นพัลวัน "โทน โทนจำ เสียงโทน เสียงโทน กระทุ้งใจ ..."
เคยมีเนื้อเพลงอย่างนี้ แหม่มมันจริงเหลือเกิน มันกระทุ้งใจจริง ๆ เมื่อคิน
ก่อน ๆ มันดังมาจากอ่าเกอแว่ว ๆ ยังเหลือทน บัดนี้มันมาคังอยู่ใกล้ ๆ หัง
ซัดจนขนลุกเรียวกะทุ้งใจนัก

ข้าพเจ้าก็ได้แต่กระทุ้งเหล่าต่อไป

(ร้านอ่าว : คนคั้นในเมืองแร่ : 56)

"เหมืองซู่ ๆ" เขากล่าวเหยียดหยาม "งานมากเหมือนโรงแรม เงินเดือน
น้อยเหมือนโรงเรียน

(ประกอบคัมแบ็ค : เหตุเกิดในออฟฟิศ : 47)

ไอ้ที่เรียนถึง ป.4 ก็มีลายเซ็นที่คิดแล้วว่าแก่นักและคนที่ไม่รู้หนังสือเลยได้บังอาจ
เซ็นเป็นภาษาอังกฤษที่แอบให้เสมียนล่ามเขียนให้เป็นแบบ เก็บถนอมแบบกายยิ่ง
กว่าคินสอหรือปากกา รักร้ายยิ่งกว่าบัตรประชาชนซึ่งทุกคนไม่มี ไม่เคยมีและ

ไม่คิดที่จะมี

(คำมั่วเรียนหนังสือ : เหตุเกิดในออฟฟิศ : 76)

"ไปรอเมืองเท่าไร"

"ไปแท็กซี่ไม่ดีกว่าหรือครับ" แถถามเหมือนตัวเองเป็นผู้โดยสารคนหนึ่ง

"ทำไมล่ะ ... ว่า รถเก่าจัง"

"นั่นนะซีครับ ผมถึงว่า คุณนายไปแท็กซี่ดีกว่า รถก็เก่า คนก็แก่ ทางก็ไกล"

(ชัยชนะของลุงม้วน : ไกลเคียง : 81-82)

2.2 การใช้สำนวนโวหาร

สิทธา พิณจิวทล¹กล่าวว่า สำนวนหมายถึงการนำถ้อยคำที่มีความหมายมาเรียบเรียงขึ้นเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดที่ผู้เขียนต้องการแสดงออก วิธีนำถ้อยคำมาเรียงเข้าด้วยกันเช่นนี้ต่างคนต่างก็มีวิธีการของตน วิธีการเหล่านี้เปลี่ยนแปลงได้เสมอจนกว่าจะถึงจุดอยู่ตัว ในภาษาไทยมักจะใช้คำ "สำนวน" คู่กับ "โวหาร" บ้าง และ "ถ้อยคำ" บ้าง เช่นกล่าวว่าสำนวนโวหาร และถ้อยคำสำนวน ซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกัน

ชลธิรา กลั๊กอยู่²กล่าวถึงการใช้สำนวนโวหารของนักเขียนว่ามีลักษณะแตกต่างกัน นักเขียนบางคนนิยมใช้ภาษาสั้น ๆ กระชับ สื่อความหมายตรงไปตรงมา บางคนมีแนวการเขียนที่ใช้สำนวนสื่อภาพที่มีชีวิต มีรายละเอียด มีสีสัน รวมทั้งมีแสง บางคนถนัดในการใช้สำนวนโวหารแข่งกร้าวคึกัน ฯลฯ เป็นต้น

จากคำอธิบายลักษณะสำนวนโวหารดังกล่าวข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณาประกอบในการศึกษาเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค์แล้ว พบว่าอาจินต์มีแนวการใช้สำนวนโวหารดังต่อไปนี้

2.2.1 สำนวนภาษาสั้น กระชับ และสื่อความหมายตรงไปตรงมา เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค์จะใช้สำนวนภาษาที่สั้นและกระชับเป็นส่วนมาก

¹สิทธา พิณจิวทล และคนอื่น ๆ การเขียน หน้า 156

²ชลธิรา กลั๊กอยู่ และคนอื่น ๆ การใช้ภาษา หน้า 213

บางครั้งอาจจะมีการเปรียบเทียบที่ค่อนข้างให้คิด และลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดคืออาจินต์มักจะ สอดแทรกอารมณ์ขันไว้ด้วยเสมอ เช่น

เราพบกันมาที่นี่ มันคือห้องประชุม มันคือโรงมหรสพ เก้าอี้ทุกตัวตลอดจนธรณี ประดูซึ่งเรานั่งไม่เลือกที่นั่นประดูจะมีวางเหนียว นั่งแล้วติดกันหนึบ ไม่ยอมให้ ลุกขึ้นง่าย ๆ มันเป็นวงเหล้า วงโค้ววาที่ วงหมากรูก วงไฮโล ถึงเวทีมวย มันก็เคยเป็น เพราะว่าวงต่าง ๆ ที่ว่ามานั้นกับเวทีมวยมันใกล้เคียงกัน ใกล้กันขนาดระยะทางจากเท้าของคนหนึ่งถึงปากของอีกคนหนึ่งเท่านั้น

เราเป็นพวกซุนยัคเซ็น คือหัวซุนกันมา มาแล้วก็ยัค ๆ ๆ ๆ ยัคแล้วก็เซ็น เอาไว้ ...

(เหล้ากับยา : ไอไซ้ : 80)

หมดแผนแล้ว หนาวละซีเจ้าที่นี่ หนาวเข้าไปถึงเหงื่ออก แม้ในปากอันเคยอบอุ่น ก็ยังเย็น ฝนมันฝากความหนาวเอาไว้ให้ ถ้าหนาวในกรุงเทพฯ เราจะได้ซื้อ แจ็กเก็ตสวย ๆ ใส่เบ่งทับกัน แต่หนาวในเหมืองแร่ เราต้องค่าแพทย์เจ้าแห่ง ความหนาวทั้ง ๆ ที่เรารู้ว่ามันไม่เคยมีตัวตน หนาวที่นั่นเป็นหนาวโศกและ เจ็บขริม จะไปอุทธรณ์กับใคร จะไปหาใครรอดไม่มีเลย ผู้หญิงคนเดียวไม่มี ในเหมือง ถ้ามีก็เป็นเมียถาวรของไอคนหลงผู้หญิงไปเสียแล้ว

(เหมืองแร่ไซว์ : ไอไซ้ : 54)

พอถึงทางแยกแต่ละแห่งก็จะมีคนขอลง ถ้าคนขับรถไม่พอใจเขาก็ไม่หยุดให้ วีรบุรุษเหล่านั้นก็ต้องตัดสินใจกระโดดลงไปเอง มือหนึ่งถือปืนโต มือหนึ่งไขว่คว้าอากาศเป็นที่พึ่ง รถกำลังวิ่ง พื้นรถสูงท่วมอก ข้างล่างสิ้นเป็นเทือก หกหล่มหกลูกไปตามเรื่อง ปืนโตกระแทกพื้นหลุมออกจากถ้ำ ผู้ได้รับเคราะห์ ก็สว่างก่อนหินแก่แก่นพลางคำอย่างหยาบคาย แต่รถก็แล่นห่างไปทุกที และคน ขับก็มีคำคำอย่างเอรีคอรร้อยกล่าวตอบไปอีกมากมาย

(ของฝากจากควาย : คนคนในเหมืองแร่ : 13)

ยามเย็นในเมืองแร่ ไม่มีใครเดินมาพลุกพล่านหรอก เขากลับไปพักผ่อนที่
อยู่ของเขา ควายก็เข้าคอก เรายโรเหมือนจะเกาะอยู่ทุกใบไม้ ส่งเสียงแซ่ก
เป็นเสียงแหลมความถี่สูง ฟังแทนเสียงสเตริโอไปตามประสา อากาศสงบนิ่ง
ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนในโลกนี้มีมนุษย์คนเดียว มีเพื่อนไร้ชีวิตสี่คนคือสุนัข
ผ้าขาวม้า ผ้าเช็ดตัว กับเกี้ยวที่ใส่มันกันกรวดและหินคำคืน

(ตายคาเมฆ : กรรมกร-สไตรค์ : 98)

2.2.2 สำนวนเปรียบเทียบ ในที่นี้หมายถึงสำนวนที่กล่าวเปรียบเทียบให้เห็น
ความแตกต่างของสิ่งที่นำมากล่าวถึง เรื่องสั้นของอาจินต์จะมีสำนวนในลักษณะนี้ปรากฏอยู่
บ่อยครั้งซึ่งทำให้เกิดรสแก่ผู้อ่านอีกแบบหนึ่ง การใช้สำนวนแนวนี้อาจินต์มักจะนำสิ่งที่ผู้อ่าน
มีความรู้สึกกว่า "ต่ำ" มากล่าวคู่กับสิ่งที่ให้ความรู้สึกกว่า "สูง" เสมอ เช่น

โกทองเป็นช่างไม้ของเมืองเรา มีมือที่ทำงานหยาบ งานละเอียด ตั้งแต่คือ
โลงผีจนท่าไม้เถาหลัง ทำประกวัดไค้ทั้งจังหวัด นอกจากงานช่างไม้แจะจะไม่
อยู่ว่าง แสงหาเศษของในเว็คข้อพระคัมภีร์เป็นของใช้สารพัด ... แกท่าไค้
ถึงงานบักกรีและปะยางรถ งานไค้ที่ไค้มือท่าไค้แล้วแกเอาทั้งนั้น แกท่ากระทั้ง
เกี้ยวไปจนถึงรับจ้างตัดผม

(ดูข่าวเมื่อใช้งานหนัก : นายฝรั่ง : 50)

เราอยู่กันอย่างค้าขายทหารหลงแนวเป็นร้อย ๆ คน ทั้งหมดขึ้นตรงต่อนายฝรั่ง
ผู้จัดการแต่เพียงผู้เดียว นอกจากนั้นเราตนเอง ไม่มีใครยอมใคร โกงกัน
เอาเปรียบกัน ขโมย แย่ง เยาะเย้ย ล้อเลียน คำทอกันไค้ทุกคน ตั้งแต่
นายงานผู้มีนาฬิกาผูกจนถึงกุสิผู้ใช้เชือกกล้วยแทนเข็มขัด

(ยาแก่ทะเลิ่ง : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 72)

กลางวันเราทำงานกันในเรือ กลางคืนเรากลับมานอนที่บ้านพักแถวออฟฟิศ และ
นั่งมั่วสุ่มกันอยู่ที่ร้านเหล้าสโมสร ... ซะ ซะ สโมสร มันก็ไค้ร้านชำเหม็นปลา
เค็ม มีตั้งแต่เกลือจนกระทั่งข้อสจากออสเตรเลีย มีตั้งแต่เกือกจนกระทั่งหมาก

(กลับไปสู่เหมืองแร่ : หมึกกระจาย : 173)

เขาเดินเที่ยวไปตามตำบลต่าง ๆ เพื่อทำความรู้จักกับท้องถิ่น เขาเดินจากอำเภอ
มายังเหมืองของเราและเข้ามาพูดคุยกับเจ้าของร้านซึ่งข้าพเจ้านั่งอยู่ก่อน เขา
ไม่สนใจข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้าสนใจเขาที่เครื่องแบบสีทาก็ไม่ได้บ้างซึ่งหลังเสื้อมี
หนังสือพิมพ์ ๆ ข้าพเจ้าเองขึ้นจากงานยังเปราะอยู่ตั้งแต่ยกผมถึงเล็บเท้า คำ
กว่านี้อีกหน่อยถึงจะกลับบ้านอาบน้ำ

(เลือกกับเหล่า : เหตุเกิดในโรงโกมี : 50)

2.2.3 ส่วนวนที่สื่อให้เกิดมโนภาพ

หมายถึงส่วนวนที่สื่อให้เกิดภาพขึ้นในความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่าน¹ อาจเป็นภาพ
ที่มีชีวิต มีสีสัน มีเสียง หรือให้ความรู้สึกทางขนสัมผัส การใช้ส่วนวนลักษณะนี้ปรากฏไม่
มากนักในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค แต่ผู้แต่งก็มีความสามารถในการเขียนชักนำให้
ผู้อ่านเกิดมโนภาพได้ดี ตัวอย่างเช่น

ภาพบุคคลและเหตุการณ์ต่าง ๆ ยังใสแจ๋วอยู่ในความทรงจำของข้าพเจ้าอีกมาก
มาย เช่นคนงานเดินเลื้อยคนหนึ่งเหยียบพรวกลงไปในบอยเลอร์เพราะหลังคาตรง
นั้นยุ เพื่อร่วมงานจับบันไดเอาไว้ทันแล้วลากขึ้นมา ปรากฏว่าขาทั้งขามีลักษณะ
เหมือนขามนุษย์ที่ลวกแล้วควายน้ำร้อน กล้ามเนื้อบริเวณนั้นสั่นริก ๆ ไข่เอง เล็บตีน
หลุดทันที หนังสือกอมกแลเห็นหนังกำพืดเป็นสีชมพูและเลือดปะทุขึ้นมาพรั่งพรู
เป็นจุดแดงเข้มขึ้นทุกชุมชน นั้นเป็นภาพชีวิต เป็นภาพศีลธรรมชาติซึ่งข้าพเจ้าไม่
รู้ว่าจะหาอยู่ที่ไหนได้อีก

(แปลเล็ก : มวยเหมืองแร่ : 37)

เลี้ยวเข้าคลองซอยซึ่งเมื่อฤดูแล้งน้ำจะแห้งผากจนเกวียนลงเดินได้ แต่ขณะนี้
เจ็มนองไปควายน้ำท่วมทันล้นล้นลงไปจนเหมือนทะเล จะรู้ได้ว่าตรงไหนเป็นฝั่งคลอง
ก็ด้วยแถวของคันข้าวที่โผล่ขึ้นมาเพียงยอดเขียว เป็นขอบคันกระหนาบอยู่สองข้างที่
เรือเราแล่นไป ระลอกคลื่นจะพัดให้ยกข้าวเหล่านี้เอนระเนระนาดไปไกลสุดฤทธิ์

¹ ลีทชา พิณีจวบถล และคนอื่น ๆ การเขียน หน้า 163

กระเพื่อมลึบ ๆ ตา นกยางเป็นหมู่ดำปีกทาบสีขาวยวิสุทธิของมันลงบนฟ้าสีคราม
โฉบลอคโปร่ง ฤเป็นภาพที่มีแต่ความแจ่มชัดกระจ่างตานัก

(ไปทาบุญ : ไกลเตียง : 4)

เรือซุกของเราส่งเสียงประชันกันขึ้นมาหลายเสียง เกียร์หมุนครัมสายลวดคัง
โกรงกร่าง จักรซุกและจักรบีบแข่งกันส่งเสียงฟึกฟักเหมือนข้อเสื่อรถไฟ บักเกิด
ตักคินหนักอึ้งย้ายคลานตามกันขึ้นไปบนสะพานซุกคังเอี้ยค้อาค ท่อยักษ์เจาะพุนที่
เราเรียกว่าสกรีนซึ่งกรองน้ำแร่ น้ำโคลนหมุนรอบตัวคังโครมคราม เข็มในเกจ
วัดสตีมปรี่มอยู่ที่ซีกแดงแสดงความคั่นไอน้ำสูงสุด หม้อน้ำอ้อมแปรจนเสียงคังฉ่า ๆ
ขณะนี้เรือซุกของเราคังกิกก้องราวกับว่ามันเป็นคนที่เอ็ดคะโรที่สุดในโลก

(สวัสดิ์เหมืองแร่ : นายฝรั่ง : 143-144)

ขึ้นมาบนคสิ่ง เคนหาร่มไม้แถวนั้น ในร่มไม้ลมพัดหวิว ๆ กำลังสบาย ข้าพเจ้านั่ง
ลงกับคิน ถอดหมวกออกมาสวมไว้บนเข่า ใหลมพัดเหงื่อบนหัวให้แห้ง คิงชาย
เสื่อออกมาจากกางเกงและแกะกระดุมออกหมกทั้งออก หันหน้าทวนลม ไม่มีอะไร
ในโลกจะเย็นกว่าลมกับเหงื่อ กลิ่นคินเรีย ๆ อยู่กับจมูก คินซึ่งมีกลิ่นหอม เมื่อ
สูกหายใจแรง ๆ เต็มอก รู้สึกคังไค้คิม เรียวแรงที่ไ้ไปทั้งชีวิตกลับคินมาไค้หมก

(ตรงไหนคือเหมืองแร่ : นายฝรั่ง : 125)

2.2.4 สำนวนที่กระชับหรือย่อความคึกในคองท่าย

การใช้สำนวนเช่นนี้เป็นลักษณะเฉพาะตัวของอาจินต์ และมีปรากฏบ่อยครั้งใน
เรื่องสั้นของเขา อาจินต์ใช้สำนวนแบบนี้ไค้คิ ทำให้เรื่องน่าอ่าน วิธีการที่อาจินต์กระทำ
คืออาจินต์มักจะเขียนชวนให้ผู้อ่านเพลิกเพลินไปก่อนแล้วสรุปในคองท่ายทันที เหมือนเป็นการ
ให้คำคอบ ซึ่งมักจะทำให้เกิดอารมณ์ขันมากกว่าอย่างอื่น ตัวอย่างเช่น

ทั้งเหมืองมีวิทยุอยู่สามเครื่อง ... เครื่องสุดท้ายเป็นของเสมียนไทย บ้านเขา
อยู่คึกทางเคินก็จริงแต่ไม่เคยมีใครไค้ยินเสียงมันเลย เพราะเขาหรั้มันฟังคนเคียว
ราวกับว่าเสียงวิทยุเป็นสิ่งมีค่า ก็คงจะจริง เพราะเขาเอาเงินซื้อมา

(ปกคทรยศ : กรรมกร-สไตร์ค : 79)

มากถือฆ้องตีเหล็กขนาด 18 ปอนด์ เขาตีแข่งศิโยให้เข้าที่ในเหล็กซำพท์ไค้แมน และเสร็จเร็วอย่างน่าไว้วางใจ แข่งขันคล้ายน็อคที่ตีตีแบร์ริงแล้วขันกลับเข้าที่ได้นะเลิศ ทว่าลายสลิต คือเมื่อเขาทำเสร็จแล้วถูกไปสูบบุหรี่ คู่ต่อสู้ของเขาเพิ่งจะหาถูกแจ้เลื่อนพบ เพราะมากเอาไปซ่อนไว้

(ยาแก่ทะเลิ่ง : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโกะ : 74)

เราออกจากบ้านพักไปกินกาแฟเช้าที่โรงกาแฟ เสียงแฉ่นเหล็กที่ออฟฟิศบอยตีอย่างกระแทกกระทั้น บอกถึงอารมณ์น้อยเนื้อต่ำใจของเขาตั้งขึ้น พวกเราที่วิ่ง หรือออกจากร้านกาแฟ ประหนึ่งฝูงหมาไค้ยินเสียงเคาะกาละมังได้น้ำข้าว และ ชีซามข้าวของเรา ก็อยู่ที่การทํางานนี้แหละ

(คืนที่รู้จักเคิน : เหตุเกิดในออฟฟิศ : 66)

หนังตาของแกดูเหมือนจะเต้นริก ๆ ขึ้นมา นัยน์ตาซึ่งที่แรกดูน่าสมเพชเพราะความขร่า กลับกลายเป็นหนุ่มขึ้นมาได้ ดูเหมือนแววตาแกอยากจะถูก แต่ใน ที่สุดแกก็ต้องพุกควายปากอยู่เอง

(ทรัพย์สินในคืน : คนค้นในเหมืองแร่ : 24)

ผู้หญิงคนเหี้ยวอยู่โน้น - ในจังหวัด ถึงยังงั้นเราก็ไม่อยากจะคบเพราะโคยมมาก หล่อนตัวร้อนจักเคินคนขรรคมคา ทั้ง ๆ หนาวและต้องการความอบอุ่น แต่เราก็ช่านาญพอที่จะรู้ว่าผู้หญิงที่ตัวร้อนจักเคินขรรคมคานั้นมีโรคร้ายเพียงไร ที่เรา ช่านาญก็เพราะ เออ ... ช่างเถอะ

(เหมืองแร่ไซร์ : ไอ้ไซ้ : 54)

กินเหล้าแล้วฝนตกก็ไม่กลัว บางทีเลยนึกเสียว่าไม่เปียก หนาวหรือ - แหม หนาวเจอกับเหล้าละก็เป็นของโปรด แคร์ร้อนละ - ก็เราอย่าไปกินกลางแคชชี หลบเข้าร่วมเงาอันเยือกเย็นของโรงเหล้าแล้วก็กินมันเข้าไปเถอะ

(เหมืองแร่ไซร์ : ไอ้ไซ้ : 55-56)

2.3 ภาพพจน์ (Figures of Speech)

ดร. สิทธิธา พินิจภูวนท¹อธิบายไว้ว่า การเขียนที่ชัดเจน ประณีต และสละสลวยจะต้องมีการตกแต่งโดยอาศัยภาพพจน์เป็นเครื่องมือ ภาพพจน์เป็นสิ่งที่ทำให้มโนภาพเด่นชัดขึ้นจนผู้อ่านและผู้ฟังที่รอรับการถ่ายทอดแลเห็น ู และเข้าใจ ภาพพจน์จะช่วยให้ความคิดและความรู้สึกของผู้เขียนเข้ามาสู่ความคิดและความรู้สึกของผู้อ่าน ส่วนชลธิรา กลั๊กอยู่²ให้ข้อสังเกตว่า การเสนอภาพพจน์มิใช่การสร้างประโยคแบบปกติสามัญ มิได้อยู่ในกฎเกณฑ์ของไวยากรณ์อย่างเคร่งครัด หากเป็นการสร้างประโยคหรือวลีอย่างอิสระ แต่เวลาเดียวกันก็อาจจะมีแบบแผนหรือระบบเฉพาะตัวที่แยกให้เห็นแนวการใช้ที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

อาจินต์เป็นนักเขียนผู้หนึ่งที่มีความสามารถในการเลือกคำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพและเกิดรสในการอ่าน เหมือนดังที่ศศิธร แสงโสภณกล่าวไว้ว่า "โดยเฉพาะการเปรียบเทียบแล้ว เขามีสิ่งมาเปรียบเทียบและใช้คำแปลก ๆ แค้น่าฟัง"³

จากการศึกษาเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรค์ สามารถจำแนกลักษณะการเสนอภาพพจน์ได้ดังต่อไปนี้

2.3.1 การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน (Simile) เป็นการเปรียบเทียบโดยการนำเอาสิ่งที่มีลักษณะเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพชัดเจน และรู้สึกเร้าใจ ไม่เบื่อหน่าย

การเสนอภาพพจน์ด้วยวิธีนี้ อาจินต์ทำได้ดีเกินจนเป็นที่สังเกตเห็นได้ อาจินต์จะมีการเปรียบเทียบที่แปลก ๆ แต่ก็ช่วยให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพพร้อม ๆ กับได้รสชาติไปช่วยกลวิธีการเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกันนี้อาจินต์ใช้มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลวิธีในการ

¹ สิทธิธา พินิจภูวนท และคนอื่น ๆ การเขียน หน้า 167

² ชลธิรา กลั๊กอยู่ และคนอื่น ๆ การใช้ภาษา หน้า 217

³ ศศิธร แสงโสภณ "อาจินต์ บัญจพรค์ ในตัวหนังสือของเขา" ใน วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 197

เสนอภาพพจน์ประการอื่น ๆ กังท้าวอย่าง

เค็กหนุ่มผู้นั้น ตะต้องชนบัตรใบละร้อยแปดปึก ๆ ละ 1 พัน ค้วยมืออันระริก
เหมือนไข้จับสั้น หรือไม้ก็เหมือนกับว่าตัวเขาเป็นสาวพรหมจารีที่จำเป็นต้อง
เอื้อมมือไปแตะอกชายฉกรรจ์

(มือที่สาม : มวยเหมืองแร่ : 77)

แต่แล้วเขาก็ยกแก้วขึ้นดื่ม พอพรวดแก้วออกจากปาก เขาก็ทำหน้าที่เหมือนกินมิก
โกนเชื่อมน้ำตาล

(เลือกกับเหล่า : เหตุเกิดในโรงโกปี : 52-53)

แต่ขณะนี้คนขับรถลากข้อมือไอ้ไข้ไปค้วยท่าทางซิงซังไม่ให้มันหนี เขาไข้ถูกแจ
เปิดฝาท้ายรถขึ้น ที่นั่งกว้างขวางไม่ใช่เล่น เขาผลัดยางอะไหล่กับแม่แรงยกรถ
ไปเบียดกันไว้ทางหนึ่ง ไอ้ไข้ก้าวขึ้นไปอย่างตะแคง ๆ มันมีความลึงโลกราว
กับเจ้าบ่าวคืนแรกกำลังก้าวขึ้นเตียง

(ไอ้ไข้เล่นกล : ไอ้ไข้ : 36)

เสมียนใหญ่คืบถอนน้ำแข็งใส่ลงในถ้วยทั้งสามใบ รินตราขาวสีเหมือนคาคักแตน
ตัวที่ชราที่สุดกในถูลูร่อนลงแก้ว

(คนละที : เหตุเกิดในออฟฟิศ : 40)

ห้องเรือบางเหมือนกระต่าย ขนาดเอานิ้วจิ้มก็ทะลุ วิเวตทุกตัวดูโยกคลอน
ขณะที่ทำการชุกนั้น เสียงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเหมือนเสียงชายชราที่ร่างานหนักมา
ชั่วชีวิตร้องอุทธรณ์ขอหยุดพักนอนขณะนั้น

(วานรไค้กะปี : กรรมกร-สไตรค์ : 69)

ตะเกียงเจ้าพายุถูกสูบลมไว้นั่นเปรี๊ยะ จนเข็มวัดลมเลยซีกแดง เสียงผอยน้ำมัน
ที่พ่นจากนมหนูลงสู่ได้คังสม่า เสมอเหมือนเสียงครางอย่างผาสูกของคนที่ยืมแป้นออก
มาจากโต๊ะจีน

(เต็ม-มือโป : เหตุเกิดในโรงโกปี : 42)

เสียงเครื่องจักรจากเรือขุด ลอยวังเวงมาไกลประมาณ 4 กิโลเมตร ลมที่กระโชกมาเป็นท่วง ๆ นำเอาเสียงนั้นแว่วมา เหมือนเด็กน้อยที่ครางหึง ๆ เพราะผู้ใหญ่ไปเที่ยวกันหมด แล้วไม่เอาตัวไปค้ำย

(พันนีวีเยียร์ : เหตุเกิดในโรงโกปี : 42)

2.3.2 การเปรียบเทียบโดยนัย (Metaphor) เป็นภาพพจน์ที่ไม่ไต่กล่าวเปรียบเทียบโดยตรงและไม่ได้ใช้คำเชื่อม แต่เป็นการเปรียบเทียบโดยกรนำเอาลักษณะเด่นของสิ่งนั้นมากล่าวทันที

ในเรื่องสั้นของอาจินต์มีภาพพจน์ลักษณะนี้น้อย และไม่เด่นเท่ากับภาพพจน์เปรียบเทียบแต่ก็มีความคมคายอยู่มาก เช่น

อยู่ในเหมืองแร่ บ้านพักของเราเป็นเพียงที่นอนสำหรับหลบฝน และน้ำค้างเท่านั้น ห้องอาบน้ำของเราอยู่ที่ลำธาร ห้องส้วมอยู่ที่พุ่มไม้ ห้องกินข้าวอยู่ที่หาบขนมจีน และห้องรับแขกนั้น เราก็ก็นั่งจิกกันขึ้นอย่างฉลาดที่ร้านกาแฟ

(เสียงเรียกจากคุก : เหตุเกิดในโรงโกปี : 107)

พระจันทร์เป็นสีเหลือง หมอกตกเป็นผ้า โลกกลายเป็นเหมือนถึงใส่ น้ำจะละลายมัน ข้าพเจ้าเดินลุยไปในถึงใส่น้ำใบนี้

(ความรักชาติของชาวเหมืองแร่ : เหมืองแร่ : 91)

ลำธารอาจจะเป็นห้องซักผ้าของชาวบ้าน เป็นห้องอาบน้ำของควาย เป็นห้องนั่งเล่นของนักล่าสัตว์แต่ลำธารเป็นเส้นโลหิตของเหมืองแร่

(ต้นน้ำ : ไอ้ไข่ : 65)

ฤดูร้อนของเหมืองเรือขุดอยู่ที่หน้าหม้อน้ำ และคนที่มีฤดูร้อนตลอดปีได้แก่ช่างไฟผู้โยนหินใส่เตาตัวเอง

(น้ำกับน้ำใจ : เหมืองแร่-20ปีก่อนเพิ่มโก้ : 81)

2.3.3 การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม (Antithesis)

คือการนำสิ่งที่ตรงข้ามกันมาเปรียบเทียบ เหมือนกับการนำสีขาวมาวางเทียบกับสีดำทำให้แลเห็นเด่นชัดขึ้น¹

ภาพพจน์ลักษณะนี้ในเรื่องสั้นของอาจินต์มีปรากฏไม่มากนัก และไม่เด่นเท่ากับการเสนอภาพพจน์ในลักษณะอื่น เช่น

ค่าวันนี้อากาศค่อนข้างหนาว ข้าพเจ้านั่งค่อมเหล่าพื้นเมืองราคาถูกแต่ก็กรูสูงอยู่คนเดียวที่โต๊ะหน้าร้าน

(เต็ม-มือโป : เหตุเกิดในโรงโกปี : 22)

เขากินเหล้าเองโดยไม่มีใครเชิญ รินเสียมาก รินเสียจนข้าพเจ้านึกหวง เขาแค้นค่อมยาพิษแต่ก็ค่อมจนหมด น่าชมและน่าตำหนิสำหรับคนหนุ่ม ๆ ขนาดนี้

(เลือกกับเหล้า : เหตุเกิดในโรงโกปี : 52)

เขึมนาฬิกาเดินอย่างช้าแต่ระกับเหล่าในชวคกลับลคต่ำลงอย่างรวดเร็ว

(ร้านอวง : คนค่นในเมืองแร่ : 57)

ชีวิตของผม เป็นชีวิตที่หลวมโพรกแต่คับแค่น

(กรีกเลือก : ลุยทะเลคน 2 : 126)

ข้าพเจ้านึกเสมอว่ามัน เป็นลูกชาย แต่อีกใจหนึ่งก็เห็นว่ามันกลายเป็นพ่อของข้าพเจ้าอยู่ร่าไป

(ไอ้ไข่เล่นกล : ไอ้ไข่ : 29)

2.3.4 การกล่าวเกินจริง (Hyperbole) มีปรากฏไม่มากนัก

อาจินต์นิยมใช้ทั้งในการบรรยายและในบทสนทนา ซึ่งทำให้เกิดอารมณ์และเห็นภาพคล้อยตามไปได้ เช่น

¹ สัทธา พิณีจวบถล และคนอื่น ๆ การเขียน หน้า 169

"ผมเคยรู้จักคนยิงปืน นักแรกในชีวิตฉึกเป้าเกือบหนึ่งกิโล ..."

(เลือกกับเหล่า : เหตุเกิดในโรงโกปี : 54)

เหมืองของเราเป็นเรือซุกที่เล็กที่สุดในกระบวนเรือซุกด้วยกัน เรือร่วมรุ่นเหมือนพี่สาวหรือน้องสาวของมันซึ่งเขาเรียกว่า "ซิสเตอร์" มีอยู่ลำหนึ่งในมลายูไค้ถูกโลหะกิจที่นั่นตีตราห้ามทำการซุกไปแล้วเพราะมันแสนจะโบราณเต็มไปด้วยอันตรายห้องเรือบางเหมือนกระดาษ ขนาดเอานิ้วจิ้มก็ทะลุ

(วานรไค้กะปี : กรรมกร-สไตรค์ : 68-69)

"มันเป็นพวกเรา มันอยู่กับผลัดเรามาตั้งโกปีแล้ว ให้มันไปอยู่ผลัดอื่นไม่ได้หรอก"

(น้ำกับน้ำใจ : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 88-89)

2.3.5 การสมมุติให้มีตัวตน (Personification) คือการนำเอาสิ่งที่ไม่มีชีวิตมากล่าวถึงราวกับมีชีวิตการเสนอภาพพจน์ในลักษณะนี้ ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค มากเป็นลำดับสองรองจากวิธีการเสนอภาพพจน์ด้วยการเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน การสมมุติให้มีตัวตนนี้อาจินต์ทำได้น่าสนใจ คือสามารถทำให้เรื่องมีชีวิตชีวาและเร้าอารมณ์ได้ เช่น

พอพลบค่ำใบไม้ทุกใบก็ร้องหรีง ๆ

(ไอ้เดือน-หมวกดิน-คิ้วปาก : มวยเหมืองแร่ : 138)

พระอาทิตย์ขึ้นแล้วก็ตก กลางคืนเข้าเวรอย่างเงียบเชียบของมันจนถึงเช้า แล้วก็ถอยไปอยู่อีกซีกหนึ่งของโลกอย่างรู้หน้าที่

(เมียชาวเหมือง : ลาก่อนพี่จอน : 45)

ไต้พสุธาที่เรายืนเหยียบอยู่นี้มีลมหายใจของแร่ที่บุกกระเหยพุ่งขึ้นมาทางแป็บไซแร่ แล้วเลื่อนลอยมาเป็นวงกลม ๆ พราวอยู่บนแดนที่บอรั้ง

(เกียรติยศของนายหัว : มวยเหมืองแร่ : 17)

อุณฺสุทฺทายที่ห้วงทองเหลืองของแม่กฤษณาถูกเสียดเหล็ก ฉีดอนซาออกไป แม่กฤษณา
ที่หมกมลปราณก็ปล่อยตัวเองกระทบบานตู้เหล็กดังแก๊ก

(วิมานลอย : ไอ้ไอ้ : 77)

ที่คืนในประธานบัตรการซุกแร่ของเรา ส่วนมากจึงเป็นที่นาและมีบางหย่อมเป็น
สวนผลไม้ชนิดเล็ก ๆ มีทุเรียน เงาะ มะไฟ ซึ่งเจ้าของทิ้งแล้ว เรามักจะ
เห็นเสาเรือนถูกทิ้งไว้อย่างหงอยเหงา

(ทรัพย์สินในคืน : คนค้นในเหมืองแร่ : 107)

ต่อมาเรือซุกแร่ของเรา ก็กระเสาะ กระแสะหนักขึ้น

(ยาแกชโหมย : เหมืองแร่-20ปีก่อนเพิ่มโก้ : 66)

หังไฟ ระเบิดไอ้ชื่อภาษาอังกฤษ แต่ตัวมันก็คือเรือซุกแร่อันคร่ำครว้าร้องครวญคราง
ด้วยความเห็นคเห็น้อยอยู่ในป่าดง

(เข้าหลอมแห่งใหม่ : เหตุเกิดในออฟฟิศ : 12)

ข้าพเจ้าก็เห็นควันจากเตาหุงข้าวนั้น ซุกซบอยู่กับความซุยของคับจากบนหลังคา
ก่อนที่มันจะเขยิบสูงต่อไป

(ปรัชญาหน้าควันไฟ : คนค้นในเหมืองแร่ : 43)

จากการศึกษา เรื่องการใช้คำและสำนวนโวหารของอาจินต์ ปัญจพรรค์ สรุป
ได้ว่า ในค่านการใช้คำนั้นผู้แต่งนิยมใช้ในหลายลักษณะด้วยกัน เช่น คำแสดงภาพ คำแสดง
อาการ คำที่มีเสียงให้เกิดความรู้สึก คำภาษาต่างประเทศ คำภาษาถิ่น ฯลฯ การใช้
คำที่ดีเด่นจนกล่าวได้ว่า เป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้เขียนได้แก่การย้าคำ และการเล่นคำ
การใช้คำทั้งสองลักษณะนี้ช่วยให้งานเขียนของอาจินต์ ปัญจพรรค์ น่าสนใจยิ่งขึ้น

ส่วนการใช้สำนวนโวหารนั้น อาจินต์เขียนได้ดีในเรื่องสำนวนที่กระชับหรือย้า
ความคิดในตอนท้ายซึ่งช่วยให้อารมณ์ขันและสำนวนเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน ส่วน
สำนวนโวหารประเภทอื่น ๆ นั้นเป็นไปในลักษณะธรรมดาไม่เด่นเท่ากับสำนวนสองลักษณะ
ที่กล่าวมาข้างต้น

ลักษณะอื่น ๆ ที่กล่าวได้ว่าเป็นลักษณะเด่นในการเขียนเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค์ ก็คือการใช้ผู้แต่งนิยามเสนอ เรื่องสั้นด้วยวิธีการเล่าเรื่องและเรื่องทีนิยามเล่าก็คือเรื่องประสบการณ์ชีวิตที่ได้ประสบมาเพราะอาจินต์ถือว่า เรื่องสั้นก็คือเหตุการณ์ในชีวิตของคนเรานั้นเอง

"... ถ้าเอาวิถีชีวิตของคนมาซึ่งไว้แล้วเลือกหันให้เหมาะ ๆ ก็จะได้เรื่องสั้นแปลก ๆ หลายเรื่อง"¹

ถึงแม้ว่าการเขียนเรื่องสั้นด้วยการเล่าประสบการณ์นั้นไม่ได้มีเฉพาะอาจินต์เพียงคนเดียว นักเขียนคนอื่น ๆ ก็ได้ใช้กลวิธีอย่างนี้ด้วย แต่ก็ต้องยอมรับว่าอาจินต์เป็นนักเขียนที่ประสบความสำเร็จในการเขียนเรื่องสั้นแนวนี้อย่างงดงามเหนือกว่านักเขียนคนอื่น ๆ เห็นได้จากเมื่อเขาพิมพ์เรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ออกจำหน่าย เรื่องสั้นชุดนี้ก็ได้รับความนิยมและเป็นรู้จักของผู้อ่านโดยทั่วไป เหมือนดังที่เขาเขียนไว้ว่า "ตะลุยเหมืองแร่เล่มแรกหมดเกลี้ยงไปในเวลาอันรวดเร็ว จดหมายสั่งซื้อจากจังหวัดที่อยู่ไกลเพิ่งจะมาถึง ..." ² ทั้ง ๆ ที่จำนวนเล่มที่พิมพ์จำหน่ายในครั้งนั้นสูงถึง 2,500 เล่ม ซึ่งก็ตอกย้ำว่ามากพอสมควรในสมัยนั้น (พ.ศ. 2508)

ในค่านการเล่าประสบการณ์ชีวิตนั้น สิ่งที่ควรกล่าวถึงอีกอย่างหนึ่งก็คือไม่ว่าอาจินต์จะกล่าวถึงเหตุการณ์ใด ๆ ที่มีตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องก็มักจะพูดถึงตัวเองอย่างตรงไปตรงมาชื่อ ๆ และถ่อมตนอยู่เสมอ

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งในงานเขียนของอาจินต์คือ กลวิธีในการปิดเรื่อง เรื่องสั้นของอาจินต์แทบทุกเรื่องจะปิดเรื่องด้วยการหักมุม (Twist ending) อย่างที่ผู้อ่านจะคาดไม่ถึง และเมื่อเปิดเผยจุดสุดยอด (Climax) ของเรื่องแล้วเรื่องจะจบลงทันที ไม่ทิ้งปัญหาให้ค้างค้ำอยู่ในใจของผู้อ่านอีกต่อไป

¹อาจินต์ บัญจพรรค์ ไกลเคียง ปกหลัง

²อาจินต์ บัญจพรรค์ เหมืองน้ำหมึก หน้า 9

บทที่ 3

อารมณ์ขัน ค่านิยม มนุษยธรรมและโลกทัศน์

ที่ปรากฏในเรื่อง

อารมณ์ขันที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค์

ผู้ที่เคยอ่านเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค์มาแล้ว คงยอมรับกันว่านักเขียนผู้นี้มีอารมณ์ขันสอดแทรกไว้ในผลงานของเขาเสมอ และถ้าหากสังเกตให้ดีละเอียดแล้วจะพบว่าอารมณ์ขันของเขานั้นปรากฏอยู่อย่างละเมียดละไม "... กล่าวถึงตนเองอย่างซื่อ ๆ และถ่อมตน ..."¹

การที่อาจินต์แทรกอารมณ์ขันไว้ในเรื่องสั้นแทบทุกเรื่องของเขานั้นน่าจะวิเคราะห์ได้อย่างหนึ่งว่าอาจินต์เป็นผู้ที่มองโลกในแง่ดี แต่ในทัศนะส่วนตัวของอาจินต์เองนั้นเขามีความเห็นในชีวิตของคนเรา เป็นชีวิตที่เหนื่อยยากจึงต้องเอาความขบขันโดยไม่มีเหตุผลคอยพุงไว้ เพื่อให้เกิดความขบขันว่าทำไมมนุษย์จึงต้องเหนื่อยและยากถึงปานนั้น น่าขบขันจริง โดยเฉพาะในเมืองแร่ขบขันด้วยความทะเล้งและก้าวร้าว โดยที่เขาไม่เคยรู้จักคำว่าอารมณ์ขันในตำราจิตวิทยาเล่มใด ๆ ในโลก²

เนื่องจากเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค์มีลักษณะที่น่าสนใจในแง่อารมณ์ขันดังกล่าวมาแล้วนั้น ผู้เขียนจึงได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นจำนวน 195 เรื่องและพบว่าอาจินต์ใช้วิธีการสร้างอารมณ์ขันในเรื่องสั้นของเขาดังต่อไปนี้

1. การสร้างเรื่องให้จบแบบพลิกความคาดหมาย เรื่องสั้นของอาจินต์มักใช้แนวการจบเรื่องแบบหักมุมคือทำให้ผู้อ่านคาดการณ์ผิดไป การจบแบบหักมุมหรือแบบพลิกความคาดหมายนี้มักจะออกมาในลักษณะก่อให้เกิดอารมณ์ขันเสมอ เช่นในเรื่อง "จดหมายรักของนายบุญ" เนื้อเรื่องกล่าวถึงนายบุญ รักถิ่น หัวหน้าคนงานกลางแจ้งของเมืองแร่ซึ่งมีความพึงใจ

¹กุหลาบ มลลิกะมาส วรรณกรรมไทย หน้า 22

²อาจินต์ บัญจพรรค์ จุฬาาปภิเสขข้าพเจ้า หน้าค่านำ

แม่ละเอียก สาวชาวป่า จึงมาขอความช่วยเหลือให้อาจันต์เขียนจดหมายรัก อาจันต์ก็เขียนให้ตามความต้องการ เรื่องมาจบลงตรงที่ว่า

รุ่งเช้าวันนั้น ข้าพเจ้าตื่นขึ้น ล้างแคะหน้า สีฟัน ... แต่งชุดทำงานแล้วออกจากที่พักจะไปโรงกาแพ ตรงหัวเลี้ยว โคนคันทนถยนต์ที่รถที่บ ม่านหมอกกำลังจาง มีเงาตะคุ่มของใครคนหนึ่งข่มอยู่ ข้าพเจ้าใจหาย สะดุดคิดได้ว่าจดหมายเมื่อคืนอาจจะทำให้ไอหนุ่มคนใดคนหนึ่งที่ยองรักแม่ละเอียกอยู่ก่อนบังเกิดความแค้นมาดักเล่นงานนายน้อยก็ได้ ประเดี๋ยวจะพาดกบาลผิดตัว โคนเราเข้าละก็งวมที่เดียว

"ใครวะ" ข้าพเจ้าตะโกน

"ฉันจะ" เสียงผู้หญิงและผู้หญิงคนนั้นคือแม่ละเอียก

.....

"นายจะ ฉันได้หนังสือนี้ตั้งแต่เมื่อคืน" สาวชาวคองพูดเสียงสะท้อน ยืนกระดากนั้นมาให้ข้าพเจ้า ขณะนั้นเราอยู่กันแค่มือถึงมือ แม่ละเอียกพูดต่อไปว่า "นายน้อยเอาไปให้ฉันนายช่วยอ่านให้ฟังที่เถอะ ฉันอ่านไม่ออก"

(จดหมายรักของนายน้อย : คนคั่นในเหมืองแร่ : 41-42)

หรือในเรื่อง "ปลงอาบัติ" ซึ่งเป็นเรื่องของนายฝรั่งผู้จัดการเหมืองแร่ที่อาจันต์ได้เข้าไปทำงานอยู่ นายฝรั่งผู้นี้ก็มีเหล่าจิกจนกระทั่งต้องหนีภรรยาเข้าไปในวัดโดยอ้างเหตุผลว่าตัวเองทำความผิดไว้มากจะต้องไหว้พระเป็นการไถ่บาป ผู้แต่งได้เล่าเหตุการณ์ตอนนี่ว่า

ข้าพเจ้าแอบมองตามข้างฝาไหว ๆ ของกุฏิ เห็นนายฝรั่งนั่งอยู่กับพระ เอาชวกเหล่าแอบไว้ข้างหลังไม่ให้พระเห็น อันที่จริงพระทุกองค์รักนายฝรั่งเพราะแก้ให้เงินช่วยวัดเสมอ แม้เวลาว่างก็ขนพื้นของบริษัทมาช่วยโรงครัวเป็นรถ ๆ แหม่มเสียเปรียบที่พูดไทยไม่เป็นจึงไม่สามารถจะขอร้องให้พระไล่นายฝรั่งได้ แต่นายฝรั่งแกพูดไทยฉอด ๆ อยู่กับพระ หน้าเข้าแหม่มจะขึ้นกุฏิบ้าง นายฝรั่งลุกขึ้นมาทันทีที่หัวบันไดส่งภาษาว่าผู้หญิงขึ้นกุฏิพระไม่ได้ บาปกรรมห้ามเด็ดขาด แหม่มร้องให้ขึ้นรถกลับบังกาลิ พระมองดูชวกเหล่าที่คั่งโกอยู่กลางพื้นกระดาน

การแสดงของนายฝรั่งจะมีใครมาควบคุมได้ง่าย ๆ หรือ มือชั้นนี้แล้ว
นายฝรั่งตะโกนเรียกหาข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็รีบขึ้นภูฏันได้เห็นนายฝรั่งนั่งพับเพียบ
อย่างเก๋ ๆ กัง ๆ กำลังยกมือไหว้พระวิงวอนด้วยภาษาไทยเพื่อขอยืมด้วยแก้ว

(ปลงอาบัติ : นายฝรั่ง : 81-82)

เรื่อง "เลือกกับเหล่า" ผู้แต่งเล่าว่าตนเองได้มีโอกาสรู้จักกับปลัดอำเภอกคนหนึ่งที่บ้าน
ร้านค้าประจำเหมืองแร่ ด้วยความเป็น "ชาวกรุง" ด้วยกันทั้งสองคนจึงสนิทสนมกันอย่าง
รวดเร็ว ช่างปลัดอำเภอนั้นลักษณะท่าทีเป็นคนเข้มแข็งพรมีประจำตัวแทนที่จะพกปืน เมื่อ
ก็มธุราและรับประทานอาหารไปได้ครู่หนึ่งปลัดอำเภอก็จึงชวนผู้แต่งให้กรีกเลือกผสมเหล่าก็ม
ด้วยแก้วใบเดียวกันเพื่อสาบานเป็นเพื่อนอย่างแท้จริง ช่างฝ่ายผู้แต่งคิดบายเบี่ยงถ่วงเวลา
เพื่อให้ปลัดอำเภอมีสติยั้งคิดขึ้นบ้างจึงขอตัวไปปัสสาวะก่อน ครั้นกลับมาก็พบว่าแก้วเหล้ามี
เลือกผสมอยู่แล้วและปลัดอำเภอก็กำลังพันแขนตัวเองอยู่แสดงว่าเฟิงกรีกเลือกไปหยก ๆ
พร้อมกันนั้นปลัดอำเภอก็ขอตัวไปปัสสาวะบ้าง เรื่องมาหักมุมในตอนสุดท้ายว่า

ข้าพเจ้าเดินไปหลังร้านถามเจ้าของร้านซึ่งกำลังชูปไก่ลงในหม้อน้ำเดือดเพื่อลวก
ให้ถอนขนง่าย

"เลือกไก่อยู่ไหน เอามาเร็ว ๆ"

เจ้าของร้านตกใจนึก ๆ แล้วตอบว่า

"คุณปลัดขอไปเสียแล้วเมื่อตะกี้เอง"

(เลือกกับเหล่า : เหตุเกิดในโรงโกปี : 58)

เรื่อง "ความพยาบาทของตาขึ้น" เป็นเรื่องที่คุณแต่งเล่าพฤติกรรมของตนเองในขณะที่
ที่ไปทำงานเหมืองแร่ในระยะแรก ๆ ผู้แต่งมีคนงานคนสนิทชื่อไซ้ ทั้งสองตกลงกันว่าจะไป
เที่ยวลูกสาว "ตาขึ้น" ชาวบ้านแถบนั้นซึ่งมีลูกสาวสวยถึง 7 คน ผู้แต่งเองหมายตาลูกสาว
คนสุดท้ายที่พอไปถึงบ้านก็เห็นสาวทั้ง 7 กำลังตำข้าวเม่ากันอยู่ จึงทำทีว่ามาธุระจะหาคน
ทำอาหารปั้นโตไปส่งที่บ้านพักของตน ฝ่ายตาขึ้นเองก็รับปากว่าจะให้ลูกสาวคนสุดท้ายเป็น
ผู้ทำอาหารให้โดยเริ่มตั้งแต่เมื่อเย็นของวันรุ่งขึ้นเป็นต้นไป

ข้าพเจ้าทั้งสายตาไว้กับครกข้าวเม่า พาไอ้ไข่กลับระหว่างทางเราพูดคุยกันว่าสนุก
 ละคระ พู้งนี้มือค้ำแม่รจนานงนุชหรืออาจจะเป็นผู้สาวอีก 6 คน คนใดคนหนึ่งคงจะ
 เกินนวนาคเอาปืนโตมาส่งในยามโพล้เพล้
 รุ่งขึ้นคอนค้ำปืนโตก็มาถึงผู้หิวมาคือน้องชายตาขึ้นคนที่เคยเป็นโจร

(ความพยายามของตาขึ้น : กรรมกร-สไตรค์ : 32)

จะเห็นว่าการหักมุมของเรื่องในตอนจบ ได้ทำให้เรื่องซึ่งผู้อ่านคิดว่าจะเคาได้ถูก
 ต้องกลับพลิกความคาดหมายไปก่อให้เกิดอารมณ์ขันขึ้นมาแทน การจบเรื่องด้วยการหักมุมหรือ
 พลิกความคาดหมาย อาจินต์นิยมใช้ใน เรื่องสั้นของเขาเสมอและในขณะที่จบลงด้วยการพลิก
 ความหมายนั้นก็มักจะเผยจุดสุดยอดของเรื่องด้วย ไม่ถึงปัญหาค้างไว้ในใจของผู้อ่านอีก

2. การสร้างอารมณ์ขันด้วยการสรุปความในตอนท้าย การสร้างอารมณ์ขันใน
 ลักษณะเช่นนี้ผู้แต่งมักจะใช้ในการเขียนช่วงสั้น ๆ ซึ่งเป็นตอนหนึ่งตอนใดของเรื่อง โดยนำ
 แนวคิดบางประการซึ่งผู้อ่านอาจคาดไม่ถึงมาเขียนให้เกิดอารมณ์ขัน กลวิธีเช่นนี้ผู้แต่งมักจะ
 กล่าวนำในเรื่องอื่น ๆ มาก่อนแล้วมาสรุปในตอนท้าย ข้อความในประโยคสุดท้ายจะทำให้
 เกิดอารมณ์ขัน ตัวอย่างเช่น

โดยเลือกผสมแกจึงมีผิวสีชาวเมืองราวกับนางสาวไทย แต่ชนยุบไปทั้งตัวจนโผล่
 ออกมาทางรูจมูกและรูหู กว้างเหตุที่มีขนมากไปนี้กระมังหัวแกจึงจำเป็นต้องล้าน
 อย่างหมดหวัง แกพูดได้หลายภาษาและพูดสับคนใดคล่องราวกับร้องเพลง แก
 กินเหล้าดีกว่าพวกเรามาก สูบบุหรี่ฉุนกว่าพวกเรา เวลาทำงานแกสั่งและสอน
 เรา ชาวแกก็กินจุกว่า กับแกก็กินเค็บบกว่า แม้เวลาชี่แกก็ชี่นานกว่า

(สวรรค์เข้าข้างคนทำงาน : ลาก่อนพี่จอน : 20)

ข้าพเจ้าเรียกเขาว่าไอ้ล่า เพราะเขาล่าเตี้ย ตัวใหญ่ หนา รูปแต่งก็น่าไม่ยอม ๆ
 ... เมื่อเขาหัวถึงน้ำมันทาร์อันแสนหนักนั้น ดูเหมือนกล้ำเนื้อแขนมิไค้อออกแรงเลย
 มันเบาเกินไปสำหรับเขา ดูมันปลิวไปกับมือ ... ข้าพเจ้าชอบคนที่มีผละกำลังเพราะ
 ข้าพเจ้าอยากจะมีบ้างมันเป็นธรรมดาที่คนร่างเล็กจะต้องชอบคนร่างใหญ่ ชอบไปจน

กว่าถึงเวลาที่จะต้องต่อยกัน

(เสียงเพลงเรียกหา : กรรมกร-สไตรค์ : 49)

แต่ก่อนนี้มีการทำเหมืองแร่ เคี้ยวนี้กฎหมายห้ามเพราะว่าอันตรายมากนัก เหมืองแร่
ก็ขุดภูเขาเข้าเป็นอุโมงค์แล้วก็ตักเอาแร่สด ๆ ออกมาจากอุโมงค์ ลิกเข้าไป
ฉีกเข้าไป พอจับเส้นแร่ได้แล้วก็ตามมันต่อไปไม่รู้จักหมด ตามกันเข้าไปลิก ๆ
เชียวนะ ลิกจนอุโมงค์พังลงมาทับตายหมดทั้งบริษัทก็สำเร็จ

(ฟ้าเหมืองแร่ : รอบชีวิต : 78)

มากถือขอนดีเหล็กขนาด 18 ปอนด์เหมือนคีมบุหรี เขาตีแท่งคีมให้เข้าที่ในเหล็ก
ซาฟท์ได้แน่นและเสร็จเร็วอย่างน่าไว้วางใจ แข่งขันกลายนี้ตอนที่คืนแบร์ริงแล้วขัน
กลับเข้าที่ไคชนะเลิศ ทำลายสถิติ คือเมื่อเข้าท่าเสร็จแล้วถูกไปสูบบุหรี คู่ต่อ
สู้ของเขาเพิ่งจะหาถูกแจเปลี่ยนพบ เพราะมากเอาไปซ่อนไว้

(ยาแกชโมย : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 74)

3. การสร้างอารมณ์ขันโดยใช้พฤติกรรมของตัวละคร ตัวละครในเรื่องสั้นของ
อาจินต์แทบทุกตัวจะเป็นคนฉลาดและมีไหวพริบดี ดังนั้นพฤติกรรมของตัวละครที่จะก่อให้เกิด
อารมณ์ขันจึงเป็นไปในลักษณะการรู้เท่าทันหรือเป็นการสนทนาโต้ตอบซึ่งไหวซึ่งพริบกันอย่าง
คมคาย เรียกว่า เป็นการฉลาดในการพูดมากกว่าที่จะเป็นการฉลาดแกมโกงหรือเอารักเอา
เปรียบผู้อื่น อารมณ์ขันที่เกิดจากพฤติกรรมของตัวละครจึงเป็นอารมณ์ที่ได้จากบทสนทนาของ
ตัวละครนั่นเอง ตัวอย่างเช่น

พ่อกูใหญ่เอี้ยคไปแล้ว คาหมาคุยว่า "ซำก็มีปิ่นแต่ถวายเป็นเสียแล้ว"

ไอไซเป็นเด็กทะเล้งและหัวไว มันไล่เบี้ยคาหมาทันทีว่า

"แกอย่าหลาว พระที่ไหนจะรับบิณฑบาตปิ่น"

"ไอ้ควาย ถูถวายพระบนหิ้งไว้ย เรื่องปิ่นกูยึงคนมาแล้ว รอดคุกตะรางเพราะ
หนายคี่ พอหนายคนนั้นตายกูก็ถวายหิ้งพระ"

"ยึงควายละมั้ง" ไอไซโกรธที่มันถูกค้ำว่าเป็นควาย มันก็เอาค้ำว่าควายมา
เล่นงานคาหมาบ้าง "ยึงควายต้องหาหนายค้ำยหรือ"

"ไอ้เปเรค ไปถามพ่อมิ่งดูว่าเมื่อหนุ่ม ๆ เลือหนานี่ร้ายเทียมไหน"

"เลือหรือหนาน" ไอ้ไข่มุกบอกว่า "หนาน" ท้ายประโยคในลำคอเพราะมันยังมี
ลัมมาคารวะอยู่เหมือนกัน

โกต้องเจ้าของร้านกาแฟ เป็นคนที่จะต้องซักคอมมูนีย์ทุกหน้าถามคาหมาว่า

"ป็นสั้นหรือป็นยาว"

"ป็นยาว" คาหมาคอบพันควัน

"ถ้าป็นยาวหึ่งพระจะทานไหวหรือ หึ่งของแกคงยาวเท่าเรือ" โกต้องว่า
แล้วก็หัวร่อที่จับผิดคาหมาได้

"กูหึ่งไว้ก็ไค้ไวย หึ่งไว้ที่เสาทหึ่งพระ" คาหมาก็หัวไวพอคว

"เอาให้แน่ ๆ ว่าป็นสั้นหรือป็นยาว" โกต้องซุกหลุมพรางจะคักเล่นงานคาหมา
ต่อไป

คาหมาเฟ็งกินเหล้าเข้าไปไค้ขนาดอารมณ์ดี ยังไม่ถึงขนาดไจน้อยหัวเสีย แกก็
ว่าของแกไปเรื่อย ๆ ว่า

"ป็นสั้นกูก็มี"

"เอาให้แน่ ๆ ว่าของแกป็นสั้นหรือป็นยาว" โกต้องตะโกนมาจากโต๊ะลันชัก
ใส่เงิน

"ป็นสั้น - เอ้า เอ็งอยากไห้สั้นก็สั้น"

"พั้นนั้นน่าเชื่อ เพราะตัวแกเคี้ย แต่อย่างช้า ช้าต้องป็นยาว เพราะตัวช้าสูง"
โกต้องว่าเป็นนัย ๆ เนียคไปทางสับคน เราก็เลยไค้ฮากัน นอกจากคาหมา

(ชุมทางนักเลงป็น : ผู้ชนะคือแผ่นดิน : 45-47)

"วันนี้มีเรื่องสนุก"

"มันก็สนุกทุกวันแหละ" ซ้าห้เจ้าว่า "เอาเหล้าหน้อยไหม"

"ไม่ละครับ เหล้ากับผมมันไม่ถูกกัน"

เสียงเจ้าของร้านคังสอคมว่า

"เหล้ากับเมียเอ็งต่างหากไม่ถูกกัน"

(วานรไค้กะปี : กรรมกร-สไตรค์ : 71)

"เหล่าก็เป็นยา" ตาหมาเจ้าของร้านสมุนไพรผสม แกลไม่ได้ทำเหมืองกับเขาหรอกเพราะแก่แล้ว แต่แกลชอบมานั่งคุยกับพวกเรา โดยเฉพาะกับข้าพเจ้านั้นแกลรักเป็นพิเศษเพราะข้าพเจ้าเป็นคนเดียวที่ไม่เคยหยอกเมียสาว 17 ของแกล

"เหล่าเป็นยา" แกลประกาศอย่างมั่นใจยิ่งกว่านายแพทย์ประจำจังหวัดมาประกาศว่า "ถึงหน้าอทิวาคีใครไม่ไปฉีควักขึ้นจะถูกจับ" แกลพูดเหมือนท่องมาจากสมุดข่อยว่า "เมื่อครั้งไม่มีเยี่ยวเด็กผู้ชายทำน้ำกระสายแล้วไซ้ทานให้ไซ้สุราแทนเมื่อครั้งไม่มีสุรา แล้วจึงให้ไซ้ฝ้า เมื่อครั้งไม่มีฝ้าจึงให้ไซ้ชุกแต่บ่อทราย"

"หากว่าบ่อทรายแห้งล่ะ" ไอ้ไซ้เด็กที่เกิดมาเป็นคนแล้วมากมายเป็นลิงค่างในภายหลังชักคอขึ้น ไอ้ไซ้นี้เป็นลูกมือของข้าพเจ้า

ตาหมาหยุดอยู่นาน แกลหยุดเพราะโกรธที่เด็กชักคอดีกว่าที่จะม้วนึงถึงตำรับ ครั้นแล้วแกลจึงตอบว่า

"เมื่อไม่มีน้ำบ่อทราย ตำราว่าให้เอาน้ำลายคนที่ตายเพราะตื่น"

"เอาถึงปานนั้น" ไอ้ไซ้ยั่วต่อไป พ่อของมันเองมันยังเคยยั่ว "แล้วไอ้คนที่ตายเพราะตื่นละคามียารักษาให้ฟื้นไหม"

"คายอย่างนั้นตำราห้ามไม่ให้ช่วย" ว่าแล้วก็จับเหล่าอย่างผู้มีชัย ไอ้ไซ้ไม่รับรู้ในชัยชนะของตาหมาเลยมันหันมาถามข้าพเจ้าว่า

"คุณเหล่านี้เป็นยาจริงหรือ"

"ไม่รู้" ข้าพเจ้าตอบ "แต่เพื่อนรุ่นพี่ที่บางกอก เขาพูดกันว่าไม่กินเหล่าอย่าเกิดมาดีกว่า"

"คุณก็พูดตกตำราไปคำหนึ่ง" ตาหมารีบเสริม "คุณต้องว่าไม่กินเหล่าควีย่าเกิดมาดีกว่า"

ไอ้ไซ้หัวเราะแทบตกเก้าอี้ มันพูดว่า

"นั่น ตาหมาคำตัวเอง เพราะว่าเหล่าพวกนี้คุณแกลเป็นคนสั่ง"

"ข้าก็เคยเลี้ยงคุณแกลมั่งเหมือนกัน เอ็งซีกินคฉีลอคชาติ"

"ก็ฉันเป็นลูกศิษย์ ฉันต้องกินฟรี คาเป็นถึงชั้นอาจารย์ ..."

"งั้นขอคนี่ข้าเลี้ยงก็ได้ หาหรือไม่"

"เอาละนะ ฉันบอกเจ้าของร้านให้ขึ้นบัญชีค่าละนะ" ไอ้ไข่วู
คาหมาหน้าตาลอกแล็ก พยายามเหลือบมองไปดูเจ้าของร้าน มือแกคลีชายพก
โสรง่วนอยู่ พลางพูดเบา ๆ "ไม่ต้อง ข้ากับร้านนี้ใช้เงินสดกัน คุณี่ซื้อหมูแล้ว
วันนี้เมียยกมาให้ตั้งยี่สิบวะ ค่าลิมหยิบมาเสียได้"

"คราวก่อนแกก็พูดพั้นนี้" ไอ้ไข่วู
ข้าพเจ้าจากลัวคาหมาจะอับอายยิ่งขึ้นก็พูดว่า
"ไม่ต้องหรอกตา ฉันเลี้ยง"

"นายหรือแสนประเสริฐ" คาหมาม้วนชายพก "แต่ทำไมถึงเอาจิ้งจกใหญ่มา
หัวบ่าวเสียเล่า"

"จิ้งจกใหญ่ก็ไอ้เซ้" ไอ้ไข่วู
"แต่ไอ้เซ้เล็กก็ไม่ใช่จิ้งจก" คาหมาขำนาญักไอ้ค่าเลว ๆ อย่างนี้ "ไอ้เซ้เล็ก
ไปถามพ่อเอ็งดูก็ได้มันเป็นตัว ห น่า"

"สระ เอ ค่างหาก"

"เออนั้นแหละ ชื่อเอ็ง เอ็งก็จำแม่นกว่าข้าซี"

(เหมืองแรโซว : ไอ้ไข่วู : 56-59)

ตัวอย่างที่กล่าวข้างต้น เป็นพฤติกรรมของตัวละครที่มีสติปัญญาฉลาดรู้เท่าทันกัน ส่วน
ตัวละครที่มีสติปัญญาไม่เฉลียวฉลาดนั้นมีปรากฏน้อยมาก และพฤติกรรมที่แสดงออกจนทำให้ผู้
อ่านเกิดอารมณ์ขันนั้นก็ เป็นเพราะความซื่อและความไม่รู้มากกว่าโง่แล้วฉลาดฉลาด ในจำนวน
ตัวละครทั้งหมดของอาจินต์ ปัญจพรรค มี "ไอ้เถื่อน" เพียงคนเดียวที่มีพฤติกรรม เช่นว่านั้น
ไอ้เถื่อนเป็นชาวป่าที่ได้มาอาศัยอยู่กับอาจินต์ ไม่เคยรู้จักสิ่งอะไรเลย ไม่ว่าจะเป็นรองเท้า
ปืน น้ำแข็ง ฯลฯ แม้กระทั่งเงิน เพราะความไม่รู้นี่เองจึงเกิดเรื่องถึงกับชกต่อยกับนายพิน
คนคุมเครื่องจักรขุดแร่ ค่ายไอ้เถื่อนไปมองหน้านายพินเข้า เพราะไม่เคยเห็นคนไว้หนวคมา
ก่อน นายพินเข้าใจผิดคิดว่าไอ้เถื่อนมองท่าทายเป็นเข้าทำร้าย ผลสุดท้ายฝรั่งเจ้าของเหมือง
ต้องเข้าห้ามปรามจึงเลิกวาทัน แต่ นายพินก็ยังผูกใจเจ็บอยู่

... นายพินหอมพิศพาคัจองเขม็งแต่หน้าไอ้เดือน "มิงอวคคี ไอ้เค็กวานซิ่น"
 "กูท่าไมมิงเล่า" ไอ้เดือนถามนายพิน
 "มิงลุกขึ้นรับค่าทำกูไซ้ใหม่ แรงมิงคี่ เออคี่ ที่นี้กูจะเล่นมิด" นายพินพาล
 "กูท่าอะไรมิง กูท่าอะไรมิง" ไอ้เดือนเพียรถาม หน้ามันเหมือนจะร้องไห้ที่ไม่
 ได้รับความตอบ
 "มิงวิ่งเข้ามาสู่กูไซ้ใหม่" นายพินตะโกนก้อง มือชี้หน้าไอ้เดือน
 "กูไม่ได้สู้มิง มิงบอกไม่เคยเห็นหน้ากู กูก็เดินไปให้มิงดูใกล้ ๆ แล้วกูก็จะดู
 มิงใกล้ ๆ ค่าย"
 "จะกูอะไรกู" นายพินตะคอก
 "มิงมีคิ้วบนปาก คนอื่นไม่มี"

(ไอ้เดือน-หมวกตื้น-คิ้วปาก : มวยเหมืองแร่ : 171-172)

4. การสร้างอารมณ์ขันด้วยการทำให้เป็นเรื่องสัปคน ทศนิยม กระจายอินทรไค์ อธิบายถึงกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันด้วยการทำให้เป็นเรื่องสัปคนไว้ว่า "เป็นวิธีการที่นักเขียนสามารถเรียกเสียงหัวเราะจากผู้อ่านได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ จัดเป็นวิธีเรียกอารมณ์ขันไค์ที่ดีที่สุดเพราะเป็นเรื่องที่ทุกคนสนใจพร้อมที่จะรับรู้ เรื่องที่เขียนนั้นก็สามารเขียนได้ทันทีไม่ต้องงูพื้นฐานมาแต่คน"¹

การสร้างอารมณ์ขันด้วยการทำให้เป็นเรื่องสัปคนนี้ อาจจะไม่ใช่เรื่องเพศเสมอไป แต่นักเขียนมักจะมีวิธีการที่จะทำให้ผู้อ่านคิดไปถึงเรื่องเพศได้

เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคมีการสร้างอารมณ์ขันด้วยการทำให้เป็นเรื่องสัปคนเช่นกัน แต่ผู้แต่งมีวิธีการเขียนอย่างแนบเนียนซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์ขันมากกว่าที่จะนึกเป็นเรื่องสัปคน เหมือนดังที่ศาสตราจารย์กุลหลาบ มัลลิกะมาสกล่าวไว้ว่า อาจินต์นั้น

¹ทศนิยม กระจายอินทรไค์ อารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยแก้วของไทยระหว่าง พ.ศ. 2453-2516 หน้า 122

"มีอารมณ์ขันอย่างอ่อนโยนละเมียดละไม"¹ ตัวอย่างของการสร้างอารมณ์ขันด้วยวิธีนี้ เช่น
 คนหนึ่งในเรื่อง "ยาแก้ขโมย" ผู้แต่งบรรยายสภาพของสัวมบนเรือชุกแรวไว้ว่า

ประตูล้อมมิใช่มีไว้เพื่อป้องกันความอาย แต่มีไว้เพื่อป้องกันกลิ่นเหม็น เราไม่รู้
 จักความอายเพราะเราใช้มือและตีนมากกว่าใช้นัยน์ตา ทั้ง ๆ ที่สัวมไร้ความจำ
 เป็นเช่นนี้เราก็งงไม่รู้อะไรทั้ง แต่เก็บเอาไว้สำหรับแกล้งพวกทำงานบนบก พวกนี้
 ก็จจริตพวกสัวมที่แท้ก็เพื่อจะหนีงานขึ้นมาพักแดด เขามาขอโดยสารสัวมของเรา
 แล้วเราก็จักสายผูให้เขาคืออยู่ในนั้น สำหรับพวกเราเองใครเข้าสัวมก็ต้องมี
 ภาระเพิ่มขึ้นคือต้องคอยลักประตูล้อมให้ต่างไว้เสมอ ถ้ามีคนเดินผ่านมาเราก็จ้อง
 ไวยวายหลอกให้เขาหันมาชมเพื่อเขาจะได้ไม่ถูกล้อตเตอร์ในวงคหน้า

(ยาแก้ขโมย : เหมืองแรว-20ปีก่อนเติมโก : 62)

หรือในเรื่อง "ปอดทรยศ" ก็มีเรื่องที่ชวนให้ขันเกี่ยวกับการชอบต่อเติมรูปภาพต่าง ๆ
 ซึ่งสภาพจริง ๆ ในชีวิตประจำวันที่พบเห็นก็มักเป็นเช่นนั้นอยู่แล้ว เมื่อผู้อ่านได้อ่านในสิ่งที่คน
 เองเคยประสบหรือเคยกระทำมา จึงก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมในลักษณะที่เป็นอารมณ์ขันได้ง่ายเช่น

หนังสือรายสัปดาห์ที่พลัดเข้ามาในเหมืองก็มีพวกเริงรมย์ที่เติมไปด้วยเรื่องรักโศก
 และบูตึรันพันแทงกันขนาดที่พวก เรานึกกลัวว่ามันอาจจะเกิดอย่างนั้นในเหมืองเรา
 บ้าง มีรูปภาพคนแต่งงานกันและสื่อสัมพันธ์เป็นเจ้าก็เจ้าการให้ผู้หญิงผู้ชายรู้จักกัน
 หนังสือเหล่านี้ร้านกาแฟไปเก็บที่เหลือเคนมาจากตลาดในอำเภอ มันล้าสมัยไปเกือบ
 ครึ่งปี ถ้าเสียเงินผู้หญิงบนหน้าปกมีหนวดขึ้น ถ้าหล่อนแต่งชุดอาบน้ำหน้าข้างของ
 หล่อนก็จะมีขนคิ้วรอยหมึกหรือคินสอของคนมือบอน แต่พวกเราดูแล้วก็ขบขัน และ
 ยินดีเขียนอะไร ๆ เพิ่มเติมลงไปอีกตามแต่ว่าจะนึกอะไรออกและเลือกตำแหน่งให้
 เหมาะ ๆ

(ปอดทรยศ : กรรมกร-สไตรค์ : 80-81)

ส่วนในเรื่อง "เสือเกียรติยศ" อาจินต์ได้เขียนเล่าถึงการแต่งกายของคนงานบางส่วนในเมืองแร้วไว้ว่า

เราทำงานเหมือง แต่งตัวอย่างไม่แต่งเลย ส่วนมากนุ่งผ้าขาวม้าผืนเดียวและไม่ซักเชมรให้เรียบร้อย หากปล่อยชาย ให้อะไร ๆ มันเห็บทามอย่างเขี้ยโลก บางคนคอยระวังไม่ให้เพื่อนกระตุกชายพก แต่บางคนเดินเข้าหาเพื่อนให้เพื่อนกระตุกชายพกเล่นเป็นการแสดงวีรกรรมบ้า ๆ บอ ๆ

(เสือเกียรติยศ : เหตุเกิดในออฟฟิศเหมืองแร้ว : 139)

5. การสร้างอารมณ์ขันด้วยการใช้ตรรกวิทยาผิด ๆ ตรรกวิทยาเป็นเรื่องของเหตุผล แต่การนำตรรกวิทยามาใช้เพื่อสร้างอารมณ์ขันนั้น เป็นการสรุปความเป็นเหตุเป็นผลกันอย่างไม่ถูกต้อง ตัวละครมักจะคิดเชื่อมโยงเหตุการณ์ให้สัมพันธ์กันทั้ง ๆ ที่ไม่สัมพันธ์กันเลย จึงทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ขัน การสร้างอารมณ์ขันในลักษณะนี้ ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์น้อยมาก จากเรื่องสั้นจำนวน 195 เรื่องที่นำมาวิเคราะห์ มีปรากฏเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นคือเรื่อง "ไอ้ไข่เล่นกล" ซึ่งเป็นเรื่องของไอ้ไข่ คนงานคนสนิทของอาจินต์ที่ต้องการจะเข้าไปเที่ยวในตัวจังหวัดโดยอาศัยรถของนายฝรั่งผู้จัดการเหมืองแร้วไปด้วยแต่คนขับรถไม่อนุญาต ถึงกระนั้นไอ้ไข่ก็ยังไม่ละความพยายาม

มันจึงพูดกับคนขับรถว่า "ฉันคิดรถไปด้วยคนได้ไหม ?"

"ไปขอกับนายฝรั่งซิ" คนขับรถตอบเรื่อย ๆ ไม่รู้สึกหนักใจอะไร

"พูดถึงว่าถ้าขอแล้ว นายแกจะให้ไปไหม"

"ข้าไม่รู้"

"พูดถึงว่าไม่ขอ"

"นายแกก็ถีบเอา"

"น่า ถีบก็ถีบ ฉันไปด้วยคนเถอะ"

คนขับรถมองข้าพเจ้า ในดวงตาบอกว่ายากจะแบ่งความรำคาญมาให้ข้าพเจ้าบ้าง

"นะ" ไอ้ไข่รีบเร่ง "ฉันไปขึ้นรถนะ"

"เด๋ย ออย่าทะเล้งนะ" คนขับรถร้องตะโกน

"ทำไมถึงละคุณ" ไอ้ไซ้หันมาปรึกษาข้าพเจ้า
 "ข้าไม่ใช่เจ้าของรถนี้หว่า"
 "ก็ที่คุณทำไมไปได้" มันเล่นงานข้าพเจ้า
 "นายแกอนุญาตข้านี้หว่า เอ็งจะเอาอย่างข้าได้รี"
 "ก็ไม่ได้ว่าจะเอาอย่าง แต่ขอคิดรถไปด้วยเท่านั้น ทำไมตัวผมมันหนักนักกรี"
 "ตัวเอ็งไม่หนักหรอก" คนขับรถตอบ "แต่ว่าที่นั่งมันเต็มไว้อย"
 "เต็ม" มันทวนคำด้วยเสียงเหยียดหยาม "รถคันเท่าบ้านจะเต็มยังง"
 "เต็มชื้อะ" คนขับรถอธิบาย "ข้างหลังนายฝรั่งกับหม่อมนี้ ข้างหน้าข้ากับคุณแกนี่"
 "ฉันนั่งกลางที่ข้างหน้าก็ได้"
 "เกะกะข้า"
 "งั้นนั่งหว่างกลางที่นายกับหม่อม"
 "ไอ้บ้า เอ็งไม่ใช่ลูกแกนี่"
 "อ้อ ไอ้การจะนั่งหว่างกลางใครนี่ต้องเป็นลูกด้วยเหรอ เวลานานั่งกลางกอด
 ซอกการีสองคนนะ น่าเป็นลูกมันเหรอ"

(ไอ้ไซ้เล่นกล : ไอ้ไซ้ : 36)

6. การสร้างอารมณ์ขันด้วยการใช้ภาษา การใช้ภาษาเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิด
 อารมณ์ขัน หากผู้เขียนมีศิลปะในการใช้ภาษาและสามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดในส่วนที่
 เป็นอารมณ์ขันมาสู่ผู้อ่านได้ดี ในทางตรงกันข้ามถ้าหากผู้เขียนใช้ภาษาไม่ดี เรื่องที่ตลกก็อาจ
 จะไม่ตลก และไม่สามารถจะสร้างอารมณ์ขันได้

กลวิธีที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันโดยการใช้ภาษานี้ ในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค
 จะเกิดจากการใช้คำเป็นส่วนใหญ่ โดยทั่วไปผู้แต่งจะใช้คำง่าย ๆ ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจ
 เรื่องได้ดีเช่น

เราเป็นพวกซุนยัดเซ็น คือหัวซุนกันมา มาแล้วก็ยัก ๆ ๆ ๆ ยักแล้วก็เซ็นเอาไว
 สมุกบัญญัติคือข้างฝา ตัวเลขเป็นสี่ตัวชนิดหนึ่งที่อยู่อกลูกหลานแพร์พันธุไ้รวดเร็ว

มันเต็มฝากระดานแล้วก็ลามขึ้นไปตามเสา ยิ่งสูง เราก็กิ่งงุ้มมันด้วยความท้อแท้
(เหล่ากัมยา : ไอโซ : 80)

ในบางครั้งแม้ผู้แต่งจะเลือกใช้คำง่าย ๆ แต่คำเหล่านั้นก็ไม่ได้ให้ความหมายอย่าง
ตรงไปตรงมา แต่ก็ไม่ได้ยากจนเกินกว่าที่ผู้อ่านจะเข้าใจซึ่งทำให้เกิดอารมณ์ขันขึ้นได้เช่น
เมื่อกล่าวถึงสภาพการทำงานของกรรมกรในเมืองแร่ผู้แต่งก็ได้เขียนเอาไว้ว่า

พอสำบันเข้าใกล้เรือใหญ่ เพื่อนเราในปลัดซึ่งกำลังรับเวรอยู่ก่อนก็หยอกด้วยการ
ปล่อยสตีมกินไข่, ร้อนจ้ำ ฟุ้งงูคออกมาเหมือนสายน้ำท้อคับเพลิง, เราหลบกัน
วุ่นจนเรือแทบล่ม แล้วสวัสดิ์ก็กลับไปด้วยถ้อยคำอันไพเราะ

(ชาคนมีราคาเท่าไร : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 110)

การใช้ภาษาของตัวละครในบทสนทนา เป็นอีกวิธีหนึ่งซึ่งทำให้อ่านเกิดอารมณ์ขัน
ตัวละครของอาจินต์แทบทุกตัวมักจะเป็นคนช่างพูด และเพื่อให้สมกับบทบาทอาจินต์จะกำหนด
ให้ตัวละครบางตัวใช้ภาษาให้ผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงบ้างเช่นใช้คำว่าไควคว่าแทนคำ
ว่าไฟฟ้า ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์ขันได้เช่นกัน ดังตัวอย่าง

ไอโซเป็นโรคตัวจืด มันเป็นที่แขนข้างขวาตลอดทั้งแถบ แต่หนักที่ต้นแขนใกล้ ๆ

หัวไหล่ วันที่โรคกำเริบมันทำอะไรไม่ได้เลยนอกจากร้องครวญคราง มันจึงไป
หาตาหมาเพื่อขอยาทั้ง ๆ ที่ไม่เคยเลื่อมใสตาหมาอย่างจริงจังเลย

"ตัวจืดหรือวะ สะกวก" ตาหมานิ่งห่มตัวพูด "ข้าม้าบักมาแล้วตั้งแต่สมัยบิดาเอ็ง
คนในหมู่บ้านนี้ไม่มีใครเป็นตัวจืดอีกเลย เพิ่งมายุคที่เอ็ง สาเหตุที่เป็นโรคนี้นี้เพราะ
โลหิตกับวาโยโลมาและของสกคาว ..."

"ฉันมาขอยานะตา ไม่ได้อยากเรียนแพรวกับแกทรอก"

"เออน่า อย่าคว่นกับเรื่องเก็ยเล็กผสมน้อยพินนี้"

"จะให้กินอะไร คิคไอ้อย่างราคาไม่แพงก็แล้วกัน"

"ไม่ต้องกิน โรคนี้นี้ประเภทยาทา"

"ก็ยาอะไรละ"

(เหมืองแร่โซว์ : ไอโซ : 62-63)

"คุณ เหล้านี้เป็นยาจริงหรือ"

"ไม่รู้" ข้าพเจ้าตอบ "แต่เพื่อนรุ่นพี่ที่บางกอกเขาพูดกันว่าไม่กินเหล้าอย่าเกิดมา
ก็กว่า"

"คุณก็พูดค้ำเราไปค้ำหนึ่ง" ตาหมาริบเสริม "คุณต้องว่าไม่กินเหล้าครวอย่าเกิดมา
ก็กว่า"

(เหมือนแรโซว์ : ไอโซ : 57)

ระยะ 7-8 วันนั้น เราเอาคำว่า "สโกรี" มาพูดเล่นปนจริงกันอย่างฟุ่มเฟือย

"สโกรีกันหรือยังวะ"

"เมียไอชลิบมันสโกรีไม่ให้ไอชลิบนอนควาย"

"เป็นข้า ข้าจะสโกรีไม่นอนกับเมียชิงคักหน้าก่อน"

"พวกเราสโกรีอย่าใช้หนี้ร้านเหล้ากันก็กว่า"

"แต่สำหรับข้า ไอ้เจ้าของร้านมันสโกรีไม่ให้ข้าเข้าร้านเสียแล้ว"

(มโนธรรมผิดจิงหะ : กรรมกร-สโครี : 136)

จากตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้เห็นลักษณะอารมณ์ขันในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคได้ว่า เป็นการสร้างอารมณ์ขันให้เกิดขึ้น ภายในใจของผู้อ่านหรืออย่างมากก็เพียงทำให้ผู้อ่านเกิดรอยยิ้มอย่างที่เรียกว่า "ยิ้มที่มุมปาก" เท่านั้น ไม่ปรากฏว่าจะมีอารมณ์ขันชนิดที่ทำให้ผู้อ่านหัวเราะคัง ๆ กล่าวได้ว่าอาจินต์สร้างอารมณ์ขันด้วยความละเมียดละไมมากกว่าที่จะทำให้เป็นเรื่องตลกโปกฮา

ค่านิยมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค

ค่านิยมเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มชนทุกกลุ่ม อาจจะมีลักษณะแตกต่างกันไปบ้างตามสภาวะของสิ่งแวดล้อม แต่โดยทั่วไปแล้วค่านิยมของบุคคลจะมีลักษณะร่วมบางประการที่คล้ายคลึงกันอยู่เช่น ต้องการความสะกดกสบาย มีชื่อเสียงเกียรติยศ มีฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องค่านิยมได้ให้ความหมายของศัพท์คำนี้ไว้หลายประการสรุปได้ว่า ค่านิยมหมายถึงการยอมรับนับถือและพร้อมที่จะปฏิบัติตามคุณค่าที่ตนหรือกลุ่มคนมีอยู่ต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นวัตถุ มนุษย์ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ รวมทั้งการแสดงออกในด้านเศรษฐกิจ สังคม จริยธรรม และสุนทรียภาพ ทั้งนี้โดยได้ทำการประเมินค่าจากทัศนะต่าง ๆ โดยถี่ถ้วนและรอบคอบแล้ว¹

กลุ่มคนที่อาจินต์นำเอาสภาพชีวิตมาเขียนเป็นเรื่องสั้นนั้น ได้แสดงค่านิยมไว้หลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะกลุ่มคนในเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ ซึ่งเป็นชีวิตของผู้ชายล้วน ๆ กว่า 400 คน การรวมกลุ่มของผู้ชายจำนวนมาก ๆ เช่นนั้น ทำให้ค่านิยมบางอย่างปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เช่น การพนัน การทำงาน การรักความสนุกสนาน เป็นต้น

เนื่องจากผู้เขียนมีวิธีเสนอเรื่องต่อผู้อ่านด้วยการเล่าเรื่องจากประสบการณ์ ดังนั้น ค่านิยมบางประการจึงดูเหมือนเป็นของตัวผู้แต่งเอง เพราะแสดงออกจากตัวของผู้แต่งโดยตรง แต่ด้วยเหตุที่อาจินต์เป็นตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องสั้นแทบทุกเรื่องที่เขาเขียนขึ้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าอาจินต์ได้แสดงทัศนะเสมือนหนึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มคนเหล่านั้นด้วย ค่านิยมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค มีดังนี้

1. ค่านิยมในด้านการเคารพความมีอาวุโสและความมีอำนาจ ค่านิยมประการนี้เป็นค่านิยมของคนไทยโดยทั่ว ๆ ไปด้วย เหมือนดังที่พนัส หันนาคินทร์ กล่าวไว้ว่า "คนไทยนิยมแสดงความนอบน้อมและเคารพบุคคลผู้มีอำนาจ"² ซึ่งบุคคลผู้มีอำนาจนั้นก็มักจะเป็นผู้ที่มีความอาวุโสอยู่ด้วยเสมอ ค่านิยมดังกล่าวปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค หลายเรื่องด้วยกันโดยปรากฏในลักษณะผ่านตัวผู้แต่งคือตัวอาจินต์เอง ในเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ ผู้อาวุโสที่ถูกกล่าวถึงบ่อย ๆ คือฝรั่งผู้จัดการเหมือง อาจินต์เขียนถึงฝรั่งผู้นี้ด้วยความรู้สึกชื่นชมว่า

นายฝรั่งของข้าพเจ้าเป็นแบบฉบับอันวิเศษที่ข้าพเจ้ายึดถือไว้ ความอดทน
ความสุชุม ความเฉลียวฉลาด ความใจกว้าง ความใจดี ความรักสนุก

¹พนัส หันนาคินทร์ การสอนค่านิยม หน้า 17-18

²ก. หน้า 38

เหล่านี้ เทพเจ้าจงใจปั้นใส่ไว้ในตัวแก แกเป็นฮีโร่ของข้าพเจ้า แกจะตายไปพร้อมกับชีวิตของข้าพเจ้า แม้ว่าแกแก่กว่าข้าพเจ้า 30 ปี และจะตายก่อนข้าพเจ้าก็ตาม

(เป็นผู้ใหญ่เล่น : คนค้นในเหมืองแร่ : 74)

แต่อีกแง่หนึ่ง บางครั้งความอาวุโสก็อาจจะไม่ได้รับการยกย่องเท่าที่ควร ถ้าหากความอาวุโส นั้นยังขาดสิ่งอื่น ๆ มาประกอบ เช่น ความประพฤติกี่ ความมีอำนาจ หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจก็ บุคคลบางคนที่มีความประพฤติไม่เหมาะสม เช่น ชอบดื่มสุราจนครองสติไม่อยู่ เป็นนักเลงการพนัน แม้จะเป็นผู้สูงอายุแต่จะมีคนยอมรับนับถือในความอาวุโส นั้นน้อยลงไป

เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคได้แสดงลักษณะเช่นนี้ไว้เช่นกัน ในเรื่อง "ศักดิ์ศรีของคาหมา" ได้กล่าวถึงบทบาทของตัวละครตัวหนึ่งชื่อ "คาหมา" จากคำบรรยายและบทสนทนาของตัวละครในบางตอนทำให้เห็นว่าความอาวุโสอาจจะไม่ได้รับการยกย่องเสมอไป

คาหมาแกไม่เคยมีลูก แต่ญาติโยมแถบนั้นมีเพรื่อไปทั้งตำบลและอีกหลายตำบล เมียเก่าของแกตายไปแล้ว บัดนี้แกมีเมียใหม่เป็นสาวอายุ 17-18 ปี เท่านั้น และก็ความที่มีเมียสาวนี่เองที่ทำให้แกต้องหาวิธีทำให้เลือดคนแก่ไหลแรง มันก็ต้องกินเหล้า แกคงรู้ว่าเหล้าเท่านั้นที่เหมาะสม แม้ว่าแกจะมียาแต่มันก็ต้องใช้เหล้าเป็นกระสาย การที่แกต้องมากินเหล้าที่โรงกาแปประจำเหมืองนี้เองที่ทำให้แกได้รู้จักกับพวกเราชาวเหมืองแร่และการได้คุยกับพวกเราซึ่งล้วนเป็นตัวละครจามาจากทุกทิศทั่วประเทศ ก็จะทำให้แกได้มีเรื่องพูดโต้ตอบกันอย่างหมดเปลือก ซึ่งจะหาการสนทนาอันดูเคียดเค เช่นนี้ไม่ได้ในหมู่ชาวบ้านที่ยังมีมารยาท เคารพอาวุโส การคุยอย่างสับประโกลสับคน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเรื่องผู้หญิงสู่กันไปมา คงจะเป็นเครื่องบริหารจัดการใจของชายชราผู้จะต้องบริการเมียสาวในยามค่ำคืนของหมู่บ้านอันเงียบเชียบ มีคต้อและเยือกเย็นแทบจะละลายปนไปในหมอก

ในเรื่องเมียสาว ไอ้ไซ้เคยออกความเห็นเห็นว่าคาหมาไม่ควรจะมี

คาหมาถามย้อนว่า "แล้วจะให้กูมีเมียแกอีกหรือ ?"

"แก่แล้วแกควรจะอยู่กับพระ บ้านแกก็อยู่ตรงนั้น" ไอ้ไซ้สวนข้ามรุ่น

"ถ้าจะอยู่กับพระ ภูวชนเสียเลยไม่ดีหรือ ?"

"บวชหรือ ถ้าบวชแกก็คองแหกผ้าเหลือง"

"ทำไม เหล่านะถูกคไค้ไว้" แกรีบแยง

"ไม่ใช่เหล่า เมียแกนั้นแหละ แกคองอยาก" ไอ้ไซ้ส่าหับ

"ใคร ๆ ก็คองอยากวะ ออย่าพูดเลยไอ้ไซ้ เอ็งทำเป็นเก่ง เอ็งนะเมียสักคนเดียว ก็ยังไม่เคยรู้รส"

"ฉันยังอยู่ในระหว่างคั้งตัว ให้ฉันมีร้านขายยาอย่างแกเสียก่อนซี จะเอาสักกี่คน

ฉันจะหาเมียให้เค็กกว่าแกอีก"

"อย่าลืม ไอ้ไซ้ ูเคยมีเมียก่อนมีร้าน"

(ศักคี่ศรีของตาหมา : คนคั้นในเหมืองแร่ : 115-118)

ค่านิยมประการนี้จะกล่าวรวมไปถึงการยกย่องคนเก่งหรือผู้มีความสามารถช่วยในเรื่องสั้นของอาจินต์มีค่านิยมเช่นนี้ปรากฏให้เห็นบ้างในเรื่องสั้นบางเรื่อง ส่วนมากเป็นการยกย่องบุคคลที่ทำงานในตำแหน่งหัวหน้างานเช่น

กูฟี่จอน, กูกันคั้งแต่เวลาแกลงจากรดจักรยานประจำตำแหน่งก็เห็นประจักษ์ในความสำคัญ ... กูลีชั้นโหลวี่งเข้ามารับแชนค้จุงไปตั้งแสดคัคในร่มไม้ กูลีคนนั้นทำไปค้วยความเค็มใจและภูมิใจไปทังวันในการที่มีโอกาสรับไซ้แกเพียงเล็กน้อย เช่นนี้ ฟี่จอนส่งรดให้พันตัว มองกูเรือชุกหัวจคหาง ... ฟี่จอนเป็นเสื่อเรือชุกมองกูน้ำในคูแก็รู้ว่าวันนี้จะชุกแรรไค้มากหรือน้อยกว่าเมื่อวาน ... นัยน้ตาทุกคูในบริเวณงานจะมองมาที่ฟี่จอนไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะอยู่ไกลหรือไกล แล้วเรือสำปั้นก็จะจ้วงพายจากเรือชุกมารับแกที่คั้งให้ขึ้นไปบนเรือชุก

เป็นเท็ยพิเศษ รับเฉพาะฟี่จอนคนเดียวไม้อรับคนอื่น แกจะยืนอยู่กลางเรือสำปั้นไม้นั่ง แสดทังความชานาญในการเลียงตัวบนเรือสำเล็กอันโคลงเคลงตามฝีมือพายเรือของไอ้เค็กสำปั้นซึ่งเป็นคนบก ซึ่งจ้วงพายไปตามเรือ อากการยืนของฟี่จอนไค้สาแคงถึงอ่านาจและศักคี่ศรีของนายงานผู้เอจจริงซึ่งกำลังจะไปเป็นจอมบงการบนเรือชุกในอีกใจนี้

(ประวัติศาสตร์ของฟี่จอน : ลาก่อนฟี่จอน : 34-36)

ในทางตรงกันข้าม บุคคลที่ไม่มีความสามารถก็จะไม่ได้รับการยกย่องสรรเสริญเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าจะมีตำแหน่งเป็นหัวหน้างานก็ตาม ทั้งนี้คงเป็นไปตามหลักธรรมชาติของการทำงานว่าบุคคลที่เป็นหัวหน้าจะต้องมีความสามารถและแสดงความสามารถนั้นให้ประจักษ์จนเป็นที่ยอมรับ มิใช่ว่ามีแค่เพียงตำแหน่งเป็นเครื่องแสดงความสำคัญเท่านั้น เรื่องสั้นของ อาจินต์ ปัญจพรวศ์ ได้แสดงค่านิยมประการนี้ไว้อย่างชัดเจนดังเช่นในเรื่อง "นายช่างคนใหม่" ผู้แต่งได้กล่าวถึงตัวละครคนหนึ่งไว้ว่า

นายฝรั่งรับไอหนุ่มสกอตแลนด์มาเป็นเอ็นจิเนียร์ เขาเป็นทหารผ่านศึกของอังกฤษ ตกค้างอยู่ที่ปิ้ง ท้าท้าจะเป็นนักเผชิญภัยแต่ที่จริงเขายังหางานทำไม่ได้ อายุยังไม่ถึง 30 หน้าตาบุปผาร่างท่าทางดูหนุ่มและหนุ่มไม่เห็นมีความแกร่งสมกับที่เป็นคนผ่านสงครามตรงไหน ผิวขาวเผือกผมสีทองเส้นอ่อนลู่ ตัวอ้วนกลม พุงจะพล้ยอยู่ไม่ช้า นี้ เมื่อนั่งกางเกงขาสั้นใส่เสื้อเชิ้ตสีนวลแขนสั้น ใส่หมวกกะโล่สีเทา ก็ใส่ถุงเท้ายาวปิดแข้งและใส่รองเท้าหนังอย่างดีสีน้ำตาล ดูมันไม่สมกับคำว่าเอ็นจิเนียร์เสียเลย แต่มันไปเหมือนฝรั่งอวกาศในประเทศร้อนที่ล้าหลังมากกว่าที่จะมาอยู่กับงานหนักเลย ๆ อย่างเรา ... คนทั้งเหมืองขนานนามไอหนุ่มไก้อ่อนว่า "ไออุ่น" แทนที่จะเรียกมิสเตอร์นอร์แมน อันเป็นนามของเขา ไออุ่นมออกทำงาน โชว์โฉมด้วยการเดินลื่นจะคะมำหน้าหลายหนบนพื้นแฉะ ๆ ยึ่งตอนลงชั้นบันไดกินริมคูจะลงเรือสำปั้นไปเรือซุกก็ยั้งแอ่นหน้าแอ่นหลังเกือบต้องคลานสี่ตีน และเขาแสดงการตรงต่อเวลาด้วยการ ขึ้นรถกลับบังกาโลทันที่ที่หูกเคยยืนและเพียงดั่งขึ้น

(นายช่างคนใหม่ : มวยเหมืองแร่ : 7-10)

2. ค่านิยมในค่านิยมความรักพวกพ้อง ค่านิยมประการนี้มีอยู่ในสังคมไทยทั่ว ๆ ไป ลักษณะของการรักหมู่รักพวกนั้นส่วนมากจะเกิดในกลุ่มเล็ก ๆ ก่อนแล้วจึงขยายใหญ่ออกไป ในเรื่องสั้นของอาจินต์ก็ได้แสดงค่านิยมค่านิยมนี้ไว้เช่นกัน เช่นเรื่อง "น้ำกับน้ำใจ" ซึ่งเป็นเรื่องของชายมุสลิมคนหนึ่งที่มีหน้าที่โยนหินเข้าเตาไฟเพื่อเร่งกำลังไอน้ำไปเดินเครื่องจักร ในฤดูถือบวชของชาวอิสลามชายผู้นี้จะไม่ยอมค้มหรือรับประทานอะไรเลยตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนกระทั่งตกดิน ในชั้นแรกเพื่อนฝูงก็มาแก่งยั่วเข้าด้วยวิธีการต่าง ๆ นานาโดยเห็น

เป็นของสนุก แต่ภายหลังกลับมีความสงสารเห็นใจจึงจัดเวรผลัดกันมาช่วยโยนหินแทนโคยให้ เพื่อนชาวมุสลิมคนนั้นไปพักผ่อนจนกว่าจะพ้นฤดูถือบวช เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความรักพวกพ้อง และความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นค่านิยมที่มีอยู่ในนิสัยคนไทย ทั้งสิ้น

เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคโคได้แสดงค่านิยมดังกล่าวไว้ทั้งในแง่ถูกและผิด ในแง่ผิดนั้นหมายความว่าบางครั้งก็รักพวกพ้องมากเกินไป แม้จะต้องทำผิดก็ยอม เช่น คนงานขโมยยางรถยนต์ไปซ่อนแล้วมาเรียกค่าไถ่จากบริษัทเพื่อเอาเงินไปให้เพื่อนซึ่งขณะนั้นภรรยา กำลังตั้งครรภ์ หรือความรักในตัวนางงานคนเก่าที่ลาออกไปจนไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งของนางงานคนใหม่ซึ่งเป็นผู้มารับงานแทน ทั้งนี้ เป็นต้น

ค่านิยมในเรื่องความรักพวกพ้องนี้หมายรวมไปถึงความมีจิตใจโอบอ้อมอารีด้วยซึ่งในเรื่องนี้ พันสี หันนาคินทรโคได้ให้ทัศนะไว้ว่า "คนไทยมีลักษณะเป็นมิตรกับคนทุกคนและมีชื่อเสียงในการให้การต้อนรับแขกหรือคนแปลกหน้าที่มาเยี่ยมเยียนอย่างอบอุ่นและน้ำใสใจจริง"¹ ซึ่งในเรื่องสั้นชื่อ "ร้านอกวาง" ก็ได้แสดงถึงลักษณะความเป็นมิตรและการต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยียนอย่างดีด้วยความเต็มใจ ว่า

ราวงยุคนั้น แสดงถึงน้ำใจโอบอ้อมอารีของเจ้าของบ้านผู้ต้องลงทุนด้วยน้ำมันตะเกียง น้ำฝนลอยดอกมะลิ และช็อคอกไม้กลางวง ตลอดจนบริการจัดพวกสาว ๆ ลูกหลาน มาเป็นนางรำ ให้หนุ่มผู้ไปเยี่ยมเยียนโค้งรำได้ฟรี ๆ

(ร้านอกวาง : คนกันในเมืองแร่ : 53)

และเมื่อกล่าวถึงชีวิตในเมืองแร่ที่อาจินต์ไปประสบมาด้วยตนเองโดยใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นเป็นเวลาถึง 4 ปี อาจินต์โคได้เขียนให้เห็นถึงค่านิยมในเรื่องความรักพวกพ้องนี้ได้อย่างซาบซึ้งใจด้วยท่วงทำนองการเขียนที่เรียบง่ายแต่จริงจัง ว่า

เราอยู่ด้วยกันเหมือนครอบครัวยิ่งกว่าจะรู้สึกว่ามีมาทำงาน มีความผูกพันกันอยู่อย่างญาติ มีความเป็นญาติอยู่ในคำเรียกอ้าย มีความรักใคร่กันอยู่ในการหยอกล้อ

¹ พันสี หันนาคินทร การสอนค่านิยม หน้า 38-39

อย่างเจ็บตัว มีความหวังดีต่อกันอยู่ใน เรี่ยวแรงที่ช่วยกันยกของหนักคนละมุม มีความเป็นกันเองและเปิดเผยเมื่อแก้ม้าอาบน้ำในลำธารกันทั้งกลุ่ม สิ่งเหล่านี้ เป็นความทรงจำอันมีค่าของข้าพเจ้า ความกันการของท้องที่และสังคมอันถึงแก่น ของชีวิตในครั้งนั้น นอนกันอย่างทรงสิทธิในหัวใจยิ่งกว่าความทรงจำในเรื่อง อื่น ๆ ในชีวิตของข้าพเจ้า

(เหลี่ยมลูกพี : ลาก่อนพี่จอน : 105)

3. ค่านิยมในค่านิยมรักความสนุกสนาน คนไทยมีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งคือเป็นคน หัวเราะเก่ง¹ ซึ่งแสดงออกถึงอารมณ์ที่รื่นเริงและนิสัยรักความสนุกสนาน บางครั้งเรื่องที่ถูก เกรงเครียดจริงจังก็เห็นเป็นเรื่องขรรคมคา จึงมีคำพูดติดปากอยู่เสมอว่า "ไม่เป็นไร"

การรักความสนุกสนานของคนไทยมีปรากฏให้พบเห็นได้โดยทั่วไปในทุกภาค แม้แต่ ในภาคที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่ทำให้คนหัวเราะไม่ออก ก็ยังสามารถพบ เห็นความสนุกสนานรื่นเริงของผู้คนได้ดังเช่นในภาคอีสานเป็นต้น ประชาชนในภาคนั้นมีชีวิต ที่ค่อนข้างแร้นแค้นแต่เมื่อมีเวลาว่างเช่นในยามค่ำก็จะสนุกสนานด้วยการร้องรำทำเพลง เสร็จเรื่องคนตรีที่ไซ้ก็เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านเช่น พิณ แคน ซอ บรรเลงเป็นเครื่องกลม่อม อารมณ์

การรักความสนุกสนานของคนไทยไม่เพียงแต่ปรากฏให้เห็นในชีวิตประจำวันเท่านั้น ในวรรณคดีเล่มสำคัญ ๆ เช่น ขุนช้างขุนแผนหรือแม้แต่วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเช่น มหาเวสสันดรชาดกก็ไม่เว้นที่จะสะท้อนลักษณะค่านิยมประการนี้ออกมาให้พบเห็น

วรรณกรรมประเภทเพลงพื้นเมืองต่าง ๆ ก็แสดงให้เห็นลักษณะนิสัยของคนไทย ได้เป็นอย่างดีว่ารักความสนุกสนานทั้งนุรุษและสตรี ในบทเพลงที่ร้องโต้ตอบกันจะแสดง ค่านิยมประการนี้ให้เห็นชัดเจน เช่น

¹ กระแส มาลาภรณ์ "ลักษณะเด่นของวรรณคดีไทย" ใน วรรณคดีเปรียบเทียบ เบื้องต้น หน้า 59

ฝ่ายชายกล่าวว่า

ไอ้แม่ฝรั่งข้างรั้ว

แม่จะสุกคาข้าวคอยใคร

อีกสักกี่เดือนก็ปี

แม่ถึงจะมีน้ำใจ

ฝ่ายหญิงตอบว่า

ไอ้พ่อขนุนเนื้อเหลือง

พ่ออย่าโกรธเคืองน้องจะบอกให้

มีลูกกวนตัว มีตัวกวนใจ

อยู่เป็นสาวหน้าขาวเป็นโย

ถึงจะแก่คาบ้าน

มันก็ไม่หนัก ... หัวใคร¹

จากตัวอย่างข้างกล่าวแสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยรักความสนุกสนานรื่นเริงของคนไทย ได้เป็นอย่างดีก็เหมือนดังที่อานนท์ อากาภิรมกล่าวไว้ว่า "คนไทยมักจะมองสิ่งต่าง ๆ ในแง่ดี แม้แต่เรื่องที่ชาติอื่นเห็นว่าเป็นเรื่องจริงจัง การมองสิ่งต่าง ๆ อย่างรื่นรมย์เช่นนี้ ทำให้คนไทยทั่วไปรักสนุกไม่เคร่งครัดนัก ซึ่งความสนุกสนานของคนไทย อาจจะมีสาเหตุจากความ เป็นไทและความอุดมสมบูรณ์ของประเทศ"²

ในเรื่องสั้นของอาจินต์ได้แสดงถึงค่านิยมค่านี้นี้ไว้เช่นกัน แต่เนื่องจากผู้แต่งนำเอา ชีวิตของผู้ชายมาเขียนเป็น เรื่องสั้นมากกว่าที่จะกล่าวถึงชีวิตของผู้หญิง ดังนั้นลักษณะที่แสดง ออกถึงการรักความสนุกสนานจึงเป็นไปในทางโลกโฉน เช่น การหยอกล้อกันอย่างรุนแรง การกลั่นแกล้งกันทั้งนี้เป็นต้น จนบางครั้งการกระทำดังกล่าวออกจะเป็นการเสี่ยงอันตราย ดังเช่นตอนหนึ่งในเรื่อง "ยาแก้ทะเลิง" ที่กล่าวถึงการกลั่นแกล้งผสมการแก้แค้น แต่เป็น เรื่องน่าขบขันหรือสนุกสนานสำหรับผู้อื่นไว้ว่า

วันนี้ไอ้เปลือยน้อยใจ พอหูกเลิกงานที่มันชักเองตั้งขึ้น มันก็ทำกระทักกระเพียบ ลงเรือสำปั้นไปขึ้นตลิ่งก่อนคนอื่น ฝ่ายเข็มือชุนน้ำมันก็ไม่เอา ทำหน้าอ ทำใจ น้อย มันยืนคอยอยู่บนตลิ่ง ประเทียวเคียวพอมากขึ้นตลิ่งบ้าง กำลังเก็บ ๆ กัง ๆ เสียหลัก ไอ้เปลือยก็จุกไม้ขีดเป็นชินจ่อเข้าที่พวงฝ้ายชุนน้ำมันของมาก โดยที่มันเป็น พวงโตมาก ลวดที่มีคกก็ขมวดคิกนิ้วแน่น โฟลุกขึ้นท่วมแขน กว่าจะสะบัดทิ้งได้

¹กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณกรรมไทย หน้า 42

²อานนท์ อากาภิรม มนุษย์กับสังคม: สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 114

พวกเราก็หัวเราะกันกรามแทบหัก มาดไล้เตะไอเปลือยหนีไปไกลลิบ ๆ ตัวมัน
 เบากว่าวิ่งขึ้นหน้าไปถึงกระท่อมก่อน แต่มันไม่หยุดแค่นั้น หยุดไม่ได้ เพราะมาก
 ไล้พลางตะโกนพลางว่าจะฆ่าให้ตาย ไอเปลือยวิ่งเตลิดต่อไป มากเหนื่อยแะ
 เข้าไปในกระท่อมที่พักรวม เยี้ยวรกแคว่นอนของไอเปลือยเสียอีกทีหนึ่ง

(ยานกั๋หะสิ่ง : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 77-78)

วันหนึ่งหูก เลิกงานตอน ยืนดั่งขึ้นและฝนก็ตกหนัก แต่ไม่มีใครรอให้ฝนหาย
 ต่างคนต่างเดินกลับบ้าน คนที่มีร่มก็จะถูกเพื่อนเข้าไปอาศัย นั่นไม่ใช่
 เพื่อป้องกันฝนหรอกแต่เพื่อหาวิธีแก้งต่าง ๆ ให้เจ้าของร่มกลับเป็นฝ่ายเปียก
 เราไม่กลัวฝน ยิ่งเป็นตอนเลิกงานมันคิดว่าอาบน้ำอุ่น ๆ ในมือเป็นไหน ๆ ...
 รถจักรยานสำหรับชนพื้นวิ่งมาแต่ไกล คนขับรถและพวกชนพื้น เขาก็เลิกงานเหมือน
 กัน พวกเราขึ้นเป็นแถวขวางถนนไว้จนรถต้องจอด แล้วเราก็แท็กขึ้นไปบนรถ
 นั้น ไม่มีส่วนใคกำลังฝนได้ แม้แต่ตัวถังที่คลุมหัวคนขับก็หลังคารั่ว แต่เรา
 ชี้เก็ยเจเกินมากกว่าอย่างอื่น ไม่ว่าฝนตกหรือฝนไม่ตก เราก็ชี้เก็ยเจเกินทั้งนั้นแหละ
 คนขับรถทำท่าคล้ายเป็นเจ้าของนี้บุญคุณที่รับพวกเราขึ้นรถ แต่พวกเราไม่คิดว่าเขา
 มีบุญคุณอะไรเลย เรากลับพากันกล่าวว่า เขาขับรถกระคอนมากเกินไป ท่าเอา
 เกือบมีคนตกรถ เขาก็คำกลับมว่า อยาถนั่งนึ่ง ๆ ก็ไปนั่งรถเก๋งของนายฝรั่งชี่
 พวกเราคนหนึ่งตอบไปอย่างคมคายว่า ถนของเราไม่ต้องการกลิ่นหอมของเบาะรถ
 เก๋งหรอกไวย

เราหาความสนุกกันอย่างแรนแคนแบบนี้แหละ รถวิ่งโคลงเคลงไปเพราะแหมบ
 มันแข็งโดยทำพิเศษเพื่อจะชนพื้นให้ไค้มาก ๆ ถนนเล่าก็ลุ่ม ๆ กอน ๆ บางตอน
 เป็นหล่ม บางตอนเป็นยอกแหลมของหินก้อนโต ที่จริงเราซ่อมถนนกันทุกวัน
 เรามีคนงานประจำองซ่อมถนนเป็นจำนวนมาก แต่ฝนมันก็ตกอยู่ทุกวันเหมือนกัน
 พอถึงทางแยกแต่ละแห่งก็จะมีคนขอลง ถ้าคนขับรถไม่ชอบใจ เขาก็ไม่หยุดให้
 วีรบุรุษเหล่านั้นก็ต้องคักสินใจกระโดดไปเอง มือหนึ่งถือปืนโต มือหนึ่งไขว่คว้า
 อากาศเป็นที่พึ่ง รถกำลังวิ่ง พื้นรถสูงท่วมอก ข้างล่างลื่นเป็นเทือก หล่ม

หกลูกกันไปตามเรื่อง ปีนโตกระแทกพื้นหลุดจากเถา ผู้ได้รับเคราะห์ก็ขำง
ก่อนหินแกแค้นพลางคำอย่างหยาบคาย แต่รถก็แล่นห่างออกไปทุกทีและคนขับก็มี
คำคำย่อนอย่างเอวรีคอร้อยกล่าวตอบไปอีกมากมาย

(ของฝากจากควาย : คนคั่นในเหมืองแร่ : 15)

จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการรักความสนุกสนานของกลุ่มคนที่ปรากฏใน
เรื่องสั้นนั้นเป็นไปในลักษณะกลั่นแกล้งหรือหยอกล้อกันอย่างรุนแรง โดยเฉพาะในเหมืองแร่
นั้นกล่าวได้ว่า "ขบขันด้วยความทะเล้งและก้าวร้าว ..." ¹ การรักความสนุกสนานในลักษณะ
นี้จะพบเห็นได้ในกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่ประกอบอาชีพใช้แรงงาน อย่าง
ไรก็ตามความสนุกสนานที่เกิดขึ้นจากการหยอกล้อกันอย่างรุนแรงเช่นนี้ ต้องเป็นไปในลักษณะ
พอเหมาะพอควรที่จะทำให้เกิดอารมณ์ขันเท่านั้น มิใช่ว่าผู้ที่ถูกกลั่นแกล้งต้องได้รับอันตราย
จนบาดเจ็บหรือถึงแก่ชีวิต ความสนุกสนานก็จะกลายเป็นความเศร้าไป

สิ่งที่เป็นความสนุกสนานอีกประการหนึ่งที่อาจินต์กล่าวถึงเสมอในเรื่องสั้นของเขา
คือการร่าว่ง การร่าว่งเป็นที่นิยมมากของชาวใต้ อาจินต์เขียนถึงความนิยมการละเล่น
ประเภทนี้ไว้ว่า "ร่าว่งเป็นการละเล่นที่ขึ้นหน้าและจับใจชาวใต้มากกว่าการละเล่นอย่างอื่น
ขณะร่าว่งระจอกงอแงที่หากินในกรุงเทพฯ ไม่ได้แล้วจะไปคั้งตัวได้ที่บึงขี้ไก่ทุกรายไป" ²
เรื่องสั้นบางเรื่องแสดงให้เห็นถึงความนิยมการร่าว่งไว้อย่างชัด เจนดังเช่นตอนหนึ่งในเรื่อง
"ร้านอกรวง" ผู้แต่งได้เขียนไว้ว่า

ที่นั่นคนแน่นครีคไปหมด เวทีสว่างด้วยไฟระย้าท่ามกลางหัวค่ำ ๆ ของผู้คน
แต่เค็มที่ตรงนั้นเป็นป่าไม้สี่หมอบ วันนี้มันถูกฉางเรียบและพังรายเพิ่มบริเวณ
ไปอีกด้วยคืนคนที่เหยียบย่ำลงไป คนจากอำเภอบรรทุกรถกันมาหลายคัน ร่าว่ง
เป็นเครื่องเล่นพิเศษอย่างหนึ่ง เขาตึกนางรำเหมือนยายแก่คึกพระเอกลิเก

(ร้านอกรวง : คนคั่นในเหมืองแร่ : 59-60)

¹อาจินต์ บัญจพรศักดิ์ จุฬาฯปฏิเสชข้าพเจ้า หน้าค่านำ

²อาจินต์ บัญจพรศักดิ์ กรรมกร-สไตรค์ หน้า 55-56

4. ค่านิยมในค่านิยมการเสี่ยงโชค การเสี่ยงโชคมีอยู่ในนิสัยของมนุษย์ทั่วไป อาจินต์เองก็ได้เขียนไว้ในเรื่องสั้นของเขาว่า "เป็นสันดานของมนุษย์ที่จะต้องเสี่ยงโชค"¹ และในเรื่องสั้นบางเรื่องก็ได้กล่าวถึงการเสี่ยงโชคไว้ด้วยโดยเฉพาะผลงานเรื่องสั้นชุด "เหมืองแร่" มีข้อความบางตอนที่อาจินต์ได้เขียนแสดงให้เห็นถึงความนิยมในการเสี่ยงโชคของคนในเหมืองแร่ว่า "อยู่ในเหมืองแร่ถ้าไม่นั่งโรงกาแพกไม้รู้จะอยู่ไปทำไมและถ้านั่งโรงกาแพแล้วไม่เล่นพนันกันก็ไม่รู้จะนั่งไปทำไม"²

การเสี่ยงโชคหรือการพนันที่เล่นกันนั้น มีตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การทายจำนวนเม็ดของทุเรียน การตีปลากระป๋องให้แตก การทายรอยแฉกของดอกจันทร์ที่กันลูกมิงคูด แม้กระทั่งการทายกันว่าวันนี้ฝนจะตกหรือไม่ตกก็สามารถนำมาเป็นหัวข้อพนันได้³ ส่วนการพนันที่เล่นกันอย่างเอาจริงเอาจัง เช่น การเล่นโปกก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

อย่างไรก็ตามแม้ว่าผู้แต่งจะได้อธิบายเน้นถึงการพนันที่มีอยู่มากมายในเหมืองแร่ แต่ที่ปรากฏในเรื่องสั้นก็มีเพียงบางเรื่องเท่านั้น ดังเช่นในเรื่อง "สวรรค์เข้าข้างคนทำงาน" ผู้แต่งได้กล่าวให้เห็นถึงความนิยมในการเล่นโปกไว้ว่า

ในเคื่อนหนึ่ง ๆ มีเปย์ 2 หนคือว่าเรื่องเคื่อนหนึ่งจ่ายทีหนึ่งนั่นแหละ ในเงินเงินออกการเล่นโปกก็ต้องมีขึ้นอย่างแน่นอนรากับประเพณีอันศักดิ์สิทธิ์ อันที่จริงมันเป็นยิ่งกว่านั่นคือมันเป็นสันดานของมนุษย์ที่จะต้องเสี่ยงโชค และเราเลือกเอาวันที่เรามีโชคอยู่เต็มกระเป๋าไปกองทุน เพื่อคอยโยเอาโชคในกระเป๋าคนอื่นมาใส่กระเป๋าของเรา

(สวรรค์เข้าข้างคนทำงาน : ลาก่อนพีจอน : 23)

การเสี่ยงโชคอีกประเภทหนึ่งที่ปรากฏในเรื่องสั้นคือการ เล่นสลากกินรวบ การเสี่ยงโชคประเภทนี้กล่าวได้ว่าเป็นค่านิยมของคนไทยโดยทั่ว ๆ ไปด้วย เพราะมีปรากฏอยู่ในกลุ่ม

¹อาจินต์ บัญจพรรค์ ลาก่อนพีจอน หน้า 23

²ก. หน้า 15

³อาจินต์ บัญจพรรค์ ไอโซ่ หน้า 81

บุคคลแทบทุกอาชีพยากที่จะกำจัดให้หมดสิ้นไปคราใดที่รัฐบาลยังพิมพ์สลากกินแบ่งออกมาจำหน่าย ในเรื่อง "ตายคาเมฆ" โค้กกล่าวถึงพฤติกรรมของตัวละครตัวหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นค่านิยมค่านี้นี้ไว้ว่า

คนที่มักมาอาบน้ำเวลาเกี่ยวกับข้าพเจ้าคือนายเจียง เขาเป็นลูกจีน เป็นคนของพ่อค้ารับเหมาส่งหิน ... เขาเป็นคนเงี้ยวขริบ สมองครุ่นคิด นัยน์ตามักจะเหม่อลอยดูก่อนเมฆหรือกิ่งไม้และพื้นดิน เมื่อเขาเปิดปากพูด เขาจะพูดถึงแต่ตัวเลข ... เลขท้ายที่เขาจะนำไปแทงสลากกินรวบทุก ๆ งวด ชีวิตของเขาพลีแล้วเพื่อเลขท้ายห่วยเถื่อน

เขามาโรงเหล้าก็เพื่อมานั่งตาลอยมองดูสินค้าต่าง ๆ เฟ่งกลิ่นจะให้เป็นตัวเลขขึ้นมา วันใดที่มีคนได้ใบห่วยมาจากศาลเจ้าในอำเภอ เขาก็จะช่วยกันนั่งคิดอย่างเพลิกเพลิน และวิริยะเท่าเทียมช่วยนักเรียนมหาวิทยาลัยร่วมกันทำวิชาคำนวณอันแสนยากนั้นแล้ว

(ตายคาเมฆ : กรรมกร-สตรีค์ : 99-100)

ในสภาพสังคมปัจจุบัน เห็นจะต้องยอมรับว่าการเสี่ยงโชคด้วยการซื้อสลากกินรวบนี้เป็นค่านิยมที่แพร่กระจายในกลุ่มชนทั่วประเทศ มีเจ้ามือ "ห่วยเถื่อน" ที่ "รับแทง" อย่างเป็นล่ำเป็นสัน ตามแผงลอยที่จำหน่ายสลากกินแบ่งรัฐบาลนอกจากจะจำหน่ายสลากกินแบ่งดังกล่าวแล้ว ยังมีค่านายของเจ้าพ่อสำนักต่าง ๆ บอกใบเลขท้ายสลากกินแบ่งของแต่ละงวด เพื่อให้ผู้ที่สนใจซื้อไปพิจารณาประกอบการซื้อสลากกินรวบอีกด้วย ในค่านวารสารรายสัปดาห์และหนังสือพิมพ์รายวันก็จะมีคอลัมน์ประเภท "พาโชค" ให้ค่านาย "เลขเด็ด" ไว้ทุกครั้งก่อนที่จะมีการออกสลากกินแบ่งรัฐบาล จึงเห็นได้ชัดเจนว่าค่านิยมในการเสี่ยงโชคประเภทนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปถึงแม้จะเป็นเรื่องผิดกฎหมายก็ตาม

5. ค่านิยมในค่านการทำงาน อาจันต์ บัญจพรรค์ได้แสดงค่านิยมค่านี้นี้ไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่องด้วยกัน ในแต่ละเรื่องชี้ให้เห็นว่าชีวิตของคนเราต้องทำงานหนักทั้งนี้อาจจะ เป็นเพราะบุคคลที่เขาได้พบเห็นมานานั่นส่วนแต่มีชีวิตที่หมกมุ่นอยู่กับการทำงานทั้งสิ้น โดยเฉพาะในเมืองแร่ที่มีฝรั่งเป็นผู้บริหาร การทำงานจึงต้องตื่นตัวอยู่เสมอ อาจันต์

เขียนไว้ในเรื่องสั้นของเขาคนหนึ่งว่า "เราต้องทำงาน ... เกิดเป็นคนต้องทำงานเพื่อ
 สำแดงให้โลกประจักษ์ว่าเราไม่ใช่คนที่ขี้ขลาด - เกียจคร้าน ในเหมืองแร่เราต้องทำ
 งานหนัก ใครได้โอเวอร์ไทม์ชนะเลิศคนนั้นคือคารา ตัวเปื้อนน้ำมันหรือโคลนตมมากที่สุด-
 คนนั้นสง่าที่สุด"¹

ค่านิยมในการทำงานที่ว่าควรจริงจังคือการทำงานนั้น โดยเฉพาะในแวดวงของ
 เหมืองแร่ น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากฝรั่งผู้ควบคุมกิจการนั่นเอง จากเรื่องสั้นที่กล่าวถึง
 พฤติกรรมของฝรั่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าพวกเขาทำงานอย่างจริงจัง เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนงาน
 กังเช่นในเรื่อง "สองพี่น้อง" ผู้เขียนได้กล่าวถึงฝรั่งผู้จัดการเหมืองแร่ไว้ว่า

ผู้จัดการใหญ่หรือมิสเตอร์แซมมูนี่ เป็นเทพบุตรแห่งการทำงาน ครั้งหนึ่งเรือขุด
 ของเราเสียหายอย่างหนัก มิสเตอร์แซมมูนี่คุมงานเป็นเวลาถึง 72 ชั่วโมงเต็ม
 ไม่หลับไม่นอน กินแต่ข้าวร้อนใส่นมใส่บรันดี เสบียงอาหารที่แห้งของเขาจัดส่ง
 มาเขากลับแจกพวกเรากินหมด ... พวกเราผลัดกันทำงานผลัดละ 8 ชั่วโมง
 แต่เขาอยู่รวกเดียว 72 ชั่วโมง หมายความว่าเขาอยู่โยงถึง 9 ผลัด ...
 เมื่องานเสร็จเขาลุกขึ้นยืน เขนิก ๆ แล้วเดินตัวตรงไปขึ้นรถกลับบังกาโด นอน
 อีกไม่กี่ชั่วโมงเขาก็ไปเซ็นหนังสือในออฟฟิศได้ เมื่อเราพบกันใหม่ เขาเสีย
 อีกรักทายพวกเราว่านอนหลับกันสบายดีหรือ

(สองพี่น้อง : นายฝรั่ง : 40-41)

แต่เมื่อพิจารณาอีกแง่หนึ่ง ค่านิยมในด้านนี้ก็มิใช่จะเกิดจากการที่ได้ตัวอย่างที่ดี
 ในการทำงานจากหัวหน้างานเสมอไป บางครั้งค่านิยมที่ว่าต้องขยันทำงานนั้นก็เกิดจากความ
 จำเป็นดังที่อาจินต์เขียนไว้ว่า

ไม่มีใครเขามาอบรมให้เราเป็นคนขยันหรอก ความจำเป็น ความจนนี่สิมันบังคับ
 ให้เราต้องขยัน ใครขางานก็จะถูก "บวง" คำนี้เป็นคำมลายูแปลว่า "หึง"
 แต่ถ้านำมาใช้กับคนมันก็แปลว่า "ไล่ออก"

¹อาจินต์ ปัญจพรรค คนค้นในเหมืองแร่ หน้า 45

เราต้องทำงานกันทุกวัน ไม่มีเสาร์ อาทิตย์ ไม่มีวันชาติ วันประเทศ หรือวันแม่ วันเด็ก เราได้ข่าวว่าในเมืองนอกเขามี "วันพ่อ" กันแล้ว แต่เรานี้แหละมี วันพ่อตลอดทั้งปีทั้งชาติ มันคือวันที่เราต้องทำงานหาอาหาร ไปบ่อนลูกเมีย

(ปลงอาบัติ : นายฝรั่ง : 78)

และเมื่อประมวลความคิดเกี่ยวกับค่านิยมในเรื่องการทำงานในเรื่องสั้นชุด "เหมืองแร่" ของอาจินต์แล้วก็สรุปได้ว่า

ทุกคนที่นั่นต้องทำงานทั้งนั้น ถ้าไม่ทำงานก็ไม่รู้จะเข้าไปอยู่ทำไม และญาติพี่น้อง ของเขาก็ไม่เอาให้เข้าไปกินที่ในกระท่อบให้เกิดความยุ่งยากหรอก แม้ลูกเมีย ของคนงานก็ต้องทำงาน คือซักผ้า ผ่าพื้น หุงข้าวต้มแกงหิวเป็นโตไปส่งอาหาร หัวหน้าครอบครัวของคน ... ถ้าครอบครัวใดมีคนล้งงานเขาจะส่งไปฝากญาติไว้ ที่อื่น เขาจะไม่เอาเขาเข้าไปให้เป็นภาระ ที่นั่นไม่ใช่ที่เที่ยวหรือพักผ่อน

(เมียชาวเหมือง : ลาก่อนที่จอ : 49)

มนุษยธรรมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค

มนุษยธรรม หมายถึงความรัก ความเห็นอกเห็นใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เรื่องสั้นของอาจินต์หลายเรื่องได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับมนุษยธรรมไว้อย่างน่าสนใจ สามารถแบ่งลักษณะได้ดังนี้

1. มนุษยธรรมระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย การแสดงออกในเรื่องมนุษยธรรมข้อนี้ปรากฏอยู่มากในเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ ทั้งนี้เป็นเพราะเหมืองแร่เป็นที่รวมของกลุ่มคนซึ่งต้องมีการติดต่อปะทะสังสรรค์กันอยู่ตลอดเวลาจึงทำให้เกิดการแสดงออกได้ง่าย ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าเรื่องสั้นของอาจินต์ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องมนุษยธรรมไว้ ได้แก่เรื่อง "ในเหมืองแร่มีมนุษยธรรม" เนื้อเรื่องมีว่า อาจินต์ได้พาชายผู้หนึ่งพร้อมทั้งภรรยาซึ่งกำลังตั้งครรถ์เข้ามาสมัครงานในเหมือง พอรุ่งขึ้นก็เกิดเรื่องวุ่นวาย เพราะบริษัทสืบทราบมาว่าชายผู้นี้เป็นหัวหน้าในการสไตรค์ขอขึ้นค่าแรงมาจากเหมืองอื่นซึ่งตามข้อบังคับของสมาคมเหมืองแร่ชาวยุโรปแล้วจะรับชายคนนี้เข้าทำงานไม่ได้ ฝรั่งผู้บริหารกิจการของบริษัทจึง

เข้าสอบสวนชายคนนี้ด้วยตนเอง อาจันต์ได้จบเรื่องสั้นเรื่องนี้ด้วยการแสดงให้เห็นว่า "ในเมืองแรมมีมนุษยธรรม" ว่า

นายฝรั่งลูกขึ้นยืน เสียงเก้าอี้กิ่งโกรงแสดงว่าจบการไต่สวน
 "บรรจู่เขาเป็นผู้ช่วยหัวหน้าเว็คซ็อพ เงินก้อนเท่าที่เขาเคยได้จากเหมืองเหนือ"
 เสมียนชาวมลายูแย้งนายฝรั่งว่า
 "ท่านไม่กลัวข้อบังคับของสมาคมเหมืองแร่ชาวยุโรปหรือ ?"
 เยสตันกลัว แต่ฉันไม่ได้ทำอะไรนอกข้อบังคับเลย ชายผู้นี้เป็นชายที่มีเมียตาม
 กฎหมาย และเมียกำลังมีลูกที่เขาจะต้องหาเลี้ยง เขาเป็นคนละคนกับชายโสก
 นักสไตรค์คนเก่า"

(ในเมืองแรมมีมนุษยธรรม : กรรมกร-สไตรค์ : 156-157)

เรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเห็นอกเห็นใจในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ในขณะที่ชายผู้นี้
 หมกมุ่นที่จะหางานทำเพื่อเลี้ยงตัวเอง ภรรยาและบุตรในครรภ์ ฝรั่งผู้จัดการเหมืองแรมก็ยัง
 อุดหนุนหาทางออกเพื่อให้เข้าทำงานได้ ซึ่งต้องนับว่าเป็นเรื่องของมนุษยธรรมอย่างแท้จริง

ในเรื่อง "ชาคนมีราคาเท่าไร" เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบ
 ของนายงานที่มีต่อลูกจ้างอันเป็นเรื่องของมนุษยธรรมเช่นกัน ในเรื่องนั้นได้กล่าวถึงคนงาน
 คนหนึ่งประสบอุบัติเหตุถูกฟันเฟืองของเครื่องจักรบดขางจนแหลกละเอียดและต้องตัดขาในที่สุด
 แต่ฝรั่งผู้เป็นนายจ้างมิได้ทอดทิ้งกลับเอาใจใส่เป็นธุระสั่งซื้อขาปลอมจากต่างประเทศและให้
 ได้รับเงินก้อนชดเชยไปตลอดชีวิต ซึ่งลักษณะความมีมนุษยธรรมเช่นนี้ เราอาจจะไม่ได้พบ
 เห็นบ่อยนักในสภาพของการใช้แรงงานปัจจุบัน

เรื่อง "ค่าของคน" ก็ได้แสดงความมีมนุษยธรรมไว้อย่างชัดเจน เนื้อเรื่องมีว่า
 ฝรั่งเจ้าของกิจการบริษัทเหมืองแรมต้องการจัดแสดงตัวอย่างแร่ที่ขุดได้จากหมู่บ้านต่าง ๆ ที่
 อยู่ในเขตประทานบัตรของบริษัทเหมืองแรมแห่งนั้น เพื่อให้อธิบดีกรมโลหกิจซึ่งเดินทางไปตรวจ
 กิจการได้ชม จึงได้ประกาศไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ให้ชาวบ้านนำคืนที่มีแร่มาขายโดยรับซื้อ
 ในราคากระป๋องนมละ 100 บาท มีชาวบ้านนำคืนมาขายให้มากมายและในจำนวนคนเหล่านั้น
 มีชายแก่คนหนึ่งนำคืนมาให้ตรวจดูทุกวัน แต่ปรากฏว่าไม่มีแร่อยู่ในคืนที่ชายผู้นั้นนำมาเลย

เพราะหมู่บ้านที่เขาอยู่ไม่มีแร่ อาจินต์จบเรื่องสั้นเรื่องนี้ลงอย่างประทับใจว่า

นายฝรั่งนั่งเจียบ ขณะนั้นคาทีกเกิดถือกระป๋องเปล่าเดินออกจากโรงล้างแร่กำลังจะเลี้ยวกลงที่ลาดเพื่อลุยน้ำกลับไปยังคลังสูงฟากข้างโน้นซึ่งเป็นแผ่นดินของแก ข้าพเจ้าคิดสงสัยสารแก่ไปตามประสาคนใจอ่อน แต่นายฝรั่งจะคิดยังไงข้าพเจ้าไม่รู้ นายฝรั่งเข้าออฟฟิศไปตรวจดูขวดตัวอย่างแร่ซึ่งได้มาจากตำบลอื่นที่วางเรียงรายอยู่ทุกซอกข้าพเจ้าได้เขียนฉลากบอกชื่อตำบลที่มาของมันปิดไว้ นายฝรั่งยืนนิ่งอยู่พักใหญ่แล้วเรียกข้าพเจ้าให้ตามไปมุมที่เจียบเขียนที่สุดของโรงล้างแร่ แล้วเล่าถึงความหลังครั้งหนึ่งในชีวิตของตัวเองเมื่อครั้งทำงานเป็นช่างสำรวจแร่ถูกใช้ไปสำรวจพื้นที่ที่ไม่มีแร่เลย แล้วผู้ว่าจ้างก็ยังไม่จ่ายค่าแรงให้แก่มาจนกระทั่งบัดนี้ เล่าเสร็จแล้วเขาก็สั่งให้ข้าพเจ้าเขียนฉลากไว้ล่วงหน้า 1 ฉลากให้เป็นชื่อบางชื่อค่าของคาทีก ฟรุ้งนี้แกจะซื้อคืนของคาทีก ข้าพเจ้าสงสัยจึงถามว่า "ถ้านายที่คดียังพูดไม่พบแร่แล้ว ?"

นายฝรั่งตอบว่า "ก็เขียนเพิ่มเติมลงไปว่าตัวอย่างดินที่ไม่มีแร่"

(ค่าของคืน : นายฝรั่ง : 66-67)

จากตัวอย่างเรื่องสั้นของอาจินต์ที่ได้กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของมนุษยธรรม ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญของมนุษย์ที่จะจรรโลงสังคมให้เป็นสุข เรื่องสั้นของอาจินต์หลายเรื่องที่ได้กล่าวถึงคุณธรรมข้อนี้ นับได้ว่าได้ชี้แนะสิ่งที่มีคุณประโยชน์ฝากให้กับผู้ที่สนใจงานเขียนของเขาไม่น้อยทีเดียว

2. มนุษยธรรมระหว่างเพื่อน ความมีมนุษยธรรมระหว่างเพื่อนปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ไม่มากนัก ที่มีอยู่ก็แสดงออกในลักษณะของความเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่าอย่างอื่น เช่นในเรื่อง "น้ำกับน้ำใจ" เรื่องนี้กล่าวถึงชายชาวมุสลิมผู้ทำหน้าที่โยนหินใส่เตาไฟของเรือซุกแร่เพื่อให้เกิดความร้อนไปกำเนิดพลังไอน้ำ ในฤดูถือบวชชายผู้นี้จะไม่คิมหรือรับประทานอะไรเลยตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนตกดิน ทำให้ร่างกายอ่อนเพลียเพราะต้องต่อสู้กับความร้อนหน้าเตาไฟตั้งแต่เช้าจรดเย็น ในระยะแรก ๆ เพื่อน ๆ เห็นเป็นของสนุกพากันมาล้อเลียนต่าง ๆ นานา แต่ในที่สุดก็ไม่สามารถจะทนเห็นความทุกข์ทรมานของเพื่อนได้

จึงจึกเวรผลัดกันมาโยนหินแทน

ไอ้เปลือยโยนหินเตาแรกเสร็จ พวกเราก็ปรึกษากันอีกและที่นี้เราคิดออกแล้ว
ให้กันสั้นเรื่อ เราทำอย่างนี้คือให้ไอ้เปลือยเพื่อนเราไปนอนเล่นเฉย ๆ บนรางแร่
อันรมเย็นไม่ต้องให้ทำอะไรเลยแล้วพวกเราเองผลัดกันไปโยนหินใส่เตาช่วยกัน
หลายคน สตีมจะไม่แรงก็ช่างมัน นายฝรั่งจะเล่นงานก็ช่างมัน เราจะทนให้พัน
สปีคานี้ไปเท่านั้น

เราไปช่วยกันโยนหิน ความร้อนหน้าเตาทำให้เรารู้ว่าน้ำตาคนเรานี้ไม่ใช่มีไว้
ร้องไห้เท่านั้น แต่มีไว้ไหลออกมาเพื่อป้องกันไม่ให้แก้วตาแตกขณะที่อยู่หน้า
ความร้อน และยิ่งกว่าสิ่งอื่นทั้งหมด เราทุกคนนัดกันไม่กินน้ำในเวลากลางวัน
ตลอดสปีคานี้จนเราพ้นเวรผลัดกลางวัน

(น้ำกับน้ำใจ : เหมืองแร่-20ปีก่อนเพิ่มโก้ : 89-90)

ส่วนในเรื่องสั้นชื่อ "คำยังใจ" อาจินต์ไค้เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า

ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงมนุษยธรรมด้วย ... มนุษยธรรมแบบของข้าพเจ้า
แบบของเหมืองแร่ ซึ่งมันอยู่นอกแฟ้มของสมาคมมนุษยธรรมแห่งโลก (ซึ่งสมาคมนี้
จะมีขึ้นหรือยังก็แล้วแต่) มันอาจจะเป็นที่เยาะเย้ยของนักวิชาการ แต่มันยังสกดขึ้น
อยู่ในอุคมคติของคนอย่างข้าพเจ้า มนุษยธรรมคืออะไร มันสถิตอยู่ที่ไหน คัมภีร์
ของมันอยู่ที่ไหน อยู่บนหิ้งของนักศาสนาหรือว่าเราเขียนทิ้งไว้กลางวงอบายมุขใน
เหมืองแร่¹

มนุษยธรรมอย่างที่อาจินต์ไค้กล่าวถึงนั้น เป็นความรู้สึกส่วนตัวของบุคคลเพราะอาจ
จะไม่เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปดังตัวอย่างในเรื่อง "คำยังใจ" อาจินต์ไค้เล่าว่า ครั้งหนึ่ง
ไค้มีการเล่นไปในวันจ่ายเบียร์เลี้ยง การเล่นไปครั้งนั้นเจ้ามือเป็นฝ่ายไค้อยู่เสมอจนผู้เล่น
ชยาก จึงใช้กลอุบายโดยการเปิดโปงก่อนวางเงินพนัน ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไปออกอะไรแต่อาจินต์

¹อาจินต์ บัญจพรรค คนค้นในเหมืองแร่ หน้า 84

ก็ไม่เล่นเพราะมีความรู้สึกว่าเป็นคนโกง ข้อนี้คงเป็นการแสดงถึงมนุษยธรรมได้
ประการหนึ่งแต่คงเป็นได้ในความรู้สึกส่วนบุคคลเท่านั้น เหมือนดังที่อาจินต์ได้เขียนไว้ในตอน
ต้นของเรื่องสั้นชื่อ "ค่ายังใจ" นั่นเอง

เรื่องมนุษยธรรมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรคนั้น หากจะพิจารณากันโดยละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้ให้ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับความมีเมตตา ความเห็นอกเห็นใจระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คุณธรรมข้อนี้นับวันจะหายไปจากจิตใจของมนุษย์ทุกที โดยเฉพาะมนุษย์ในสังคมที่ต้องแก่งแย่งทำมาหากินและกินรนเพื่อตัวเอง เรื่องสั้นของอาจินต์ที่กล่าวถึงคุณธรรมประการนี้จึงนับได้ว่าได้ให้สาระกับผู้อ่านอย่างมากทีเดียว

โลกทัศน์ที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรคน

จากการประชุมปฏิบัติการเรื่อง "โลกทรรศน์ของชาวไทยภาคใต้" ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ที่ประชุมได้ให้คำนิยามของคำว่าโลกทรรศน์ว่า "โลกทรรศน์คือภาพที่แลเห็นหรือหยั่งเห็นสิ่งต่าง ๆ อันเกิดจากความรู้ ประสบการณ์และวัฒนธรรมที่สืบทอดของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม"¹ ส่วน ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์กล่าวว่า โลกทัศน์คือ "ท่าทีของวิถีที่มีต่อชีวิตและโลกและเพื่อนมนุษย์ ฯลฯ ถึงแม้ว่าผู้แต่งจะไม่สำแดงอุกมคติของเขาออกอย่างแจ่มแจ้งเปิดเผยจากวิธีดำเนินเรื่อง จากลำดับเหตุการณ์ แม้จากทางเสียงของตัวละคร เราก็อาจอนุมานได้ว่า เขาเห็นโลกและชีวิตเป็นอย่างไร"² และศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาสกล่าวว่า "นักเขียนย่อมมองดูโลกและชีวิตมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ กันและต่างก็มีแนวคิดของตนที่มีอยู่ต่อโลก ต่อสังคม และต่อชีวิตมนุษย์แตกต่างกัน แนวคิดหรือปรัชญาของนักเขียนจึงมีหลายแนวและต่างก็พยายามถ่ายทอดความคิดหรือปรัชญาต่าง ๆ นั้นในวรรณคดีที่ตนแต่งเสมอ"³

¹มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา โลกทรรศน์ไทยภาคใต้ หน้า 2

²วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า 144

³กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 105

จากคำนิยามดังกล่าวสรุปได้ว่า โลกทัศน์คือทัศนคติของบุคคลหรือกลุ่มชนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งรอบ ๆ ตัวของเขา และจากการศึกษาเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรค์ ได้พบว่า เรื่องสั้นดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของผู้แต่งหลายประการด้วยกัน โลกทัศน์ของอาจินต์มักปรากฏอย่างตรงไปตรงมาว่าตัวเขาเองมีทัศนคติต่อสิ่งอื่นอย่างไร ทั้งนี้เพราะอาจินต์มีวิธีเสนอเรื่องคือผู้อ่านช่วยการเล่าเรื่อง จากเรื่องสั้นของอาจินต์สามารถกล่าวถึงโลกทัศน์ของผู้แต่งได้ดังนี้

1. ทัศนคติที่มีต่อการทำงาน อาจินต์ยกย่องการทำงานมากโดยเฉพาะการทำงานหนัก ทั้งนี้เป็นเพราะอาจินต์ไม่ประสบความสำเร็จในการทำงานที่กรุงเทพฯ จึงต้องเดินทางไปทำงานในเหมืองแร่ที่บักมีใต้ ความยากลำบากในการทำงานทำให้อาจินต์ตั้งใจและเขียนถึงเสมอ ๆ ดังเช่นในตอนหนึ่งของเรื่อง "สองพี่น้อง" เขาเขียนไว้ว่า

ข้าพเจ้าเพิ่งอายุ 20 กว่า เนรเทศตัวเองจากกรุงเทพฯ ไปทำงานท่า เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงตั้งใจรักลูกผู้ชายนักทำงาน ถึงจะกินเหล้าเป็นผีกระสือก็ยกให้ เพราะมันเหนื่อยกันเหลือเกินที่นั่น เราอยู่กับความกันดาร อาหารการกินนั้นไม่กันดารเท่าไร่หรอก ขอบเขตในหัวใจต่างหากที่กันดารนัก เราคับความกันดารนั้น ค่ายเหมือง ลูกรักงาน ทำงานให้เพลิน ทำงานให้เพลิน เราต้องทำให้สำเร็จ ถ้าทำไม่ได้เราก็ต้องเผ่นออกมา อย่าเข้าไปแห้งตาย หรือเป็นโรคจิตในนั้นเลย

(สองพี่น้อง : นายฝรั่ง : 40)

ส่วนตัวของอาจินต์เองนั้น เขาได้กระตุ้นเตือนตัวเองเสมอว่า "เกิดเป็นลูกผู้ชาย เราจะต้องทำงานอะไรสักอย่างหนึ่ง เพื่อพิสูจน์ตัวเองว่าเรามีใช้ชายหนุ่มที่เกียจคร้าน เมื่อยังหนุ่ม งานยิ่งหนักชีวิตยิ่งมีค่า สถานที่กันดารใจคอก็ยิ่งฮึกว่าข้ากล้าอยู่ กล้าสู้อย่างชายฉกรรจ์"¹ ความตั้งใจในเรื่องการทำงานนี้อาจินต์ได้กล่าวถึงบ่อยครั้งในเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ของเขา และไม่ได้อ้างถึงการทำงานเฉพาะตัวเขาเองเท่านั้น หากแต่กล่าว

¹อาจินต์ บัญจพรค์ เหตุเกิดในออฟฟิศเหมืองแร่ หน้า 10

รวมไปถึงทุก ๆ คนในเมืองแคว้น กังเช่นที่เขาเขียนไว้ตอนหนึ่งในเรื่อง "เมียชาวเมือง"
ว่า

ทุกคนที่นั่นต้องทำงาน ถ้าไม่ทำงานก็ไม่ต้องเข้าไปอยู่ทำไมและญาติพี่น้องของเขา
ก็ไม่เอาเข้าไปให้กินที่ในกระท่อมและให้เกิดความยุ่งยากหรือก แม้ลูกเมียของ
คนงานก็ต้องทำงานคือ ซักผ้า ผ่าพื้น หุงข้าวต้มแกง หิ้วบ่โตไปส่งอาหารหัวหน้า
ครอบครัวของตน

(เมียชาวเมือง : ลาก่อนที่จอน : 49)

อย่างไรก็ตามการที่อาจินต์ต้องไปทำงานหนักในเมืองแคว้น เพราะไม่ประสบความสำเร็จ
สำเร็จในการศึกษานั้น เขาก็มิได้คิดว่าเป็นปมค้อย ทั้งนี้เพราะผลงานของเขาขณะที่อยู่ใน
เมืองแคว้นได้เป็นสิ่งทดแทนความล้มเหลวในการเรียน อาจินต์เขียนไว้ว่า

เมืองแคว้น - สวรรค์ของนักหลับตาควาวิมาน, แต่เป็นนรกของนักเรียนมหาวิทยาลัย
ผู้ต้องไปเป็นลูกมือเจ๊กตีเหล็ก, เป็นเวทีของการก่อร่างสร้างตัวอย่างเอางาน
เอากการ ปมค้อยของข้าพเจ้าหมกไปค้อยงานแต่ละชิ้นที่สำเร็จผล และเงินเดือน
ที่ขึ้นทุกปี บางปีสองครั้ง และได้เงินเดือนครั้งสุดท้ายมากกว่าอัตราปริญญาที่ทำงาน
อยู่ในกรุง

(จุฬาปฏิเสฐข้าพเจ้า : หน้าค่านำ)

จากตัวอย่างดังกล่าวย่อมเป็นเครื่องสนับสนุนให้เห็นว่าอาจินต์มีทัศนคติที่คัดค้านการทํ
งานและยอมรับว่างานทุกชนิดมีเกียรติ ในด้านชีวิตส่วนตัวของอาจินต์ เองนั้นก็ขยันทำงานมาก
แม้เมื่อกลับมาสู่กรุงเทพฯ และตั้งโรงพิมพ์ขึ้นเองแล้วก็ทุ่มเทความคิดและเวลาให้กับงานอยู่โดย
ตลอดจนกระทั่งบัดนี้

2. ทัศนะที่มีต่อชีวิตที่เป็นอิสระ จากบางตอนในเรื่องสั้นทำให้เห็นโลกทัศน์ประการ
หนึ่งของอาจินต์คือรักชีวิตที่เป็นอิสระไม่ชอบการบังคับข่มขู่ เห็นได้จากการทำงานใน
เมืองแคว้นแห่งแรกที่เขาสัมผัสเข้าทำงาน แต่ระยะต่อมาที่ลาออก อาจินต์เขียนถึงสาเหตุ
ในครั้งนั้นว่า "มันกดหัวกันราวกับข้าทาสเช่นนี้ลาออกดีกว่า บั๊กซ์ไคมีเมืองแคว้นไปมากมาย

เท่า ๆ กับกรุงเทพฯมีร้านกาแฟ ไปหาเหมืองใหม่ทำดีกว่า"¹ เหมืองแร่แห่งนั้นได้ให้อาจินต์ทำงานหนักอย่างเกินกำลัง เวลาได้เงินเดือนก็ให้พิมพ์มือแทนการเซ็นชื่อซึ่งเขาไม่สามารถออกธนได้และขอลาออกในที่สุด

การที่อาจินต์แสดงทัศนคติในค่านิยมชีวิตที่เป็นอิสระนี้มีได้หมายความว่า จะไม่ยอมรับกฎข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคมเลยหากแต่ว่าต้องการอยู่ร่วมกันด้วยความเห็นอกเห็นใจมากกว่า บางตอนในเรื่องสั้นแสดงให้เห็นว่าชีวิตที่เป็นอิสระและอยู่กับธรรมชาตินั้นเป็นชีวิตที่มีความสุขที่สุด

ขึ้นมาบนดั่ง เดินไปหาร่มไม้แถวนั้น ในร่มไม้ ลมพัดหวิว ๆ กำลังสบาย ข้าพเจ้านั่งลงกับดินถอดหมวกออกมาสวมไว้บนเข้าให้ลมพัดเหงื่อบนหัวให้แห้ง กิ่งชายเลื้อยออกมาจากกางเกงแล้วแกะกระดุมเลื้อยออกหมดทั้งอก หันหน้าทวนลม ไม่มีอะไรในโลกนี้จะเย็นกว่าลมกับเหงื่อ กลิ่นดินเรีย ๆ อยู่กับจมูก ดินซึ่งมีกลิ่นหอมเมื่อสูดหายใจแรง ๆ เต็มอกก็รู้สึกคั่งคืดมีรียวแรงที่ใช้ไปทั้งชีวิตกลับคืนมาได้หมก

(สวัสดิ์เหมืองแร่ : นายฝรั่ง : 143)

เรื่องทัศนคติที่มีต่อชีวิตที่เป็นอิสระนั้นไม่ปรากฏตัวอย่างเพิ่มเติมอีก แต่ในทัศนะของอาจินต์กล่าวได้ว่า เขารักความอิสระไม่ชอบการใช้อำนาจข่มขู่โดยไม่เป็นธรรม ทั้งข้อเขียนของเขาที่ปรากฏในตอนต้นอันเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ค่านิยมของเขาได้อย่างชัดเจน

3. ทัศนคติที่มีต่อสิ่งที่เป็นอบายมุข อบายมุขเท่าที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์มี 2 ประการคือ เหล้าและการพนัน อาจินต์เห็นว่าถึงแม้สิ่งเหล่านี้จะเป็นของไม่ดีแต่มนุษย์แทบทุกคนก็หนีไม่พ้น ถึงแม้จะเห็นเป็นของชั่วแต่เขาก็มีใ้ค้ทำหนีอย่างจริงจัง โดยเฉพาะเรื่องการพนันอาจินต์เห็นว่า "เป็นสันดานของมนุษย์ที่จะต้องเสียโชค"² อบายมุขเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ดังเช่นที่เขาเขียนไว้ว่า

ข้าพเจ้าคามไปถูกลูกพี่เขาเล่นไปกันในปี ในที่สุดข้าพเจ้าก็เล่นเป็นขึ้นมามั่ง

¹อาจินต์ บัญจพรรค์ เหตุเกิดในออฟฟิศเหมืองแร่ หน้า 10

²อาจินต์ บัญจพรรค์ ลาก่อนพี่จอน หน้า 23

เพราะของชั่ว ๆ เช่นนี้มันหัดง่าย บุหรี่ยังงัดสูบแล้วติง่ายคีนึก เหล้ายังงัดกินเข้าไปแล้วอย่าหวังเลยที่จะไม่กินอีก ผู้หญิงคล้ายเหมือนกัน เงินทองหามาเหน้อยยากจนเหงื่อตกกทพพอไปถึงผู้หญิงแล้วเงินเหมือนมีปีกบินพึม ๆ ออกจากกระเป๋าไปใส่ที่รวงอกของนางท่าเดียว อบายมุขทั้งนั้นเป็นสิ่งชายก็และชายแพง
(สวรรค์เข้าข้างคนทำงาน : ลาก่อนพี่จอน : 23)

ในทัศนะเกี่ยวกับเรื่องเหล้า อาจินต์ไม่ตำหนิเรื่องการดื่มเหล้าเขามีความเห็นว่าเป็น "เราใช้เหล้าเป็นน้ำยาพิสูจนน้ำใจ พิสูจนสุขภาพ และอาจใช้พิสูจนคนก็ได้ ... กินเหล้าให้หายหนาว หายเหนื่อย ให้มันเป็นยากันปกคขวม เป็นยานอนหลับ และให้มันเป็นยาซาตึกหล่อเลี้ยงหัวใจมิให้เพ้อพกถึงอนาคต"¹ ที่อาจินต์เขียนไว้คังนี้ก็คงเป็นเพราะอาจินต์เองก็ได้ใช้เหล้าเป็นเครื่องระงับความคิดถึงบ้านเมื่อตนเองต้องทำงานอยู่ในท้องถิ่นที่ห่างไกล

4. ทัศนะต่อความซื่อสัตย์ในการงาน จากเรื่องสั้นของอาจินต์ทำให้เห็นทัศนะของเขาในเรื่องนี้ได้ว่าอาจินต์ยกย่องความซื่อสัตย์และภาคภูมิใจในคุณธรรมข้อนี้มาก เรื่องสั้นหลายเรื่องได้แสดงถึงทัศนะของอาจินต์ในค่านนี้ไว้อย่างชัดเจนด้วยถาเรเล่าเรื่องของตนเองคังเช่นเรื่อง "ตรงไหนคือเหมืองแร่" อาจินต์เขียนเล่าถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่นายฝรั่งเจ้าของกิจการเหมืองแร่ใช้ให้เขาไปค่านวณความสูงค่าของนิวกินเพื่อคิกจำนวนเนื้อที่คินที่จะนำมادمดนนท่าทางสำหรับสำเลียงแร่ที่ซุกได้ไปยังโรงล้างแร่ เขาได้เขียนแสดงความรู้สึกของตนเองไว้ว่า

นี่ ... นี่แหละหลุมแห่งความชั่วร้าย นายฝรั่งแกอยากให้ข้าพเจ้ารวยโดยให้ไปมูบมิบกับผู้รับเหมาแต่คนอย่างนายอาจินต์เงินต้องสะอาด งานต้องสะอาด มือต้องสะอาด ข้าพเจ้าจึงนำราคาที่คิกแล้วอย่างละเอียดและเขม็ดแถมไปกคชี่ความโลภ ความโกงราคาของผู้รับเหมาจนแบนแต่ แล้วข้าพเจ้าก็กลับมาเป็นหนี้ร้านกาแพค่อไป

(ตรงไหนคือเหมืองแร่ : นายฝรั่ง : 133)

¹อาจินต์ บัญจรพรรค์ เหตุเกิดในโรงโกปี หน้า 134

ความภาคภูมิใจในเรื่องความซื่อสัตย์นี้ อาจินต์ได้เขียนไว้ในเรื่องสั้นของตัวเองเสมอ เช่นเมื่ออาจินต์ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมแร่ที่ขุดได้มาส่งที่โรงล้างแร่ ก็ได้แสดงความภูมิใจไว้อีกว่า

สิ่งนี้แสดงถึงความเป็นคนที่บริษัทไว้เนื้อเชื่อใจสูงสุด มิฉะนั้นเขาจะยอมหรือในเมื่อแร่มีสิบลบ ๆ ดังจะต้องเดินทางมาตามทางเปลี่ยว ๆ ถึง 5-6 กิโลเมตร คนงานที่แบกแร่ขึ้นรถและนั่งอยู่กับแร่นั้นจะคว่ำลักคนละกำมือก็ได้ และผู้ควบคุมจะมีเกี่ยวกับเขาบ้างก็ได้ แต่ตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งของคนที่ซื่อตรงและเรียบง่าย เขาปฏิบัติกันมานานนับสิบ ๆ ปีโดยไม่รอยค่าง เมื่อข้าพเจ้าสวมตำแหน่งชั่วคราว จึงรู้สึกภูมิใจยิ่งที่ตัวถูกยกระดับให้เท่าเทียมกับคนซื่อตรงที่เป็นหัวหน้าคนเดิม

(ราชสีห์กับหนู : ไอ้ไซ้ : 96)

ในชีวิตจริง ๆ นั้นอาจินต์ก็ยังนิยมความซื่อสัตย์เสมอมา ถึงแม้จะเปลี่ยนอาชีพจากนักเขียนมาเป็นผู้ผลิตหนังสือ เขาก็ยังซื่อตรง ไม่เอาเปรียบทั้งผู้อ่านและนักเขียนที่ส่งผลงานมาพิมพ์ในหนังสือของเขา

5. ทัศนะที่มีต่อไสยศาสตร์ เรื่องสั้นของอาจินต์ได้แสดงทัศนะที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของสังคมที่มีต่อไสยศาสตร์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าในสังคมปัจจุบันยังมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่มาก เช่นการเข้าทรง แม้แต่ตัวของอาจินต์เองก็ยอมรับว่าในบางครั้งเรื่องเหล่านี้ก็ยากแก่การพิสูจน์ เหมือนดังที่เขาเขียนไว้ว่า

เรื่องการทรงเจ้าเข้าผีเป็นเรื่องมหัศจรรย์ ข้าพเจ้าชอบดู ชอบจับผิด และจับโกหก แต่โดยมากข้าพเจ้าถึงงั้นที่ประจักษ์ความศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นด้วยตาของข้าพเจ้าเอง ครั้งหนึ่งคนมักซ์ได้คลังการพนันเลขท้ายลอตเตอรี่ที่เรียกกันว่าสลากกินรวบ ศาลเจ้าของจีนทุกแห่งหนศึกักพวกเจ้าที่จำศีลอยู่ช้วนาคามีถูกชาวบ้านไปตีล่อโก๊ะ จุกชุมเทียนและสวดมนต์เรียกออกมาเข้าคนทรงเพื่อจะถามถึงเลขท้ายที่จะออกในงวดต่อไป โดยมากจำวเขียนบอกใบลงในกระดาษสี่เหลี่ยม สิ่งที่เขียนก็ไม่ใช่ผู้ทักหรือคินสอ หากแต่เชือกคั่นด้วยเศษกระเบื้องกลม ๆ แล้วแลบลิ้นออกมาตวัดบนแผ่นกระดาษ ... คนทรงเชือกคั่นจริง ๆ

เลือกออกมาจริง ๆ แต่เขาไม่เจ็บแสบ พอเลิกทรงลื่นของเขาไม่มีแผลเลย
 ครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าเห็นจ้าวที่เข้ามาสิงในร่างคนทรง เรียกหาน้ำร้อนดื่ม ผู้ที่คอย
 อยู่ก็ยกน้ำร้อนลงจากเตา ควันพุ่งออกมาจากพวยกาเห็นชัด ๆ ว่านั่นคือน้ำเดือด
 จ้าวยกกาขึ้น เทน้ำออกจากพวยลงสู่ปาก เสียงดังคลิก ๆ สมายใจเจ็บโดยไม่มี
 ท่าทางใดแสดงว่าปากคอจะพองเลย นั้นหมายความว่าอะไร
 และข้าพเจ้าก็เคยเห็น จ้าวที่มาเข้าทรงคนนั่ง เก้าอี้ที่คอกตะปู อาบปลายแหลมขึ้น
 แทนเบาะให้คนหาม เก้าอี้ก็ออกเดินโซ่วหัวตลาค เมื่อคนหามออกเดินนั้นความ
 กระเทือนก็มีอยู่แล้ว แต่จ้าวยังไม่พอใจกลับห่มตัวนั้นก้นลงบนปลายตะปูก็ไม่เห็น
 ว่ามีเลือดออกมาสักหยด นี้หมายความว่าอะไร

(จ้าวพ่อยังขลัง : ไกลเคียง : 28-30)

ถึงแม้วจินต์จะแสดงความประหลาดใจต่อเรื่องไสยศาสตร์ แต่เขาก็เขียนถึงเรื่อง
 เหล่านี้ไม่มากนัก ในเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ซึ่งน่าจะปรากฏเรื่องเหล่านี้อยู่บ้าง แต่ผู้แต่งก็ไม่
 ใ้กล่าวไว้ทั้ง ๆ ที่สังคมภาคใต้มีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์อยู่มากน้อยเหมือนดังที่หนังสือ
 โลกทรรศน์ไทยภาคใต้ใ้อ้างข้อเขียนของขุนพันธรักษ์ราชเดช เรื่อง "ความเชื่อทางไสยศาสตร์
 ของชาวปักษ์ใต้" ว่า

หากจะกล่าวว่ไสยศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวภาคใ้ก็เห็นจะไม่ผิด
 เพราะตั้งแต่เกิดจนตายไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ โดยตลอด เช่นเมื่อเจ็บ
 ท้องตลอดหมอกก็เสกคาถาเป่ากระหม่อม ทำน้ำมันค้เสกคาให้คลอคง่าย หมอบาง
 คนเรียกความเจ็บปวดของแม่ไปให้เจ็บที่หน้าแข้งของตัวเพื่อให้แม่คลอคงสบาย
 ตอนฝังรก ตอนขึ้นเปล โจนนมไฟ ทำขวัญ อะไรต่ออะไรเรื่อยไปจนบวช แต่งงาน
 สร้างบ้านใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ ตอนตาย แต่งศพ ทรายสัง ทำโลงศพ เอาศพลงจาก
 เรือ่น ทำประตูป่า ทำบันไดผี นำศพขึ้นเฒ่า สวดบ้าน วงหูกาคา ก็ล้วนแทรก
 ไสยศาสตร์อยู่ทั้งสิ้น¹

การที่เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจรคนไม่แสดงถึงความเชื่อค่านิยมไสยศาสตร์ไว้มากนั้น แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งไม่ต้องการเสนอเรื่องอันอยู่พื้นวิสัยหรือยากแก่การพิสูจน์ หากแต่ประสงค์จะเสนอเรื่องที่ชี้ให้เห็นความจริงของชีวิตมนุษย์มากกว่า

6. ทัศนะที่มีต่อการศึกษา ในด้านการศึกษาที่อาจินต์มีทัศนะคล้าย ๆ กับคนอื่นทั่วไปว่า คนเราควรมีวิชาความรู้ใส่ตัว เพื่อใช้เป็นหนทางประกอบอาชีพ อาจินต์แสดงทัศนะดังกล่าวไว้ให้เห็นอย่างชัดเจนในคำนำของเรื่อง "โลกยังไม่ปฏิเสธข้าพเจ้า" ว่า

เรื่องเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคำสารภาพของข้าพเจ้าผู้เหลวไหลไม่เอาถ่านในการเรียน จนต้องระเห็จไปใช้กรรมด้วยงานอันต่ำต้อยและลำบากอยู่นานปีกว่าจะตั้งตัวได้ ข้าพเจ้าต้องการเขียนไว้ให้เป็นเครื่องเตือนใจคนหนุ่มคนสาวในวัยศึกษา ข้าพเจ้าเอาตัวเองเป็นหุ่นทดลองชีวิตด้วยอุคมคติอันหละหลวม เชิดหน้าไปจากมหาวิทยาลัย เพื่อเผชิญชีวิตแต่ก็ต้องก้มหน้าคิเหล็กลง ทุบถ่านหิน ตากแดดตากฝน นอนปลงชีวิตอยู่ในเหมืองแร่กลางป่าดง ข้าพเจ้าจะให้มันเป็นบทเรียนแก่คนหนุ่มคนสาวได้อ่านและรับรู้เพื่อให้อุสสึทวิวันหวนค่อภยของการไว้วิชา

(โลกยังไม่ปฏิเสธข้าพเจ้า : สุภาพปฏิเสธข้าพเจ้า : 122)

อย่างไรก็ตามถึงแม้อาจินต์จะเห็นคุณค่าของวิชาความรู้ที่ได้จากสถาบันการศึกษา แต่ประสบการณ์บางอย่างที่ได้รับในชีวิตจริง ๆ ก็สำคัญไม่น้อยไปกว่ากันเลย และบางครั้งวิชาความรู้อาจจะนำไปใช้ไม่ได้ในชีวิตจริง ๆ ด้วยซ้ำไป อาจินต์ได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าคิดว่า

มหาวิทยาลัยที่ข้าพเจ้าเรียนไม่จบ สอนวิชาวิศวกรรมสาธารณสุขไว้ว่า ในโรงงานจะต้องไปรมมืออากาศถ่ายเทเพื่อถนอมสุขภาพคนงาน แต่เหมืองแร่ของจริงกลับสอนข้าพเจ้าว่า ในบ้านพัก เราจะต้องเลือกนอนหลับในมุมที่ปลอดจากกลิ่นเหม็นจากป่าช้าใกล้ ๆ นั้น, วิชาสาธารณสุขสอนว่าคนทำงานหนักควรจะกินอาหารอะไรบ้างจึงจะได้แคลอรีไว้เพียงพอแก่งานหนักใน 1 วัน แต่เหมืองแร่ที่ข้าพเจ้ากำลังต่อสู้ชีวิตอยู่กลับบอกความจริงว่ามันไม่มีร้านขายอาหารและไม่มีความสะดวก

ทุกมือ ข้ายังสอนวิธีเคินลุยน้ำค้ำงหนึ่หากตามใบหญ้าเพื่อจะไปส่วมในตอนเช้า มหาวิทยาลัยสอนความรักชาติ แต่เหมืองแร่สอนความรักชีวิตและนายฝรั่งซึ่งเป็น คนต่างชาตึกลับสอนวิชาความรู้ให้แก่ข้าพเจ้า อย่างน้อยก็สอนวิชาภาษาอังกฤษ โดยที่แกก็ไม่ว่ากำลังสอนคือคู่มือข้าพเจ้าฟังไม่ออกนั่นเอง ทำให้ข้าพเจ้าคึ้นรน ปรับตัวคึ้น

(ผนเหมืองแร่ : จุฬารปฏิเสฐข้าพเจ้า : 75)

เมื่อมองสภาพรวม ๆ โดยทั่วไปหลังจากศึกษาเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคแล้ว จะเห็นทัศนะประการสำคัญของเขาอย่างหนึ่งว่า ถึงแม้เขาจะไม่ประสบความสำเร็จในการ ศึกษาจนจบหลักสูตร แต่เขาก็ไม่ได้แสดงออกให้เห็นว่าตนเองผิดหวังจนถึงกับมองโลกในแง่ร้าย ตรงกันข้ามอาจินต์กลับมีความมุมานะทำงานเพื่อชดเชยความสำเร็จของตน ในเรื่อง ค่านิยมนั้น ผู้แต่งพิจารณาค่านิยมในสังคมที่ตนเองพบเห็นด้วยความเป็นธรรมแม้ค่านิยมบาง อย่างจะเป็นสิ่งไม่ดี เช่น การพนัน ผู้แต่งก็มีใจดำหิตีเตียนด้วยเห็นว่าเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงได้ ยากและในความเป็นจริงทุกสังคมก็ยังมีสิ่งนี้ไม่ได้ ส่วนเรื่องมนุษยธรรมนั้น ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นคุณธรรมประการสำคัญของมนุษย์คือความรัก ความเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันเป็นเครื่องจรรโลงโลกให้เป็นสุข

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค คือ อารมณ์ขัน เรื่องสั้นหลายเรื่องได้สะท้อนให้เห็นบุคลิกภาพของเขว่าเป็นผู้มีอารมณ์ขันและ มองโลกในแง่ดี ในขณะที่แวกกันทางเสียงของผู้แต่งก็แสดงให้เห็นว่าเขาไม่ให้ร้ายใคร ไม่ เกรี้ยวกราดและมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา

สภาพของสังคมที่ปรากฏในเรื่อง

ผลงานวรรณกรรมทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นร้อยกรอง สารคดี เรื่องสั้นหรือนวนิยายจะมีลักษณะคล้ายกันอยู่อย่างหนึ่งคือ มักจะสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมไปด้ยอาจจะมากหรือน้อยผิดกันตามลักษณะเนื้อเรื่องหรือความประสงค์ของผู้แต่ง ทั้งนี้เพราะ "มนุษย์ย่อมหลีกเลี่ยงตนเองไปไม่พ้นและย่อมแสดงความคิด ความรู้สึกของตนให้ปรากฏในวรรณคดีที่แต่งขึ้น สังคมจึงมีอิทธิพลต่อนักเขียนและกวีเสมอ"¹

เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคัก์เช่นเดียวกัน กล่าวคือได้สะท้อนสภาพสังคมไว้หลายประการ โดยเฉพาะเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ที่ผู้เขียนมีประสบการณ์โดยตรงเพราะเคยทำงานและคลุกคลีกับผู้คนในเหมืองแร่ ผู้เขียนจึงนำเอาสภาพสังคมมาแทรกไว้ในเรื่องสั้นซึ่งทำให้เราสามารถเห็นลักษณะบางประการของสังคมเหมืองแร่ที่ภาคใต้ ส่วนสภาพสังคมนอกเหนือไปจากเหมืองแร่นั้นก็ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นชุดอื่น ๆ เช่นกัน

จากการศึกษาเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคัก์ ทั้ง 195 เรื่อง พอจะกล่าวถึงสภาพของสังคมได้ดังนี้

1. สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคัก์ ได้สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคนที่ผู้เขียนได้พบเห็นทั้งในชนบทและในเมืองหลวง แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นสภาพชีวิตของชาวชนบท สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคนเหล่านี้มีหลายด้านด้วยกัน พอจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1.1 การประกอบอาชีพ เรื่องสั้นของอาจินต์ในชุดเหมืองแร่เป็นเรื่องสั้นที่กล่าวถึงการประกอบอาชีพไว้มากที่สุด โดยเฉพาะการประกอบอาชีพของชาวใต้ เนื้อเรื่องแสดงให้เห็นว่าภูมิภาคแถบนั้นมีความอุดมสมบูรณ์มากและสามารถหางานทำได้ง่าย ถึงตอนหนึ่งที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงจังหวัดพังงาไว้ว่า

¹กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 73

พึ่งงาแม้ว่าจะกันการอยู่บ้าง แต่เป็นแผ่นดินทอง หาเงินง่าย มีทางหากินนับไม่ถ้วน ถ้าไม่ชอบทำเหมืองไปรับจ้างกรีกยาก็ได้ วันหนึ่งก็หลายบาท ถ้าไม่ชอบกรีกยาก็ลงเรือไปตัดฟันมาขายเหมืองแร่ เรือขนาดเรือจ้างในกรุงเทพฯนี้แหละ ถ้าท่านตัดฟันมาได้เต็มลำท่านก็ได้สี่สิบบาท คนขยันจริง ๆ เขาออกจากบ้านตีห้าโมงครึ่งเช้า เขาเรือออกไปตัดไม้ตามชายเกาะ ราว ๆ สามโมงเช้าก็ได้เต็มลำเรือ รอบบ่ายออกไปเอาเสียมอีกสี่สิบบาทก็ยังได้ หรือไม่ชอบตัดฟันก็ไปเบือปลาชี่ เบือปลาชี่เป็นวิธีจับปลาที่ง่ายที่สุด เขาขายชนิดหนึ่งมีขายทั่วไปสำหรับเบือปลาไปโรยตามทะเลสาบ ปลาตายเป็นแพแล้วก็เอาสวิงตักใส่เรือกลับมาขายสบายใจ ปลาที่ถูกยาเบือนี่กินได้ไม่มีอันตรายอะไรเลย แต่มันผิดกฎหมาย

(ฟ้าเหมืองแร่ : รอบชีวิต : 91-92)

ที่นั่นเขาเลี้ยงหมูกันอย่างทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ เหมือนเลี้ยงหมาเลี้ยงแมว ใคร ๆ ก็เลี้ยงได้เพียงแค่ไปหาลูกหมูมาตัวหนึ่ง ซึ่ให้มันกิน พูตตรงนี้แล้วนำขย้อน แต่ที่นั่นชีวิตจริงไม่ใช่ชีวิตสำรวยหรือชีวิตมารยาท ... อาหารพิเศษที่จะต้องปรนหมูก็กมีอยู่มิใช่จะเลี้ยงกันตามบุญตามกรรมเช่นนั้น เสมอไป เจ้าของหมูที่ขยันจะคักคั่นกล้วยปามาทั้งคัน หั่นหยวกปนน้ำข้าวข้าวหรือน้ำเปล่าให้ออกยางฝาด ๆ ให้มันกิน บางทีเขาก็เลี้ยงคัวมันจิวคือมันสำปะหลังนี่เอง ที่เลี้ยงคัวข้าวโพดก็มี ส่วนหมูที่ร้านกาแพ้นั้น เป็นหมูที่มีเกียรติมันถึง กับได้กินทุเรียน ...

(ชายผู้ไม่ง้อเหมืองแร่ : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 143-144)

ก้วยความเป็นจริงตามสภาพภูมิประเทศแล้ว เรายอมรับกันว่าภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์มาก การประกอบอาชีพก็มีให้เลือกหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นการกสิกรรม การประมง ค้าขาย หรือเหมืองแร่ โดยสภาพรวม ๆ แล้วชาวใต้เป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ขยันขัน ประการหนึ่งก็คือ รัฐบาลรับภาระในการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของชาวใต้น้อยที่สุด แม้กระทั่งโครงการสร้างงานในชนบท (เงินผัน) ภาคใต้ก็ได้รับเงินงบประมาณน้อยกว่าภาคอื่น นอกจากนั้นการคลังไหลของคนภาคใต้เพื่อเข้ามาหางานทำในภาคกลางก็มีน้อยมาก โดยทั่วไปก็

เข้ามาเพื่อการศึกษาเท่านั้น กล่าวได้ว่า "อยู่ภาคใต้ถ้ายันเสียหน่อยก็ไม่ออกคายน"

1.2 ความขยันขันแข็ง ลักษณะความขยันขันแข็งของบุคคลที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญพรรัตน์ ถึงแม้จะมีปรากฏไม่มากนักแต่ก็กล่าวไว้อย่างชัดเจน ในเรื่องสั้นซุกเหมืองแร่ โค้กกล่าวถึงลักษณะความขยันขันแข็งของคนภาคใต้และคนภาคอีสานที่ไปทำงานทำในเหมืองแร่ ดังเช่น

คนภาคอีสานหลังไหลไปหากินมักขี้ไต้กันมาก โดยไปกันเป็นทีม ไปรับจ้างเป็นกุลีในเหมืองสูง พวกนี้เหมาะสำหรับงานเหมืองมาก เพราะความอึด อดทนง่าย เรี่ยวแรงก็หึ่ง ๆ ที่เขาประหยัดเรื่องอาหาร กินมาก เอาแต่เก็บเงิน เวลาได้เงินเดือนก็ขอแค่แบ่งกลับไปใหม่ ๆ จะเอาไปเก็บ เขาแข่งกันเก็บเงินในพวกของเขาเอง พอได้จำนวนพอใจแล้ว ก็ยกพวกกลับบ้านกลับเมือง มีพวกใหม่ไปเปลี่ยนแทน สมมุติว่าคนหนึ่งถูกไล่ออก คนอื่น ๆ ที่มาช่วยกันก็ลาออกด้วย พวกกันไปทำงานในเหมืองอื่นต่อไป ไม่หึ่งกัน

(ฟ้าเหมืองแร่ : รอบชีวิต : 92)

และเมื่อกล่าวถึงความขยันขันแข็งของชาวใต้ ผู้เขียนก็ได้แสดงความชื่นชมในความเอาการเอางานพร้อมทั้งคุณลักษณะเด่น ไว้ว่า

สาวชาวใต้สวยโดยธรรมชาติ งานการก็ขยันไม่หยุดมือ พวกที่อยู่ในตลาดก็เย็บจักรรับจ้าง พวกที่อยู่ลึก ๆ ตามไร่นาว่างจากหน้านาายังต้องขึ้นไปถางป่าบนภูเขาสำหรับทำไร่ปลูกข้าวปลูกมันเอาไว้เลี้ยงหมูอีก อยู่กับบ้านก็ทอเสื่อถักเอาไว้ใช้ บางบ้านก็สานกกเป็นรูปดังสำหรับใส่ข้าว เอาไปขายในตลาดได้ราคาดี คอนเย็น ๆ ก็เอาไม้ไผ่ชนิดลำเท่าเสาเรือนทะลุปล้องออกเสียบไปค้ำน้ำในลำธารมาไว้กินไว้ใช้ ไม่ได้เขียนคิ้วทาบปาก ไม่ได้ยกทรงหัวทรง มีแต่ยกกระสอบข้าวหัวถึงเศษอาหารไปเลี้ยงหมู ...

(ฟ้าเหมืองแร่ : รอบชีวิต : 92)

1.3 ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์และไสยศาสตร์ สภาพของสังคมในค่านความเชื่อทั้งสองประการนี้ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ไม่มากนัก แต่ก็แสดงให้เห็นว่าสภาพสังคมไทยโดยทั่วไปยังมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทั้งสองประการนี้อยู่มาก เฉพาะในค่านโหราศาสตร์นั้น กล่าวได้ว่าสังคมไทยได้ให้ความสนใจมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล มีการศึกษาและปฏิบัติกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโหราศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับดวงดาวทั้งนี้เพื่อจะทราบถึงผลในอนาคตว่าจะเป็นประการใด¹

เรื่องสั้นของอาจินต์ได้กล่าวถึงสภาพของสังคมในค่านความเชื่อ เรื่องโหราศาสตร์ไว้บ้างเป็นบางเรื่อง เช่น เรื่อง "เสียงเรียกจากคุก" ถึงแม้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์โดยตรงแต่ก็มีเนื้อเรื่องบางตอนที่กล่าวพาดพิงไปถึง อันแสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมค่านนี้ได้ชัดเจน

"คุณเกิดวันอะไรขอรับผม" เมื่อเจริญเหล่าเข้าไปคือแล้ว นายพิณได้ถามข้าพเจ้า
 "อังคาร ... ฉันเกิดวันอังคาร"
 "หญิงชายผู้ใดเกิดในวันอังคาร จิตใจกล้าหาญ หายว่ารกพันคอ ใจไม่ย่อท้อ
 โกรธนักดังไฟ จะฟังผู้ใหญ่เป็นที่อุปถัมภ์ เจริญลาเลิศล้ำมีความผิด ชื่อสัตย์ต่อมิตร
 ไม่คิดตัวตาย ถ้อยคำมาต้องตั้งสองสามครั้ง เมื่อน้อยไร้ทรัพย์สินใหญ่กลับภายหลัง ..."
 เขาท่องตำราพรหมชาตಿಯ่างตกหล่นปนเป ข้าพเจ้าเองก็เคยท่องและจำได้บ้าง
 แม้สะกุกหูหลายตอน แต่ไม่แย้งเพราะคำทำนายมันดีแก่ข้าพเจ้าทั้งนั้น ทั้ง ๆ ที่มัน
 ปนกันหลายวัน

(เสียงเรียกจากคุก : เหตุเกิดในโรงโกลปี : 112)

ส่วนความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์นั้น ตามสภาพความเป็นจริงสังคมไทยยังมีความผูกพันเกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์อยู่ไม่น้อย เหมือนดังที่อานนท์ อากาศิรม ได้กล่าวไว้ว่า เรื่องราวของไสยศาสตร์ได้รับความนิยมเชื่อดือในสังคมไทยนับเป็นเวลาร้อย ๆ ปีมาแล้ว อาจกล่าวได้ว่าไสยศาสตร์ได้มีบทบาทสำคัญและมีผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งในค่าน

¹อานนท์ อากาศิรม มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 48

เศรษฐกิจการเมืองและสังคม เพราะเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ สนับสนุนผู้มีอำนาจทางการเมืองและเพิ่มความจริงจังให้แก่ชนบทรรมนิยมประเพณีอันเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย¹

เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรค์ ที่นำมาศึกษาในครั้งนี้มีเพียงเรื่องเดียวที่กล่าวถึงความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์คือเรื่อง "เจ้าพ่อยังขลัง" ซึ่งเป็นเรื่องของการเข้าทรง มีเนื้อความตอนหนึ่งที่แสดงความเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ว่า

"ความมาใกล้ ๆ ภู่น้อยชิวะ ไม่ต้องกลัว ภูยังไม่ฆ่ามึงหรอก เออ เข้ามาใกล้ ๆ ภูจะเป่าข่มอมให้ พรวกเคียวเท่านั้นแหละ ไอ้แขนอัมพาคของมึงก็จะยกตะพคตีหัวคนไค้ ..."

ผู้พูดนั่งอยู่บนตั่งตัวเคียว นุ่งผ้าขาวม้า ถกเขมรนั่งสมาธิสองชั้นมือทั้งสองกุมหัวเข้าโยกตัวไปมาไม่มีจังหวะจะโคน นั่นคือตาสูงเชียง เจ้าพ่อศาลาร้างขลังนักหนา กำลังเข้าทรงและเรียกคนเจ็บไข้ได้ป่วยไปรักษาค่ายเวทมนตร์ ...

ตาสูงเชียง ที่กำลังสวมเขาร้างคนทรงหัวเรากัก ๆ พ่นน้ำหมากเป็นฝอยรกลงบนศีรษะชายชราคนป่วยสามครั้ง แล้วพึมพำท่องคาถาอยู่ครู่หนึ่ง ทีนี้เอานิ้วมือจิ้มเข้าไปในปากของตัวเอง พอชักออกมานิ้วนั้นก็เปียกน้ำหมากแดงเปรอะ เอานิ้วจี้คันแขนข้างที่เป็นอัมพาคของคนป่วย ลากตลอดมาถึงหลังมือแล้วก็นั่งโยกตัวหัวเราะก้อง

"เท่านั้นแหละ มึงกลับไปบ้านเถอะ คินนี้ก็กอกเมียไค้แล้ว"

(เจ้าพ่อยังขลัง : ไกลเตียง : 26)

เรื่องนี้ดำเนินเรื่องต่อไปว่า ผู้คนที่มาหาเจ้าพ่อต่างศรัทธาเจ้าพ่อมาก ในจำนวนคนเหล่านั้นมีพี่น้อง 2 คนมาช่วยรักษาโดยชายคนพี่บอกว่าน้องชายที่มาป่วยเป็นผีในปาก แก้มบวมพูดไม่ได้ เจ้าพ่อนั่งเฉยอยู่ครู่หนึ่งก็พูดขึ้นว่า "เออหมากมาใหญ่" ชายคนพี่

¹ อานนท์ อากาภิรม มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 51

ที่แก้มบวมอยู่นั้นถึงกับตกใจคายหมากคิบออกมาผลหนึ่งแล้วรีบกลับไป เรื่องมาเผยความจริง
 คอนท่ายว่าเจ้าพ่อเองก็ไม่ทราบว่ายานผู้นั้นอมหมากคิบไว้เพื่อมาลองที่ ที่เกาะโกน "เอา
 หมากมาให้ดูนั่น" เจ้าพ่อตั้งใจจะบอกให้เด็กหยิบเขียนหมากมาให้กิน แต่ชายผู้นั้นเข้าใจผิด
 คิดว่าเจ้าพ่อรู้ความจริงจึงชิงเอาหมากออกจากปากเสียก่อนจึงทำให้ "เจ้าพ่อยังขลัง"
 อีกต่อไป

จากตัวอย่างเรื่องสั้นดังกล่าวพอจะเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นได้ว่า โหราศาสตร์
 และไสยศาสตร์มีความเกี่ยวข้องกับสังคมไทยเป็นอย่างมาก ปัจจุบันนี้เราก็ยังพบเห็นว่ามีคน
 จำนวนไม่น้อยที่ยังมีศรัทธามั่นคงในเรื่องดังกล่าว กลุ่มบุคคลเหล่านั้นมีทั้งคนที่ได้รับการศึกษา
 น้อยจนถึงบุคคลที่ได้รับการศึกษาสูง ๆ แม้กระทั่งเหตุการณ์ทางการเมืองซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่อง
 สำคัญของประเทศ ก็ยังมีการคาดการณและทำนายทายทักกันด้วยวิชาโหราศาสตร์ สิ่งต่าง ๆ
 เหล่านี้ย่อมเป็นเครื่องยืนยันได้อย่างที่ว่าสังคมไทยผูกพันอยู่กับโหราศาสตร์และไสยศาสตร์
 อย่างแน่นแฟ้น

1.4 สภาพของสงคราม เรื่องสั้นบางเรื่องอาจินต์ได้กล่าวถึงประสบการณ์ของ
 เขาเองเมื่อสมัยที่เรียนหนังสืออยู่ในกรุงเทพฯ ขณะนั้นเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่น
 กำลังยกพลเข้าประเทศไทย อาจินต์ได้เขียนเล่าถึงสภาพของกรุงเทพฯ ที่ถูกระเบิดจาก
 เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรไว้ว่า

เครื่องบินอเมริกันและอังกฤษมาบอมบ์เราหลบถูกระเบิดด้วยกัน เมื่อครั้งถูกระเบิด
 ตกหนักขณะที่เราขึ้นมหาวิทยาลัยด้วยกัน คราวที่ ปี.24 มาซิคเส้นตีวงเหนือกรุงเทพฯ
 ปลอยระเบิดลงไปใวงนั้นเหมือนเวียนเทียนเล่นดอกไม้จตุราธิใส่ ถูกระเบิดลง
 มายังย่านเชิงสะพานพุทธค่านกรุงเทพฯ สีแยกข้างโรงหนังเอ็มไพร์เคี้ยวนี้แหลก
 หมก เราเข้าไปหลบถูกระเบิดในตึกแถวนั้น เมื่อหูกหมกภัยตั้งขึ้นเราออกมาดู
 สายทองแดงของรถรางขาดกระเด็นลงมาคั่นสะบักเรา ๆ กลางถนน ที่สีแยกนั้น
 เลื่อนอกของนายแพทย์รักษาตาชาวพม่าที่ตึกหัวมุมหนึ่ง ปลิวมาอยู่กลางถนนฝุ่นคลุ้ง
 ตึกพัง ก้อนอิฐ ก้อนหินเกลื่อน คนเงียบกริบ ... คีนที่โรงไฟฟ้าวัดเลียบถูก
 บอมบ์ กรุงเทพฯซึ่งพรางไฟมีคืออยู่แล้วกลายเป็นเมืองมืด เวลาเครื่องบินมาไม่มี

หูกไฟฟ้าอีกต่อไป พระต้องเคาะระฆังแทนและรถตำรวจต้องหมุนหูกด้วยมือ
วิ่งไปตามถนนต่าง ๆ และเมื่อไม่มีไฟฟ้าเวลาเครื่องบินมาอบมบ ไฟฟ้าสำหรับ
จะใช้แรงกว่านเบ็คสะพานพุทธให้อ่าเพื่อให้เป็นเป้าแห่งไว้ได้บ้างก็ไม่มีจะทำ
สะพานต้องปิดอยู่อย่างเดิม และคืนหนึ่งมันก็ถูกระเบิดในกลางศึก ...

(ชีวิตไม่ใช่เส้นตรง : หมึกกระจาย : 165-167)

1.5 ชีวิตที่เป็นอิสระ เรื่องสั้นบางเรื่องโดยเฉพาะเรื่องสั้นในชุดเหมืองแร่
ได้แสดงสภาพของสังคมในค่านิยมความเป็นอยู่ที่รักความเป็นอิสระ หากแต่กล่าวในวงแคบ
เพียงลักษณะของผู้คนชาวใต้เท่านั้น ลักษณะการรักความเป็นอิสระดังกล่าวสอดคล้องกับผล
การสัมมนาของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา เรื่อง "โลกทรรศน์ไทยภาคใต้" ที่สรุป
ไว้ว่า ชาวใต้นิยมความเป็นอิสระไม่ชอบอยู่ใต้อำนาจบังคับบัญชาของผู้อื่น แม้ชาวใต้ที่มีฐานะ
ยากจนก็ไม่นิยมทำงานรับจ้างเป็นคนใช้ ... คนใต้อาจยอมรับจ้างเป็นกรรมกรหรือคนงาน
ตามโรงงานที่ต้องใช้แรงกายทำงานหนักนั้นยิ่งกว่าเป็นคนใช้ของคนร่ำรวยที่ทำงานเบากว่า...[†]

ชีวิตการทำงานในเมืองแร่ก็เช่นเดียวกัน ในเรื่องสั้นชุดดังกล่าวแสดงให้เห็น
เห็นว่าคนงานในเมืองแร่นิยมความเป็นอิสระไม่ชอบการข่มขู่บังคับ หากไม่พอใจการทำงาน
ในเมืองแร่แห่งหนึ่งก็มักจะย้ายไปทำงานในเมืองแร่แห่งอื่นอีกต่อไป นอกจากนั้นยังมีชาว
บ้านอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่สนใจมาทำงานเหมืองแร่ อันเป็นงานที่ต้องอยู่ใต้อำนาจบังคับ
บัญชาของคนอื่น คงสนใจทำการกสิกรรมที่เป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในเรื่อง "ชาวบ้านกับ
ชาวเหมือง" ได้แสดงให้เห็นชีวิตของชาวบ้านที่เป็นอิสระว่า

เขาอยู่กันมาก่อนที่เหมืองจะตั้ง เขาคำรงชีวิตเข้ากับธรรมชาติมาก่อนและจะ
คำรงต่อไปแม้เหมืองจะร้างเขาก็อยู่ของเขาไปได้ เขาไม่ต้องการเงินจาก
เหมืองแร่ แม้คืนที่ถูกชุกแรไปแล้วเขาก็ไม่เกียจ คินก็ยังเป็นคิน สามารถปลูก
พืชเลี้ยงชีพต่อไปได้คือเสียอีกที่เหมืองแร่ได้พลิกฟื้นความสมบูรณ์ของดินคานล่าง
ให้เงยหน้าขึ้นมารับใช้งานเพาะปลูกของเขาได้เต็มที่

(ชาวบ้านกับชาวเหมือง : เหมืองแร่-20ปีก่อนเหมือง : 140)

แกอยู่อย่างสบายแทบจะไม่รู้เลยว่าที่เราทำกันอยู่นี้คืออะไร เมืองแร่ แกไม่แยแส
ไม่ทำนา เพราะไม่มีนา ไม่ทำไร่เพราะขี้เกียจ แต่แกรับจ้างยึกหมู ยึกแปลว่า
ต้อนหรือไล่ จากบ้านคนเลี้ยงไปส่งคนซื้อในตลาด บริการของตาชู้ยัวใจได้
รวกเร็วปลอดภัย ซื่อสัตย์ ... เรามองดูตาชู้ยึกหมูด้วยความสนุก ชอบใจใน
อาการลั่นงก ๆ ทั้งหมู ทั้งตาแก่ บางทีเราก็กั้ว เพราะเขาระแอกที่มีอาชีพไม่ทันสมัย
อย่างชาวเมืองพวกเรา แต่วันไหนที่เราทำงานพลาดและถูกนายฝรั่งเล่นงาน
เราจะมองตาชู้ยึกนั่งคำใบ้กระท่อมอยู่หน้ากระท่อมของแกด้วยความอิจฉา

(ชายผู้ไม่ชื่อเมืองแร่ : เมืองแร่-20ปีก่อนเพิ่มไก่ : 143,146)

1.6 สภาพสังคมเมืองแร่ เรื่องสั้นชุดเมืองแร่เป็นเรื่องสั้นชุดที่อาจินต์
เขียนสะท้อนสภาพสังคมต่าง ๆ ของชาวไท่ไ้วมากกว่าเรื่องสั้นในชุดอื่น ๆ ของเขา สังคม
ในเมืองแร่นั้นเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ผิดแผกไปจากสังคมอื่น ๆ เพราะเป็นชีวิตของผู้ชายล้วน ๆ
กว่า 400 คน¹ ดังนั้นจึงมีสภาพสังคมที่น่าสนใจอีกรูปแบบหนึ่ง ในเรื่อง "ปอกทรายศ" ได้
กล่าวถึงสภาพสังคมในเมืองแร่ไว้ว่า

แต่เราจะต้องยอมรับว่า มันก็ไม่ใช่ว่าเล่นเหมือนกัน ในเมื่อคนกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มใหญ่
ที่เกี่ยวขนเครื่องจักร เครื่องยนต์ไปติดตั้งในป่า สร้างตำบลใหม่ขึ้นมา มีไฟฟ้าใช้
ในขณะที่ในอำเภอแท้ ๆ ก็ยังไม่มี มีออฟฟิศ มีรถยนต์ทั้งเก๋งทั้งทรัก ทั้งลอร์
มีคนทั้งฝรั่ง ทั้งไทยคละไปช่วยมาเลย์และจีน คนและงานเหล่านี้อยู่กับแกเองของ
กำแพงภูเขา ... เราเห็นหน้ากันจนเบื่อเหมือนเห็นหน้าของตัวเอง ... นาน ๆ
จึงจะมีเรือบินบินผ่าน ในเวลานั้นไม่ว่านางงานหรือกรรมกร มีสิทธิที่จะวางมือ
ออกจากร่มมาแหงนคอชี้มือมอง ไม้กันส่งเศษไปว่ามันยี่ห่ออะไร และแย้งกันอ้าง
ว่าเป็นของบิดาคคน ... ทั้งเมืองมีวิทยุอยู่สามเครื่อง ... หนังสือพิมพ์ไม่มีเลย
อย่าว่าแต่ที่เมือง ที่อำเภอก็ยังแทบไม่มี นายฝรั่งกับเสมียนใหญ่รับหนังสือฝรั่ง
ม้วนส่งมาทางไปรษณีย์ ... หนังสือรายสัปดาห์ที่พิลัดเข้ามาในเมืองก็มีพวก

¹อาจินต์ บัญจพรรค ไอไซ้ หน้า 10

เรียงรอยที่เต็มไปด้วยเรื่องรักโศกผู้ตรีพันแทงกันขนาดที่พวกเรานึกกลัวว่ามันอาจจะเกิดขึ้นอย่างนั้นในเมืองเราบ้าง ... หนังสือเหล่านี้ร้านกาแฟไปเก็บที่เหลือเคนมาจากตลาดในอำเภอ มันล้าสมัยไปเกือบครึ่งปี ถ้าเสียจนผู้หญิงบนหน้าปกมีหวดขึ้น ...

ตกลงเราจึงไม่รู้ข่าวคราวโลกภายนอกอะไรนัก เราทุกคนแต่ข่าวภายในของพวกเราตัวเอง ก็เหมือนกันมันทำให้สันติเกิดขึ้นได้ที่นั่นแม้จะเป็นสันติที่พิการ

(ปกคทรยศ : กรรมกร-สไตรค์ : 77-81)

การทำงานในเมืองแร่นั้นไม่แตกต่างจากงานอื่น ๆ ที่ต้องใช้กำลังกายเป็นพื้นฐานผู้แต่งได้เล่าสภาพการทำงานในเมืองแร่ว่า

เราทำงานอย่างกันเอง นายงานคู่ค่ากุลิตัวจิตใจโดยถ้อยคำที่ชาวบ้านค่ากันเอง เพราะว่านายกับกุลีเหล่านั้นมันก็ชาวบ้านเดียวกันนั่นเอง ใครสมัครเข้าทำงานก่อนและทำมานานไม่ขาดสายก็เกิดความชำนาญขึ้นมา กลายเป็นนายของเพื่อนที่เข้า ๆ ออก ๆ เพราะห่วงงานนาหรืองานเที่ยว

สูงจากชั้นกุลีขึ้นมาหน่อยก็เป็นพวกช่าง นี่ก็เหมือนกัน นายช่างคู่ค่าลูกน้องอย่างอาจารย์กำราบศิษย์ ครั้นเมื่อเขยิบไปชั้นสูงสุดระดับหัวหน้าช่าง เสมียนออฟฟิศแล้วละก็นายฝรั่งจะไม่กล้าคู่ค่าหยาบคายอย่างรุนแรง หากจะมีบ้างก็เป็นคำเห็นและคำคมทั้งนี้เพราะเราต่างก็มีดี ๆ กันมาจากคนละถิ่นจะมาข่มกันไม่ได้ และนายฝรั่งเขาก็รู้จักถนอมน้ำใจคนในระดับนี้ไว้ให้อยู่ทำงานด้วยกันนาน ๆ หากขาดมือก็ ๆ ไปเสียคนหนึ่งจะหาคนใหม่มาแทนยาก เพราะใคร ๆ ก็มักจะหางานทำในเมืองที่ใกล้จังหวัด หรืออำเภอ น้อยนักที่จะเข้ามาทำในเมืองอันกันดาร

(นายช่างคนใหม่ : มวยเมืองแร่ : 6)

และในเรื่อง "เมียชาวเมือง" ก็ได้กล่าวให้เห็นสภาพสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในเมืองแร่ว่า

ทุกคนที่นั่นต้องทำงานทั้งนั้น ถ้าไม่ทำงานก็ไม่ต้องเข้าไปอยู่ทำไม และญาติพี่น้อง
 ของเขาก็ไม่เอาเข้าไปให้กินที่ในกระท่อมและให้เกิดความยุ่งยากหรอก แม่ลูก
 เมียของคณงานก็ต้องทำงาน คือซักผ้า ผ่าพื้น หุงข้าวต้มแกง หิ้วบิ๋นโตไปส่ง
 อาหารหัวหน้าครอบครัวคน ... ถ้าครอบครัวใดมีคนล้งงานเขาจะส่งไปฝากญาติ
 ไร่ที่อื่น เขาจะไม่เอาเข้าไปให้เป็นภาระที่นั่นไม่ใช่ที่เหี่ยวหรือพักผอนยิ่งเป็น
 หญิงเป็นสาวหรือเมียสาวแล้ว ใครมีไว้ในชายคากันนอนไม่หลับมันอันตรายนัก
 พวกเราผู้ชายทะเลโมน อยู่กันอย่างหิวผู้หญิงจนหน้าค่าน

(เมียชาวเหมือง : ลาก่อนพี่จอน : 49)

ส่วนสภาพรวม ๆ ที่ทำให้เห็นชีวิตของผู้คนในสังคมเหมืองแร่ นั้น ผู้แต่งได้กล่าว
 ไว้อย่างชัดเจนพอที่จะทำให้ผู้อ่านนึกภาพออกว่าผู้ชายจำนวนมาก ๆ ที่ต้องทำงานอยู่ร่วมกัน
 จะมีสภาพอย่างไร

ที่นั่นมันเป็นจุดเล็กน้อยจนคนเขียนแผนที่ประเทศไทยไม่แยแส มันเป็นตำบลที่มีความ
 ความแห้งแล้งดุเดือดคล้ายกับความเปียกแฉะของกินฟ้าอากาศซึ่งเอาแน่ไม่ได้ มัน
 ไร้ความหมายจนไม่ต้องตั้งชื่อหมู่บ้าน เราอยู่กันอย่างค้ำอาหารหลงแนวเป็น
 ร้อย ๆ คน ทั้งหมดขึ้นตรงต่อนายฝรั่งผู้จัดการเพียงคนเดียว นอกจากนั้นเรา
 เอง ไม่มีใครยอมใคร โกงกัน เอาเปรียบกัน ซโมย แย่ง เยาะเย้ย ล้อเลียน
 คำทอกันไต่ทุกคนตั้งแต่คนงานผู้มีนาฬิกาผูกจนถึงกุลิผู้ใช้เชือกกล้วยแทนเข็มขัด
 เรามีสโมสรแห่งเดียวกันมันคือโรงเหล้าซึ่งมีกะปิกองกับกิน มอกโซอยู่ตามเสา
 ปลายเค็มห้อยโตงเตงจากเพดาน ชาวเหล่าตราโง่ ๆ และด้วยแก้วเนื้อหนา
 ปากปิ่นเป็นคราบขาว ไม่ว่านายหรือลูกน้องก็กินเหล้าในแก้วใบเดียวกันนี้ ทุกคน
 ถูกเข้าแห่งความว่าแห้วหล่อหลอมให้กลายเป็นชาตุนิคเดียวกัน ชาตุนิคซึ่งไม่
 เค็มตั้ง แต่หนักไปทางทะเลสิ่งและสัปคน

(ยาแก่ทะเล : เหมืองแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 72-73)

1.7 สภาพสังคมที่สงบสุข เป็นสภาพสังคมที่ผู้เขียนได้พบเห็นในเหมืองแร่
 ที่บักซ์ไคซึ่งปัจจุบันนี้อาจจะไม่ได้พบเห็นสภาพเช่นนั้นอีก เพราะสภาพสังคมได้เปลี่ยนไปมาก

ในเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ ได้แสดงให้เห็นเจ้าสังคมของคนชาวใต้ในแถบถิ่นเหมืองแร่ จังหวัด พังงาที่ผู้เขียนเองเคยทำงานในระยะเวลาหนึ่งนั้นมีความสุขมาก ดังเช่นในตอนหนึ่งของ เรื่อง "เกียรติยศของนายหัว" ผู้แต่งบรรยายไว้ว่า

แถบถิ่นนั้นปีสองปีจึงจะมีเสียงปืนลั่นสักไป่งหนึ่ง ไม่ใช่เรื่องร้ายหรือปล้นอุกอาจ อะไรมิได้ เป็นแต่พี่น้องกินเหล้าเมาแล้วคว่ำปืนมายิงกันเอง คดีอุกฉกรรจ์ไม่มี และมีไม้ไค้ในแผ่นดินที่มีแร่สำหรับโกยใส่กระบะเป่า เขาไม่วางพอทที่จะลั่นไกปืน นอกจากเมื่ออยากจะกินเนื้อหมูป่าหรือไก่ป่าเขาจึงจะลากปืนออกจากกระท่อมเข้าไปในคองยามหัวรุ่งหรือไม้ก็คักยิงเสือปลาที่เข้ามาลักไก่ในเล้าของเขา

(เกียรติยศของนายหัว : มวยเหมืองแร่ : 26-27)

ในเรื่อง "ปืนผู้ใหญ่เล่น" อาจินต์ได้เขียนเล่าถึงเมื่อครั้งที่คนทำงานในเหมืองแร่ และทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจท่อเหล็กที่เป็นเครื่องหมายบักเซคแคนของบริษัท เวดูมมีปัญหากับชาวบ้านคนหนึ่งซึ่งลูกค้าที่กินของบริษัทเข้ามา ครั้งนั้นเกิดข้อขัดแย้งอย่างรุนแรงถึงวิวาทกัน นายฝรั่งเจ้าของบริษัทจึงให้อาป็นของคนไปป้องกันตัว เรื่องนี้ถึงแม้จะมีเหตุการณ์ที่แสดงถึงความขัดแย้ง แต่ในขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมที่สงบสุข ดังเช่นในตอนหนึ่งของ เรื่องสั้นที่ว่า

ราวกับภาพยนตร์หรือในหนังสืออ่านเล่นที่เคียวหรือ คนท่าเหมืองแร่ต้องพกปืน นายฝรั่งนั้นแกมีปืนไว้เพื่อป้องกันโจรเวลาไปขนเงินจากธนาคารมาแจกเงินเดือน เท่านั้นเอง เวลาอื่นนั้นแกโยนมันเข้าตู้ ไม่มีใครพกปืนกันหรอก มันหนักและจะตกหายเสียเปล่า ๆ นอกจากชาวบ้านบางคนที่มีอาชีพทางล่าหมูป่า เสือปลา และยิงนก

(ปืนผู้ใหญ่เล่น : คนคั่นในเหมืองแร่ : 79)

1.8 ความเป็นนักเลง สภาพสังคมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นนักเลงนั้นปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ทั้งหมด เรื่องความเป็นนักเลงของชาวใต้นี้ในหนังสือโลกทรรศน์ ไทยภาคใต้เขียนไว้อย่างน่าสนใจว่า คนใต้นิยมความเป็นนักเลง เป็นคนจริง คนใต้อหลาย

ท้องถิ่นนิยมลักษณะแกร่งกร้าวจนเกือบจะเป็นก้าวร้าว ค่านิยมเช่นนี้ทำให้คนภาคอื่นเห็นว่า คนใต้เป็นคนกระด้าง พูดยาโฮกฮาก ไม่น่าคบค้าสมาคมด้วย ปัจจุบันชาวใต้ที่อาศัยแถบ เมืองใต้ค่อนข้างค่านิยมเช่นนี้ลงไปมาก แต่ชาวใต้ที่อยู่ในชนบทยังยึดถือค่านิยมเช่นนี้อย่าง แน่นแฟ้น¹

อาจินต์ บัญจพรพงศ์ ได้กล่าวถึงความเป็นนักเลงของชาวใต้ไว้ในเรื่องสั้น หลายเรื่องด้วยกัน เขาเรียกคนที่มีลักษณะนักเลงเหล่านี้ว่า "คนคั่น" ซึ่งแปลว่าคนเอาเรื่อง² ในเรื่องสั้นชื่อ "น้ำค้าง" ได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นนักเลงของคนใต้ในเหมืองแร่ว่า

ที่นั่นสังคมแคบเสียจนเอาหน้ากากเข้าไปสวมไม่ได้ มันจะเกะกะอึดอัดไปเสียเปล่า ๆ หน้ากากทำไมกัน หน้ากระดุกนี่แหละ ชอบหน้ากันก็คอยกินเหล้าพร้อมกัน ไม่มีการสรรเสริญยอปล้ำหลังให้ไป เข้าหูอีกฝ่ายหนึ่ง และถ้าหากว่าเขม่นกันก็ถ่มน้ำลายใส่หน้ากันอย่างเฉาชน ไม่ต้องเบือนกันถ่มเป็นเชิงหรือมัวนินทา ผากกันให้เสียเงสร เพราะไอคนกลางที่รับฟังคำนิทานนั้นมันจะถ่ายทอดเนื้อความไปยังอีกฝ่ายหนึ่งก็หาไม่ ถ้ามันไม่ลืม มันก็เอาคำนั้น ๆ ไปคกแต่งระบายสี่ถ้อยคำเอาใหม่จนเลอะเทอะ เมื่อถูกเค้นถามหาต้นตอเข้า มันก็เลยไม่รู้ว่าจะเลือกเอ่ยอ้างชื่อใคร มันก็อาจจะพาลเอาคือ ๆ ว่ากูนี่แหละพูด มึงจะเอาหรือ

(น้ำค้าง : มวยเหมืองแร่ : 106-107)

1.9 ศาสนา สังคมไทยกับศาสนาพุทธมีความเกี่ยวข้องกันแน่นแฟ้น การปฏิบัติ ความความเชื่อในทางพุทธศาสนามีปรากฏอยู่มากมาย ทั้งในทางขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวรรณคดีไทย³ ในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรพงศ์ได้กล่าวถึงสภาพสังคมในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาเหมือนกัน เช่น กล่าวถึงความรู้สึกของคนภาคใต้ที่มีต่อศาสนา สอดคล้องกับที่หนังสือโลกทรรศน์ไทยภาคใต้เขียนไว้ว่า "ชาวใต้โดยทั่วไปมีความศรัทธาใน

¹มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา โลกทรรศน์ไทยภาคใต้ หน้า 83

²อาจินต์ บัญจพรพงศ์ คนคั่นในเหมืองแร่ ปกหลัง

³อานนท์ อภาภิรม มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 45

ศาสนาอย่างแรงกล้า ขึ้นชื่อว่างานบุญแล้ว เป็นต้องร่วม ต้องบริจาคช่วยเหลือกัน แรงสามัคคีที่มีศาสนา เป็นตัวเชื่อมเหนียวแน่นมาก"¹

เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค มีเพียง 2 เรื่องเท่านั้นที่กล่าวถึงความศรัทธา ความร่วมมือในศาสนา ในเรื่องสั้นชื่อ "แสงบุญ" ได้แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือใจของชาวบ้านที่ต้องการให้เกิดความบริสุทธิ์ในการหล่อพระพุทธรูป ดังความตอนหนึ่งของเรื่องที่ว่า

ผู้ใหญ่บ้านขุมมุคเป็นคนมาประกาศที่ร้านกาแพว่า "ราชการขอร้องให้ราษฎรหยุดกินเหล้าสามวัน คนกินก็ให้หยุดกิน คนขายก็ให้หยุดขาย การพนันก็ให้เลิกกลางดึก ไป ลูกเต๋า ไพ่ เล่นไม่ได้ เอาโทษหนัก ยิงนกตกปลา也不行 ... วันนี้ใครจะกินก็กินเสีย ใครจะเล่นอะไรก็เล่นเสีย พรุ่งนี้ตั้งแต่ตะวันขึ้นเป็นเริ่มข้อบังคับ สามวันมันคงไม่ตาย มันต้องทนกันได้"

"สาเหตุมันเนื่องมาจากอะไร" ตาหมาหมอสุมุไพรแผนโบราณถาม

"วัดในตลาดที่อำเภอจะหล่อพระ ทำพิธีสามวันสามคืน นายอำเภอท่านขอร้องมา"

"งคของต่าง ๆ พันนี้แล้วจะได้อะไรขึ้นมาในการหล่อพระ" ตาหมาถาม

"ความบริสุทธิ์ ... บริสุทธิ์ทั้งหมู่บ้าน ทั้งตำบล ทั้งอำเภอ เกิดความบริสุทธิ์ เกิดศรัทธา ไม่กินเครื่องคองของเมา ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่เล่นการพนัน"

(แสงบุญ : เหตุเกิดในโรงโกปี : 88-89)

ส่วนเรื่องสั้นชื่อ "ไปทำบุญ" นั้น มีเนื้อความเพียงบางตอนที่กล่าวถึงการทอดกฐิน และเนื้อความดังกล่าวก็เป็นเพียงองค์ประกอบที่จะนำไปสู่จุดสุดยอดของเรื่องเท่านั้น มิได้มีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงความเกี่ยวพันกับศาสนาโดยตรง ดังเช่น ตัวอย่างตอนหนึ่งของเรื่องที่ว่า

ขบวนเรือแห่กฐินของเราชุมนุมกันอยู่ที่โปะหน้าตลาดบางปลาม้าเมืองสุพรรณ เสียงเด็กหญิงฉาบกำลังแข่งขันกับเรือแห่ชื่อว่าใครจะหนวกหูกว่ากัน ... ตั้งแต่เข้าจนแตกออกก็ยังไม่ว่างกันได้สักที ... กว่าจะพร้อมกันแน่นอนก็ตกเข้าไปท่าโมงเช้า

แบ้งที่พอกใบหน้าพวกเด็กเหิงลมละลายไปค้วยเหิงอ เสียงโห่สามลาเอาฤกษ์
ก็ไมค้อยคึกคักเพราะโห่เกอกันมาหลายพักแล้ว ... ลำนน้ำมะขามเฝ้าฤดูนั้น
เซื่องช้า เนืองนองและอึมแปร์จนตลิ่งสองข้างดำเรีย ะลอกน้ำจากเรือเรา
กระเพื่อม ไปกระทบเรือแพที่ปักหลักจอดอยู่นั้นแสดงความสง่าผ่าเผยของขบวน
เสียงเพลงแผ่นเสียงโปเกจากเรือแท็กซี่ลำนน้ำปนเปกับเสียงกลองยาวของพวกเขา
เด็กเหิงในเรือเอี้ยมจูนล่ำวังท้ายดังก้องไปทั้งสองฟากแม่น้ำ ประหนึ่งจะ
ประกาศว่าบัดนี้พวกใจบุญสุนทานจะเข้าไปเผื่อแผ่แล้วเจ้าข้า

(ไปทำบุญ : ไกลเคียง : 10-13)

1.10 การพนัน ในเรื่องสั้นของอาจินต์ได้กล่าวถึงสภาพของสังคมในเรื่อง
การพนันไว้มากพอสมควร โดยเฉพาะเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าสภาพ
สังคมในเหมืองมีคนงานเป็นผู้ชายล้วนและเมื่อมารวมกลุ่มกันก็อดที่จะเล่นการพนันไม่ได้
เหมือนดังที่อาจินต์ได้เขียนไว้ในเรื่องสั้นของเขาตอนหนึ่งว่า "เป็นสันดานของมนุษย์ที่จะ
ต้องเสี่ยงโชค"¹

การพนันที่เล่นกันในเหมืองแร่มีหลายแบบต่าง ๆ กัน ดังเช่นที่อาจินต์เขียนไว้
ในคำนำตอนหนึ่งของหนังสือชื่อ "เหตุเกิดในโรงโกปี" ว่า

เรามีความเงียบ ปลอดภัย ปลอดภัยจากข้าราชการและตำรวจ เป็นที่เหมาะ
สำหรับเล่นยี่อึก ไฮโลว์ และพนันต่าง ๆ ทายจำนวนเม็คทุเรียนก่อนแตกพู
ทายจำนวนกลีบเนื้อของมังคุด พนัน "ซ่องอ้อย" คือเอาอ้อยฟิงข้างฝาคคนละลำ
วัดความแม่นยำของสายตาและการใช้มีดฟันกะให้ไค้กลางลำ เมื่ออ้อยขาดเป็น
2 ท่อน ก็เอา 2 ท่อนของคณนั้นมาตั้งวัดว่ามันเท่ากันหรือไม่ ใครทำได้โดยมี
ความเหลื่อมน้อยกว่าเพื่อนคณนั้นชนะ พนันตีปลากะบ่องค้วยไม้ฟันให้แตก
พนันต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่ต้องให้ปลอดภัยเจ้าหน้าที่ เพราะว่าเจ้าหน้าที่มี
อันตรายทั้งชั้นทั้งล่อง บางครั้งเขาจะเล่นกับเราอย่างราษฎรค้วยกัน ถ้าเขา

¹อาจินต์ บัญจพรรค ลาก่อนที่จอน หน้า 23

เล่นได้ เขาก็เป็นราษฎร แต่ถ้าเขาเล่นเสีย เขาจะจับและรวบเงินของกลางและ
เขาจะกลายเป็นเจ้าหน้าที่ผู้เตรียมไปได้ในชั่วโมงนั้นเอง

(เหตุเกิดในโรงโกปี : 6)

ตอนหนึ่งในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค ได้แสดงให้เห็นสภาพสังคมของ
เหมืองแร่ที่นิยมเล่นการพนัน เขาเขียนไว้ว่า "อยู่ในเหมืองถ้าไม่นั่งโรงกาแพก็ไม่ว่าจะอยู่ไป
ทำไม และถ้านั่งโรงกาแพแล้วไม่เล่นการพนันก็ไม่รู้จะนั่งไปทำไม"¹ การพนันที่เกิดขึ้นใน
เหมืองแร่นั้น มีตั้งแต่การเล่นที่เอาจริงเอาจัง เช่นการเล่นไป ไปจนถึงการพนันเล็ก ๆ
น้อย ๆ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า หากมีคนมารวมกลุ่มกันเมื่อใดก็จะต้องหาหัวข้อมาพนันกันเมื่อ
นั้น เช่น

เย็นวันหนึ่ง เรามีหัวข้อมาพนันกันถึงนางเพียนเมีย นายแซมคนขับรถบรรทุกแร่ ซึ่ง
เจ็บท้องมาตั้งแต่เช้า เราพนันกันว่า เด็กที่ออกมาจะเป็นหญิงหรือชาย พวกเรา
หัวไวในการหาหัวข้อมัน อย่างเช่นจำนวนเม็ดในพุทธรักษา เราก็ทายกันก่อนฉีก
น้ำหนักของกระป๋องนม ความยาวของเทียนไข แม้แต่จำนวนรอยแตกของดอกจัน
ที่กันลูกมัจจุรเหล่านี้เป็นโจทย์เลขของพวกเราทั้งนั้น หมกทำเข้า เราก็ทายกัน
ว่าวันนี้ฝนจะตกหรือไม่ตก

(เหล่ากัทยา : ไอโซ : 81)

เจ้าของร้านกำลังพนันกับผู้ชายชื่อลือตเตอร์ว่า ในงวดต่อไป เลขท้ายตัวสุดท้ายของ
รางวัลที่ 1 จะเป็นคู่หรือเป็นคี่ เมื่อตกลงกันแน่นอนทั้งตัวเลขและเคิมพันแล้ว
เขาก็หยิบบอลก์แห่งใหม่ เอี่ยมเอี้ยวตัวไป เขียนอักษรย่อชื่อของเขาและของคู่พนัน
เรียงกันลงมาที่ไม้กระดานข้างฝาซึ่งเปราะจะไปด้วยตัวเลขและตัวหนังสืออันล้วน
แต่บัญชีเงินติดค้าง เขาย้ำตัวเลขกับคู่พนันหลายครั้งแล้วจึงเขียนลงไปข้างหลัง
ชื่อของเขาและคู่พนัน แล้วเขียนวงเล็บปีกกาออกไปว่าจะพนันกันเป็นจำนวนเงิน

¹อาจินต์ บัญจพรรค ลาก่อนพี่จอน หน้า 15

เท่าไร

(เพิ่มเติม-มือไป : เหตุเกิดในโรงโกปี : 23-24)

2. สภาพสังคมบ้านวัฒนธรรม

พระยาอนุমানราชชนได้ให้ความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" ไว้ว่า

วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมคือสิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรมคือการศึกษา การคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ และกิริยาอาการหรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น วัฒนธรรมคือมรดกแห่งสังคมซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม¹

ศาสตราจารย์ประสาธน์ หลักศิลา ได้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมหมายถึงกระบวนการรวมทั้งหลายอันเกิดด้วยการเรียนรู้ ผู้คนในสังคมมนุษย์แต่ละแห่งย่อมมีพฤติกรรมเป็นแบบเดียวกัน พฤติกรรมเหล่านั้นสามารถถ่ายทอดกันได้และวัฒนธรรมมิใช่เป็นของตายตัว แต่มีการเปลี่ยนแปลงได้²

คำอธิบายข้างต้นนั้น สามารถนำมาเป็นแนวทางการศึกษาสภาพสังคมบ้านวัฒนธรรมในเรื่องสั้นของอาจินต์ได้ เพราะในเรื่องสั้นดังกล่าวได้นำเอาความรู้สึก ความประพฤติตลอดจนการกระทำของคนในสังคมที่ผู้แต่งได้พบเห็นมาเขียนไว้ เท่ากับว่านำเอาวัฒนธรรมบางประการมาเสนอไว้ นั่นเอง วัฒนธรรมที่ปรากฏจะเป็นวัฒนธรรมของชาวใต้เสียส่วนมาก เพราะผู้แต่งมีประสบการณ์ในแถบถิ่นนั้นนานพอสมควร

¹พระยาอนุমানราชชน วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย หน้า 93

²ประสาธน์ หลักศิลา สังคมมนุษย์ในบ้านพฤติกรรมศาสตร์ หน้า 14

สภาพของสังคมในค่านิยมวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรกรณ์ดังนี้

2.1 ภาษา ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนอกจากจะใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารแล้วยังช่วยสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในสังคมอีกด้วย เช่น สภาพความเป็นอยู่ ความคิด ความเชื่อ และสภาพสังคม¹ ภาษาเดียวกันย่อมจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นอันเป็นลักษณะของวัฒนธรรมย่อย เรื่องสั้นของอาจินต์ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมค่านิยมภาษาในแง่แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของภาษาถิ่นใต้ เช่น

ที่บักซ์ไค้ เขาพูดกันด้วยถ้อยคำสั้น ๆ ถ้าเป็นคำยาว 2 หรือ 3 คำ เขาตัดคำหน้า ออกเสียพูดแต่คำท้าย เช่น อ่าเกอคะกั่วหู่่ง เขาเรียกแต่อ่าเกอคะกั่วหู่่ง อ่าเกอคะกั่วป้า เขาก็เรียกเพียงอ่าเกอคะกั่วป้า จังหวัดพังงา เขาเรียกเสียว่าเมืองงา สำเนียงที่นั่นก็เพี้ยนกันไปตามท้องถิ่นบักซ์ไค้ด้วยกันเองก็ยังเพี้ยนกันเอง

เรื่องควักพื้คำแสดนี้ก็ตลกนัก ท่านจะไปหาซื้อพริกขี้หนูไม่ได้เลยทั้งเมืองทั้ง ๆ ที่เห็นอยู่กับตัวนี่คือพริกขี้หนู แต่คนขายจะบอกให้ไว้ไอนั้น เรียกว่าคิปลิซันก ชื่อเหมือนเครื่องยา เวลากินน้ำพริกก็นึกว่ากำลังกินยา

ชาวพังงา ภูเก็ต เรียกชาวยุโรปว่า "พลั้ง" มิไค้เรียกว่า "ฝรั่ง" แต่ฝรั่งที่เราเอามาจิ้มพริกจะเกลือกินนั้นเขาเรียกว่า "ยามู" ชาวกรุงไปซื้อยานัตถุ์หอมมีหรือยานัตถุ์หอมชนิดที่ไร คนขายกลับไปคว่าสับปะรดมาให้เพราะยานัตถุ์ของเขา หมายถึงสับปะรด ถ้าท่านอยากกินสับปะรดท่านก็ต้องบอกเขาว่าอยากกินยานัตถุ์ ส่วนยานัตถุ์นั้นเขาหาได้เรียกสับปะรดไม่ คงเรียกยานัตถุ์ตามเดิม

(ฟ้าเหมืองแแร่ : เหมืองแแร่-20ปีก่อนเต็มโก : 10-11)

คำภาษาใต้บางคำก็ก่อให้เกิดความฉงนฉงายและเข้าใจผิดได้สำหรับผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับภาษาถิ่นใต้ เช่น

"มีคนเหมืองมากันมั่งรียัง" เขาถามเจ้าของร้านค้าขายสำเนียงกรุงเทพฯอย่างชัดเจน

¹ประสิทธิ์ กาพย์กลอน ภาษากับวัฒนธรรม หน้า 18

เจ้าของร้านพร้อม ๆ กับข้าพเจ้ามองดูผู้ที่มีสีเทา เรือรบห้อยไว้ที่เข็มขัดตัวผู้
แนบมาตามคันซาซา ... เจ้าของร้านตอบเขาว่า

"ยัง"

"วะ มาทั้งที่ไม่พบสักคน" เขาทำท่าผิคว้างแต่มีอำนาจ
ข้าพเจ้าเสือกทะเล่อกออกไปว่า

"ยังแปลว่ามี"

(เลือกกับเหล่า : เหตุเกิดในโรงโกปี : 50)

เฉพาะจังหวัดที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศมาเลเซีย นอกจากจะใช้ภาษาใต้
โดยตรงแล้วยังมีภาษามลายูเข้ามาปะปนอยู่อีกไม่ใช่น้อย ในเหมืองแร่ที่ผู้แต่งได้เข้าไปทำ
งานอยู่ก็ใช้ภาษามลายูปะปนไปกับภาษากันไตด้วย เช่น

ฟังให้หนักเราจะไต่ยีนเสียงหัวหน้างานสั่งลูกน้องด้วยภาษาไทยมลายู เป็น
ภาษาแบบที่สั้น ห้วน ให้ไต่ใจความสำหรับตะเบ็งเสียงเป็นท่วง ๆ แทรกออกมา
ในจังหวะว่างของเสียงอีกที เป็นภาษาง่าย เรียงง่าย มลายูเป็นภาษาของ
เหมืองแร่บักซ์ไต่กินตลอดไปจนชายแดนไทยและในมลายู
อังกัส - ยก, ฮาเวีย - หย่อน, แพลน ๆ - ซ้ำ ๆ, คัก - แข็ง แรง เร็ว,
ยาลัน - เคนเครื่อง, คาห่าน - หยุก, โปตง - คัก, บูเร - ไซ้ไต่
จิลาก่า - ไ้ระยา

(คนกับสิ่งของ : นายฝรั่ง : 107)

2.2 การละเล่น เรื่องการละเล่นเพื่อความบันเทิงใจนี้ อานนท์ อากาภิรม
ได้ให้ทัศนะไว้อย่างน่าฟังว่า เอกลักษณะประการหนึ่งของวัฒนธรรมไทยคือความสนุกสนานทั้งนี้
กล่าวได้ว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการด้วยกันคือ ความเป็นไทและความ
อุดมสมบูรณ์ คนไทยจึงมีวิถีชีวิตอยู่ด้วยความสนุกสนานเบิกบานใจ ลักษณะความสนุกสนานทั้ง
กล่าวมักจะแสดงออกด้วยการละเล่นประการหนึ่งด้วย¹

¹อานนท์ อากาภิรม มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 135

ในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญญัติได้กล่าวถึงการละเล่นบางประการที่แสดงให้เห็นว่าคนไทยชอบความสนุกสนานรื่นเริง แม้ยามสงครามก็อดที่จะมีการละเล่นไม่ได้ เช่น

สมัยนั้น ผู้คนอพยพไปอยู่นอกกรุงเทพฯ คนที่มีภารกิจเข้ามาทำงานไปเข้าเย็นกลับ โดยเดินข้ามสะพานพุทธ โดยเรือจ้าง เรือยนต์ รถถีบ ตั้งแต่ฝั่งขวา และชานเมืองของกรุงเทพฯ ออกไป มีรำโทนเป็นเครื่องปลอบใจกันไว้ให้พ้นชั่วคืน คอมาทางราชการรับสมอ้างเอาไปเป็นของหลวงให้ข้าราชการชายหญิงซอมนรำกัน ทุกบ่ายวันพฤหัสบดี ถือเอาแบบรำแม่บทซึ่งกรมศิลปากรวางขึ้นและเปลี่ยนเรียกเสียใหม่ว่า "รำวง" ดังนั้นรำโทนของพื้นบ้านที่แพร่มาจากอีสานก็ได้แพร่เล่นที่ของมันไปที่ราชอาณาจักรเป็นของพื้นเมืองของชาติในนามใหม่ ชื่อใหม่ว่ารำวงก็มีความหมายกว้างที่เหมือนกัน ในแง่ที่จะอธิบายว่ามันเป็นการละเล่นที่ลุ่มก้นเป็นวงแค่มันห่างไกลจากความเป็นศิลปะคึกคักเดิมอย่างชื่อ ๆ ที่เรียกชื่อรำโทน ระบุชื่อโทนอันเป็นหัวใจของมัน โทนมียมนต์ประหลาดสะกดจิตคนอยู่ไกล ๆ ให้เข้ามาหามันขณะที่เสียงของมันกระหู่ใจคนที่อยู่ใกล้ที่เห็นเห็นเราเริง

(เมืองแม่น้ำ : เจ้านกขมิ้นจากเหมืองแร่ : 30-31)

ส่วนเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ซึ่งเป็นผลงานที่มีชื่อเสียงของอาจินต์ก็มีเรื่องสั้นบางเรื่องที่ได้กล่าวถึงความนิยมในการเล่นรำวงไว้อย่างชัดเจนว่า

ข้าพเจ้าออกจากเหมืองไปถึงอำเภอประมาณ 2 ทุ่มเศษ ขณะนั้นรำวงลงมือเล่นกันมานานแล้ว เวทีชั่วคราวซึ่งทำด้วยไม้กระดานปูบนดินน้ำมัน ห้อยระย้าด้วยกระดาษสายรุ้งและธงทิวสว่างไสวด้วยแสงไฟ รอบเวทีแอดอีกไปด้วยผู้คนตีวงกว้างออกมา มีทั้งชาวบ้านร้านตลาดปะปนกับคนงานในเหมืองของเรา รวมทั้งคนอำเภออื่นที่เข้ารถยนต์มาร่วมสนุกด้วยมากหน้าหลายตา รำวงเป็นการละเล่นที่ขึ้นหน้าและจับใจชาวใต้มากกว่าการละเล่นอย่างอื่น คณะรำวงระจอกงอแงที่หากิน

ในกรุงเทพฯ ไม่ได้แล้ว จะไปตั้งตัวได้ที่บักซ์ได้ทุกรายไป

(เรียกควยเลือด : กรรมกร-สไตรค์ : 55-56)

การละเล่นอีกอย่างหนึ่งที่เป็นที่นิยมของชาวใต้ใต้แก่หนึ่งตะลุง หนังสือโลกทรรศน์ไทยภาคใต้เขียนไว้ว่า "มหรสพที่ชาวใต้นิยมมากได้แก่หนึ่งตะลุงซึ่งมักจะแสดงในงานต่าง ๆ ทั้งที่เป็นงานมงคลและอวมงคล"¹

ในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค ไม่ได้กล่าวถึงลักษณะการแสดงหนึ่งตะลุงทุกแง่มุมหากแต่ได้แสดงทัศนะบางประการเกี่ยวกับการละเล่นประเภทนี้ไว้เท่านั้น เช่น

จะกล่าวถึงเพลงจากลำคออันโห่งของนายหนึ่งตะลุงที่เขาตะเบ็งประกาศศักดิ์ศรีในศิลปะเฉพาะสาขาของเขาพร้อม ๆ กับวิตกว่ามันอาจจะต้องตายไปพร้อม ๆ กับคนรุ่นเขา ... เขาหนุ่มกางเกงตัวเดียวเสื้อดอกเพราะร้อนแสงตะเกียงเจ้าพายุและอยู่ในที่อบ 5 ค่านที่เป็นฝาสองข้างและหน้าจอและหลังคากับพื้นไม้หมากลับเป็นฟาก เห่งเป็นมันระยิบเหมือนหน้ำมันสะโลน ชันน้ำฝนตั้งอยู่ข้างคักเขายกมันคีมอีก ๆ เหมือนว่าน้ำมันกำลังกินเขามากกว่าที่เขาจะกินมัน แล้วเขาจะเอาฝ่ามือทั้งสองแบะจนแฉ่นแต่ยกขึ้นแนบหู อีกฝ่ามือลงไปเหมือนคนปวกขมขมจกคลั่ง เขามีไคร้อนจนปวกหัวคอก เขากำลังบิศประสาธุของตัวเองแล้วเริ่มตะเบ็งเสียงร้องเบิกโรง

(เพลงชาวเหมืองที่เรียกน้ำตา : นายฝรั่ง : 84-85)

จากการศึกษาสภาพสังคมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคแล้ว ได้ข้อสังเกตที่สำคัญประการหนึ่งว่า ถึงแม้อาจินต์จะเล่าเรื่องต่าง ๆ นานาที่เขาประสบพบเห็นเสนอต่อผู้อ่านก็ตาม แต่เขาจะไม่พูดถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องการเมืองเลย เรื่องส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องของคนและชีวิตของคนที่ถูกแต่งได้พบเห็น บางเรื่องแม้จะกล่าวถึงความรุนแรงในการรวมตัวของกรรมกรในเมืองแร่บ้าง แต่ก็ไม่ใช่เรื่องที่รุนแรงเหมือนกับการ

¹มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา โลกทรรศน์ไทยภาคใต้ หน้า 78

รวมตัวเพื่อเรียกร้องสิทธิบางอย่างในปัจจุบัน

เรื่องสั้นของอาจินต์ที่กล่าวถึงสภาพสังคมในค่านต่าง ๆ ไว้มากนั้น เป็นเรื่องสั้นในชุดเหมืองแร่ ทั้งนี้เพราะเป็นสังคมของคนกลุ่มใหญ่ที่ผู้เขียนได้คลุกคลีอย่างใกล้ชิดและตั้งใจในสภาพเหล่านั้นมาก แม้แต่เรื่องสั้นในยุคหลัง ๆ เมื่อครั้งอาจินต์กลับมาทำงานที่กรุงเทพฯ แล้วหลายปี ก็มักจะเขียนเกี่ยวพันกับเหมืองแร่เสมอ เช่น เจ้านกขมิ้นจากเหมืองแร่ หรือ เรื่องผู้ชนะคือแผ่นดินเป็นต้น ส่วนสภาพสังคมในที่อื่น ๆ เช่น ในกรุงเทพฯ ไม่ค่อยปรากฏเด่นชัด เพราะในระยะต่อมาเมื่ออาจินต์เริ่มจัดพิมพ์หนังสือรายสัปดาห์ชื่อ "ฟ้าเมืองไทย" แล้วเขาได้เขียนเรื่องสั้นน้อยลง นอกจากนั้นอาจินต์ยังไม่นิยมเขียนเรื่องสั้นโดยการคิดเรื่องหรือจินตนาการ หากแต่นิยมเล่าเรื่องจากประสบการณ์มากกว่า ดังนั้นเมื่อต้องนั่งทำงานอยู่กับที่ในฐานะเป็นบรรณาธิการเขาจึงขาด "วัตถุดิบ" ที่จะนำมาเขียนเรื่องสั้นให้นำอ่านเหมือนดังที่เคยทำมาในอดีต

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะสรุปผล

การศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรศได้ดำเนินการตามความมุ่งหมายและวิธีการศึกษาค้นคว้าที่ได้กำหนดไว้ในบทที่ 1 มาเป็นลำดับ ผลที่ได้จากการค้นคว้าสรุปได้ดังนี้

1. เนื้อหา

1.1 โครงเรื่อง เนื่องจากเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรศที่นำมาศึกษามีมากถึง 195 เรื่อง ดังนั้นโครงเรื่องจึงมีหลายลักษณะต่างๆ กัน ในด้านกลวิธีการแต่งสรุปได้ดังนี้

การเปิดเรื่อง มี 3 ลักษณะคือการเปิดเรื่องโดยการบรรยาย การเปิดเรื่องด้วยการใช้บทสนทนา และการเปิดเรื่องโดยการใช้คำคม สุภาษิต บทกวี และข้อคิดมากล่าวนำ การเปิดเรื่องทั้ง 3 ลักษณะนั้นผู้แต่งนิยมใช้การเปิดเรื่องด้วยการบรรยายเป็นส่วนมาก

การดำเนินเรื่อง มี 2 ลักษณะคือการดำเนินเรื่องตามปฏิทินและการดำเนินเรื่องย้อนต้น

การสร้างความขัดแย้ง มี 2 ลักษณะคือความขัดแย้งทางสังคม ซึ่งได้แก่ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตัวละครเอง การสร้าง ความขัดแย้งทั้ง 2 ลักษณะนั้น ผู้แต่งนิยมใช้ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์มาเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินเรื่อง

การปิดเรื่อง มี 4 ลักษณะคือการปิดเรื่องแบบขมหรือทิ้งท้าย การปิดเรื่องอย่างเศร้า การปิดเรื่องอย่างหวานชื่น และการปิดเรื่องแบบเป็นจริงในชีวิต ผู้แต่งนิยมใช้วิธีการปิดเรื่องแบบขมหรือทิ้งท้ายมากที่สุด

1.2 ตัวละคร ตัวละครในเรื่องสั้นของอาจินต์มีทั้งตัวละครที่สร้างขึ้นจากจินตนาการและตัวละครที่เป็นบุคคลจริง ๆ (เช่นตัวละครในเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่) อาจินต์ไค้นำเอาลักษณะของตัวละครเหล่านั้นมาเสนอเพียงคำนำใดคำหนึ่งจึงทำให้ตัวละครในเรื่องสั้นของเขาเป็นประเภทน้อยลักษณะ (Flat character) ในเรื่องสั้นเกือบทุกเรื่อง นอกจากผู้แต่งจะเป็นผู้เล่าเรื่องแล้วยังอยู่ในฐานะเป็นตัวละครตัวหนึ่งด้วยเสมอ ส่วนวิธีการที่จะแนะนำให้ผู้อ่านรู้จักลักษณะของตัวละครนั้นผู้แต่งนิยมบรรยายเองมากกว่าที่จะให้ผู้อ่านสังเกตจากบทสนทนาของตัวละคร นอกจากนั้นตัวละครในเรื่องยังมีลักษณะสมจริงอีกด้วย

1.3 ฉาก อาจินต์ ปรากฏพรรณานิยมสร้างฉากด้วยการบรรยายไว้ค่อนข้างน้อยในเรื่องแล้วจึงค่อย ๆ หารายละเอียดมากขึ้น ส่วนวิธีการเสนอฉากต่อผู้อ่านนั้นมีเพียงวิธีเดียวคือผู้แต่งบรรยายฉากด้วยทัศนคติของผู้แต่งเอง

1.4 บทสนทนา บทสนทนาเรื่องสั้นของอาจินต์ ปรากฏมี 4 ลักษณะคือ บทสนทนาที่ช่วยในการดำเนินเรื่อง บทสนทนาที่ช่วยให้รู้จักนิสัยของตัวละคร บทสนทนาที่สร้างความสมจริง และบทสนทนาที่ทำให้บทประพันธ์น่าอ่าน บทสนทนาที่ผู้แต่งทำได้ดีที่สุดคือบทสนทนาที่ช่วยให้บทประพันธ์น่าอ่านเพราะมีความคมคายและมีอารมณ์ขันสอดคล้องไปกับบทบาทของตัวละคร นอกจากนั้นยังมีความสมจริงและช่วยให้รู้จักอุปนิสัยของตัวละครอีกด้วย

2. การใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหาร การใช้ถ้อยคำในเรื่องสั้นของอาจินต์ ปรากฏพรรณจำแนกได้ถึง 11 ลักษณะคือ คำแสดงภาพ คำแสดงอาการ คำที่มีเสียงให้เกิดความรู้สึก คำภาษาต่างประเทศ คำเป็นทางการ คำภาษาถิ่น คำที่สร้างขึ้นใหม่ คำศัพท์เฉพาะ การย้าคำ คำที่มีความหมายโดยนัย และการเล่นคำ โดยทั่วไปแล้วอาจินต์นิยมใช้คำง่าย ๆ สะดวกต่อการเข้าใจ มีเพียงเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่เท่านั้นที่มีคำภาษาต่างประเทศปะปนอยู่มาก ซึ่งอาจจะทำให้ผู้ที่ไม่คุ้นเคยเข้าใจลำบาก ลักษณะเด่นในการใช้ถ้อยคำคือการเล่นคำและการย้าคำซึ่งทำให้เรื่องสั้นของอาจินต์น่าอ่านยิ่งขึ้น

ในคำนำสำนวนโวหารนั้น ผู้แต่งใช้สำนวนโวหารใน 4 ลักษณะคือ สำนวนภาษาสันตะขวัยและสื่อความหมายตรงไปตรงมา สำนวนเปรียบเทียบ สำนวนที่สื่อให้เกิดมโนภาพ สำนวนที่ระขับหรือย้าความคิดในตอนท้าย ส่วนในคำนำภาพพจน์นั้น ผู้แต่งเสนอภาพพจน์

ด้วยวิธีเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน เปรียบเทียบโดยนัย เปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม การกล่าวเกินจริง และการสมมุติให้มีตัวตน กล่าวได้ว่าในวิธีการเสนอภาพพจน์ทั้ง 6 ลักษณะนั้นผู้แต่งเค้นในค่านการเสนอภาพพจน์ด้วยวิธีเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน เพราะสามารถนำเอาสิ่งต่าง ๆ มากกล่าวเปรียบเทียบได้อย่างน่าสนใจชักนำให้เกิดมโนภาพตามไปด้วย

3. อารมณ์ขัน เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค ลักษณะการสร้างอารมณ์ขันมีทั้งการทำให้เรื่องจบแบบพลิกความคาดหมาย การใช้ตรรกวิทยาที่ผิด ๆ การสร้างอารมณ์ขันด้วยการสรุปความในตอนท้าย อารมณ์ขันที่เกิดจากพฤติกรรมของตัวละคร การทำให้เป็นเรื่องล้อคน และอารมณ์ขันที่เกิดจากการใช้ภาษา

4. ค่านิยม ค่านิยมที่ปรากฏในเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค มี 5 ประการคือการเคารพผู้มีอาวุโสและความมีอำนาจ ความรักพวกพ้อง การรักความสนุกสนาน การเสียดสี และค่านิยมในการทำงาน

5. มนุษยธรรม สาระสำคัญเรื่องมนุษยธรรมที่ปรากฏในเรื่องสั้นได้สะท้อนออกมาในลักษณะของความรัก ความเห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เรื่องสั้นของอาจินต์ได้ให้ข้อคิดในเรื่องมนุษยธรรมแก่ผู้อ่านมากพอสมควร มีทั้งมนุษยธรรมที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อยและมนุษยธรรมระหว่างบุคคลในระดับเดียวกัน แต่สรุปแล้วก็คือความมีมนุษยธรรมระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั่นเอง

6. โลกทัศน์ เรื่องสั้นของอาจินต์ได้สะท้อนแนวคิดของผู้แต่งที่มีต่อชีวิตและสังคมในหลายด้านด้วยกัน ด้านโลกทัศน์เกี่ยวกับชีวิตนั้นอาจินต์ได้แสดงออกถึงทัศนะที่คัดค้านการทำงาน รักความเป็นอิสระและยกย่องความซื่อสัตย์ สำหรับสิ่งที่เป็นอุปสรรคนั้นผู้เขียนก็ได้กล่าวแสดงความรังเกียจเพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงได้ยาก ส่วนโลกทัศน์เกี่ยวกับสังคมนั้นผู้แต่งได้แสดงทัศนะที่มีต่อไสยศาสตร์และคุณค่าของการศึกษาเล่าเรียน

7. สภาพสังคมที่ปรากฏในเรื่อง เรื่องสั้นดังกล่าวได้สะท้อนสภาพสังคมไว้ทั้งทาง ค่านิยมความเป็นอยู่และวัฒนธรรม ค่านิยมความเป็นอยู่นั้นมีทั้งสภาพชีวิตในเมืองหลวง และสภาพชีวิตในชนบท แต่ส่วนใหญ่จะเป็นสภาพชีวิตในชนบทโดยเฉพาะชนบทปักษ์ใต้ เพราะผู้เขียนมีประสบการณ์ที่ประทับใจตนเอง ส่วนค่านิยมวัฒนธรรมนั้นไม่ปรากฏสาระสำคัญ มากนัก มีเพียงเรื่องของภาษาและการละเล่นบางประการเท่านั้น

8. ลักษณะเด่นของเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรต

8.1 ผู้แต่งเสนอเรื่องด้วยการเล่าประสบการณ์ จึงทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึก ว่าเรื่องนั้นเป็นเรื่องจริงและใกล้ชิดกับตัวเองเหมือนว่าได้สัมผัสกับเหตุการณ์นั้นด้วย

8.2 เรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรต มักจะจบลงด้วยการหักมุมอย่างที่ว่าผู้อ่าน จะคาดไม่ถึง ถ้าเรื่องที่ดำเนินไปด้วยความเคร่งเครียด ตอนจบมักกลายเป็นตรงกันข้ามคือ จบลงในทางที่ดี

8.3 มีสาระ เรื่องสั้นของอาจินต์ ไม่ใช่เรื่องที่อ่านเล่นสนุก ๆ แต่เพียง อย่างเดียว แทบทุกเรื่องจะให้ข้อคิดแก่ผู้อ่านเสมอไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตของ มนุษย์ในสังคมที่พบเห็นได้ ในชีวิตจริง ๆ ผู้แต่งเองก็เคยกล่าวด้วยความสำนึกว่า "ในการ เขียนถ้าไม่ให้คุณประโยชน์แก่ผู้อ่านเลยอย่าเขียนดีกว่า"¹

อภิปรายผล

การศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรต ดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้นได้ ปรากฏผลสอดคล้องกับความเห็นของผู้ที่สนใจงานเขียนของอาจินต์ ปัญจพรต บางท่านคือ ในคานกถวิธิการแต่งปรากฏผลว่าอาจินต์นิยมเสนอเรื่องสั้นด้วยการเล่าเรื่องซึ่งสอดคล้องกับ ความเห็นของประมุข อุดหนุน เจตน นุชจรินทร์ และโลกหนังสือ ส่วนการปิดเรื่องนั้น พบว่าอาจินต์นิยมปิดเรื่องแบบขมวคหรือหักมุมมากที่สุดและทำได้ดีกว่าการปิดเรื่องในแนวอื่น ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ "สันตสิริ" ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้วในบทนำ

¹อาจินต์ ปัญจพรต ทะเลยมเมืองแรม หน้า 8

ส่วนในทัศนะของผู้เขียนนั้นเห็นว่าอาจินต์ บัญจพรรค เป็นนักเขียนที่กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จในการนำเอาประสบการณ์ชีวิตมาเขียนเป็นเรื่องสั้น ถึงแม้รูปแบบการเขียนตลอดจนการใช้ภาษาจะไม่แปลกใหม่จนเป็นที่สะดุดตาก็ตาม แต่เรื่องสั้นของอาจินต์ก็โดดเด่นในด้านอื่น เช่น ได้แฝงข้อคิดอันมีสาระไว้แทบทุกเรื่อง เรียกได้ว่าส่ง "สาร" ให้แก่ผู้อ่านอย่างเต็มที่

ในด้านพัฒนาการการเขียนเรื่องสั้น อาจินต์ไม่แสดงให้เห็นว่าได้มีการพัฒนาการเขียนเรื่องสั้นของตนเองไม่ว่าจะเป็นกลวิธีการแต่งหรือเนื้อหา ด้านกลวิธีการแต่งผู้เขียนก็ยังคงลักษณะเดิมคือยังนิยมใช้การเล่าเรื่องเป็นพื้น ด้านเนื้อหานั้น ส่วนใหญ่ผู้เขียนยังแสดงความตั้งใจในประสบการณ์ชีวิตวัยเด็กและชีวิตในเมืองแร่วัยที่ตนเองได้ประสบมา เรื่องสั้นในยุคหลัง ๆ จึงอยู่ในรูปเล่าเหตุการณ์ซ้ำ ๆ กับเรื่องที่เขียนมาแล้วในอดีต เช่น เรื่องสั้นในชุดเจ้านกขมิ้นจากเมืองแร่ กลับไปสู่เมืองแร่และผู้ชนะคือแผ่นดิน เป็นต้น

เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคไม่ใช่เรื่องสั้นที่กล่าวถึงชีวิตอันหวานชื่น และไม่ใช่ว่าเรื่องที่มีอุดมคติอันเลิศเลอ แต่เป็นเรื่องที่มนุษย์สามารถประสบได้จริง ๆ ในชีวิต ดังนั้นจึงไม่ปรากฏความงามที่เป็นสิ่งเพ้อฝัน แต่จะมีความจริงที่น่าไปเป็นข้อคิดแก่ผู้อ่านได้และเป็นหน้าที่ของผู้อ่านที่จะใช้วิจารณญาณตัดสินเอาเองว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร

เนื่องจากอาจินต์นิยมเขียนเรื่องสั้นด้วยการนำเอาประสบการณ์มาถ่ายทอดสู่ผู้อ่านดังกล่าวแล้ว เมื่อเขามีโอกาสจัดทำนิตยสารรายสัปดาห์และรายเดือน เขาจึงมุ่งสนับสนุนนักเขียนเรื่องสั้นที่เขียนเรื่องโดยใช้ประสบการณ์ชีวิตเช่นเดียวกับเขา นิตยสารที่เขาจัดทำขึ้นนั่นเองเป็นสนามสำหรับนักเขียนใหม่ ๆ นักเขียนเรื่องสั้นบางคนที่มีชื่อเสียงในปัจจุบันนี้เช่น คำพูน บุญทวี นิมิตร ภูมิถาวร แมกระหังตะ ท่าอิฐ ก็ตาม ใต้ร่มคันชีวิตการเป็นนักเขียนขึ้นมาได้เพราะอาจินต์เป็นผู้กระทุ้งและสนับสนุนทั้งสิ้น และที่นักเขียนเหล่านั้นมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของผู้อ่านก็เพราะการเขียนเรื่องประสบการณ์ของชีวิตแนวเดียวกับอาจินต์นั่นเอง อาจกล่าวได้ว่าแนวการเขียนของอาจินต์และการสนับสนุนของเขามีอิทธิพลต่อนักเขียนในรุ่นหลัง ๆ อยู่มิใช่น้อย

ปัจจุบันเรื่องสั้นของอาจินต์มีจำนวนน้อยลง การนำเอาประสบการณ์ที่เป็นความ
 หลงมาเขียนเป็นเรื่องสั้นก็อยู่ในแนวเดิมจนกล่าวได้ว่า ผู้เขียนหมด "วัตถุดิบ" แล้ว ประ
 กอบกับภาระที่ต้องเป็นบรรณาธิการจัดทำหนังสือรายสัปดาห์และรายเดือนหลายฉบับทำให้เขา
 คิดเรื่องไม่ออกและไม่มีเวลาพอที่จะเขียนเรื่องใหม่ ๆ ใดอีก

✓ ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบงานเขียนของอาจินต์ บัญจพรรคในระยะแรก
 (พ.ศ.2508 - พ.ศ.2512) กับงานเขียนในระยะหลังเมื่อเริ่มทำหนังสือรายสัปดาห์
 (พ.ศ.2512 เป็นต้นมา) เพื่อดูวิวัฒนาการของการประพันธ์

2. ควรมีการศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของนักประพันธ์อื่น ๆ ที่อยู่ร่วมสมัยกับอาจินต์
 บัญจพรรค เช่น รัตนะ ยาวประภาส นพพร บุญยฤทธิ์ เป็นต้น อันจะทำให้เห็นลักษณะ
 เรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรคชัดเจนยิ่งขึ้นและเพื่อประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบอื่
 กาย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระแสร มัลลิกะมาส "ลักษณะเด่นของวรรณคดีไทย" ใน วรรณคดีเปรียบเทียบ
เบื้องต้น หน้า 59 พิมพ์ครั้งที่ 2 แผนกการพิมพ์โรงเรียนสตรีในศีกษา 2516
- วรรณกรรมไทยปัจจุบัน โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย 2512, 206 หน้า
- กุลลาบ มัลลิกะมาส วรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2522, 209 หน้า
- วรรณคดีวิจารณ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2521, 149 หน้า
- "ใครใคร่อ่าน-อ่าน" โลกหนังสือ 2 : 141 - 142 พฤศจิกายน 2520
- โลกหนังสือ 9 : 131 - 132 มิถุนายน 2521
- จินตนา ไบกาฑูยี "รวมเรื่องสั้น" วิทยาสาร 39 : 9 ธันวาคม 2518
- เจกน์ นุชจรินทร์ "หนังสือ" ข่าวกรุง 2 : 136 - 137 พฤศจิกายน 2520
- "เหลียวมองเรื่องสั้น" ข่าวกรุง 3 . 134 - 136 ธันวาคม 2520
- เจือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ พิมพ์ครั้งที่ 2 อักษรเจริญทัศน์ 2510,
321 หน้า
- ชลธิรา กลัคอยู่ และคนอื่น ๆ การใช้ภาษา เคล็ดไทย 2517, 400 หน้า
- ชัยสิทธิ์ ลินสมบูรณ์ทอง "ประชาธิปไตยกับค่านิยมในสังคมไทย" เทศาภิบาล
72 (11) : 1242 - 1248 พฤศจิกายน 2520
- ค้อย ชุมสาย วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา ไทยวัฒนาพานิช 2516, 163 หน้า
- เต็มสิริ มุขยสิงห์ "การสร้างค่านิยมในสังคมไทย" วัฒนธรรมไทย 15 (7) :
3 - 8 กรกฎาคม 2519
- ทวีรัสมิ์ ชนาคม "ค่านิยม" ชัยพจน์ 21 (37) : 9 - 11 1 ตุลาคม 2517
- ทัศนีย์ กระจ่างอินทร์ อารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยแก้วของไทยระหว่าง พ.ศ.2453 -
2516 ปรินญาณีพันธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร 2521,
276 หน้า อักสาเนา

นิพนธ์ อินสิน ความขัดแย้งในวรรณกรรมสามเรื่องของสุนทรภู่ ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร 2520, 226 หน้า อักษรำเนา
บรรพต วีระวิสัย สังคมวิทยามนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2520, 448 หน้า
บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. "การอบรมการศึกษากับค่านิยมที่พึงประสงค์"

เอกลักษณ์ไทย 1 (1) : 39 - 49 มกราคม 2520

———— "หัวใจวรรณคดีไทย" ใน วรรณคดี หน้า 114 - 115 ไทยวัฒนาพานิช

2514

ประกาศ รัชราภรณ์ นักประพันธ์ ดุจดศึกษา 2505, 589 หน้า

ประทีป วาทิกทินกร การใช้ภาษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2520, 104 หน้า

ประทีป เหมือนนิต วรรณกรรมไทยปัจจุบัน พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์
2523, 164 หน้า

ประสาธ หลักศิลา สังคมมนุษย์ในค่านพดติกรรมศาสตร์ วัฒนาพานิช 2514, 144 หน้า

ประสิทธิ์ กายกอลอน การเขียนภาคปฏิบัติ ไทยวัฒนาพานิช 2514, 350 หน้า

———— ภาษากับวัฒนธรรม ไทยวัฒนาพานิช 2522, 186 หน้า

พนัส หันนาคินทร์ การสอนค่านิยม พิมพ์โลก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒพิมพ์โลก
2520, 175 หน้า

พรทิพย์ ภัทรนาวิก "เรื่องสั้น" วิทยุศึกษา 5 : 41 - 42 สิงหาคม - กันยายน 2517

———— "เรื่องสั้น" วิทยุศึกษา 4 : 39 - 44 มิถุนายน - กรกฎาคม 2518

ไพรัช วนาพรรณ "ค่านิยมและเยาวชน" ประชาศึกษา 25 (10) : 4 - 13, 51

พฤษภาคม 2517

ศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, มหาวิทยาลัย โลกทรรศน์ไทยภาคใต้ โรงพิมพ์ไทนงา 2521,
149 หน้า

แย้ม ประพัฒน์ทอง รสวรรณคดีไทย โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ 2520, 285 หน้า

รัตนฤทัย สัจพันธุ์ อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศในวรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2521, 255 หน้า

แรงแกรม บุนทรวิกร วรรณคดีอังกฤษ 2 นวนิยาย เรื่องสั้น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ม.ป.ป., 68 หน้า อักษรสาเนา

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ แพร่พิทยา 2518, 284 หน้า

วีระ บำรุงรักษ์ "ระบบค่านิยมแบบไทย" วัฒนธรรมไทย 16 (2) : 30 - 35
กุมภาพันธ์ 2520

สมบัติ จันทร์วงศ์ "โลกทัศน์ของสุนทรภู่" ศิลปากร 2 (2) : 172 - 211 เมษายน -
มิถุนายน 2521

สิทธา พิณีภูวกล ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2515,
556 หน้า

สิทธา พิณีภูวกล และคนอื่น ๆ การเขียน พิมพ์ครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2516, 200 หน้า

อนันต์ แจงกลีบ "วิธีเล่าเรื่องตลกให้ตลก" ข่าวกรุง 23 : 62 - 69 กรกฎาคม 2517

อนุমানราชชน, พระยา วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย คลังวิทยา 2516,
492 หน้า

อาจันต์ บัญจพรรค์ กรรมกร-สไตรค์ โรงพิมพ์เจริญกิจ 2518, 160 หน้า

———— กลับไปสู่เมืองแร่ โรงพิมพ์เจริญกิจ 2520, 175 หน้า

———— ไกลเตียง โรงพิมพ์เฟื่องอักษร 2519, 184 หน้า

———— คนคนในเมืองแร่ โรงพิมพ์เจริญกิจ 2519, 140 หน้า

———— จากเหมืองแร่สู่เมืองหลวง โรงพิมพ์อักษรไทย 2514, 254 หน้า

———— จุฬาฯปฏิเสฐข้าพเจ้า บรรณกิจ 2519, 198 หน้า

———— เจ้านกขมิ้นจากเหมืองแร่ บรรณกิจ 2520, 152 หน้า

———— เที่ยวเหมืองแร่ โรงพิมพ์ก๊กตีประเสริฐ 2509, 160 หน้า

———— ธุรกิจบนซาฮอน บรรณกิจ 2519, 159 หน้า

———— นักเลงเหมืองแร่ บรรณกิจ 2519, 198 หน้า

———— นายฝรั่ง โรงพิมพ์เจริญกิจ 2518, 160 หน้า

———— ผู้ชนะคือแผ่นดิน โรงพิมพ์เจริญกิจ 2521, 170 หน้า

- อาจันต์ ปัญจพรรค มวยเหมืองแร่ โรงพิมพ์อักษรไทย 2518, 180 หน้า
- รวมชีวิต โรงพิมพ์มิตรนราการพิมพ์ 2510, 224 หน้า
- ร่ายยาวแห่งชีวิตเล่ม 1 โรงพิมพ์องค์ศิลป์การพิมพ์ 2521, 204 หน้า
- ดุษตะเลคนเล่ม 2 โรงพิมพ์ปริกากรทอง 2509, 189 หน้า
- เสียงเรียกจากเหมืองแร่ โรงพิมพ์ปริกากรทอง 2508, 190 หน้า
- หมึกกระจาย โรงพิมพ์เอกศิลป์ 2512, 205 หน้า
- เหตุเกิดในโรงโกปี โรงพิมพ์อักษรเจริญกิจ 2519, 158 หน้า
- เหตุเกิดในออฟฟิศเหมืองแร่ โรงพิมพ์เจริญกิจ 2519, 144 หน้า
- เหมืองน้ำหมึก โรงพิมพ์ศรีธรรมสาร 2510, 192 หน้า
- เหมืองแร่-20ปีก่อนเติมโก โรงพิมพ์อักษรไทย 2518, 163 หน้า
- ไอโซ โรงพิมพ์อักษรไทย 2518, 140 หน้า
- อานนท์ อากาภิรม มนุษย์กับสังคม:สังคมและวัฒนธรรมไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ 2515, 249 หน้า

Bradley, William L. An Introduction to Comparative Religion.

Thammasat University, 1965. 175 p.

Gove, Philip Babcock. ed. "Humanity" in Webster's Third New International Dictionary. p. 1098 - 1099. Massachusetts, 1971.

Mendelson, E.M. "World View" in International Encyclopedia of the Social Science. V. 16, p. 576. edited by David L. Stills. New York, Macmillan, 1968.

Rohrberger, Mary. Words, Samuel H., Jr. and Dukore, Bernard F.

An Introduction to Literature. New York, Random House, 1968. 983 p.

Sethaputra, So. "Humanity" in New Model English - Thai Dictionary.

V. 1, p. 703. Bangkok, So Sethaputra Press, 1970.

Tanda, A. "Humanity" in Encyclopedia of Psychology. V. 2, p. 80.

Edited by H.J. Eysenck, W. Arnold and R. Meili. New York, Herder and Herder, 1972.

ภาคผนวก

ชีวประวัติของอาจันต์ ปัญจพรรค์¹

อาจันต์ ปัญจพรรค์เกิดเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2470 ที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม บิดาชื่อนขุนปัญจพรรค์พิบูล (ขณะนั้นดำรงตำแหน่งปลัดอำเภอบางเลน ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตราก และ พังงา ตามลำดับ) มารดาชื่อกระแสด โกมารทัต เขาได้เขียนเล่าถึงตนเองและพี่น้องไว้ว่า

ฉันมีพี่ 3 คน คนหัวปีเกิดเมื่อพ่อยังเป็นปลัดอำเภอบางปลาม้า แก่กว่าฉัน 6 ปี คนต่อมาเป็นชายเกิดที่อำเภอเค็มบาง จังหวัดสุพรรณบุรี แก่กว่าฉัน 4 ปี คนต่อมาเป็นชายอีก เกิดที่อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม แก่กว่าฉัน 2 ปี แล้วฉันก็เกิดที่อำเภอนี้ด้วย ต่อจากฉันเกิดได้ 2 ปีกว่า ฉันมีน้องหญิงคนหนึ่งเกิดที่อำเภอนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี อีก 3 เดือนต่อมาพ่อก็ได้เป็นนายอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี²

อาจันต์เริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย ในระยะนี้เองเขาเริ่มมีใจผูกพันในหนังสือไทยนับตั้งแต่ตัวอักษร ไปจนถึงเรื่องราวในแบบเรียนซึ่งส่งผลต่อการเขียนหนังสือของเขาในกาลต่อมา เขาได้เขียนเล่าทบทวนความหลังว่า

เมื่อฉันเรียนถึง "ตาคีมือแม่ แก่ไปนาตาซ่า" ฉันก็มองเห็นภาพท้องนาละทางเดินบนหัวคันนา ตัวละครอันมีบุคลิกเด่นคือมือแม่ก็เริ่มก้าวเดินจากนาของตนผ่านหน้ากระดาษหนังสือเห็นหลังของเขาอยู่ไฉน ๆ ไปยังนาของเพื่อนบ้าน ... นวนิยายได้เริ่มขึ้นแล้ว เป็นเรื่องแรกในชีวิตของฉัน ... และยังมี "ตาหวังหลังโกง" ผู้ให้บทเรียนอย่างเจ็บแสบแก่ "หนูหนึ่งหนูหลัง"

¹อาจันต์ ปัญจพรรค์ ได้กรุณาตรวจและแก้ไขให้ถูกต้องตามข้อเท็จจริงเมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2522

²อาจันต์ ปัญจพรรค์ ร่ายยาวแห่งชีวิต หน้า 40

... นี่คือเรื่องสั้นที่หักมุมอย่างกระจ่างแจ้งไม่แฝงเร้นความโศกให้เป็นปมปัญหา ฉันได้จำเรื่องสั้นอันบริสุทธิ์เรื่องนี้ไว้เป็นทุนรองรังอันล้ำค่าโดยไม่รู้ตัว¹

อาจินต์เรียนที่โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย อันเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดของจังหวัดนครปฐม จากชั้นประถมปีที่ 1 เมื่ออายุ 5 ขวบจนถึงชั้นมัธยมปีที่ 1 เมื่ออายุ 9 ขวบ แล้วใน พ.ศ.2480 เขาจึงเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนอำนวยการศิลป์ (พระนคร) ในกรุงเทพฯ เริ่มชั้นมัธยมปีที่ 2 เมื่ออายุ 10 ขวบ ส่วนบิดาได้โยกย้ายรับราชการตามจังหวัดต่าง ๆ อาจินต์ได้ศึกษาที่โรงเรียนแห่งนี้จนกระทั่งจบมัธยมปีที่ 6 เมื่อ พ.ศ.2484

เมื่อจบชั้นมัธยมปีที่ 6 เขาได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในแขนงวิศวกรรมศาสตร์ตามความต้องการของบิดา ผลการเรียนของเขาระหว่างอยู่ที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาอยู่ในเกณฑ์ดีมาก โดยเฉพาะวิชาเรียงความได้รับคำชมเชยจากอาจารย์ว่า "ดีที่สุด" และได้คะแนนในวิชาคำนวณถึงร้อยละเก้าสิบเก้า²

ต่อมาอีกสองปี เขาได้เข้าศึกษาในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในชั้นปีที่ 1 หน้านั้นเป็นช่วงเกิดสงคราม (พ.ศ.2484 - 2488) มหาวิทยาลัยให้เลื่อนชั้นได้โดยไม่ต้องสอบแต่ถือเวลาเรียนร้อยละ 80 เป็นเกณฑ์ แล้วมหาวิทยาลัยจึงปิดเรียนเพื่อให้หนีลี้ภัยหลบภัยสงคราม

ในระหว่างสงคราม เขาได้อพยพหลบภัยระเบิดพร้อมกับพี่น้องและผู้ปกครองไปอยู่กับญาติที่จังหวัดสุพรรณบุรี หน้านั้นเองที่เขาได้สัมผัสชีวิตชนบทอย่างเต็มที่ คั้งที่เขาได้เล่าไว้ว่า

¹อาจินต์ บัญจพรรค์ วัยบริสุทธิ์ หน้า 86 - 90

²อาจินต์ บัญจพรรค์ จุฬาลงกรณ์ หน้า 124

ข้าพเจ้ามีชีวิตในชนบทระหว่างสงครามทางไกลจากสมุคตำราใด ๆ ไม่มีใคร
 มัวนึกถึงมัน ไม่มีใครคิดถึงอนาคต แม้แต่รัฐบาลก็ยุ่งอยู่กับการหาทางออก
 ให้แก่ชาติ บ่อนการพนันเกิดขึ้นทุกชุมชน เขาเล่นการพนันแทนการทำมา
 หากิน ชีวิตของเขาพบกับความเป็นความตายระหว่างสงคราม รายได้
 ของเขาพบกับโชคและเคราะห์ ข้าพเจ้าเข้าไปอยู่ในบ่อนการพนันมีรายได้
 วันละ 50 บาทในหน้าที่แจกไพ่ หลายวัน หลายเดือนและนับเป็นปี ข้าพเจ้า
 เป็นเด็กหนุ่มผู้มีเงินเหลือเฟือและใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย ... เงินทำลาย
 ข้าพเจ้า ... เงินทำลายข้าพเจ้า เงินชั่ว ๆ อันเป็นรายได้จากบ่อนการพนัน
 ที่ผิดกฎหมาย ล่อลวงให้ข้าพเจ้าหลงเคลิ้มไปว่ามึงงานที่มีรายได้ดีกว่าการเรียน
 จบเอาปริญญา แล้วนี่มาเรียนทำไมข้าพเจ้าจึงหันหลังให้มหาวิทยาลัย หันหน้า
 สู่วรรคหวังจะทำงานหาเงินในทันทีทันใด¹

เมื่อสงครามสงบในปี พ.ศ. 2488 มหาวิทยาลัยเปิดเรียน อาจินต์ได้กลับมา
 เรียนในชั้นปีที่ 2 แต่ในครั้งนี้อาจินต์ไม่ได้เอาใจใส่การเรียนเหมือนครั้งก่อน ความฉัน
 ฉวนของชีวิตเริ่มขึ้นเมื่อวันสอบปลายภาคเรียนเพราะเขาไม่เข้าห้องสอบ เหตุผลที่ไม่
 เข้าห้องสอบนั้น เขาเขียนเอาไว้โดยไม่ปิดบังว่า

ปีทั้งปีข้าพเจ้าเข้าห้องเล็กเขอร่นน้อยกว่าหนีไปคูหนึ่ง เข้าเหลืบน้อยกว่าชั่ว
 ชั่วโมง เขียร์กีฬา และเข้าเว็คชอปน้อยกว่าเข้าสนามม้า ตลอดปีข้าพเจ้า
 เลือกตำราเล่มที่ใหญ่ที่สุดมาถือทำไก่ได้ตลอดทุกวัน มีสมุดเล่มหนึ่ง ในสมุด
 เล่มนั้นจดวิชาอย่างตลก ๆ หล่น ๆ คำนึงสื่อโย้เย้เลอะเทอะด้วยความง่วง
 นอน ส่วนมากเขียนเป็นรูปคันทมากรากไม้ หน้าคน หน้าอาจารย์ รูปดาว
 รูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม สุกแต่มีขอบอนไม่รักก็จะทิ้งให้เขียนเป็นสวรรค่นรก
 ... ความหนุ่มความกระเริงกับรายได้ในบ่อนพนันยามสงครามทำให้ข้าพเจ้า

มิใช่เด็กชายอาจินต์ที่สมุคพรายงานถึงความเป็นผ้าพับไว้ กลายเป็นไอ้เด็กหนุ่มที่ลืมหวมทุกอย่างนอกจากความชั่ว วันสอบทุกคนเข้าไปนั่งโต๊ะตามชื่อและเบอร์ของตน แต่ข้าพเจ้านั่งเดียวคายนอยู่ที่สโมสรไม่เข้าสอบ ข้าพเจ้าจะไปสอบอะไรกับเขาในเมื่อสมองเต็มไปด้วยโปรแกรมหนัง และโปรแกรมม้า ข้าพเจ้าไม่ได้เรียนกับเขาเลย จะไปนั่งทรมนทรมายให้อากาศในห้องของเขาเหม็นฉับไปทำไม¹

ในจำนวน 11 วิชาเขาเข้าสอบเพียงวิชาเดียวคือวิชาเขียนแบบ ที่เข้าไปสอบก็เพราะใจรักวิชานี้ เมื่อประกาศผลสอบ เขาสอบตก 10 วิชา สอบเขียนแบบได้วิชาเดียว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงคัดชื่อออกจากทะเบียนนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2490

เมื่อออกจากจุฬาแล้วอาจินต์ก็เริ่มทำงานทำพร้อม ๆ กับเขียนหนังสือไปด้วย แต่ยังไม่ไต่ยศเป็นอาชีพและการเขียนก็ยังไม่ประสบความสำเร็จอย่างจริงจัง อาจินต์ทำงานหลายอย่าง เคยเป็นผู้ช่วยในสถานพยาบาลเอกชน เคยเป็นคนปั้นเครื่องทำไฟในร้านคัทวมสตรี เคยเป็นข้าราชการวิสามัญของกระทรวงมหาดไทยและเข้าเรียนในคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง (พ.ศ. 2490) แต่ก็เรียนไม่สำเร็จอีก ในที่สุดก็ออกจากราชการด้วยความเบื่อหน่าย เมื่อมีคำสั่งเป็นผู้อำนวยการจังหวัดพังงาขึ้นมาราชการในกรุงเทพฯ จึงพาคัวไปฝากงานในเมืองแรกที่จังหวัดพังงา เขาได้เขียนเล่าถึงชีวิตในช่วงนี้ไว้ว่า

พ่อส่งข้าพเจ้าเข้าไปในเมืองใหญ่แห่งหนึ่งของจังหวัดพังงา มีงานอันหยาบ. กร้าน ค่าตัดย สกปรกและทรมาณใจด้วยเบี้ยเลี้ยงวันละ 6 บาท เกือบไม่มีเวลารว่างพอที่จะหายใจ ต้องแบกเหล็กขึ้นนิมเชลอะไปทิ้งแล้วนั่งเลียเหล็ก ท่อนโคเท่าเสาเรือน เอาถังน้ำมันเปล่า ๆ มาผ่าครึ่งสำหรับเป็นถังทิ้งขยะ

ให้บ้านฝรั่ง นี่คืออนรก นี่คือมือที่ทุบตีอุ้มคคิของตัวเอง มือที่หวังจะจับปากกาอันมีเกียรติกลับกลายเป็นมาจับซ่อนเลว ๆ นั่งทุบถ่านหิน ทุบไป ทุบไป ทุบจนมือเป็นก้อนถ่านหิน ถ่านหินหมกกองต้องหันไปนั่งโยกเกือบมีมีสุบสมเป่าเตาเผาเหล็ก 8 ชั่วโมงต่อ 6 บาท ในขณะที่ลูกเจ๊กได้อย่างตัววันละ 8 บาท ในขณะที่เพื่อนรุ่นเดียวกันซึ่งเขา เรียนจนจบแล้วมาทำงานที่นี้มาเป็นนายเราเขาได้วันละ 60 บาท¹

ระยะเวลาไม่ถึงเดือนอาจันต์ก็ออกจากเหมืองแร่แห่งนี้ เพราะงานหนักเกินกำลังจนเส้นโลหิตฝอยในลำคอแตก เขาได้งานในเหมืองใหม่อีกแห่งหนึ่งชื่อบริษัท กระโสม หิน เกร็ดยี่ง ที่อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงานั้นเอง เจ้าของบริษัทเป็นฝรั่งชาวออสเตรเลียได้รับเขาเข้าทำงานในตำแหน่งช่างแผนกที่

การเขียนหนังสือด้วยใจรักของเขาซึ่งทำมาตั้งแต่อยู่ชั้นมัธยมตอนปลายโดยเป็นนักเขียนสมัครเล่นและไม่ได้ผลดีเท่าไรนัก ในช่วงนี้ต้องหยุดลงอย่างเด็ดขาด เพราะงานหนักในเหมืองแร่ไม่เอื้ออำนวยและขาดสนามที่จะรับงานของนักเขียนใหม่ แต่งานเขียนชิ้นหนึ่งที่เขาเขียนทิ้งไว้ก่อนจะเดินทางไปทำงานที่พังงากลับประสบความสำเร็จได้ เขาเล่าว่าเรื่องสั้นชื่อ "เศรษฐศาสตร์กลางทะเลลึก" ของเขาที่พี่สาวนำไปส่งให้บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยวันจันทร์พิจารณา ได้รับความสนใจและลงพิมพ์ให้โดยให้ค่าตอบแทนถึง 80 บาท ชาวที่ประกรนี้ทำให้อาจันต์มูมานะเขียนเรื่องจากเหมืองแร่ส่งมากรุงเพพาอีกแต่ก็เป็นเพียงระยะแรก ๆ เท่านั้น ระยะต่อมาอาจันต์ก็ไม่ได้เขียนเรื่องส่งไปอีก "งานเหมืองแร่อันตรรกคร่า มือที่หยาบกร้าน สภาพแวดล้อมอันเคร่งเครียด ทำให้ต้องโยนปากกาลงไปในถังแร่ที่ลึกในที่สุด"²

อาจันต์ทำงานเหมืองแร่อยู่ 4 ปีตั้งแต่อายุ 22 ถึง 26 ระยะเวลา 4 ปีในเหมืองแร่ได้ให้วัตถุดิบแก่งานเขียนของเขาในเวลาต่อมา เหมือนดังที่เขาเขียนไว้

¹อาจันต์ บัญจพรรค ตะลุยเหมืองแร่ หน้า 25

²ก. หน้า 55

ตอนหนึ่งในหนังสือตะลุยเหมืองแร่ว่า "ช่วงระยะเวลาที่กินตัวมันเอง เข้าไปทุกคำ คำละวัน คำละเดือน คำละปีนั้นเอง สมุกมันที่กินมันไม่มีตัวตนของข้าพเจ้าได้บรรจุสิ่งที่เห็น ความรู้สึกที่ได้รับ เหตุการณ์ บุคคล ดินฟ้าอากาศ ความเคลื่อนไหว สิ่งต่าง ๆ นานา เหล่านี้ซับซ้อนแทรกซึมกันอยู่ในเนื้อที่ซึ่งอยู่ลึกเข้าไปในระหว่างหัวคิ้วทั้งสองข้างของข้าพเจ้า ... รอเวลาที่มันจะเผลอเผลอนออกมาแสดงตัว"¹ และเมื่อได้กลับมากองเทพาอีกครั้งหนึ่ง เขาได้นำเอาสิ่งที่เขาได้พบเห็นซึ่งบันทึกไว้ด้วยความทรงจำนั้น เขียนเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ขึ้นจนประสบผลสำเร็จ

พ.ศ. 2496 ... ในการกลับมากองเทพาครั้งนี้ ระยะเวลาเขาทำงานหาไม้ได้ บิดาซึ่งเป็นข้าราชการบ้านนาผู้ต้องการให้อาจินต์ใช้ประสบการณ์ที่ได้รับจากเหมืองก็ถูกไปทำงานในเหมืองอุบลแฟรมทางภาคเหนือบ้าง แต่เขาปฏิเสธด้วยเหตุผลว่าต้องการเขียนหนังสือขายอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งบิดาก็ไม่ขัดขวาง เขาเขียนเล่าชีวิตในระยะนี้ว่า

ก้มหน้าเขียนหนังสือขายด้วยปากกาคว่ำที่ราคาถูกที่สุด เขียนบนกระดาษฟูลสแตปที่เขาทำไว้ขายนักเรียน ชื่อที่ละครั้งไหลตามกำลังเงิน ทุ่มบุญวันละไม่ถึงสิบตัวและต้องดับกลางและเก็บกันไว้สูบซ้ำ กินอาหารโดยต้องเจือข้าวสุกลงไปอย่างท่วมท้น เขียน เขียน เขียน ตั้งแต่เข้าจนถึงงัวเงียเพื่อส่งไปลงโต๊ะกร้าของบรรณาธิการทั่วกรุงเทพฯ พลุกบ้างได้ลงก็ลงฟรี บรรณาธิการใจดีก็ให้เงินตามราคานักเขียนหน้าเป็น เขียนเพื่อหาเงินมาซื้ออาหาร²

จากการตรวจตรางานนักในเหมืองแร่และขาดการพักผ่อนเท่าที่ควรเมื่อกลับมากองเทพาทำให้อาจินต์ต้องล้มป่วยลงด้วยวัณโรค และได้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลโรคปอดจังหวัดนนทบุรีเป็นเวลา 15 วันจึงได้รับอนุญาตให้ออกจากโรงพยาบาลได้

¹ อาจินต์ บัญจพรค์ ตะลุยเหมืองแร่ หน้า 56 - 61

² อาจินต์ บัญจพรค์ จากเหมืองแร่สู่เมืองหลวง หน้า 44

4 โมงเช้าวันนั้นเป็นวันที่แคสสียสวยที่สุด โรงพยาบาลมอบชีวิตใหม่ให้ข้าพเจ้า ซุกไว้ในอกแล้วเดินออกมาจากกำแพง มันยิ่งกว่าถูกรางวัลที่ 1 เพราะเราไม่สามารถจะใช้จ่ายเงินจากรางวัลที่ 1 รักษาตัวให้หายจากโรคประหลาดนี้ได้ ง่าย ๆ นัก ข้าพเจ้ามีชีวิตใหม่เขียนหนังสืออย่างเอาการเอางานอยู่กับบ้าน เพื่อจะส่งลงตระกร้าของบรรณาธิการต่อไป

ในระยะนี้เขาเขียนหนังสือทุกรูปแบบตั้งแต่กลอนจนถึงเรื่องแปล ต่อมาอีกราว 1 ปี จึงเข้าทำงานในหน้าที่ผู้เขียนบทละครโทรทัศน์ของสถานีไทยโทรทัศน์บางขุนพรหม และทำงานนี้เรื่อยมาเป็นเวลานานถึง 14 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2497 - 2511

ปี พ.ศ. 2502 ระหว่างทำงานที่สถานีไทยโทรทัศน์บางขุนพรหมอยู่นั้นกระทรวงการต่างประเทศของรัฐบาลอเมริกันได้เชิญไปดูงานโทรทัศน์และดูชีวิตชาวอเมริกันในหลายรัฐ เป็นเวลา 4 เดือน (มีนาคม - มิถุนายน) เมื่อกลับมาเขาได้เขียนสารคดีซุก "ดูงานอเมริกา" ส่งลงพิมพ์ในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ติดต่อกันตั้งแต่มัฆวันที่ 16 สิงหาคม 2502 ถึงมัฆวันที่ 27 กันยายน 2502

ปี พ.ศ. 2508 รัฐบาลไทยได้คัดเลือกนักเขียนเพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมสัมมนานักเขียนภาคพื้นเอเชียและแอฟริกา ณ ประเทศรัสเซีย อาจินต์ได้รับการคัดเลือกและได้เข้าร่วมสัมมนาเป็นเวลา 5 วัน แต่เขาต้องใช้เวลาอยู่ในรัสเซียถึง 1 เดือน เพราะรัฐบาลรัสเซียต้องการให้เที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ เขากลับถึงเมืองไทยเมื่อเดือนกรกฎาคมในปีนั้นเอง

ในเดือนพฤษภาคม 2508 ก่อนที่จะเดินทางไปร่วมสัมมนานักเขียนที่รัสเซีย เขาได้เริ่มทำหนังสือฟ็อกเก็ตบู๊ค เขียนเอง - พิมพ์เอง - ขายเอง เพราะไม่มีสำนักพิมพ์ใครรับซื้องานซุกเหมือนแร่ของเขาไปรวมเล่ม เขาจึงตัดสินใจลงทุนทำเอง หนังสือเล่มแรกที่เขาทำคือ "ตะลุยเหมืองแร่" จำนวนพิมพ์ 2 พันเล่ม ราคาเล่มละ 5 บาท เมื่อกลับมาจากรัสเซียเขาได้ทราบว่าหนังสือเล่มนั้นขายหมดภายใน 7 วัน ในขณะที่

เขากำลังประชุมอยู่ในรัสเซีย อาจินต์ได้บรรยายความรู้สึกของตนเองในเรื่องนี้ไว้ว่า

"ตะลุยเมืองแรม" เล่มแรกหมดเกลี้ยงไปในเวลาอันรวดเร็ว จดหมายสั่งซื้อจากจังหวัดที่อยู่ไกลเพิ่งจะมาถึง ค่าชมเชยการตัดสินใจอย่างบ้าบิ่นของข้าพเจ้ามีทยอยมาไม่ขาดสายข้าพเจ้าเต็มไปด้วยกำลังใจ คึกคักด้วยพลังงาน รักแรกพบระหว่างผู้ซื้อ "ตะลุยเมืองแรม" กับตัวข้าพเจ้าอบอุ่นยิ่งนัก เราได้ค้นพบกันและพบกันครั้งแรกแล้วด้วยนิมิตอันงดงาม ขอให้ความรักระหว่างนักอ่านผู้รู้จักเลือกหนังสือกับนักเขียนผู้ทุ่มเงินตัวเองออกมาลงทุนพิมพ์ยังยืน หนังสือไทยไม่เคยผ่านนักเขียนไทย ขอให้หนังสือไทยจงเป็นโซ่ของล้ามมือที่จับปากกาไว้กับมือที่พลิกหนังสือออกอ่านตลอดไป ขอให้มนต์ขลังที่เกิดจากความจริงใจของทั้งสองฝ่ายในกรณีเช่นนี้ จงอย่ามีวันเสื่อม¹

จากกำลังใจที่ได้รับจากผู้อ่านทำให้อาจินต์รวมเรื่องสั้นชุดเมืองแรมติดต่อกันอีก 3 เล่ม คือ เมืองน้ำหมึก เสียงเรียกจากเมืองแรม และสวัสดิ์เมืองแรม ได้ตั้งสำนักพิมพ์โอเลียง 5 แก้วขึ้นเอง ซึ่งในเวลาต่อมาได้จดทะเบียนมีชื่อเป็นทางการว่า สำนักพิมพ์อาจินต์ ปัญจพรรค และดำเนินกิจการมาจนบัดนี้

นอกจากจะเขียนเรื่องสั้นและทำหนังสือที่ออกถึงมือแล้ว ในขณะทำงานที่สถานีไทยโทรทัศน์บางขุนพรหมเขาได้เขียนบทละครสั้น ละครยาว ละครเพลง บทภาพยนตร์ สารคดีต่าง ๆ อีกมากมายในช่วงเวลา 14 ปี และได้ทำวารสารรายเดือนให้แก่สถานีโทรทัศน์แห่งนั้นตลอดมา จนกระทั่งลาออกจากงานเมื่อ พ.ศ. 2512 แล้วจึงจัดทำหนังสือรายสัปดาห์ "ฟ้าเมืองไทย" ขึ้น อีก 8 ปีต่อมาเขาได้จัดทำหนังสือรายเดือน ฟ้าเมืองทอง ฟ้านารี และฟ้าอาชีพตามลำดับ นับได้ว่าเขาเป็นคนสำคัญของหนังสือประเภท "ฟ้า" ทั้งปวง

อาจินต์แต่งงานเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2520 ภรรยาชื่อแนนน้อย

พงษ์สามารถ ปัจจุบันพักอยู่บ้านเลขที่ 68 ซอยสุทธิคารมย์ สุขุมวิท 4 อาจันต์ อายุครบ 53 ปีเมื่อเดือนตุลาคม 2523 สุขภาพดี ขณะนี้ทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ หนังสือฟ้าเมืองไทย ฟ้าเมืองทอง และฟ้าอาชีพ

วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

สัมภาษณ์

อาจันต์ บัญจพรพงศ์¹

- ถาม : คุณอาจันต์ เริ่มงานประพันธ์มานานสักเท่าไรแล้วครับ
 อาจันต์ : นับที่เขียนขายได้เงินเป็นอาชีพก็ 15 -16 ปีแล้วครับ
 ถาม : ก่อนจะเริ่มงานชึกเขียน คุณทำงานอะไรมาก่อน
 อาจันต์ : ทำหลายอย่าง ตั้งแต่ผมออกจากมหาวิทยาลัย เพราะว่าเรียนไม่สำเร็จ ก็หางานทำไปเรื่อย ๆ ผมเคยเป็นลูกมือในร้านหม้อ เคยเป็นคนปั้นเครื่องทำไฟของร้านตัดผมบ้านนอก เคยเป็นข้าราชการวิสามัญของกระทรวงมหาดไทยและผลสุดท้ายก็ไปทำเหมืองแร่
- ถาม : คุณอาจันต์ เรียนอะไรในมหาวิทยาลัย
 อาจันต์ : ผมเรียนวิศวะ ๆ แล้ววิศวะปีที่ 2
 ถาม : ทำไมถึงคิดเขียนหนังสือครับ
 อาจันต์ : ตอบให้ละเอียดอีกไม่ปิดบัง ผมคิดอย่างนี้ พี่น้องผมทุกคนได้ปริญญาทั้งนั้น ผมเองคุณพ่อก็ส่งให้เรียน แต่ผมเหลวไหลเอง ไม่ได้ปริญญา ทีนี้ผมมาคิดว่ามีอาชีพอะไรบ้างที่มหาวิทยาลัยไม่มีสอน ผมจะแก้ตัวด้วยอาชีพนั้น มันก็มีอยู่อาชีพหนึ่งคือการเขียนหนังสือขายนี่แหละ มหาวิทยาลัยสอนไม่ได้ ถ้าผมทำได้สำเร็จก็หมายความว่าผมได้แก้ตัวไม่ให้พี่น้องหรือไม่ให้คุณพ่อเสียใจ ผมก็พยายามบากบั่นการเขียน รู้สึกว่าพอจะ

¹อาจันต์ บัญจพรพงศ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 186 - 198

ไ้ได้รับความสำเร็จ

ถาม : นี่เป็นแรงผลักดันอย่างแรงให้คุณอาจิ้นต์เขียนหนังสือหรือ

อาจิ้นต์ : ไ้ครับ

ถาม : การประพันธ์ของคุณอาจิ้นต์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องยาวหรือเรื่องสั้น

อาจิ้นต์ : ผมเขียนหลายอย่าง ละครวิทยุก็เขียน ละครเพลงก็เขียน ละครโทรทัศน์ก็เขียน เรื่องสั้น เรื่องยาว เรื่องแปล แต่ผู้อ่านมาชอบเรื่องสั้นและโดยเฉพาะมาชอบเรื่องเหมืองแร่ของผม ผมก็พยายามเขียนแต่เรื่องสั้น และพยายามใส่บรรยากาศในเหมืองแร่อยู่เสมอ

ถาม : พอจะจำไ้ไหมครับ ตลอดเวลา 15 - 16 ปีนี้มีผลงานสักเท่าไร

อาจิ้นต์ : ไ้มากครับ ผมเขียนไ้มาก ไ้นับว่าเขียนมากเลย เขียนน้อยครับ

ถาม : ประมาณไ้ไหมครับ

อาจิ้นต์ : ก็เรื่องสั้นสัก 6 - 70 เรื่อง แต่ละครโทรทัศน์มีมาก คือสมัยเริ่มแรกนักเขียนละครโทรทัศน์น้อยและผมรับหน้าที่ผู้เขียนบทของสถานีก็จำต้องบั่นเรื่องอยู่เรื่อย ๆ

ถาม : ผลงานทั้งหมด คุณอาจิ้นต์ชอบงานชิ้นไหนมากที่สุด

อาจิ้นต์ : ต้องตอบอย่างเล่นส่วนวนหน้อยนะครับ เขาพูดกันว่าเรื่องที่ไ้ที่สุดมันยังไ้เขียนกันทุกคน คือมันคิดเอาไ้ เรื่องที่ไ้แล้วมากั้ชอบทุกเรื่องแต่ยังไม่พอใจ คิดว่ายังจะต้องเขียนให้ไ้กว่านี้ ก็คืออยู่เรื่อย ๆ บางทีเขาก็พูดว่าเรื่องที่ไ้ที่สุดหายไปพร้อมกับนักเขียน เพราะยังไ้เขียนสักที หรือยังเขียนไ้

ถาม : คือไม่พอใจผลงานที่ไ้แล้ว ๆ มา

อาจิ้นต์ : พอใจครับ แต่ยังไม่ไ้ว่ามีอะไรเด่นที่สุด

ถาม : คือมีความพยายามหรือความคิดที่ไ้ที่สุด

อาจิ้นต์ : ครับ ยังคิดอยู่เสมอ ที่ไ้เขียนให้ไ้กว่าเรื่องเก่า ๆ

- ถาม : อันนี้เป็นคติประจำของนักเขียนทั่วไปหรือเปล่า
- อาຈິນต์ : มันเป็นเรื่องจริงสำหรับผม แต่บางคนอาจจะไม่เห็นด้วย แต่ผมคิด
 ของผมเองว่าเรื่องที่คิดที่สุดไม่ได้เขียน มีแต่รื้อหรือคิด ๆ ๆ
- ถาม : ตอนแรกที่คุณคิดว่าจะทำอะไรสักอย่าง ในเมื่อเรียนไม่สำเร็จแล้วหัน
 มาเอาดีทางเขียนหนังสือ ตอนนั้นคุณอาຈິນต์รักงานด้านนี้หรือเปล่า
- อาຈິນต์ : การเขียนนี้ผมรักมานานแล้ว ตั้งแต่ผมอยู่ ม.2 ผมก็เรียงความได้
 คะแนนดี ได้รางวัลของครูประจำชั้น ตอนอยู่เตรียมจุฬาฯ ผมก็ทำ
 เรียงความได้คะแนนดีกว่าเพื่อน ๆ ผมเขียนมานานแล้ว แต่เริ่มเป็น
 อาຈິฟจริง ๆ ก็เมื่อตอนกลับจากเหมืองแร่มากรุงเทพฯ แล้วไม่มีงานทำ
 ก็ลงมือเขียนเป็นอาຈິฟ
- ถาม : มีใครสอนหลักการเขียน หรือเขียนจากสมองของเราเอง
- อาຈິນต์ : เรื่องการเขียนนี้สอนกันไม่ได้ครับ เขาพูดกันว่านักเขียนนี้ต้องเกิดเอง
 สอนไม่ได้ ถ้าเขียนแล้วประชาชนชอบ นั่นแหละนักเขียนได้เกิดขึ้น
 แล้ว ผมเรียนทางอ้อมคืออ่านมาก ๆ อ่านงานของนักเขียนดี ๆ แล้ว
เราก็เกิดหะเยอหะยานอยากเขียนอย่างนั้นบ้าง นี่ก็เป็นกำลังงาน
 อันหนึ่ง
- ถาม : เรื่องแรก ๆ ที่เขียน ใช้เวลานานสักเท่าไร
- อาຈິນต์ : สมัยแรกเริ่ม ผมเขียนได้เร็ว เร็วมาก เพราะเราแน่ใจเหลือเกิน
 ว่ามันจะต้องไปลงตะกร้า เราจึงไม่ยับยั้งจิตใจเพราะรู้จุดหมาย
 ของมัน จึงไม่รีรอหรือไม่พิถีพิถันอะไรเลย
- ถาม : ใช้เวลาเขียนกี่วัน
- อาຈິນต์ : การเขียนเรื่องมันนานที่คิด ในระยะนี้ผมใช้เวลาคิดเป็นอาทิตย์ เป็น
 เดือน แต่เวลาคิดออกแล้วเขียนสัก 4 - 5 ชั่วโมงก็เสร็จ มันนาน
 ค่อนข้างครับ
- ถาม : มีหลักอะไรประจำตัวสำหรับการเขียนหนังสือ

- อาจินต์ : ผมอยากเขียนให้คนอ่านสนุกแล้วได้ประโยชน์ เช่นช่วยเตือนความยั้งคิด
อะไรบางอย่าง ทำข้อเขียนของเราให้เขาอ่านแล้วเขาจำไปนาน ให้
เขานึกถึงเวลาเขาประสบชีวิตเฉพาะหน้าของเขาบังเอิญเหมือนเรื่องของเรา
แล้วให้เขาคัดสินใจไปในทางที่คือน่าอย่างเราเขียน
- ถาม : หยิบอะไรขึ้นมาเป็นจุดหรือเป็นหลักแล้วก็เขียนใช่ไหม
- อาจินต์ : ต้องมีหลักครับ นักเขียนทุกคนต้องมีหลัก สำหรับผม ผมอยากเขียนให้
เรื่องของผมมีค่าต่อการดำรงชีวิตของคนซึ่งผมยังทำไม่ค่อยสำเร็จเท่าไร
อันนี้ยากครับต้องรอบรู้ชีวิตทุกอย่าง ต้องเก่งในทางศาสนา เก่งในทาง
สังคม เก่งในแง่จิตวิทยาชีวิตรอบตัวซึ่งผมยังไม่ถึงขนาด
- ถาม : หมายความว่า การท่องเทียวไปได้พบได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ช่วยให้การเขียน
หนังสือ ... ช่วยได้มากไหมครับ
- อาจินต์ : ช่วยมากครับ โดยเฉพาะผม ในสมัยหลัง ๆ นี้ไปเห็นอะไรเพียงแวบ ๆ
ละก็ต้องรีบเขียน มันถึงจะได้อารมณ์สด ๆ ออกมา ถ้าทิ้งไว้จะว่าภายหลัง
จะเขียนก็ตองทิ้งทุกทีเพราะลืมหมด อาจจะเป็นค้วยสมองไม่จำอะไร
แม่นยำเมื่อสมัยเริ่มเขียน
- ถาม : การอ่านช่วยไหมครับ
- อาจินต์ : ส่วนมากเขาต้องอ่านกันมาก ๆ ผมเคยได้ยินนักเขียนใหญ่ให้สัมภาษณ์ทาง
ทีวี คือหลินยู่งัง เขาให้สัมภาษณ์ว่าตัวเขาวางไม่ได้ ถ้าวางเขาต้องอ่าน
และอ่านเอนไซโคลปิเดีย เพราะนั่นมันรวมวิชาการไว้เลย อ่านตั้งแต่
เอ ถึง แซค แต่สำหรับผมเองนี้ ผมเลือกหนังสืออ่าน ผมชอบพวกประวัติ
ศาสตร์ของไทยซึ่งไม่เกี่ยวกับแนวเขียนของผมเลย มันเป็นการบันเทิง
ส่วนตัว
- ถาม : แล้วหนังสือที่คนอื่นเขาแต่ง ๆ คุณอาจินต์ชอบไหม
- อาจินต์ : ผมให้เกียรติทุกคน แต่ว่าเลือกอ่านเป็นบางคน
- ถาม : ในบรรดานักเขียนอาวุโสของเมืองไทยเรา คุณพอจะเคารพนับถือนิยม
ชมชอบใครเป็นครูบาอาจารย์ครับ

- อาจันต์ : เมื่อตอนผมเขียนหนังสือ ผมอ่านเรื่องของนักประพันธ์ที่เด่นประจำยุค เช่น "ไม้เมืองเค็ม" "อรรรรณ" คุณมาลัย คุณกุหลาบ คุณ ป.บูรณภรณ์ ก.สุรางคนางค์ ยุคที่ผมเรียนหนังสือท่านเหล่านี้เด่นมาก บางชื่อผมอาจจะนึกไม่ทันมีอีกหลายคน เช่น "ยาขอบ" เหล่านี้ได้สอนผมอยู่ในตัว ตัวหนังสือดี ๆ ปรูรามให้ผมโดยทางอ้อม ท่านเหล่านี้นับได้ว่าเป็นครูของผม โดยทางอ้อม อย่างหนึ่งผมจะต้องพยายามเขียนหนังสือดีให้เท่าท่าน อย่างที่สองแนวของท่าน แนวคิดการวางประโยค การใช้สำนวนอย่างของ "อิงอร" ก็ตาม ของเสนีย์ เสาวพงศ์ก็ตาม ผมถือว่าเป็นครูของผม
- ถาม : ในวันหนึ่ง ๆ คุณอาจันต์ใช้เวลาไหนเขียนหนังสือ
- อาจันต์ : พอดึกออกก็เขียนเลยไม่เลือกเวลากลางวันกลางคืน แต่ว่าตลอดเวลานึกอยู่เรื่อย คิดหาพล็อตเรื่องดี ๆ สำหรับเขียนเป็นเรื่องใหม่ พอดึกเสร็จก็ลงมือ ไม่มีเวลาแน่นอน
- ถาม : ปัจจุบันเรื่องสั้นที่คุณอาจันต์ผลิตออกมารู้สึกว่าเป็นที่นิยม คงใช้เวลาเขียนตามที่บอก เรื่องราวได้ละครับ
- อาจันต์ : มันมีหลายราคา แล้วแต่บรรณาธิการหนังสือสั้น ๆ จะพิจารณา เรื่องนี้ไม่ขอตอบระบุชื่อแต่ตอบได้กว้าง ๆ ว่า เรื่องสั้นเรื่องหนึ่งนี้บรรณาธิการบางแห่งจะให้ 50 บาท บรรณาธิการบางแห่งจะให้ 250 บาท ขึ้นอยู่กับหนังสือที่ลงพิมพ์ด้วยว่าจำนวนจำหน่ายสูง ถ้าโรมากเขาก็ให้มาก
- ถาม : ขณะนี้กำลังเขียนเรื่องอะไร
- อาจันต์ : ตอนนี้คิดอยู่เรื่อย ถ้าคิดออกก็ค่อยทยอยไปเรื่อย ตอนนี้รู้สึกจะห่างเหินผู้อ่านไปหน่อย คือมันไปผลิตหนังสือขายเอง ก็เลยต้องพยายามเขียนให้ที่ผู้อ่านให้มาก ๆ
- ถาม : การเขียนเอง พิมพ์เอง ขายเอง ได้ผลดีไหมครับ
- อาจันต์ : รู้สึกว่าผู้อ่านนิยม เขาเอาว่าผู้อ่านนิยมเพราะเห็นใจที่ผมเสี่ยงโชคมาลงทุนพิมพ์เอง โดยไม่รู้ว่าจะมีกำไรหรือขาดทุนในเล่มแรก ค่อมาก็เป็น

ความเรียบง่าย ๆ ว่าผู้อ่านสงสารนะครับ ไม่อยากให้ผมหมกตัวก็เลยซื้อ
ก็เลยกลายเป็นมิตรจิตรมิตรใจผูกพันกันเรื่อยมา มันเป็นเรื่องของมิตรจิตร
แล้วละครับ ไม่ใช่เรื่องของรสชาติของหนังสือโดยแท้จริง

ถาม : คลาหนังสือของไทย ในทรรณะของคุณอาจันต์ คิดว่าอย่างไรครับ

อาจันต์ : ไม่รู้จะตอบยังไง

ถาม : พูดถึงความนิยมของผู้อ่านมีมากไหม

อาจันต์ : ผู้อ่านในเมืองไทยนี้นิยมอ่านหนังสือเรื่อยมา ผู้อ่านนะมีมากแน่ ผู้เขียนก็มี
มากเหมือนกัน มันก็เป็นอย่างนี้เรื่อยมาตั้งแต่สมัยไหน ๆ มีทั้งคนอ่าน
คนเขียน

ถาม : มีนักเขียนเพิ่มขึ้นใหม่ครับ

อาจันต์ : นักเขียนเพิ่มขึ้นเยอะ เราจะดูได้ในหนังสือรายสัปดาห์ มีหลายฉบับ มี
นักเขียนมากจนบรรจุเรื่องได้เต็มนิตยสารต่าง ๆ

ถาม : ในยุคนี้อาจจะเรียกว่าเป็นยุคของเรื่องสั้น นักประพันธ์ไม่นิยมเขียนเรื่อง
ยาวจริงไหมครับ

อาจันต์ : ไม่จริงครับ นักประพันธ์เรื่องยาวยังมีมากกว่านักประพันธ์เรื่องสั้น

ถาม : ในฐานะที่คุณอาจันต์เขียนหนังสือมานาน มีอะไรใหม่ครับที่จะแนะนำนักเขียน
รุ่นใหม่ ๆ ให้เป็นนักเขียนขึ้นมาในอนาคต

อาจันต์ : เรื่องการแนะนำนี้ต้องเป็นรายตัว เป็นเฉพาะบุคคล เช่นว่าคนนี้เขียน
หนังสือมาแบบนี้ เราอ่าน เรารู้ที่เคียวว่านี่ดีแล้วหรือยังไม่ดี หรือจะ
ต้องตบแต่งตรงไหน แต่จะพูดเป็นกลางไปไม่ได้ ต้องบอกกันโดยเฉพาะตัว

ถาม : อย่างบางคนอยากจะเป็นนักเขียน คุณอาจันต์มีคำแนะนำเริ่มต้นไหมครับ

อาจันต์ : เริ่มต้นต้องออกทุน ต้องคิดว่าเรื่องของเราจะต้องไปลงตะกร้าแน่ เรา
เขียนจนกระทั่งไม่ลงตะกร้าแน่แหละ ก็ได้เริ่มเป็นนักเขียน

ผลงานของอาจินต์ ปัญจพรรค

พ.ศ. 2508 - 2522

ปี พ.ศ.	เดือน	ผลงาน
2508	พฤษภาคม	ตะลุยเหมืองแร่
	สิงหาคม	เหมืองน้ำหมึก
	ตุลาคม	เสียงเรียกจากเหมืองแร่
	ธันวาคม	สวัสดิ์เหมืองแร่
	กันยายน	ธุรกิจบนซาฮอน
2509		ตะลุยอเมริกา - บำบัดศรีชัย
		ลุยทะเลคน เล่ม 1
	มิถุนายน	ลุยทะเลคน เล่ม 2
		อาจินต์ไซว์
		เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน
2510	ตุลาคม	ใต้แผ่นดิน
	พฤศจิกายน	เคี้ยวเหมืองแร่
	กุมภาพันธ์	รอบชีวิต
	พฤษภาคม	เหมืองมนุษย์
	สิงหาคม	ในเหมืองแร่มีนิยาย
2512		แร่นอกเหมือง
		แผ่นดินแร่
		ลูกฝรั่งข้างพุก
		เลือดในดิน
	มิถุนายน	หมึกกระจาย

ปี พ.ศ.	เดือน	ผลงาน
2513	พฤศจิกายน ธันวาคม	นักเลงเหมืองแร่ ตะลุยรัสเซีย - คลกรัสเซีย ไปหรือไม่
2514	เมษายน	จากเหมืองแร่สู่เมืองหลวง
2515	มีนาคม	ชุดเหมืองจากผู้หญิง
2516	พฤศจิกายน	เจ้ากษัตริย์จากเหมืองแร่
2518	มกราคม	นายฝรั่ง ไอโซ่
	กุมภาพันธ์	กรรมกร - สไตรค์
	มิถุนายน	เหตุเกิดในโรงโกบี
	กันยายน	มวยเหมืองแร่
	ตุลาคม	เหมืองแร่ - 20 ปีก่อนเพิ่มโก
2519	มกราคม	เหตุเกิดในออฟฟิศเหมืองแร่
	เมษายน	คนคั่นในเหมืองแร่
	มิถุนายน	ลาก่อนพี่จอน
	สิงหาคม	ไกลเคียง
	กันยายน	คอมฯ จาร์กตันใหม่
	พฤศจิกายน	จุฬาฯ ปฏิเสธข้าพเจ้า
2520	พฤษภาคม	กลับไปสู่เหมืองแร่
2521	มีนาคม	ผู้ชนะคือแผ่นดิน
	มิถุนายน	ร้ายยาวแห่งชีวิต
2522	กุมภาพันธ์	วัยบริสุทธิ์
	กันยายน	ปรัชญาได้

รายชื่อเรื่องสั้นของอาจินต์ บัญจพรรค ที่นำมาวิเคราะห์

1. กรีกเลือด
2. กรุงเทพฯปฏิเสธเซาหรือ
3. กฎหมายไม่เคยเปลี่ยน
4. กาลเวลาพิสูจน์คน
5. เกิดเป็นหมา
6. เกียรติยศของชาวเหมือง
7. เกียรติยศของนายหัว
8. ชาคนมีราคาเท่าไร
9. ข้าพเจ้าค้นพบภาษาศิลป์ที่มักซ์ได้
10. ข้าพเจ้าพบเนเจอร์
11. ชี้นุ่น
12. ชีคซ่าหรือชีคเส้น
13. ข้อคิดของคาเจี่ยม
14. ของฝากจากควาย
15. เข็มทิศเปลี่ยนทาง
16. คนกับสิ่งของ
17. คนละที่
18. ค่าของกิน
19. ค่ายังใจ
20. ค่ายกครู
21. คำถามไอ้เถื่อน
22. คำให้การของคนเมาค้าง
23. คำให้การของคนเป็นวันโรค

24. คำสารภาพของกากจูปา
25. ความพยายามของคาร์ซิน
26. ความรักชาติของชาวเหมือง
27. ความรักของนายพิศคาร
28. ความหลังที่หวงแทน
29. คุยเรื่องเรื่องคากุงยั้ง
30. คุยเรื่องเรื่องรถเมล์
31. คู่สร้าง
32. เขียนคนบ้า
33. เงินอีกเสบ
34. จดหมายรักของนายนุ้ย
35. จรรยาช่าง
36. จังหวะชีวิต
37. จ้าวพอยังขลัง
38. ฉันทรักลุง
39. ชัยชนะของคนแพ
40. ชัยชนะของคาหมา
41. ชัยชนะของลุงม้วน
42. ชายผู้ไม่ยอมเหมืองแร่
43. ชานาในเมืองหลวง
44. ชาวบ้านกับชาวเหมือง
45. ชีวิตที่ระบายสี
46. ชุมทางนักเลงปืน
47. เริงเจ้าชู้ของพี่จอน
48. คาบนั้นคืนสนอง

49. ดูซ้ำดูเมื่อใช้งานหนัก
50. ต้นน้ำ
51. ตรงไหนคือเหมืองแร่
52. ตรงไหนที่แปลก
53. ตะลุยเกาะสมุย
54. ตาจอย
55. ตามัว เรียนหนังสือ
56. ตาแย้ม เล่นละคร
57. ตำรวจนักเลง
58. คี๊นที่รู้จักกิน
59. ทริพย์ในกิน
60. ที่เค็ดของไอโซ่
61. ที่ระลึกจากบางกอก
62. ทุกคนค้นขุมทรัพย์
63. เทกระเป่า
64. เต็ม - มือโป
65. ขุนกิจนอกเหมืองแร่
66. ขุนกิจบนซาฮอน
67. ขุนกิจบนเตาไฟ
68. ขุนกิจบนลำแขน
69. ขุนกิจบนลำคอ
70. ขุนกิจบนลำนำ
71. ขุนกิจบนลำโพง
72. นักเลง
73. นักเลงนอกเหมือง

74. นักเลงรุ่นโบราณ
75. น้ำกับน้ำใจ
76. นายช่างกับนายจ้าง
77. นายช่างคนใหม่
78. นายพรานที่เหมืองแร่
79. น้ำใจนางงาน
80. น้ำค้าง
81. น้ำคาพ้อ
82. น้ำหมึกและปากกา
83. นินทานารี
84. ในหนังสือไปมีปรัชญา
85. ในเหมืองแร่มีนักเลง
86. ในเหมืองแร่มีมนุษยธรรม
87. บันทึกของช่างแผนที่ - ข้าพเจ้า
88. บ้านน้ำหมึก
89. บุรุษที่ 1
90. เบอร์ที่โคโคโบว์
91. ประกอบคัมแบ็ค
92. ประตูดงบาน
93. ประวัติศาสตร์ของพีจอน
94. ปรัชญาหน้าคว้นไฟ
95. ปลงอาบัติ
96. ปอกทรายศ
97. ปีนผู้ใหญ่เล่น
98. ไปค่ายกัน

99. ไปทำบุญ
100. ไปไม่รอด
101. ผู้คืนสู่เหย้า
102. ผู้ชนะคือแผ่นดิน
103. ผู้ตัดสิน
104. ผู้พยากรณ์ชีวิตของข้าพเจ้า
105. แผ่นดินตอบปัญหาทุกอย่าง
106. ฝนเหมืองแร่
107. ผูกชนกำเนิดคล้ายคลึงกัน
108. พระ พระเจ้าอยู่หัว พ่อและลุง
109. พระเอกไม้ต้องมา
110. เพลงชาวเหมืองที่เรียกน้ำตา
111. พ่อเป็นห่วง
112. พังงาฟ้าเหมืองแร่
113. พี่จอนลิ้มหมวก
114. พันนี้ิวเยียร์
115. ฟ้าเหมืองแร่
116. ภาษาเหมือง
117. มฤตยูหุคยัม
118. มหาวิทยาลัยในสมอง
119. มีคสองคม
120. มือเก่าหึงคู่
121. มือที่เปิดประตูเหมือง
122. มือที่สาม
123. มือปืนไม้พุก

124. แมนรุ่ม
125. เมียชาวเหมือง
126. เมืองแม่น้ำ
127. ยาแกชโมย
128. ยาแก้ทะเลิ่ง
129. ยาแดง
130. 23 ตุลาคมในเหมืองแร่
131. ระวังเรื่องจริงกับเรื่องแต่ง
132. ราคาสีน้ำหมึก
133. ราชสีห์กับหนู
134. ร้านออกวาง
135. เรือจ้างชีวิต
136. เราไม่ใช่กาฝาก
137. โรงหมอกับโรงยา
138. ล่ามรัสเซีย
139. ลูกพี่ของข้าพเจ้า
140. ลูกปืนนักเคียว
141. เล่นไพร์
142. เลือกให้ดี
143. เลือกกับเหล่า
144. เลือกไอ้ทึม
145. วันกรรมกร
146. วานรไค้กะปิ
147. วิธีใช้เงิน 1 ล้านบาทของนายพิศการ
148. วิธีเรียนไม่ให้สำเร็จ

149. วิศวกรหรือฆาตกร
150. เวนแห่งชีวิต
151. ศักดิ์ศรีของคาหมา
152. เศรษฐศาสตร์กลางทะเลลึก
153. สงครามคั่นห้อง
154. สองพ่อหม้าย
155. สองพี่น้อง
156. สปริตในป่าดง
157. สนิมคือ
158. สวรรค์เข้าข้างคนทำงาน
159. สวัสดิ์เหมืองแร่
160. สวัสดิ์ซึกเคนนอน
161. สวัสดิ์บางกอก
162. แสงบุญ
163. สัญญาค่อนหน้าเหล่า
164. สี่ชมพู่ยังไม่จาง
165. "สี่ชมพู่ยังไม่จาง" อีกครั้งหนึ่ง
166. สี่ปีที่ไม่มีศึกให้
167. สุกสายฝน
168. สุราบันฑิต
169. เสียงกระซิบจากเกลียวเหล็ก
170. เสียงเพลงเรียกหา
171. เสียงรวนจากเหมืองร้าง
172. เลื้อยเคียวตีส
173. ใหญ่ยอมแพ้ผิวพรรณ แฉกบ้าง

174. หนีหรือสู้
175. หมอญไฟป่า
176. หมอข่าวของชาวเหมือง
177. เหมืองลุ่ม
178. เหมืองแร่ของตามา
179. เหมืองแร่ไรซ์
180. เหมืองแร่รีวิว
181. เหลือง - ชมพู
182. เหลี่ยมลูกพี
183. เหล้ากับยา
184. อยู่ในซอก
185. อคติของคนอื่น
186. อนุสาวรีย์บนขาคเหล็ก
187. อนุสาวรีย์ 7 คำ
188. อนุสาวรีย์แห่งความปากบอน
189. อหิวาต์
190. ไอ้ไขกลายเป็นนายช่างไข
191. ไอ้ไขเล่นกล
192. ไอ้จุนหนีโรงเรียน
193. ไอ้เถื่อนเสกน้ำ
194. ไอ้เถื่อน - หมวกตื้น - คิ้วปาก
195. ไอ้บูเร่

วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัญจพรรค

บทคัดย่อ

ของ

ประกิจ จันตะเคียน

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2524

บทคัดย่อ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัจจุพรรค์ ในค่านกกลวิธีการแต่ง เนื้อหา อารมณ์ขัน ค่านิยม มนุษยธรรม โลกทัศน์ และสภาพสังคมที่ปรากฏในเรื่อง โดยเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาปรากฏว่า อาจินต์ ปัจจุพรรค์ นิยมเสนอเรื่องสั้นเหล่านั้นด้วยการเล่าเรื่องซึ่งส่วนใหญ่เป็นประสบการณ์ชีวิตของตนเองที่ได้ประสบมา ส่วนกลวิธีการแต่งนั้นมีลักษณะเฉพาะตัว คือนิยมสร้างโครงเรื่องด้วยการบรรยายฉากหรือบรรยายตัวละครที่เป็นแนวคิดสำคัญเพื่อนำเข้าสู่เรื่อง แล้วใช้ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เป็นจุดสำคัญในการดำเนินเรื่อง โดยให้ตัวละครที่ใกล้ชิดเหตุการณ์เป็นผู้เล่าเรื่องหรือผู้แต่งเล่าเรื่องเองโดยทำตัวเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริง และมักเรื่องแบบหักมุมมากกว่าอย่างอื่น ตัวละครทั้งหมดมีลักษณะสมจริง นอกจากนั้นผู้แต่งยังได้สอดแทรกอารมณ์ขันไว้ในเรื่องสั้นเสมอ ในขณะที่เดียวกันเรื่องสั้นเหล่านั้นก็แสดงให้เห็นโลกทัศน์ของอาจินต์ ปัจจุพรรค์ เกี่ยวกับชีวิตและสังคมหลายประการด้วยกัน และยังแสดงให้เห็นค่านิยมของกลุ่มบุคคลที่ปรากฏในเรื่อง อีกทั้งยังให้แง่คิดในด้านมนุษยธรรมซึ่งได้แก่ความรัก ความเห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันไว้อย่างชัดเจนอีกด้วย

ในด้านสภาพสังคมที่ปรากฏในเรื่องนั้น เรื่องสั้นของอาจินต์ ปัจจุพรรค์ ไม่สะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมอย่างกว้างขวางนัก ทั้งนี้เพราะผู้แต่งได้เล่าประสบการณ์ของตนเองในขอบเขตจำกัด จึงปรากฏสภาพสังคมที่ชัดเจนในสังคมเพียงบางแห่งเท่านั้น เช่นในเหมืองแร่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัจจุพรรค์ มีคุณภาพไม่เสมอกันโดยตลอด เรื่องสั้นส่วนใหญ่มีเนื้อหาและกลวิธีการแต่งดี แต่มีบางเรื่องที่มีเนื้อหาไม่น่าสนใจนัก และกลวิธีการแต่งไม่ประณีตเท่าที่ควร แต่กระนั้นเรื่องสั้นของอาจินต์ ปัจจุพรรค์ ก็มีคุณค่าควรแก่การสนใจ เพราะเรื่องสั้นเกือบทุกเรื่องของเขาได้ให้ข้อคิดอันเป็นสาระประโยชน์ ช่วยให้ผู้อ่านมองโลกในแง่ดีและเข้าใจชีวิตมนุษย์มากขึ้น

AN ANALYSIS OF ARCHIN PANJAPHAN'S SHORT STORIES

AN ABSTRACT

BY

PRAKIT JANTAKAEN

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University

February 1981

The thesis is a study of Archin Panjaphan's short stories, concerning particularly his style, content, humour, value, humanity, world view and social problems as appear in his work. The findings will be presented in a descriptive analysis.

The study reveals that Archin Panjaphan writes his short stories from his own experiences and creativity. He likes to use descriptive technique in explaining settings or main characters in order to lead to the stories. Conflicts between man are used as the main event in the stories. They are told by Archin himself as an omniscient author or by using the point of view of one of the characters. All of the characters are of round type. A twist ending technique and humour frequently appear in his works which reveal Archin's world view concerning man and social. They also reveal the readers of certain groups' values, love and understanding.

Most of Archin Panjaphan's short stories are limited to the mine in which he worked, so they do not widely reflect social conditions. Though some are not, most of his short stories are presented in interesting techniques. They are also well - planned and contain message which give the readers points of view to understand others.